

AL-ADAB AL-MUFRAD

Imom Ismoil al-Buxoriy

1-bob. Ota-onaga e'tibor haqida

Janobi rabbil olaminning: "**Biz Hamma insonni ota-onasiga yaxshilik qilishni buyurdik**" (29:8) degan oyati karimasi haqida.

1. Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.)dan qiladigan amallarimizdan Alloh taolaga eng sevimlisi qaysi, deb so'radim. Rasululloh (s.a.v.): "Farz namozlarni o'z vaqtida o'tish", - dedilar. Men: "Undan keyin qaysi?" - desam, Rasululloh: "Undan keyin Alloh taolo yo'lida jihod qilish", dedilar. Abdulloh ibn Mas'ud: "Rasulullohdan men shularnigina so'radim. Agar savolimni davom ettiraversam, Rasululloh (s.a.v.) hammasiga javob beraverardilar".

2. Abdulloh ibn Umar (r.a.)dan rivoyat qilindi. U kishi: "Alloh taoloning rozi bo'lishi otaning rozi bo'lishiga va uning g'azabi ham otaning g'azabiga bog'liqdir", dedilar .

2-bob. Onani rozi qilish haqida

3. Bahz ibn Hakim (r.a.) otasi va bobosidan rivoyat qildi, bobosi aytdi: "Rasulullohdan: "Ey, Rasulalloh, men yaxshiligimni kimga qilsam bo'ladi?" - deb so'radim. "Onangga", dedilar. Men shu savolimni uch marotaba qaytarsam ham, Rasululloh: "Onangga", deyaverdilar. To'rtinchi marotaba so'raganimda: "Otangga va yaqin bo'lgan qarindoshlaringga", dedilar.

4. Ato ibn Yasor (r.a) aytdilar: "Abdulloh ibn Abbos (r.a.) oldilariga bir kishi kelib: "Men bir xotinga sovchi yubordim. U meni qabul qilmay, boshqa bir kishiga tegib ketdi. Jaxlim chiqib, u xotinni o'ldirgan edim. Endi nima qilsam Alloh taolo tavbamni qabul qiladi?" - deb so'radi. Shunda Abdulloh: "Onang barhayotmi?" - deb so'radilar. U: "Yo'q, vafot etganlar", degan edi, Abdulloh: "Unday bo'lsa Alloh taolaga tavba qil va toqating boricha toat-ibodat qilib, unga yaqin bo'lishga harakat qil", dedilar". Ato ibn Yasor aytdilar: "Men Abdulloh ibn Abbosga borib, siz nima uchun u kishidan onang tirikmi, deb so'ratingiz", deganimda, u kishi Alloh taolaga onani rozi qilishdek maqbulroq hech bir amal borligini bilmayman. Shuning uchun onang tirikmi, deb so'ragan edim", dedilar". Ya'ni onasi tirik bo'lib, bola haqida duo qilgan bo'lsa, odam o'ldirishdek katta gunoh bo'lsa ham, o'z fazlu karami bilan avf qilishidan umid qilardim, demoqchi bo'lsa kerak.

3-bob ham "Ota-onaga yaxshilik va e'tibor", deb atalib, undagi 5-6-hadislarda aynan 1-2-hadislardagi mazmun takrorlangan.

4-bob. Ota-ona zulm qilsa ham, ularga yaxshilik qilaverish haqida

7. Abdulloh ibn Abbos (r.a.)dan rivoyat qilindi. "Qaysi bir musulmon farzandi savob umidi bilan ertalab ota-onasini ziyorat qilsa, Alloh taolo unga jannatdan ikkita eshik ochadi. Agar ulardan bittasini ziyorat qilsa, unga jannatning bir eshigini ochadi. Bola ota-onasidan qaysi birini xafa qilsa, uni rozi qilmaguncha Alloh taolo undan rozi bo'lmaydi", dedilar. Shunda bir kishi: "Agarda ota-onalar bolaga zulm qilsa, bola nima

qilishi kerak?" - deb so'radi. Abdulloh: "Agar ular bolaga zulm qilsalar ham bola ularni ranjitmasligi kerak", dedilar.

5-bob. Ota-onaga muloyim gapirish haqida

8. Taysala ibn Mayyos (r.a.) aytdilar: "Men Najda ibn Omir Xorijiyning ashoblari bilan bo'lib gunohlar qildim. Shularni o'zimcha katta gunoh deb hisoblab, Abdulloh ibn Umar (r.a.)ga borib aytdim. Shunda Abdulloh ibn Umar (r.a.): "Bular katga gunoh emas, katta gunohlar to'qqiztadir, ular: Alloh taologa shirk keltirish, odamni o'ldirish, urush maydonidan qochish, afifa xotinni fohisha deb tuhmat qilish, ribo, yetimlar molini yemoq, Alloh taoloning borligini inkor qilish, odamlarni masxara qilish, kamsitish, ota-onani xafa qilib yig'latish - mana shular katta gunohdir", dedilar. Keyin Abdulloh ibn Umar menga qarab: "Ey, Taysala! Sen do'zaxdan qo'rqib jannatga kirishni xohlaysanmi?" - dedilar. Men: "Jannatga kirishni albatta xohlayman", deganimda, u kishi: "Ota-onang tirikmi?" - deb so'radilar. Men: "Otam vafot etgan, ammo onam borlar", dedim. Abdulloh (r.a.): "Katta gunohlardan o'zingni saqlaganingdan keyin onangga qattiq gapirmasang, uning osh-ovqatini berib tursang, albatta jannatga kirasan", dedilar".

Yamomalik Najda ibn Omir (yoki Uvaymir) Abu Hanifa mazhabiga e'tiqod quygan kishi edi. U xavorijlar ya'ni adashgan oqim) boshlig'i bo'lib, ularning e'tiqodicha, kishilar uchun imom (xalifa yoki amir) bo'lishi shart emas. Odamlarning o'zlari haqni nohaqdan ajrata bilishlari va o'z-o'zlarini, jamiyat yo'nalishini boshqara bilishlari kerak (Muhammad Abu Zuhra, "Al-Mazohib al-Islomiya", 33-bet).

9. Qur'on-i karimdagi Alloh taoloning rahimlilik yuzasidan ota-onangga kamtarlik qanotingni qoqib tur (17:24), mazmunidagi so'ziga Hishomning otasi Arat ibn Zubayr (r.a.): "Ota-onang nimani istasa, o'shani ijro qilishdan chekinish qilma", deb tafsir qilgan edilar.

6-bob. Ota-ona haqini ado qilish haqida

10. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Bolaning otasi birovning quli bo'lgan bo'lsa, uni xo'jasidan sotib olib ozod qilmaguncha, uning haqini ado qilgan bo'lmaydi", dedilar".

11. Abu Muso Ash'ariy (r.a.)ning o'gli Abu Burda (r.a.)ning aytishlaricha, Abdulloh ibn Umar (r.a.) bir yamanlik odam o'z onasini opichlab, xonai Ka'bani tavof qildirib yurganini ko'rdilar. U odam quyidagi baytni ohang bilan o'qirdi:

*Onai zorim uchun bo'ynimni eggan tevaman.
Tevaga mingan onam horsalar ham men charchamam.*

U shuni o'qib turib Abdullohga qaradida, ey, Abdulloh ibn Umar, mana shu xizmatim bilan men onamning haqini ado qila olmadimmi, deb so'radi. "Yo'q, bu xizmatim seni tug'ish vaqtida onangni qiynab tutgan to'lg'oqlarining bittasiga ham barobar emas", dedi. Keyin Abdulloh ibn Umar (r.a.) xonai Ka'bani tavof qildilar va maqomi Ibrohimga borib, ikki rakat namoz o'qib olib, menga qarab: "Ey, Abu Muso Ash'ariyning o'g'li! Mana

shu yerda o'qiladigan ikki rak'at namoz o'zidan ilgarigi gunohlarga kafforat bo'ladi", dedilar".

12. Abu Murra aytdilar: "Marvon ibn Hakam Madinadan biror joyga safarga ketganida o'z o'rniga Abu Hurayra (r.a.)ni qoldirib ketardi. Abu Hurayra (r.a.) Zu-l-Hulayfada turib, o'zlari bir xonada onalari boshqa xonada yashardi. Abu Hurayra (r.a.) qachon o'z xonalaridan tashqariga chiqadigan bo'lsalar, onalarining eshigi oldiga kelib salom berardilar: "Meni yoshligimda tarbiyat qilganingiz uchun sizga Alloh taoloning rahmati bo'lsin", der edilar. Onalari ham u kishining salomlariga javob qaytarib: "Katta bo'lganingda menga yaxshilik qilayotganing, roziligimni olayotganing uchun senga ham Alloh taoloning rahmati bo'lsin", - der edilar. Abu Hurayra (r.a.) tashqaridan qaytib kelganlarida ham ona-bola o'rtasida shu muomala takrorlanardi".

Abu Murra - Abu Tolibning qizi Ummu Xonining yoki Aqilning ozod qilgan quli edi .

13. Abdulloh ibn Amr ibn Oss (r.a.) aytdilar: "Bir kishi Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga hijrat qilmoq uchun bay'at qilishga keldi. Ammo ota-onasi uning ketishiga rozi bo'lmay, xafaliqdan yig'lab qolgan edilar. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Sen hozir ota-onang oldiga bor! hijrat qilaman deb ularni xafa qilganingdek, endi hijrat qilmaydigan bo'ldim, deb ularni xursand qil", - dedilar".

Abu Murradan rivoyat qilingan 14-hadis 13-hadisshng mazmunan takrori, ammo unda Abu Hurayra (r.a.)ning asp ismi sharifi Muso ibn Ya'qubdan eshitgani bo'yicha Abdulloh ibn Amr ekashigi eslatshgadi.

7-bob. Ota-onaga oq bo'lish haqida

15. Abu Bakra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Men sizlarga gunohlarning eng kattasini aytib beraymi?" - deb uch martaba so'radilar. Sahobiylar: "Ey, Rasululloh, aytib bering", deyishdi. "Alloh taologa shirk keltirish va ota-onaga oq bo'lish", dedilar. Rasululloh (s.a.v.) shu vaqtda yonboshlab o'tirgan edilar, keyin yaxshilab o'tirib oldilar: "Ogoh bo'linglar! Shu katta gunohlardan biri yolg'on gapirmoq, tuhmat qilmoqdir", dedilar. Shu oxirgi so'zlarini shu qadar ko'p takrorladilarki, men ichimda Rasululloh (s.a.v.) charchadilar, endi gaplarini to'xtatsalar ham bo'lardi, dedim".

Ota-onaga oqq bo'lish - ota-onaga ozor berish, xafa qilish va buyruqlarini bajarmaslikdan iboratdir. Ularning farzandga seni oq qildim, deyishlari shart emas, dillari og'rishining o'ziyoq farzandning oq bo'lganidir .

16. Mug'ira ibn Shu'ba (r.a.)ning kotiblari Varrod aytdi: "Hz. Muoviya (r.a.) Mug'iraga: "Rasululloh (s.a.v.) dan eshitgan hadislarindan menga yozib yubor", deb xat yozdilar. Shu xatga javoban Mug'ira: "Men Rasululloh (s.a.v.)dan eshitdim: ko'p savol so'rashdan, molni zoe qilishdan va asossiz gaplarni og'izdan og'izga naql qilib yurishdan qaytarar edilar" degan hadis-ni Mug'ira aytib turdilar va men yozib berdim"

Ko'p savol so'rashdan murod biror ehtiyoj bo'lmay turib tilanchilik qilish yoki hayotda uchramaydigan voqea va masalalarni so'rash yoxud kishi o'ziga tegishli bo'lmagan behuda xabarlarni surishtirib yurish kabilardir. Ammo molni zoe qilish esa, uni noo'rin,

dunyo va oxirat uchun ham foydasi tegmaydigan joylarga sarflashdan iboratdir, binobarin, isrofgarchilik Alloh taolo oldida gunoh hisoblanadi).

8-bob. Ota-onasiga la'nat o'qiganga Allohning la'nati bo'lsin

17. Abu Tufayl Omir ibn Vosila (r.a.) aytdilar: Hazrat Ali (k.v.)dan so'ralganda, Hz. Ali (k.v.): "Payg'ambarimiz (s.a.v.)ning o'zimizga xos aytgan gaplari faqat mana shu qilichimning qinidagilardir", dedilar, undan bir sahifa qog'oz chiqardilar. Bu sahifada: "Alloh taolodan bo'lak narsalar nomiga atab biror jonliqni so'ygan kishiga, ota-onasiga la'nat o'qigan kishiga va shariatda bo'lmagan narsalarni din nomidan paydo qilganlarga yo'l bergan kishiga ham Alloh taoloning la'-nati bo'lsin", degan hadisi sharif yozilgan ekan.

Bu hadisda aytilgan tafsilot 27-hadisda keladi. Ota-onaga la'nat o'qish ularni so'kishdan va Allohning la'nati esa, o'z rahmatidan mahrum qilishi demakdir .

9-bob. Gunoh bo'lmagan hollarda ota-ona amriga itoat qilish haqida

18. Abu Dardo (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) menga quyidagi to'qqizta amalni buyurdilar va dedi-larki: "Garchi majaqlanib ketsang ham yoki o'tda yondirilsang ham Alloh taologa shirk keltirma, farz namozni qasddan tark qilma, uni qasddan tark qiluvchi kishilardan Alloh taoloning zimmasi ajraydi. Mast qiladigan harom ichimliklarni aslo ichma, chunki ular hamma yomonliklarning kalitidir. Ota-onangga itoat qil, agar ular dunyodan voz kech desalar ham hurmatlari uchun buyruqlarini ijro qil! Garchand ishboshi bo'lgan odamdan ko'ra o'zingni shu amalga munosibroq deb bilsang ham ular bilan amal talashma (itoat qil). Yoningdan askarlar qochsa ham va o'zing halokatga uchraydigan bo'lsang ham urush maydonidan qochma! qo'lingda bor mol-mulkingdan qaramog'ingdagi ahlu -ayollaringga sarf qil! Xotin va bolalaringga kaltak ko'tarma, to'g'ri yo'ldan yurmasa, bola-chaqalaringni Alloh taoloning qahri-g'azabiga duchor bo'lishlari bilan qo'rqit".

Alloh taolo zimmasining ajrashi uni o'z panohida saqlamasligiga ishora Qur'onda aytilishicha, urish yo'li bilan bo'lsa hamki, ularga odob-axloq o'rgat, bo'ysunmaslaridan qo'rqsang nasihat ?al, nasihatni qabul qilmasalar, ularni o'zingdan chetlat va shunda ham bo'lmasa, urish bilan ularni qo'rqit, tahdid qil.

19-hadis 13-hadisning aynan takrori, faqat unda jihod qilmoqchi bo'lgan kishiga Rasululloh "Ota-onangni rozi qil", deb aytganlar.

20. Abdulloh ibn Amr ibn Oss (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga jihodga borishni talab qilib bir kishi keldi. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Ota-onang tirikmi?" - deb so'radilar. U kishi: "Ha, ota-onam borlar", dedi. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Ota-onang uchun jihod qil!" - dedilar".Ya'ni mushriklar bilan qonli urushga chiqish shart emas, eng maqbuli keksa ota-onaga xizmat qilish, ularni rozi qilib, duolarini olish, tirikchiliklaridan xabardor bo'lib turishing o'zi sen uchun jihoddir.

Jihodni faqat qonli urush ma'nosida tushinish Qur'on-i karim va hadis-i sharif ma'nolarini noto'g'ri anglashga olib keladi, binobarin, jihod faqat qonli urush emas, nafs sharoratini yengash, axloqiy buzilishlarga qarshi kurasha bilish ham jihodga kiradi .

10-bob. Ota-ona duosini olmay jannatga kirib bo'lmas

21. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Xor bo'lsin, xor bo'lsin, xor bo'lsin!" - deb o'n martaba takror qildilar. Shunda sahobiyalar: "Yo Rasululloh, kimni aytayapsiz?" - deb so'rashdi. Rasululloh (s.a.v.): "Ota-onasining ikkalasi yoxud bittalari keksayib qolgan vaqtida (ularni rozi qilmay) o'zini do'zaxga tushishga muhtalo qilgan kishini", dedilar.

11-bob. Ota-onasini rozi qilgan kishining umri uzoq bo'lishi haqida

22. Saxd ibn Muoz (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Kim ota-onasini rozi qilsa, unga tubo nasib bo'lib, Alloh taolo uning umrini ham ziyoda qiladi", dedilar"

Bandaning umri azaldan taqdir qilingan. Bu o'rinda umrning uzoq bo'lishi degan gap farovonlikka, rizqning mo'lligiga, dunyoviy ishlarning barakali bo'lishiga ishoradir. Tubo - jannatdagi bir daraxt nomi .

12-bob. Mushrik ota uchun Allohdan afv so'ramaslik haqida

23. Abdulloh ibn Abbas(r.a.) aytdilar: "Alloh taoloning: "Rabbingiz, Uning O'zigagina ibodat qilishingizni hamda ota-onaga yaxshilik qilishni amr etdi. (Ey, inson!) Agar ularning biri yoki har ikkisi huzuringda keksalik yoshiga yetsalar, ularga "uf"!.." dema va ularni jerkima. Ularga (doimo) yoqimli so'z ayt! Ular-ga mehribonlik bilan xorlik qanotini past tut va (duoda) ayt: "Ey, Rabbim! Meni (ular) go'daklik chog'imda tarbiyalaganlaridek, Sen ham ularga rahm qil-gin"(17:23, 24), degan oyatlarning hukmi "Tavba" surasidagi: "Na payg'ambar va na mo'minlar mushriklar uchun, garchi ular qarindoshlari bo'lsa ham - ularning do'zax ahli ekanlari ma'lum bo'lgandan keyin - istig'for (gunohlarini kechirishni) so'rashlari joiz emas", degan oyat bilan nasx qilingan (9:113)", dedilar".

Uff - jerkish, sendan bezor bo'ldim, degan ma'noda.

13-bob. Ota-ona mushrik bo'lsa ham yaxshilik qilish haqida

24. Sa'd ibn Abi Vaqqos (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi: "Alloh taolo Qur'oni karimdagi to'rt oyatni mening haqimda tushirdi. Onam: sen Muhammaddan ajralmaguningcha men hech narsa yemayman ham, ichmayman ham, deb qasam ichgan edi. Shunda Alloh taolo: "Agar ular (ya'ni ota-onang seni o'zing bilmagan narsalarni Menga sherik qilishga zo'rласalar, u holda ularga ito-at etma!.." Ammo ularga yaxshilik qilaverish buyurilgan. (31:15). Ikkinchi oyat: g'azotda olingan o'lja mollar ichida bir qilich menga yaxshi ko'rindi. Payg'ambarimiz (s.a.v.)dan shu qilichni menga bering, deb so'raganim-da, Alloh taolo: "Sizdan (ey, Muhammad!) o'ljalari haqida so'raydilar...", degan "Anfol" surasining 1-oyatini tushirdi. Uchinchi: men betob bo'lib qolgan vaqtimda Rasululloh (s.a.v.) ahvolimni so'ragani keldilar. Shunda men: "Yo, Rasulalloh, men mollarimni taqsim qilib qo'ymoqchiman. Shundan yarmini Alloh taolo yo'luga vasiyat qilsam bo'ladimi?" - deb so'radim. Rasululloh (s.a.v.): "Yo'q, bo'lmaydi", dedilar. "Bo'lmasa ularning uchdan birini vasiyat qilsam", deganimda Rasululloh? (s.a.v.) sukut etdilar. Mana shundan keyin mollarimning uchdan birini vasiyat qilish joiz bo'ldi . To'rtinchi:

ansorlardan bir nechitasi bilan o'tirib ichkilik ichdik. Shunda ulardan bittasi tevaning iyagi bilan mening burnimga urdi. Keyin Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga borganimda, Alloh taolo ichkilikni harom qilib oyat tushirdi (2:219) , dedilar.

*1 Vasiyat haqida oyat yoq, bu haqdagi hukm Rasululloh hadislar bilan sobit bo'lgan .
2 Bir qator mufassirlar ichkilikning ma'n etilishi uch bosqichdan iborat ekanligini ko'rsatib o'tganlar. "Umar ibn Xattob .*

25. Abu Bakr Siddiq (r.a.)ning qizlari Asmo' (r.a.) aytdilar: "Onam biror narsa umidida huzurimga keldi. Shunda Rasululloh (s.a.v.)dan: "Onam kelib qoldi. Unga silai rahm qilib biror narsa bersam bo'ladimi?" - deb so'radim. "Ha, silai rahm qilsang bo'ladi", dedilar". Ibn O'yayna (r.a.) aytdilar:"Alloh taolo: "Din to'g'risida sizlar bilan urushmagan va sizlarni o'z yurtigingizdan (haydab) chiqarmagan kimsalarga nisbatan yaxshilik qilishingiz va ularga adolatli bo'li-shingizdan Alloh sizlarni qaytarmas" (60:8), degan oyatni tushirdi".

Asmo'ning onasi Qayla bint Abdu-l-Izzi Islomni qabul qilmagan edi .

26. Abdulloh ibn Umar (r.a.)aytdilar: "Otam Hz. Umar ibn Xattob (r.a.) ipakdan ikki qavat tikilgan bir kiyimni sotib olshpni janob Rasulullohga tavsiya qilib: "Yo Rasulalloh, buni jum'a kunlari va atrofdan elchilar kelganda kiyib chiqasiz", dedilar. Rasululloh (s.a.v.) otamning takliflarini qabul qilmay: "Bunday kiyimni oxiratdan nasibasi yo'q kishilar kiyadi", dedilar. Shundan keyin Rasululloh (s.a.v.)ning o'zlariga shunday kiyimlardan qanchasi hadya sifatida kelib qoldi-da, undan bittasini otamga yubordilar. Otam: "Yo Rasulalloh, buni men nima uchun kiyaman, axir o'zingiz bunday kiyimni oxiratdan nasibasi yo'q kishilar kiyadi", degan edingizku, deganlarida, Rasululloh: "Men sizga kiyasiz deb emas, balki sotib, aqchasini biror hojatingizga yaratarsiz yoki biror kishiga kiydirarsiz, deb yubordim", dedilar. Hz. Umar (r.a.) o'sha kiyimni hamon musulmon bo'lmagan bir birodarlariga yubordilar".

Boshqa sahobiyalar may aql va boylikni ketkazuvchi ofat ekanidan Payg'ambar (a.s.)ga shikoyat qilganlaridan keyin "Baqara" surasining mazkur oyati (219-oyati) vahiy qilingan. Ikkinchi bosqich-Abdurrahmon ibn Avf mast holda imomlik qilganlarida, oyatni qo'pol ravishda buzib qiroat qilgan.Shundan keyin "Niso" surasining 43-oyatida mast holatda namozga yaqinlashmaslik buyurilgan. Uchinchi va oxirgi bosqich - Atbon ibn Molik degan sahobiyning uyida ziyofat paytida mast bo'lib qolgan mehmonlar o'zaro janjallashib qolganlar. Shundan keyin Umar ibn Xattob (r.a.) Allohga iltijo bilan:"Ey, xudoyim, may to'g'risida keskin bir hukm nozil et!" - deb duo qilganlarida "Moida" surasining 90-oyati bilan may ichish qa'tiy ma'n etilgan" (shayx Abdulaziz Mansur, "Qur'oni karim ma'nolarining tarjimasi va tafsiri, "Toshkent Islom universiteti matbaa-nashriyot birlashmasi, 2004, 34-bet).

14-bob. Ota-onani so'kmaslik haqida

27. Abdulloh ibn Amr Oss (r.a.) aytdilar: "Rasululloh: "Kishi o'z ota-onasini so'kishi katta gunohdir", dedilar. Sahobiyalar: "Yo Rasulalloh, kishi o'z ota-onasini ham so'kadimi?" - deb so'rashganda, Rasululloh: "U kishi bir odamni so'kadi, u odam am avval so'kkan kishining otasini ham, onasini ham so'kadi", dedilar". Demak, kishi birovni so'ksa, keyin

o'sha odam uning ota-onasini ham so'kadi, shu bilan u bilvosita o'z ota-onasini so'kkan bo'ladi.

28. Abdulloh ibn Amr (r.a.): "Kimki otasining so'kilishiga sabab bo'lsa, Alloh taolo oldida katta gunohga qoladi". dedilar.

15-bob. Ota-onaga oqq bo'lishning uqubati haqida

29. Abu Bakr (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)dan rivoyat qildilar: "Rasululloh(s.a.v.): "Azob-uqubat qiyomat kuniga asrab qo'yilgandan tashqari, shu dunyoning o'zida ham insonning o'ziga jabr yetkazadigan gunoh - kishilarga zulm qilish va qavm-qarindoshlarga qilinadigan silai rahmni uzib qo'yishdir", dedilar.

30. Imron ibn Husayn (r.a.) aytdilar: "Rasululloh sahobiylerden: "Zino qilish, mast qiladigan ichimliklarni ichish va o'g'rilik qilish haqida nima deysizlar?" - deb so'radilar. Ular: "Bularning hukmini Alloh taolo va uning Rasuli biladilar", deb javob berdilar. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Bular o'ta-ketgan qabohat ishlar bo'lib, oxiratta ham, bu dunyoning o'zida ham ularning uqubati, jazosi belgilangandir. Men sizlarga gunohlarning eng kattalarini aytib beraymi?" Ular: "Alloh rabbiolamiynga shirk keltirish va ota-onaga oqq bo'lish", dedilarda, suyanib o'tirgan holatlarini o'zgartirib tiz cho'kib oldilar va "hamda yolg'on so'zlash" , deb qo'shib qo'ydilar.

16-bob. Ota-onaning yig'lashi haqida

31. Abdulloh ibn Umar (r.a) "Ota-onaning yig'lashi boladan norozi bo'lganliklaridan dalolat beradi va bu esa katta gunoh pardadir", dedilar.

17-bob. Ota-onaning duosi haqida

32. Abu Hurayra aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Uch toifa kishilarning duosi hech shubhasiz Alloh taolo qoshida maqbuldir: mazlum kishining duosi, musofirning duosi va ota-onaning duosi", deganlar".

1 Har qanday zulm haqsizlik, deb anglashilgani kabi musulmon tuzumiga qarshi borish ham zulm, deb tushuniladi .

2 Rasululloh (s.a.v.)ning: "Al kazzabu lo ummati", ya'ni yolg'onchi mening ummatim emas, degan hadisleri mashhuriligini muqaddislarning aksariyati rivoyat qiladilar.

33. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi. U kishi: "Men Rasululloh (s.a.v.)dan quyidagi hadisleri eshitdim: "Bibi Maryamning o'g'illari Hz. Iyso (a.s.) bilan Jurayjga so'zlagan boladan bo'lak hech bir bola beshikdaligida gapirgan emas", dedilar. Sahobiyler: "Yo Rasulalloh, Jurayj va unga so'zlagan bola kim edi?" - deb so'rashganda, Rasululloh (s.a.v.) rivoyatni aytib berdilar: "Jurayj o'z ibodatxonasida ibodat bilan mashg'ul bir rohib bo'lib, ibodatxonasi atrofida bir podachi sigirlarni o'tlatib yurar edi. Shu ibodatxona joylashgan qishloqda turadigan bir xotin podachi yoniga kelib-ketib turardi. Jurayj bir kuni namoz o'qib turgan vaqtida onasi chaqirdi. Jurayj ancha xayolga cho'mdi: namozida davom etaversinmi yoki uni buzib, onasiga javob qilsinmi? U o'ylanib-o'ylanib, oxiri onasiga javob qaytarmadi va namozida davom etaverdi. Onasi ikkinchi va uchinchi martaba chaqirganda ham u javob qaytarmagach: "Alloh taolo seni fohisha xotinlarga

yo'liqtirsin", deb duoyibad qilib, qaytib ketdi. Shundan keyin o'sha podachi oldiga kelib yuradigan xotin bir bola tug'ib qo'ydi. Uni podshoh oldiga keltirib so'roq qilinganda: "Bu bola ibodatxonadagi rohibdan bo'lgan", deb da'vo qildi. Podshoh: "Uning ibodatxonasini buzib, o'zini mening xuzurimga olib kelinsin", deb buyruq qildi. Podshohning buyrug'iga asosan ibodatxona buzilib, Jurayjning qo'lini arqon bilan bog'lab, podshoh huzuriga keltirdilar. Uni olib kelayotganlarida yo'lda tomosha qilib turgan fohisha xotinlarga ko'zi tushdida, bir kulib qo'ydi, Keyin podshoh undan so'roq qilib: "Bu xotin tug'ilgan bolani sendan bo'lgan, deb da'vo qilayotibdi", dedi. Jurayj xotinga qarab: "shundaymi? - dedi. Xotin: "Ha, shunday", dedi. Shunda Jurayj onaning bag'rida turgan chaqaloqqa qarab: "Ey, bola, sening otang kim?" - deb so'radi. Chaqaloq tilga kirib: "Otam podachi", deb javob berdi, uning gapini hamma eshitdi. Podshoh Jurayjga uzr aytib: "Endi ibodatxonani biz yangidan qurib beramiz", dedi. Jurayj buni qabul qilmagach: "Bo'lmasa kumushdan quraylikmi?" - dedi. Jurayj buni ham qabul qilmay: "Uni avvalgi holiga keltirib berilsa kifoya", dedi. Podshoh: "Xo'sh, menga aytchi, qo'lingni bog'lab olib kelayotganlarida nima uchun kulding?" - deb so'raganda, u: "Yuz bergan voqeani ko'zim bilan ko'rib kulgim qistadi, u ham bo'lsa onamning menga qilgan duoyibadi edi", dedi-da, bo'lgan voqeani podshohga va atrofdagi kishilarga hikoya qilib berdi.

18-bob. Nasoro onani Islomga da'vat qilish haqida

34. Abu Hurayra (r.a.) shunday hikoya qildilar: "Mening nomimni eshitgan har bir kishi, hatto yahudiy va nasroniy bo'lsa ham, meni yaxshi ko'rmay qolmaydi. Men onamning Islom dinini qabul qilishini istab yurardim, lekin u qabul qilmasdi. Bir kuni unga Islomga kirishni taklif qildim. U qabul qilmagach, Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga borib: "Yo Rasululloh, onam haqida bir duo qilsangiz", deb iltimos qildim. Rasululloh duo qildilar. Shundan keyin onam oldiga borsam, u eshikni qulflab olgan edi, meni ko'rishi bilan: "O'g'lim! Men Islom dinini qabul qildim", dedi. Men buni Rasululloh (s.a.v.)ga borib aytdim va ona-bola ikkalamiz haqimizga duo qiling, deb yana so'raganimda, Rasululloh (s.a.v.): "Ey, Alloh, bandang Abu Hurayra va onasining muhabbatini kishilar ko'ngliga solgin", deb duo qildilar".

19-bob. Ota-ona o'lgandan keyin ularga yaxshilik qilish haqida

35. Abu Ubayd (r.a.) hikoya qildilar: "Biz Rasululloh (s.a.v.) huzurlarida edik, shu vaqtda bir kishi: "Yo Rasululloh, ota-onamning hayot vaqtlarida qilgan yaxshiliklarimdan tashqari ularning vafotidan keyin yana nima qilsam shu yaxshiligim davom etadi?" - deb so'radi. Rasululloh (s.a.v.): "To'rtta narsani qilib yursang, ularga qiladigan yaxshiliging davom etavergan bo'ladi. Ularning birlamchisi, ota-onang haqiga duo qilasan va gunohlarini kechirmakni Alloh taolodan so'raysan, ikkilamchisi, ularning nasihat va shar'iy vasiyatlarini amalga oshirasan, uchlamchi, ularning do'stlarini hurmatlaysan va to'rtlamchi qavm-qarindoshlar bilan ular tufayli qaror topgan qarindoshlik aloqalarini uzmayсан", dedilar.

36. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Kishi o'lgandan keyin yana nima uchundir uning nufuzi ko'tarilib qoladi. Shunda u taajjublanib: "Ey, Rabbim! Bu darajamning ko'tarilishi nimadan hosil bo'ldi?", deb so'radi. Alloh taolo tomonidan: "Ey, bandam, orqangda qolgan bola-chaqalaringning men uchun qilgan istig'forlarining natijasidir", deyiladi.

37. Muhammad ibn Sirin (r.a.) aytdilar: "Kechalarning birida biz Abu Hurayra (r.a.) yonlarida bo'ldik. Shunda Abu Hurayra (r.a.) o'zlari: "Ey, Alloh! Abu Hurayraning ham, onasining ham gunohlarini kechirgin va ikkimiz uchun istig'for etgan kishilarning ham gunohlarini kechirgin", deb duo qildilar. Abu Hurayra (r.a.)ning shu duolariga kirib qolish uchun biz o'sha ona-bola (Abu Hurayra bilan onalari) haqiga istig'for etib yuramiz", deydi.

38. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.): "Banda vafot etgandan keyin undan uchta narsadan bo'lak amallari uzilib qoladi: sadaqai joriya; odamlarga manfaati tegsin, deb yozib qoldirgan ilmiy asarlari va o'zi haqiga duo qilib turadigan solih farzandlar", dedilar.

Sadaqai joriya - yo'q bo'lib ketguncha xalqlar foydasiga xizmat qiladigan (ko'prik, masjid, madrasa, yo'l va boshqa binolar, shuningdek, foydasi tegadigan kitoblar kabi) narsalardan iborat.

39. Abdulloh ibn Abbos (r.a.): "Yo Rasululloh! Mening onam hech narsani vasiyat qilmay vafot etib ketdi. Endi men onam uchun sadaq-ehson qilsam unga savobi yetadimi?" - deb so'radi. Rasululloh (s.a.v.): "Ha, uning uchun sadaqa qilsang, savobi albatta tegadi", dedilar.

20-bob. Ota-onaning do'stlariga yaxshilik qilish haqida

40. Abdulloh ibn Dinor (r.a.) aytdilar: "Qaysi bir safarda bir a'robiy Abdulloh ibn Umar (r.a.) yonlariga kelib: "Sen falonchining o'g'li emasmisan?" - deb so'radi. Shu a'robiyning otasi Hz. Umar ibn Xattob (r.a.) bilan do'st bo'lgan edi. Abdulloh (r.a.) a'robiyga: "Ha, otang do'sti Umarning o'g'liman", dedilarda, o'zlarining tevalari ketida olib yurgan eshakni va boshlaridan sallani yechib a'robiyga berdilar. Shunda yonidagi kishilardan bittasi: "Bu kishi bir a'robiy, unga ikki dirham bersangiz ham kifoya qilardi, siz eshakni ham, sallani ham berib yubordingiz", degan edi, Abdulloh (r.a.): Rasululloh (s.a.v.): "Otang do'st tutgan kishilarning do'stligini saqla, ular bilan aloqani uzma! Agar aloqani uzsang, Alloh taolo sening nuringni o'chirib qo'yadi, degan edilar, deb javob berdilar".

Ya'ni bu dunyoda topgan savoblaringni yuvib yuborasan, degan ma'noda bo'lsa kerak.

41. Yana Abdulloh ibn Umar (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Otaga qilinadigan yaxshiliklarning eng afzali u sevgan kishilar bilan aloqani mustahkamlab, ularga xayrixohlik qilishdir", dedilar".

21-bob. Silai rahm natijasi

42. Sa'd ibn Uboda (r.a.) hikoya qiladilar: "Men Hz. Usmon (r.a.)ning o'g'illari Amr ibn Usmon ibn Affon bilan Madina masjidida o'tirgan edim. Shu vaqt Abdulloh ibn Salom (r.a.) o'z ukasining o'g'liga suyanib orqasiga qayrildida, Amrga qarab: "Ey, Amr, mayli, sen istaganingni qilaver, Muhammad (a.s.)ni chin payg'ambar qilib yuborgan Alloh taolo nomi bilan qasamyod etaman-ki, Allohning kitobida (bu so'zni ikki martaba qaytardi): "Otagga yaqin bo'lgan kishidan aloqani uzma, agar uzsang, nuring o'chadi", deyilgan,

deb aytdi. Amr ibn Usmon Abdulloh ibn Salomga yaxshi iltifot qilmaganlari uchun bo'lsa kerakki, unga kinoya bilan "Istaganingai qilaver", dedilar.

22-bob. Sevgi nasliydir, degan hadis haqida

43. Abu Bakir ibn Xazm (r.a.) bir sahobiydan rivoyat qildilar. U sahobiy Rasululloh (s.a.v.)ning: "Do'stlik albatta meros bo'lib (nasldan naslga) o'tadi", degan hadislarini rivoyat qilib bersam, senga etarli nasihat qilgan bo'laman", dedilar.

23-bob. Otani ismi bilan chaqirmaslik haqida

44. Abu Hurayra (r.a.) ikki kishini ko'rib, ulardan bittasiga: "Bu kishi senga kim bo'ladi?" - deb so'radilar. U: "Bu - otam bo'ladilar", degan edi, Abu Hurayra (r.a.): "Unday bo'lsa otangni ismini aytib chaqirma, yurishda undan ilgari yurma va undan yuqori joyda o'tirma", deb nasihat qildilar.

24-bob. Otani kunya bilan chaqirish haqida

45. Shahr ibn Havshab (r.a.): "Biz Abdulloh ibn Umar (r.a.) bilan safarga chiqqan edik. Shunda qaysi bir namoz vaqti bo'lganda o'g'illari Solim Abdulloh Ibn Umarga: "Namoz vaqti bo'ldi, ey, Abu Abdurrahmon!" - deb o'z otasini kunyalari bilan chaqirdi, deyдилar.

46. Abdulloh ibn Umar (r.a.) o'z otalari Hz. Umr ibn Xattob (r.a.) to'g'rilarida: "Ammo Abu Hafs Umar shunday hukm qilgan edilar", degan edilar.

Abu Abdurrahmon - Abdulloh ibn Umar (r.a.)ning kunyasi, Abu Hafs - Umar ibn Xattob (r.a.)ning kunyasi .

25-bob. Qarindoshlikni uzmaslik haqida

47. Kulayb ibn Manfaa bobosi Kulayb Hanafiy (r.a.)dan rivoyat qildi: U kishi Rasulullohdan (s.a.v.): "Yo Rasululloh, men yaxshiligimni kimga qilishim kerak?" - deb so'radilar. Rasululloh (s.a.v.): "Onangga, otangga, opa-singillaringga, aka-ukalaringga va yaqin bo'lgan kishilaringga. Bu ish zaruriy burch va uzilmasligi kerak bo'lgan qarindoshlikdir", dedilar.

Ya'ni kim silai rahmni uzgan va kim uzmaganoligini ochiq bayon qilish uchun Alloh unga til beradi va bu til kimlarningdir foydasiga yo zarariga da'voni isbot qiladi.

1 Hz. Oyisha (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)dan keltirgan rivoyatlarida ham shu mazmun bor: bir kiish kekxa yoshli hamrohi bilan Rasululloh (s.a.v.)ning oldilariga keldi. Rasululloh: "Ey, falon! Yoningdagi kim?"- deb so'radilar. "Otam", deb javob berdi. "U holda undan oldinda yurma! Undan yuqorida o'tirma, uning ismi bilan chaqirma, uni so'kishlariga yo'l quyma!" deb nasihat qildilar. Abu Hurayra (r.a.) shoyadki Rasululloh (s.a.v.)ning shu gaplarini eshitgan bo'lsalar, suhbatdoshlariga yuqorida keltirilgan nasihatini qildilar.

48. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Qur'oni karimda: "Yaqin qarindoshlaringizni (Alloh azobidan) ogohlantiring!" (26:214), degan oyat kelgan vaqtida, Rasululloh (s.a.v.) turib: "Ey, Ka'b ibn Luay bolalari, ey, Abdu Manof bolalari, ey, Hoshim bolalari, va ey, Abdulmuttallib bolalari! Sizlar o'zingizni do'zax o'tidan qutqaring! Ey, Muhammadning

qizi Fotima! Sen ham o'zingni jahannam o'tidan qutqaz! Menga e'timod qilma, chunki qiyomat kuni tashvishidan men seni qutqazishga qodir emasman. Ammo sizlar bilan albatta qarindoshligim bor, uni men sizlardan uzmayman", deb oshkora nido qildilar.

26-bob. Silai rahm qilish haqida

49. Abu Ayyub Ansoriy (r.a.)dan rivoyat qilindi. Rasululloh (s.a.v.)ning safarlaridan birida bir a'robiy u zotga kelib: "Meni jannatga yaqin va do'zaxdan uzoq qiladigan amallarni menga aytib bering!" - dedi. Rasululloh (s.a.v.): "Alloh taoloning Uzigagina ibodat qilasan, unga hech narsani ibodatda sherik qilmaysan, Alloh buyurgan namozlarni vaqtida ado qilasan, molingdan zakotni berasan va silai rahm qilasan", dedilar.

50. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Alloh taolo xalqlarni yaratib bo'lganidan keyin rahm turdi. Alloh undan: "Nega turding?" - deb so'raganida u: "Ey, Rabbim, uzilib qolishdan panoh so'rovchi sifatida huzuringda turibman", dedi. Shunda Alloh taolo: "Ey, rahm, seni uzgan kishilardan marhamatimni uzsam va uzmaganlardan uni uzmasam shunga rozi bo'lasanmi?" - deb so'raganda, rahm: "Ey, Parvardigori olam! Men albatta bunga roziman", - degan edi. Alloh taolo: "Mening va'dam senga shudir", - dedi. Abu Hurayra (r.a.) shu Hadisni rivoyat qilganlaridan keyin: "Istasangiz "Muhammad" surasi 22-oyatni o'qib ko'ring! Bunda Alloh taolo: "Agar (imondan) bosh tortsangiz, aniqki, sizlar yerda buzg'unchilik qilarsizlar va qarindoshlaringiz (bilan ham aloqalaringiz)ni uzasiz, albatta", - degan deb aytdilar".

Rahm - qarindoshlik va bir-biriga bog'lanadigan nasab silsilasi .

51. Alloh taoloning: "Qarindoshga, miskin va yo'lovchiga (xayr-ehson qilish bilan) haqlarini ado eting"(17:26) - degan oyati haqida. Abdulloh ibn Abbos (r.a.) bu oyatni shunday tafsir qilganlar: "Bunda Alloh taolo haqlarning eng zarurini berishga buyurdi. Mablag'i bo'lsa, amallarning eng afzali bo'lgan qarindoshlarga, miskin va yo'lda qolgan musofirlarga berishga da'vat qildi. Agar mablag'i bo'lmasa, yuqoridagi kishilarga qanday muomala qilish kerakligini o'rgatib, "Agar Siz Rabbingiz (tomoni)dan bo'ladigan marhamatdan umidvor holingizda ulardan (qarindosh, miskin, yo'lovchilardan) yuz o'giradigan (yordam bermaydigan) bo'lsangiz, u holda ularga yumshoq so'z ayting!" (17:28), ya'ni mana. mol kelib qolar, inshoalloh, mol kelishini kutib turibman kabi so'zlar bilan yaxshi va'da qil, deydilar. "Qo'lingni bo'yiningga sirtmoqlab qo'yma", ya'ni hech narsam yo'q deb, berishdan qo'lingni tortma."Qo'lingni juda yozib ham yuborma", ya'ni bor-yo'qingni berib ham yuborma. "U vaqtda malomatga qolasan", chunonchi keyin kelganlarga bera olmaganing uchun seni malomat qiladi. "Toliqib, qiynalib o'tirasan", ya'ni berib qo'ygan kishilaring seni mashaqqatga solib qo'ygan bo'ladi.

Qo'lni bo'ishta sirtmoqlash - baxil bo'lishiga kinoya.

Bu oyatning ikkinchi tafsiri: "Muhammad (a.s.)ning dinidan yuz o'girib, johiliyat zamonidagi kabi buzuqlikka yo'l qo'yish va qavm-qarindoshlar bir-biri bilan urishib, qarindoshlikni batamom uzib yuborganliklari kabi holga qaytmag'ingizni tilaysizmi .

27-bob. Qarindoshlikni uzib yubormaslikning fazilati haqida

52. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga bir sahobiy kelib: "Yo

Rasululloh, mening qarindoshlarim bor, men ularga silai rahm qilaman, qarindoshlikni uzadilar. Ularga yaxshilik qilaman, ular menga yomonlik qiladilar. Ular jabru jafo qilsalar ham ogirlik va sabr qilaman", dedi. Rasululloh (s.a.v.): "Agar gaping to'g'ri bo'lsa, ularning ogziga qizdirilgan kulni solgandek bo'libsan. Sen shu. ishingni davom ettiraversang, Alloh taolo sening yordamingda bo'ladi va ularning jabru jafosini daf qiladi", dedilar

54. Abdulloh ibn Amr (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) bitta barmoqlarini egib: "Rahm so'zi Alloh taoloning Rahmon nomidan (shu barmogamdek) unib chiqqan bir shoxchadir. Uni birov uzmasa, Alloh taolo uzmaydi va kim uzib qo'ysa, Alloh ham uni uzib tashlaydi. qiyomat kuni rahmga Alloh taolo fasohatli, o'tkir va ochiq so'zlaydigan til beradi", dedilar.

Kim silai rahmni uzgan-uzmaganligini ochiq bayon qilish uchun Alloh qiyomat kunida unga o'zining qudrati bilan til beradi, bu til kimlarningdir foydasiga yo zarariga da'voni isbot qladi.

Hz. Oyisha (r.a.)dan ham shunday hadis vorid bo'lganligini imom Muslim xabar qilgan, binobarin, 55-hadis 54-hadisning takrori bo'lgashshgi sababli tushirib qoldirdik.

55. Abdurrahmon ibn Avf (r.a.)dan rivoyat qilindi. U kishi Rasululloh (s.a.v.)dan quyidagi hadisni eshitdilar: Rasululloh (s.a.v.) aytmishlar: Alloh taolo "Men dunyodagi hamma borliqqa rahm qiluvchi Rahmonman va rahmni yaratib, Rahmon degan nomimning harflaridan tarkib topgan rahm so'zini unga ism qilib qo'ydim. Endi kim rahmni uzmasdan yursa, men undan rahmatimni uzmayman va kim uni uzib qo'ysa, men hm undan rahatimni uzib qo'yaman", degan.

28-bob. Silai rahm umrni ziyoda qilishi haqida

56. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.): "Rizqi keng va farovon bo'lishni va hayoti uzoqqa borishni yaxshi ko'radigan kishi qarindoshlaridan o'zini uzmasin", dedilar.

28-bobdagi 57-hadis mazmuni aynan 56-hadis mazmuni bo'lib, u Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilingan. Imom Muslim ham bu hadislarii naql qilgan.

29-bob. Silai rahm qilgan kishini Alloh Sevadi

58. Abdulloh ibn Umar (r.a.) aytdilar: "Kim Alloh taolodan qo'rqsa va qavm-qarindoshlariga yondashsa, ajali ta'xir qilinadi, moli ko'payadi va ahli ayollari uni yaxshi ko'radigan bo'ladi".

59-hadis mazmuni 58-hadisdagidek aynan yana Abdulloh ibn Umar (r.a.) dan rivoyat qilingan.

30-bob. Yaxshilikni eng yaqin qarindoshdan boshlamoq kerakligi haqida

60. Miqdom ibn Ma'di Karib (r.a.)dan rivoyat qilindi: U kishi Rasululloh (s.a.v.)dan eshitdilar: "Alloh taolo sizlarga onalaringizga yaxshilik qilishni buyurdi". Bu so'zni Rasululloh (s.a.v.) uch martaba takror qildilar. Keyin: "Otalaringizga va undan keyin yaqinroq bo'lgan qarindoshlaringizga ham yaxshilik qilishni buyurdi", dedilar.

61. Hz. Usmon ibn Affon (r.a.)goshg ozod qilgan qullaridan Abu Ayyub Sulaymon (r.a.) aytdilar: "Abu Hurayra (r.a.) payshanbadan jum'aga o'tar kechasi bizga keldilarda, o'z qarindoshlariga yaqindan yondashmagan kishilar bizning oldimizdan albatta turib ketsinlar, dedilar. Lekin hech kim turmadi. Abu Hurayra (r.a.) bu so'zni uch martaba qaytarganlaridan keyin bir yigit turib ketdi. U ikki yildan buyon aloqani uzib yurgan ammasining uyiga borib unga salom berdi. Ammasi taajjublanib: "Seni bizga qanday shamol uchirib keldi, qancha vaqtlardan buyon kelmay yurib, endi kelib qolishingning sababi nima bo'ldi?" - deb so'radi. U: "Men Abu Hurayradan shunday gaplarni eshitganim uchun keldim", dedi. Ammasi: "Abu Hurayra oldiga qaytib borib, nima uchun u shunday deganining sababini so'ragin", dedi. Yigit Abu Hurayra (r.a.) oldiga borib so'raganda, Abu Hurayra (r.a.): "Men Rasululloh (s.a.v.)dan: Har payshanbadan jum'aga o'tar kechasi bandalarning qilgan amallari Alloh taologa ayon bo'ladi. Shu vaqtda o'z qarindoshlariga yondashmagan kishilarning amallarini Alloh taolo qabul qilmaydi", degan so'zlarini eshitdim", deb aytdilar".

62. Abdulloh ibn Umar (r.a.)dan rivoyat qilindi: U janob: "Kim Alloh taolodan savob umid qilib, o'ziga qaram bo'lganlarga biror narsa sarf qilsa, Alloh taolo unga albatta ajrini beradi. Sarf qilishni avval sen o'zingga qaram bo'lganlardan boshla, ulardan ortiqchasini yaqin qarindoshlarishta, ulardan ham ortsa, u vaqtda istagan kishilaringga beraverasan", der edilar.

31-bob. Darajasiga ko'ra yainlarga yaxshilik qilmoq haqida

63. Abdullohibn Avn (r.a.) aytdilar: "Rasululloh(s.a.v.): "Oralarida silai rahm qilmaydigan kishi bo'lgan qavmlarga Alloh taoloning rahmati nozil bo'lmaydi", dedilar".

32-bob. Rahm qilmaydigan kishining gunohi haqida

64. Jubayr ibn Mut'im (r.a.) Rasulullo? (s.a.v.)ning: "Silai rahm qilmaydigan kishi jannatga kirmaydi", deganlarini rivoyat qildilar.

65. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilinishicha, Rasululloh (s.a.v.) shunday deb marhamat qilganlar: "Rahmon bo'lgan Allohdan insonlarga berilgan qarindoshlik rishtasi shunday der ekan: "Yo Rabb! Zulm ostida qoldim! Yo Rabb! Uzildim. Yo Rabb! Menga nisbatan (shunday-shunday yomon ishlar qilindi). Alloh taolo unga shunday javob berar ekan: "Seni uzganlarni tarqatib yuborasanmi va yaxshilik qilmaganlarga yaxshilik qilmasmisan?"

66. Sa'd ibn Sam'on (r.a.) aytdilar: "Men Abu Hurayra (r.a.)ning yosh bolalar va aqli yetuk bo'lmagan, engil tabiatli kishilarning amirlik mansabida bo'lib qolisharidan panoh so'rayotganlarini eshitdim. Ibn Hasan Abu Hurayradan "Buning alomati nima?" - deb so'raganlarida, Abu Hurayra: "Buning alomati silai rahmning uzilishi, to'gri yo'lga boshlovchi kishiga itoat qilinmay, egri yo'lga boshlovchiga itoat qilinishi", deb javob berdilar".

33-bobdagi 67-hadis mazmuni 66-hadisdagi mazmun takrori bo'lib, hadis Abu Bakra (r.a.)dan naql qilingan.

34-bob. Haqiqiy silai rahm

68. Abdulloh ibn Amr (r.a.) aytdilar: Rasululloh(s.a.v.): "Avval silai rahm qilgan kishiga keyin silai rahm qiluvchi bu - haqiqiy silai rahm qiluvchi emas. Chin silai rahm qilish deb silai rahm qilishdan bosh tortgan kishiga silai rahm qilishni aytiladi", dedilar.

35-bob. Zolim qarindoshiga silai rahm qilgan kishining fazilati

69. Barro ibn Ozib (r.a.) aytdilar: Bir a'robiiy kelib: "Yo Rasulalloh! Meni jannatga kiritadigan amalni o'rgating", dedi. Rasululloh (s.a.v.); "Sen xutbani qisqa qilgan bo'lsang ham masalani keng qilding. Jonliqni ozod yil va kishini qulliqdan qutqazgan", dedilar. A'robiiy: "Bu ikkalasi bir gap emasmi?" - dedi. Rasululloh (s.a.v.): "Yo'q, jonliqni ozod qilish - uni qullikdan qutqazishing, mulikdan qutqazish esa, uni qarzdorlikdan va jarima to'lashdan qutilishiga yordam berishingdir. O'zingga margub bo'lgan sogin sigir (yoki quy)ni sutidan ichib, foydalanish uchun muhtojlarga vaqannchaga berib turishing va qavmu qarindoshlarga yaxshshshk qilishingdir. Agar bularni qilish ko'lingdan kelmasa, kishilarni yaxshi ishlarga buyurib, yomon ishlardan qaytarasan. Buni ham qila olmasang, faqat shirin so'zni tilingdan qo'y-maysan", dedilar .

Ya'ni bergan savolingning shakli qisqa bo'lsa ham, ma'nosi goyat chuqur, ahamiyati zo'r masalani o'rtaga tashlading, deyilmoqchi .

36-bob. Johiliyat davrida yaxshilik qilgan kishi haqida

70. Hakim ibn Hazom (r.a.) Rasululloh (s.a.v.) dan: "Men johiliyat zamonida silai rahm qilish, qul ozod qilish va sadaqa berish kabi ishlar bilan mashgul bo'lgan edim. Endi o'sha ishlarim uchun menga ajr-savob bo'ladimi?" - deb so'radi. Rasululloh (s.a.v.): "Sen johiliyat zamonida o'tkazgan hamma yaxshi ishlaring bilan islom diniga kirgan bo'lasan", dedilar.

Ya'ni johiliyat zamonida qilgan yaxshiliklaring behuda ketmaydi, Alloh hamma narsani bilguvchidir;johiliyat davrida qilgan solih amallaring uchun Uning fazli karami bilan ajr-savob beriladi.

19-bobdagi 26-hadis mazmuni 37-bobning 71-hadisida aynan takrorlangan.

38-bob. O'z urug-aymoqini bilish kerakligi haqida

72. Jubayr ibn Mutim (r.a.) Hz. Umar ibn Xattob (r.a.)ning minbar ustida turib gapirgan quyidagi gaplarini eshitdilar: "Urug-aymoqlaringizni bilib olib, keyin ularga silai rahm qiling! Men Alloh taolo nomi bilan qasamyod qilib aytamanki, bir kishi o'z birodari bilan oralarida bir narsa (yomon so'z) o'tadi. Agar ular oralaridagi qarindoshlik aloqasi borligani bilganlarida edi, albatta bir-birlariga yomon so'z aytishdan va sha'niga tegishdan o'zlarini saqlagan bo'lardilar".

73. Abdulloh ibn Abbos (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi: "Nasablaringizni yodda saqlang! Shundagina siz qarindoshlaringizga yaqindan yondashgan bo'lasiz, chunki nasab uzoqbo'lsa ham uni yaqinlashtirilsa, uzoqligi bilinmaydi. Ammo u yaqin bo'lsa-yu, uzoqlashtirilsa, yaqinligi qolmaydi. Har bir qarindoshlik qiyomat kuni o'z egasining

yoniga kelib yaqinlashilgan bo'lsa, yaqinligiga, uzoqlashtirilgan bo'lsa, uzoqligiga guvohlik beradi", dedilar.

39-bob. Ozod bo'lgan qullar haqida

74. Abdurrahmon ibn Abi Habib (r.a.) aytdilar: Abdulloh ibn Umar (r.a.) mendan: "Sen qaysi qabiladan bo'lasan?" - deb so'radilar. Men u kishiga: "Men Tiym tamim qabilasidanman", deb javob qilganim-da, u janob: "Shu qabilaning o'zidanmi yoki ularning ozod qilgan qullaridanmi?" - dedilar. Men: "Ularning ozod qilgan qullaridanman", degan edim, shunda u zot: "Unday bo'lsa, ozod qilgan qullaridanman, deb aytishing kerak", dedilar.

40-bob. Payg'ambar do'stlari

75. Rifa'at ibn Rofi' (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) Umar ibn Xattob (r.a.)ga: "Mening oldimga qavmlaringni yigib kel", deb buyurdilar. Hz. Umar (r.a.) ularni to'plab Rasululloh(s.a.v.)ning eshiklari oldiga qo'yib, o'zlari Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga kirib: "Yo Rasululloh! qavmlarimni olib keldim", dedilar. Bu voqeadan xabardor bo'lgan ansorlar eshitib: "Qurayshlar haqida biror vahy (oyat) kelgan bo'lsa kerak", deb uni eshitish va ko'rish uchun ulardan bir qancha kishi ul janob huzurlariga keldi. Shunda Rasululloh (s.a.v.) uylaridan chiqib, ularning o'rtasida tik turdilar-da: "Oralaringizda begona kishilar bormi?" - deb so'radilar. Hz. Umarning qavmlari: "Ha, oramizda muohada qilishgan kishilarimiz, singlimizning o'gli va ham ozod qilgan qullarimiz bor", deyishdi. Rasululloh (s.a.v.): "Muohada qilishgan kishilar, singlimizning o'gli hamda ozod qilgan qullarimiz hammasi o'zimizniki va sizlar quloq solasizlar: Qaysilaringiz Alloh taolodan qo'rquvchiroq bo'lsa, shular mening yaqinlarimdir. Agar sizlar shunday bo'lsalaringiz yaxshi, aks holda oqibat nima bo'lishini o'zlaringiz o'ylab ko'ring! qiyomat kuni odamlar (yaxshi) amallar bilan kelganda sizlar og'ir yuklarni (gunohlarni) ko'tarib kelmang, u vaqtda Alloh taolo sizlardan yuz o'giradi", dedilar. Shundan. keyin Rasululloh muborak ikki qo'llarini ko'tarib, qurayshlar boshiga qo'yidilar: "Ey, odamlar! quraysh qabilasi ishonchli kishilardir, kim ularga zulm va yomonlikni ravo ko'rsa, Alloh taolo uni ikki burni bilan yerga to'ntaradi", deb shu so'zni uch bor qaytardilar.

Ikki burun bilan to'ntarish - demak, Alloh taolo benihoya xor qiladi demak .

41-bob. Biz tarbiya qilgan kishi haqida

76. Uqba ibn Omir (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.)dan: "Kimda uchta qiz bo'lib, ularning tarbiyasidagi qiyinchilikka sabr etsa va topgan molidan ularning kiyim-kechaklarini but qilsa, ular bu kishiga do'zaxdan parda bo'ladi", degan gaplarini eshitdim".

77. Abdulloh ibn Abbos (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)dan rivoyat qildilar. "Rasululloh (sa.v.): "Har bir musulmon kishining ikkita qizi bo'lib, ularni yaxshi axloq, yaxshi muomala bilan tarbiyat qilsa, qizlari albatta uning jannatga kirishiga sababchi bo'ladi", - dedilar".

78. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Kimning uchta qizi bo'lib, ularni o'z qo'lida tarbiya qilib katta qilsa va ularga marhamat nazari bilan qarasa,

jannatga kirishi albatta muqarrardir", dedilar. Shunda bir kishi: "Yo Rasululloh! Uning qizi ikkita bo'lsachi?" - deb so'radi. Rasululloh: "Ikkita bo'lsa ham", dedilar".

42-bob. Qizini va hamshirasini boqqan kishining fazilati

79. Abu Said Xudriy (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)ning shunday deb marhamat qilganlarini xabar qildi: "Uch qizini yoki uch hamshirasini tarbiya qilgan kishi shubhasiz jannatga kiradi".

43-bob. Qaytib kelgan qizni tarbiya qilgan kishining fazilati haqida

80. Rasululloh (s.a.v.) Suroqa Ju'shum (r.a.)dan: "Senga sadaqa-ehsonlarning eng kattasini aytib beraymi?" - deb so'radilar. Suroqa: "Yo Rasululloh, aytib bering!" - dedilar. Rasululloh (s.a.v.): "Eridan chiqib senikiga qaytib kelgan va sendan bo'lak qarovchisi bo'lmagan qizingga qiladigan xayru ehsoning ehsonlarning eng kattasidir", dedilar.

81-hadis 80-hadisning takrori, faqat u Muso ibn Suroqa (r.a.)dan rivoyat qilingan.

82. Miqdom ibn Ma'di Karib (r.a.)dan rivoyat qilindi. U kishi Rasululloh (s.a.v.)dan: "O'zing yeganing, bolalaringga, xotiningga va xizmatchilaringga yedirganlaring hammasi sening qilgan sadaqang, xayr-ehsoning hisoblanadi", degan so'zlarini eshitdilar.

44-bob. Qizining o'limini orzu qilishning makruhligi haqida

83. Abdulloh ibn Umar (r.a.)dan rivoyat qilindi: bir nechta qizi bo'lgan bir kishi Abdulloh (r.a.) huzurlarida bo'lgan vaqtida ularining o'lishini orzu qildi. Shunda Abdulloh u kishiga qattiq g'azab bilan: "Qizlarning rizq-ro'zini sen o'zingning rizqingdan berasanmi?" - deb koyigan edilar.

45-bob. Bolalar ota-onaning baxil va qo'rqoq bo'lishlariga sababchidirlar

Ya'ni ota-ona "Bolalarimga bo'la qolsin", deb faqir va miskinlarga sadaqa bermay ziqnalik qiladi, Hatto tilanchining qo'lini qaytaradi va ularni tarbiya qilish bilan mashg'ul bo'lib, safarlarga chiqishdan (bu o'rinda Hijrat) qo'rqadi. Qaysi masalada bo'lsin, bolalari ko'z oldiga kelib, bir ish qilmoqqa jur'at qilolmaydi.

84. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Otam Abu Bakr Siddiq (r.a.) bir kuni "Men Alloh taolo nomi bilan qasamyod qilib aytamanki, yer yuzida Umar ibn Xattobdan ko'ra menga suyumliroq kishi yo'q", dedilar. Keyin eshikka chiqib keldilarda, menga qarab: "Qizim Oyisha! Men qanday qasamyod qildim?" - deb so'radilar. Men qasam iboralarining aynan o'zini qaytarib aytganimda, otam: "Yo'q, suyumliroq emas, azizroq, deyish kerak", deb avvalgi so'zlariga o'zgartirish kiritdilar, "Bolalar yurakka yaqinroqdir", degan jumlani ham qo'shdilar".

85. Ibn Abi Na'im (r.a.) aytdilar: "Bir kishi Abdulloh ibn Umar (r.a.) oldiga kelib, chibinning qoni to'g'risida savol qilayotganida men ham bor edim. Shunda Abdulloh ibn Umar unga qarab: "Sen qaerliksan?" - deb so'radilar. U kishi: "Men Iroq ahlidanman", degan edi, Abdulloh: "Bu kishini ko'ringlar! Ular (iroqliklar) o'zlari payg'ambari xudoning

o'g'lilarini o'ldirib, endi menga kelib chibinning qoni haqida savol berayapti. Men nabiy muhtaram (s.a.v.)dan: "Bular ikkalasi bu dunyodagi mening rayhonimdir", degan so'zlarini eshitgan edim", dedilar".

U kishi Makkai mukarramaga kirish uchun ehrom bog'lagan odam pashsha, chibinni o'ldirsa, bu gunohdan qanday qilib qutiladi, deb so'ragan edi. Odam qoshshi, boz ustiga Rasulullohning "Bular mening bu dunyodagi rayhonlarimdir", deb aytganlari nabiralarini qatl etgan odamlarning vakili chibin qoni haqida so'rashi Abdulloh ibn Umar (r.a.)ga g'alat tuyulgan .

46-bob. Go'dakni yelkaga mindirish haqida

86. Barro ibn Ozib (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi: "Men Rasululloh (s.a.v.)ning imom Hasanni elkalariga mindirib: "Ey, Rabbim! Men buni sevaman, sen ham uni sevgin!"- deb kelayotganlarini ko'rgan edim", dedilar.

47-bob. Solih farzand ko'z nuri ekanligi haqida

87. Jubayr ibn Nufayr (r.a.) aytdilar: "Bir kuni biz Miqdom ibn Asvad (r.a.) yonlarida o'tirgan edik. Shu vaqtda bir kishi kelib, u janobga "Rasululloh (s.a.v.)ning muborak yuzlarini ko'rgan bu ikki ko'z qanday baxtli ko'zdir, bizlar ham koshki siz ko'rganlarni ko'rgan va bo'lgan yerlaringizda bo'lgan bo'lsak edi", dedi. U kishining bu gapidan Miqdomning achchiqlari chiqqandek bo'ldi. Men u zotning jahllari chiqqanidan hayron bo'ldim, chunki u kishining qilgan orzusi juda yaxshi bo'lib, undan xafa bo'lishga hech o'rin yo'q edi. Keyin Miqdom u kishiga qarab: "Alloh taolo nasib qilmagan va o'tib ketgan ishlarni orzu qilishga kishini nima majbur qiladi? U orzu qilayotgan ishlarga erishgan taqdirda holi nima bo'lishini o'zi bilmaydi-ku! Men Alloh taolo nomi bilan qasamyod qilib aytamanki, Rasululloh (s.a.v.)ni ko'rgan ba'zi kishilarni Alloh taolo do'zaxiyalardan qildi, chunki ular Rasululloh (s.a.v.)ga itoatsizlik qildilar va da'-vatlarini qabul qilmadilar. Alloh taolo sizlarni dunyoga keltirish bilanoq uni tanib, payg'ambari olib kelgan din va shariat qonunlarini tasdiq qildingiz, boshqa odamlar tortgan musibat va qiyinchiliklarni siz tortmadingiz. Mana shular uchun Allohga tashakkur aytmaysizmi? Boshqa payg'ambarlarga nisbatan bizning payg'ambarimiz eng og'ir holda va payg'ambarlik uzilib, johiliyat davri rivoj topgan va butlarga cho'qnishdan yaxshiroq din yo'q, deb e'tiqod qiladigan kishilar zamonida payg'ambar bo'ldilar. U zot haq bilan nohaqni ajratib beruvchi va ota bilan bolani ham bir-biridan ayirib ko'yuvchi qur'on-i karimni va Islom dinini olib keldilar. Alloh taolo dilining qulfini iymon bilan ochgan bir banda o'zining otasi yo bolasi yoxud aka-ukalarining kofir bo'lib, o'lgandan keyin do'zaxga borishini bilgani sababli, ularni chin ko'ngil bilan sevmadi. Mana shunday kishilar haqida Alloh taolo: "Parvardigoro, xotinlarimizdan va zurriyotlarimizdan bizlarga ko'z quvonchini baxsh et!" (25:74) - deb so'raydigan kishilar-dir, - deb madh qildi, dedilar Miqdom ibn Asvad (r.a.)".

48-bob. O'z kishisini duo qilish haqida

88. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilindi. U kishi aytdilar: "Bir kuni onam va xolam Ummu Hirom (r.a.) bilan Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga bordik. Shunda Rasululloh (s.a.v.) keldilarda: "Sizlar bilan birgalikda bir namoz o'qib olsak", dedilar. Ammo bu vaqt namoz vaqti emas edi". Shu voqeani so'zlab turgan vaqtda Anas (r.a.)ga bir kishi: "Sen

namoz o'qiyotganingda Rasululloh (s.a.v.)ning qaysi tomonlarida eding?" deb so'radi. Anas (r.a.): "Men Rasululloh (s.a.v.)ning o'ng tomonlarida bo'ldim. Rasululloh (s.a.v.) bilan namozni o'qib bo'lganimizdan keyin, "Bularning dunyo va oxiratini obod qilgin!" - deb bizning xonadonimiz haqiga duo qildilar. Shundan keyin onam: "Yo Rasululloh, bu kichik xodimchangiz Anas haqiga yana bir duo qilsangiz", deb so'radilar. Rasululloh (s.a.v.) men uchun hamma yaxshiliklarni Allohdan so'rab va oxirida: "Ey, Alloh! Anasning moli va farzandlarini ko'paytir va uni barakatlik qil!" - deb duo qildilar".

49-bob. Ona mehr-shafqatlidir

89. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Hz. Oyisha (r.a.)ga bir xotin (tilanchi) keldi. Hz. Oyisha (r.a.) unga uchta xurmo bergan edilar, u yonida olib kelgan ikki bolasiga undan bittadan berdida, bittasini o'zi uchun olib qoldi. Bolalar xurmolarini yeb bo'lib, yana onalariga qarashdi. Ona qo'lida ushlab turgan xurmosini ikkiga bo'ldida, yarimtadan bolalariga uzatdi. Rasululloh (s.a.v.) kelganlarida Hz. Oyisha (r.a.) bu voqeani u janobga hikoya qilib bergan edilar, "Sen nega bundan ajablanasan? Ikki bolasiga marhamat, mehr-shafqat qilgani uchun Alloh taolo ham unga marhamat qiladi", dedilar".

50-bob. Yosh bolalarni o'pish haqida

90. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga bir a'robiiy kelib: "Sizlar yosh bolalaringizni o'pasizmi? Bizlarda bunday odat yo'q", dedi. Rasululloh (s.a.v.): "Alloh taolo sening ko'nglingdan rahmatini tortib olgan bo'lsa, uni men qanday qilib sening ko'nglingga joylay olaman", dedilar".

91. Abu Hurayra (r, a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) bir kuni nabiralari imom Husaynni o'pdilar, shu vaqtda huzurlarida Aqra' ibn Hobis (r.a.) o'tirgan edilar. U kishi: "Mening o'nta bolam bor, ulardan bittasini ham o'pgan emasman", dedilar. Janob Rasululloh(s.a.v.) unga qaradilar-da: "Marhamatlik bo'lmagan kishiga Alloh taolo ham marhamat nazari bilan qaramaydi", dedilar".

51-bob. Farzandlarga odob o'rgatish haqida

Odob barcha yaxshi va ezgu xislatlarni o'z ichiga oladi. "Adab" - chaqirmoq ma'nosida bo'lib, kishilarni yaxshilikka da'vat qilgani, yomonlikdan qaytargani uchun shu xislat "odob", deb atalgan .

92. Valid ibn Numayir (r.a.) aytishlaricha, o'tmish kishilar bolalarning solih-qobil bo'lishlari Alloh taoloning tavfiqi bilan bo'ladi, ammo ularga odob-axloq o'rgatish otalari vazifasidir, der ekanlar.

93. Bashir ibn Sa'd (r.a.) o'z o'g'lilari Nu'mon ibn Bashirni ko'tarib Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga keldilar: "Yo Rasulalloh! Men shu o'glim Nu'monga falon-falon narsalarni berdim, siz shunga guvoh bo'ling", dedilar. Rasululloh (s.a.v,): "hamma bolalaringga ham shunday narsalarni berdingmi?" - deb so'radilar. Bashir: "Yo'q, faqat Nu'monning o'zigagina berdim", degan edilar, Rasulullo? (s.a.v.): "Shunday qilgan bo'lsang men bunga guvoh bo'la olmayman, boshqa odamlarni guvoh qil!" - dedilar. Keyin: "Farzandlaringning hammasi senga bir xilda yaxshilik qilishlarini xohlaysanmi?" - dedilar.

U kishi: "Albatta, shunday bo'lishlarini xohlayman", degan edilar, Rasululloh (s.a.v.): "Unday bo'lsa, Nu'monning o'zigagina berib, boshqalarini mahrum qilishing durust emas", dedilar.

Imom Buxoriy Rasululloh (s.a, v.)nishi "Men bunga guvoh bo'lmayman", degan so'zlaridan, boshqalar guvoh bo'lgan taqdirda, bolalarindan bittasi - o'sha Nu'monga hamma narsangi berib, boshqalariga bermasang ham bo'laveradi. degan ma'no tushunilmasin, dedilar.

Bu o'rinda guvoh bo'lmayman, deyishdan murod adolatsiz taqsimotga guvoh bo'lish insofdan tashqari, insofdan tashqari ishlar paygambarlik xislatlariga yotdir, degan ma'nodir. "Boshqalarni guvoh qil", deyishdan murod - agar juda ham shu ishni qilmoqqa qasd qilgan bo'lsang, u holda adolatsizlikka tarafdor insofsiz odamlarni topa qol, deganidir.

52-bob. Ota farzandlariga yaxshilik qilishi haqida

94. Abdulloh ibn Umar (r.a.): "Alloh taolo qur'oni karimda yaxshi bandalarni abror, deb maqtadi, chunki ular otalariga yaxshilik qilganlaridek, bolalariga ham yaxshilik qilgan edilar. Sening bo'yningda otangning haqi bo'lganidek, bolangning ham haqi bor", dedilar.

53-bob. Marhamatsiz kishiga marhamat qilinmaydi

95. Abu Said (r.a.) rivoyat qildi: Rasululloh (s.a.v.): "Marhamat ?ilmagan kishiga marhamat qilinmaydi", dedilar.

96-97-hadislarda 91-hadis mazmuni takrorlangan, faqat ular Jobir ibn Abu Usmon (r.a.)dan rivoyat qilingan. 90-hadis mazmuni esa, 98-hadisda aynan takror kelgan, u Hz. Oyisha (r.a.)dan rivoyat qilingani. 99-hadis mazmuni ham 90-hadis kabi, ammo uni Abu Usmon Najdiy Hz. Umar (r.a.)dan rivoyat qilgan.

54-bob. "Rahmat yuz bo'lakdir"

100. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat kdgshndi: "Rasululloh (s.a.v.) aytdilar: "Alloh taolo marhamatni yuz bo'lak qilib yaratdi-da, undan to'qson to'qqiz bo'lagini o'zida qoldirib, bir bo'laginigina yer yuziga tushirdi. Mana shu bir bo'lak ra?mat bilan hamma maxluqotlar bir-biriga rahm qilishadi, hatto ot ham o'z toychogiga tegib ketmasin deb ayab, oyoqlarini yuqoriga ko'tarib turadi", degan so'zlarini eshitdim".

55-bob. Qo'shnichilikning ahamiyati haqida

101. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Hz. Jabroil qo'shni haqiga rioya qilish to'grisida menga shu qadar ko'p vasiyat (toshpiriq) qildilarki, men uni hatto molimga ham merosxo'r qilib qo'ysalar kerak, deb o'yladim", - dedilar".

Qushni haqi - quldan kelgancha unga yaxshilik qilish, masalan, hadyalar berish, kurganda ochiq yuzlik bilan muomala qilish, ahvolidan xabar olib turish, iloji boricha moddiy yordam berishdan, agar modsiy yordam qulidan kelmaganda, unga ozor

beradigan ishlarni qilmaslikdan iborat. Rasululloh (s.a.v.) bergan ta'limotga ko'ra, qo'shnichilikda din va millat tanlanmaydi, barcha tengdir .

102. Abu Shurayx Hizoiy (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Har kim Alloh taolaga va qiyomat kuniga ishonsa, qushnisiga yaxshilik qilsin, mehmonini hurmat qilsin va shirin so'zli bo'lsin. Agar aytadigan yaxshi so'zi bo'lmasa, unda gapirishdan tilini saqlasin" dedilar.

56-bob. Qo'shni haqi tugrisida

103. Miqdom ibn Asvad (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) sahobiyalaridan: "Zino nima?" - deb so'radilar. Ular: "Zino qilish harom, uni Alloh taolo va uning Rasuli harom deb ataganlar, deyishdi. Rasu-lullo? (s.a.v.): "Kishi o'nta xotinni zino qilgani qo'shnisining xotinini zino qilgani gunohidan engilroqdir", dedilar. Yana Rasululloh (s.a.v.): "O'grilik to'grisida nima deysizlar?" - dedilar. Ular: "O'grilik - harom, uni Alloh taolo va uning Rasuli harom deb ataganlar", deganlarida, Rasululloh (s.a.v.): "Unta xonadondan o'grilik qilishi bitga qo'shni uyidan o'grilik qilishdan yengilroqdir", dedilar".

57-bobdagi 104-hadis mazmuni 101-hadisda bor, ammo bundagi hadis Hz. Umar (r.a.)dan rivoyat qilingan, 105-hadis ham takror, faqat bunda Abdulloh ibn Amr (r.a.)ning qo'y so'yganda yahudiy qo'shniga ham go'shtdan ulush berdingmi, deb ayolidan ikki bor so'raganligi ta'kidlangan. 106-hadis 101-hadisning aynan takroridir.

58-bob. Qaysi qo'shni yaqinroq bo'lsa...

107. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.)dan: "Yo Rasululloh! Mening ikkita qo'shnim bor , hadyani shulardan qaysi biriga berishim kerak?" - deb so'raganimda, "qaysi bittasining eshigi senga yaqinroq bo'lsa, o'shanga berasan", dedilar".

108-hadis 107-hadisdagi aynan takrori.

59-bob. Qo'shnichilikning hududi haqida

109. Hasan Basriy (r.al.)dan qo'shni haqida so'ralganda, u. shunday javob berdi: "Hovlining old tomonidan qirq hovli, ort tomondan qirq, o'ng tomonidan qirq, so'l tomondan qirq hovlining hammasi qo'shni hisoblanadi".

110. Abu Hurayra (r.a.): "Yaqindagi qo'shni qolib, uzoqdagiga yuugurilmaydi. qo'shnichilik uzoqdagisi bilan emas, yaqindagisi bilan boshlanadi.

60-bob. Qo'shnisini uyiga kiritmagan kishi haqida

111. Abdulloh ibn Umar (r.a.) aytdilar: "Bizning yoshligimizda ko'rganimiz shunday ediki, u vaqtda hech bir kishi o'z oltin-kumushini boshqa musulmon birodaridan azizroq hisoblamas edi. Endi hozir esa, har birimiz uchun oltin-kumush har qanday musulmon birodarimizdan yaxshiroq bo'lib qoldi. Men Rasululloh (s.a.v.)dan: "Bir qancha qo'shnilar qiyomat kuni o'z qo'shnilarining etagidan ushlab: "Yo Rabbi! Mana bu qo'shnim

boshimga ish tushgan vaqtda yordam qilish o'rniga eshigini qulflab olgan edi, deb da'vo qiladi", degan hadislarini eshitgan edim".

61-bob. O'zi to'q bo'lib, qo'shnisi och o'tirmasin

112. Abdulloh ibn Abbos (r.a.) Abdulloh ibn Zubayr (r.a.)ga: "Men Rasululloh (s.a.v.)dan: "Kim o'zining qorni to'q bo'lib, qo'shnisi och hoida o'tirgan bo'lsa, u kishi (chin) mo'min emasdir", degan so'zlarini eshitdim", dedilar.

62-bob. Sho'rboning suvini ko'paytirib, qo'shnilarga ham ulashish haqida

113. Abu Zarr G'iforiy (r.a.) aytdilar: "Rabibim va do'stim Rasululloh (s.a.v.) menga uch narsani buyurdilar: birinchi - Hatto agar burni va qo'l-oyoqlari kesilgan qul senga boshliq bo'lsa ham unga itoat qil; ikkinchi - sho'rbo qilsang, suvini ko'proq qilib, qo'shnilarning ahvoliga qarab, shundan minnat qilmay ularga ham ber; uchinchi - namozlarni o'z vaqtida ado qil! Agar imom namozni o'qib qo'ygan bo'lsa, sen shu namozni (uyda o'qiganing uchun) ado qilgan bo'lasan, o'qimagan bo'lsang, unga iqtido qilasanda, u sen uchun nafl namozi bo'ladi".

114-hadisdagi 113-hadisdagi sho'rboga suv solib qo'shnilarga ham ulashish haqidagi hadis takrorlangan.

63-bob. Qo'shnining yaxshisi haqida

115. Abdulloh ibn Amr ibn Oss (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Suhbatdoshlarning eng yaxshisi xushfe'l va ko'ngilga ma'quli va qo'shnilarning ham eng yaxshisi qo'shnisiga munosabatda mumtozidir", dedilar".

64-bob. Solih qo'shni haqida

116. Nofi' ibn Abdul Horis (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) "Keng turar joy, solih qo'shni va beozor ulov bo'lishi musulmon kishining saodatidir", dedilar".

Solih kishi deb so'zida, ishida va umuman barcha hatti-harakatlarida to'g'rilikni, rostguylikni, poklikni o'ziga dastur qilib olgan insonni aytilgan.

65-bob. Yomon qo'shni haqida

117. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.)ning qilib yuradigan duolaridan biri shunday edi: "Ey, Alloh! Men yashaydigan yerdagi yomon qo'shnining yomonligidan panoh berishingni so'rayman, chunki foniy dunyodagi yomon qo'shniidan ko'chibgina qutilishing mumkin".

Yashaydigan yerdan murod qabrison, deyilmoqchi. Ya'ni ey, Alloh, yomon qo'shnini bizdan, bizni undan xalos qilmoqqa Sen o'zing qodirsan .

118. Abu Muso Ash'ariy (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Kishi o'z qo'shnisini, aka-ukalarini va hatto otasini o'ldiradigan vaqt kelmaguncha qiyomat-qoyim bo'lmaydi", dedilar".

66-bob. Qo'shniga ozor bermaslik haqida

119. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) dan: "Yo Rasulalloh! Falonchi xotin kechalari turib ibodat qiladi, kunduzlari ro'za tutadi va odamlarga xayr-ehson va boshqa yaxshi ishlarni ham qiladi. Lekin tili bilan qo'shnilariga ozor beradi. Buning oqibati qanday bo'ladi?" - deb so'ralganda, Rasululloh (s.a.v.): "Bu xotinda yaxshilik yo'q, u do'zax ahlidandir", dedilar. Yana: "Faloniy xotin farz namozini o'qiydi va eski kiyim-bosh kabi arzimaydigan narsalarini sadaqa qiladi. Shu bilan birga, u hech kimga ozor bermaydi", deyishdi. Rasululloh (s.a.v.): "Bu xotin jannat axlidan", dedilar".

120. Bir xotin hz. Oyisha (r.a.)ga kelib "Er xotiniga yaqinlik qilishni ko'ngli tusab qolganda, xotining jahli chiqib yoki kayfi choh turganidan erining talabini qabul qilmasa, gunohkor bo'ladimi?" - deb so'radi, hz. Oyisha (r.a.): "Albatga gunohkor bo'ladi. hatto shundoqki, agar er egar ustida o'tirgan chog'ida xam xotinidan talab qilib qolsa, u yo'q demasligi kerak", dedilar. U xotin yana hz.Oyishadan: "Xotin xayz ko'rgan bo'lsa, uyida o'zi bilan eriga faqat bitta to'shak yoki bitta ko'rpadan bo'lak yotadigan narsasi bo'lmasa, eri undan talab qilganda xotin nima qilsin?" - deb so'radi. hz. Oyisha: "U vaqtda xotin ostki kiyimni kiyib olib, eri bilan yotaveradi. Ammo eri bo'lsa, uning maxsus eridan bo'lak a'zolaridan istaganicha foydalanish joizdir. Men senga Rasululloh (s.a.v.) bilan qilgan ishimizni ochiq aytib bera qolay. Rasululloh (s.a.v.)ning men bilan bo'ladigan kechalarida qo'l tegirmonida ozgina arpani tortib, undan non yopdim. Rasululloh (s.a.v.) uyga kirdilarda, eshikni qulflab, uydagi namoz o'qiydigan joylariga bordilar. Rasululloh (s.a.v.)ning odatlari uxlash oldidan eshikni qulflash, suv solinadigan meshning og'zini ip bilan bog'lash, taom suziladigan idishlarni yerga to'ntarib, chiroqni o'chirib qo'yish edi. Shularni qilib bo'lgandan keyin yotar edilar.Shunda men Rasululloh (s.a.v.) namozlarini o'qib bo'lsalar, nonlarini oldilariga qo'yaman, deb kutib yotab uxlab qolibman. Rasululloh namozni o'qib bo'lib sovuq qotdilar shekilli yonimga keldilarda, meni uyg'otib: "Meni isitib qo'y", dedilar. Men: "E Rasululloh! Men xayz ko'rib qoldim", degan edim, Rasululloh (s.a.v.): "Mayli, ikki soningai och", dedilar. Men ikki sonimni ochdim. Rasululloh (s.a.v.) muborak yuzlari va boshlarini sonlarim ustiga qo'yib yotib ozgina isinib uxladilar, ana shu vaqtda qo'shnimizning uyda boqadigan qo'yi uyimizga kirib, nonni olib ketdi. Uning og'zidan nonni olib qolish uchun qilgan harakatimdan Rasululloh (s.a.v.) uyg'ondilarda: "Mayli, undan qolgani ham kifoya qiladi, qo'yi to'g'risida gapirib qo'shningga ozor bermagin!" - dedilar.

67-bob. Qo'yning pochasi bilan bo'lsa ham qo'shniga hadya berish haqida

121. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.): "Qaysi bir kishining yomonligi va ozor berishidan qo'shnisi tinchimaydigan bo'lsa, u jannatga kirmaydi", deganlar

122. Amr ibn Muoz buvisi Havvodan rivoyat qilishicha, Rasululloh? (s.a.v.): "Ey, musulmon xotinlar! Agar qo'shningizdan qo'yning pochasidek bir arzimas narsa chiqsa ham taxqirlamasin", dedilar.

Qo'shni xotintlarning bir-birlariga ozmi-ko'pmi narsalar berib turishlari o'zaro munosabatlarni yaxshilab boraveradi. Hadisga ikkinchi ma'no ham berilishi mumkin: hech kimsa qo'shnidan chiqqan narsani "Shu arzimaydigan narsani berdimi!" - deb

taxqirlamasin, chunki har kim o'z himmati va qudratiga yarasha hadya qiladi. Hadya oz bo'lgani uchun uni mensimaslik o'rtada adovatni qo'zg'atadi.

Abu Hurayradan rivoyat qilingan 123-hadis mazmuni 122-hadisning aynan

68-Qo'shnidan shikoyat qilish haqida

124. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Bir kishi Rasululloh (s.a.v.)ga kelib: "Yo Rasululloh! Mening bir qo'shnim bor, u menga ko'p ozor beradi", deb shikoyat qildi. Rasululloh (s.a.v.) unga: "Uyingga borib hamma buyum, asbob-uskunalarini ko'chaga chiqarib qo'y", deb maslahat berdilar. U Rasululloh (s.a.v.) buyurganlaridek uyidagi narsalarini ko'chaga chiqarib qo'ydi. Odamlar yig'ilib: "Bu nima, nima hodisa bo'ldi?" - deb so'rashganda, u bo'lgan voqeani ularga aytib bergandan keyin, ular: "O'z qo'shnisiga ozor bergan bunday qo'shniga Alloh taoloning la'nati bo'lsin!" - deb duoibad qila boshladilar. Bu mojarodan xabardor bo'lib qolgan o'sha yomon qo'shni o'zi kelib uzr so'radi va: "Yuklaringni uyingga kirgizib qo'yaver! Bundan keyin senga sira ozor bermayman", deb qasam ichdi.

125-hadisda 124-hadis mazmuni takror kelgan, faqat u Juhayfa (r.a.)dan rivoyat qilingan.

125-hadisda 124-hadis mazmuni takror kelgan, faqat u Juhayfa (r.a.)dan rivoyat qilingan.

126. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) ilgari janoza namozi o'qiladigan yer (maqomi Ibrohim)da oq kiyim kiygan bir kishi bilan ro'baro' o'tirgan vaqtlarida bir odam o'z qo'shnisidan ko'rayotgan zulmdan shikoyat qilgani kelib, maqomi Ibrohim bilan Rukni Yamoniy o'rtasida o'tirdida: "Yo Rasululloh! Ota-onam sizga fido bo'lsin, yoningizdagi oq kiyim kiygan kishi kim edi?" - deb so'radi. Rasululloh (s.a.v.): "Uni sen ko'rdingmi? Senga ko'p yaxshilik, barakotlar. kelibdi, u Hazrat Jabroil edilar. Jabroil (a.s.) menga qo'shnichilik haqida ko'p ta'kid qildilar, hatto men qo'shnilarni bir-biriga merosxo'r qilish haqida Alloh taolodan vahiy keltirdilar shekilli, deb gumon qildim", dedilar".

Maqomi Ibrohim - Harami sharif ichida, Ka'baning o'ng tarafidaga kichik bir yer, rukni Yamoniy esa, ushyug o'ng tarafidagi burchak nomi.

69-bob. Qo'shnini ko'chib ketishga majbur qilgan kishi haqida

127. Savbon (r.a.) aytdilar: "Ikki kishi bir-biri bilan uch kundan ortiq arazlashib yurib, bittasi vafot etsa yoki ikkalasi ham yarashib olmay, shu holda o'lsa, albatta, ikkisi ham Allohning qahriga yo'liqadi. Qaysi bir qo'shni o'z qo'shnisiga zulm qilib, uni o'z hovlisidan chiqib ketadigan holatga keltirsa, albatta halokatga uchraydi", dedilar.

70-bob. Qo'shni yahudiy bo'lsa ham...

128. Mujohid (r.a.) aytdilar: "Ibn Abdulloh ibn Amr (r.a.)ning yonida edim. Quli bir qo'yni so'yish uchun sudrab olib ketayotgan edi. "Ey, yigit! - dedi Ibn Amr. - qo'yni so'yganing zahoti ulush berishni yonimizdagi yahudiy qo'shnimizdan boshlash esingdan chiqmasin!" Yonimizda turgan bir odam: "Yahudiyga ehson qilasanmi? Alloh seni isloh

qilsin!" - dedi. Abdulloh ibn Amr: "Rasululloh (s.a.v.) qo'shniga ehson qilishlikni tavsiya etganlarini eshitganman, shunchalar ko'p tavsiya qilganlarki, hatto qo'shni bizga merosxo'r bo'ladimikin, deb o'ylab qolganmiz". deb javob berdi .

71-bob. Karam Haqida

129. Abu Hurayra (r.a.) rivoyat qildilar: "Sahobiylar Rasululloh (s.a.v.)dan: "Odamlarning eng karimi kim?" - deb so'rashdi. Rasululloh (s.a.v.): "Odamlarning eng karimi Alloh taolodan qo'rquvchirog'idir", dedilar. Ular: "Yo Rasululloh, biz uni so'ramadik", deyishdi. Rasululloh: "Odamlarning karimrog'I Hazrat Ya'qub payg'ambar o'g'li va Ibroxim xalilullohning nabirasi Hazrat Yusuf payg'ambar (a.s.)dirlar", dedilar. Ular yana: "Bizning savolimiz bu haqida ham emas edi", deganlarida, Rasululloh (s.a.v.): "Siz arablarning ma'dani qabilalari haqida so'rayotgan bo'lsan-giz kerak, jo'iliyat zamonida kim yaxshi bo'lgan bo'lsa, Islom dinini qabul qilib, uni yaxshi o'rganib va shunga muvofiq amal qilsa, ularning yaxshi nomi karimliklari davom etaveradi", - dedilar.

Karam so'zi ko'p ma'noni o'z ichiga oladi. Karam insonga xos bo'lgan viqor va fazilatlar, barchaga ma'qul keladigan fel-atvorni ifoda etadi. Karam to'grisida savol bergan sahobiylarning maqsadlariga Rasulullohtushunib turgan bo'lsalar ham musulmon kishilar uchun avzal karamning yuqori qismi bo'lgan taqvoni eslatdilar. Keyin nasabi payg'ambarlardan bo'lgan Yusuf (a.s.)ni zikr etdilar, chunki arablar nasabning diniy tomoniga e'tibor bermay, faqat hukmronlik va mol-mulkda ustunlikni nazarda tutar edilar. Savol berayotganlar uchinchi bor takrorlapshlarida Rasululloh (s.a.v.) maqsadni anglatib, shunda ham asosiy e'tiborni dinga qaratish keraklshmni uqtirdilar. Din bu o'rinda taqvogina emas, goya va vijdon hamdir .

72-bob. Yaxshiga ham. Fojirga ham yaxshilik qilaverish haqida

130. "Ehson (ezgulik)ning mukofoti fakat ehson (ezgulik)dir" (55:60), degan aqidaga Muhammad ibn Alj(ibn Xanafiya): "Bu oyati karima mazmuni yaxshi kishiga ham, fojirga ham shomildir", deb izoh bergan edilar.

73-bob. Yetim tarbiyalaganning fazilati haqida

131. Abu Hurayra (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)dan rivoyat qildilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Beva xotinlar va miskinlar ro'zgoriga (yordam qilish uchun) harakat qiluvchi kishi Alloh taolo yo'lida jihod qiluvchilar va kunduzi ro'zador, kechasi ibodat bilan mashgul bo'ladigan kishilardek savobga egadir", dedilar".

74-bobdagi 132-hadis mazmuni 89-hadisning aynan takroridir, faqat 132-hadis to'qridan to'g'ri Hz.Oyisha (r.a.)ning o'zlaridan rivoyat qilingan.

75-bob. Yetim boqqan kishining ajri

133. Murratu-l-Faxriy ibn Amr (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)dan rivoyat qildilar: Rasululloh (s.a.v.): "Etim bolaning tarbiyasini o'z ustiga olgan kishi jannatda men bilan shunday yaqin bo'ladi", deb o'rta barmoqlari bilan ikkinchi barmoqlari (ibhomlari)ni ko'rsatdilar.

134. Hasan Basriy (r.al.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Abdulloh ibn Umar (r.a.) taom yeydigan vaqtlarida bir yetim bola kelib, u janob bilan birgalikda ovqatlanardi. Kunlarning birida Abdulloh (r.a.)ga taomlari keltirildi, lekin yetim bola yo'q edi. Uni axtarib topisha olmadi. Noiloj Abdulloh (r.a.) o'zlari taomni yeb bo'lganlaridan keyin bola kelib qoldi. Bolaning taomini olib kelinglar, deb buyurdilar, ammo taom tugab qolgani uchun uzr aytilgandan keyin Abdulloh (r.a.) talqon bilan asalni keltirib, .bola oldiga qo'ydilar: "Mana buni tanovul qila qol! Alloh nomi bilan qasamyod qilamanki, sen ziyon qilgan bo'lmading", dedilar". Hasan Basriy (r.al.) aytdilar: "Vallohi, Ibn Umar (r.a.) ham ziyon qilmadilar".

Ziyon qilgan bo'lmading - ya'ni taomdan kech qolgan bo'lsang ham, bu talqon bilan asal biz yegan taomdan yaxshiroqdir.Ibn Umar (r.a.) ham ziyon qilmadilar -chunki u kishi yaxshi gap bilan bolaning ko'nglini ko'tarib savobga ega bo'ldilar .

135-hadisda 133-hadis mazmuni takrorlangan, faqat u Sahl ibn Sa'd (r.a.)dan rivoyat qilingan.

136. Abu Bakr ibn Hafsning aytishlaricha, Abdulloh ibn Umar (r.a.) biron yetim bola ishtirok etmaguncha dasturxondan taom yemasdilar.

76-bob.Yetim asragan xonadonning xayri

137. Abu Hurayra(r.a.)dan rivoyat qilinishicha, Rasululloh (s.a.v.) shunday deb marhamat qilganlar: "Bir yetimni boqib olgan musulmon xonadoni xayriqlikdir. Musulmon xonadonining eng yomoni yetimni xor qilgan xonadondir. Yetim boqqan kishi men bilan mana shu ikki barmogimdek jannatda birga bo'ladi".

77-bob. Yetimga otadek marhamatli bo'l

138. Abdurrahmon ibn Abza (r.a.) aytdilar: "Hz. Dovud (a.s.): "Etim bolaga o'z otasidek marhamatlik bo'l! Nima eksang o'shani o'rishingni yaxshi bil! Boylikdan keyin kambagal bo'lib qolish juda yomon. Bundan ham yomonroq narsa to'gri yo'lda bo'lib, keyin egri yo'lga o'tib qolishdir. Suhbatdoshingga bir narsa va'da qilsang, o'shani amalga oshir! Va'da qilgan narsangni amalga oshirmasang, orangizda adovat paydo bo'ladi. Eslagan vaqtingda senga yordami tegmaydigan va unutganingda seni eslamaydigan suhbatdoshdan panoh berishini Alloh taolodan so'rab yur!" - degan edilar".

139. Hamza ibn Nujayx Abu Ammora (r.al.) aytdilar: "Men Hasan Basriydan quyidagi gaplarni eshitdim. Hasan Basriy: "Men ko'p musulmonlarni ko'rgan edim, ulardan bittasi erta bilan turib: "Ey, ahllarim! Yetim bolalaringiz, miskinlaringiz va qo'shnilaringiz xolidan xabardor bo'ling", deb nasihat qilardi. Endi yaxshi kishilaringizning umri tugab, boradigan yerlariga jo'nashdi. Ammo sizlar bo'lsa kundun-kun pastlashib ketayapsiz", deb edilar". Yana Hamza aytdilar: "Hasan Basriy so'zini davom ettirib: "Endilikda kimniki ko'rsang fosiq bo'lib, o'ttiz minglab aqcha bilan do'zax tagiga sho'ngib borayottanini ko'rasan. U nega shunday qiladi? Axir, u Alloh taolo beradigan nasibani arzimaydigan narsaga sotayaptiku. Yana kimni istasang, u o'z davlati, mol-mulkini o'rinsiz yerga sarf qilayotgan, shayton yo'lga kirmoqchi bo'layotganini ko'rasan. Uning o'zi ham insofga

kelmaydi va boshqalar ham unga nasihat qilmaydi (yoki boshqalar nasihatini qabul qilmaydi)", degan edilar".

140. Asmo' ibn Ubayd: "Ko'limda bir yetim bola bor", deb Ibn Siringa aytdi. Shuvda Ibn Sirin: "O'z bolangga qanday qaraydigan bo'lsang, qo'lingdagi yetimga ham shunday qaragin. O'z bolangni nima uchun uradigan bo'lsang, u yetim bolani xam shuning uchun ur!" - dedilar.

78-bob. Umrini yetim bolalariga ba'ishlagan tul xotinning fazilati

141. Avf ibn Molik (r.a.) Rasulullohdan rivoyat qildilar. "Rasululloh: "Eridan beva qolib, bolalarini sabr bilan tarbiya qilayotgan va turli mashaqqatlarga uchraganidan rangi sargayib ketgan xotin bilan jannatda shunday bo'lamiz", deb ikki barmoqlarini bir-biriga jips qilib ko'rsatdilar, dedilar".

Ya'ni shunday xotin jannatga kiradi va darajasi boshqa xotirlarga nisbatan mening darajamdek baland bo'ladi.

79-bob. Yetimga odob o'rgatish haqida

142. Shumaysatu-l-Atakiya aytdi: "Hz. Oyisha Huzurlarida yetim bolaning odobi to'grisida bahs bo'ldi, shunda u zot: "Men yetim bolani keyinchalik xursand bo'lsin, deb uraman", dedilar.

Ya'ni bola yaxshi odob o'rgansa, katta bo'lganida shu odobi tufayli hurmatga ega bo'ladi, demoqchi bo'lsalar kerak.

80-bob. Bolalari o'lgan kishining fazilati haqida

143. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.): "Qaysi bir musulmon kiishning uchta farzandi o'lgan bo'lsa, do'zax o'ti unga tegmaydi, faqat Alloh taolo Qur'onda: "Sizlardan har biringiz unga (jahannamga) tushuvchidirsiz. (Bu) Rabbingiz (irodasiga binoan) vojib bo'lgan hukmdir" (19:71), degan qasami uchungina u kishi ham bir tushib o'tadi", - dedilar.

Bu oyat tafsirida Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Rasululloh: "Do'zaxga yaxshi kishilar ham, yomonlar ham kiradi, lekin u mo'minlar uchun sovuq va salomatlik bo'ladi", deganlar". Ibn Abbos esa: "Do'zax ichiga kirmay, faqat yonidan o'tadilar", dedilar. Ba'zi sahobiyalar: "Do'zaxdan murod pulsirotidir", deydilar. (Zamahshariy, Al-kashshof, 2-jild, 339-sahifa).

144. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi. "Bir xotin kishi Rasululloh huzurlariga kelib: "Yo Rasululloh, bu bolam haqiga duo qiling, men uchta bolamni ko'mdim", dedi. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Sen zo'r qalqon bilan do'zaxdan to'silib qolibsan", dedilar".

145. Xolid Absi (r.a.) aytdilar: "Mening bir o'glim o'lib qolganda juda qattiq achindim va Abu Hurayraga borib: "Siz Rasululloh (s.a.v.)dan o'lgan kishilarimiz haqida bizga dalda beradigan biror gap eshitganmisiz?" - deb so'radim. Shunda Abu Hurayra (r.a.): "Men Rasululloh (s.a.v.)dan: "Yosh bolalaringiz jannatdagi kichik chavaq (baliqcha)lardir",

degan hadislarini eshitganman, dedilar".

Kichik baliqchalar suvda istagan joyida suzib yurganidek, musulmon bolalari yoshligida vafot etgan bo'lsa, jannatda xohlagan yerida yuraveradi .

146. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Kimning uchta bolasi vafot etsa, bu Alloh taoloning irodasi, deb sabr qilib va shu sabri uchun Allohdan savob umid qilsa, u kishi jannatga kiradi", deganlarida, biz: "Yo Rasululloh Agar uning ikkita bolasi o'lib, shunga sabr etgan bo'lsachi?" - deb so'raganda, Rasululloh: "Ikki bolasi o'lgan bo'lsa ham", deb marhamat qildilar. Roviyy Mahmud ibn Lobid dedi: "Jobirga: "Vallohi! Agar siz bitga bolasi o'lgan bo'lsachi, deb so'raganingizda, Rasululloh (s.a.v.) albatta bitga bolasi o'lgan bo'lsa ham, deb javob bergan bo'lur edilar", deganimda, u: "Vallohi! Men ham shunday deb o'ylayman", deb javob berdi".

147-hadis 144-hadisdagi mazmunning aynan takrori.

148. Abu Hurayra (r.a.) shunday rivoyat qildilar: "Bir xotin Rasuli Xudoga huzurlariga kelib: "Yo Rasululloh! Siz sahobiyaringiz bilan majlis qurib o'tirganingizda men so'zlashga jur'at qilolmayman. Biron kun bizni biron joyga to'plang, (savollarimizga sizdan javob ola bilaylik)", dedi. Rasululloh (s.a.v.): "Falon kuni falonchining uyida to'planingiz", deb marhamat qildilar. Xotinlar aytilgan kuni to'planishdi va Rasululloh (s.a.v.) kelib, ularning savollariga javob berar ekanlar, orada shu gapni aytdilar: "Orangizda kimning uch bolasi o'lgan bo'lsa-yu, Allohning irodasiga sabr qilib umid tutsa, albatta, u jannatga kiradi". Bir xotin: "Yo Rasululloh! Ikki bolasi o'lgan kishi ham jannatga kiradimi?" - deb so'radi. "Ikki bolasi o'lgan bo'lsa ham", deb javob berdilar.

Mazkur hadisning roviysi Suhayl hadis to'plash va hadisga suyanib fikr aytishda benihoya zehnlilik edi, ammo o'sha kuni bu hadisni yozib oluvchi odam topilmadi".

149-hadis mazmuni 148-hadisdan o'tdi, faqat bunda Ummu Sulaym (r.a.) dan rivoyat qilingan.

150. Sa'sa'a ibn Muoviya (r.a.) qaerdadir suv idishini bo'yinlariga osib olgan Abu Zarr Giforiy (r.a.)ga duch keddilar. Shunda u kishi: "Ey, Abu Zarr, nechta bolangiz bor?" - deb so'radilar. Abu Zarr: "Ey, Sa'sa'a, men Rasululloh (s.a.v.)dan: "Qaysi bir musulmon kishining balogatga yetmagan uchta bolasi o'lsa, Alloh taolo bolalariga marhamat qilib, uni albatta jannatga kirgizadi va qaysi bir kishi bir musulmonni qullikdan ozod qilsa, uning har bir a'zosini ozod qilgan qulining a'zosi badaliga do'zax o'tidan saqlaydi", degan hadislarini eshitgan edim", dedilar.

151. Anas ibn Molik (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)ning shunday deb marhamat qilganlarini xabar qildi: "Bir musulmonning uchta bolasi norasida paytida o'lib ketgan bo'lsa. Alloh o'sha norasidalarga bo'lgan rahmatining lutfi bilan u kishini jannatga kiritadi".

81-bob. Chala tug'ilib o'lgan bola haqida

152. Sahl ibn Hanzaliya (r.a.) hech bola ko'rmagan edilar. U kishi: "Alloh taolo menga Islom dinida chala tugilsa ham birorta farzand bersa-yu, men farzand dogiga sabr etib

shunga Allohdan bo'ladigan savobni umid qilsam, bu men uchun butun dunyodan va undagi hamma narsalardan ham yaxshiroq bo'lar edi", degan edilar.

153. Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) sahobiylaridan: "Qaysilaringizga o'z molidan ko'ra varasalarining moli yaxshiroq ko'rinadi?" - deb so'radilar. Sahobiylar: "Yo Rasululloh! Hammamizga ham uz moli merosxo'rlarining molidan yaxshiroqsir", deyishdi. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Bilib qo'yinglarki, varasalariningizga tegishli mol o'z molingizdan ko'ra yaxshiroq ko'rinadi. O'zingizdan ilgari yuborgan mol bu sizning molingiz. Ammo o'zingizdan keyin orqangizda qolgan mol esa, bu albatta varasalar molidir", dedilar".

Kishi hayotida molidan yaxshi ishlarga sarf qilsa, uni o'zidan ilgari yuborgan bo'lib, manfaati o'zigadir, ammo molparastlik tufayli uni yigab, o'zidan keyin qoldirsa, u varasalar moli hisoblanadi, Shuning uchun Rasululloh (s.a.v.) u mol kishiga yaxshi ko'rinadi, dedilar. Endi varasalar insofli bo'lib, otadan qolgan molni yaxshi ishlarga sarflasalar, albatga, savobdir, buning ajr-mukofotani Alloh beradi. Ammo ular betafviq bo'lib, ota molini yomon ishlarga sarflaydigan bo'lsalar, ma'azolloh, bu albatga gunohdir.

154. Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) sahobiylardan: "Sizlar raqub deb kimni aytasizlar?" - deb so'radilar. Sahobiylar: "Bizlar raqub deb o'zidan bola tug'ilmaydigan kishini aytamiz", - deyishdi. Rasululloh (s.a.v.): "Bunday emas, raqub o'zidan ilgari birorta bolasini (qabrga) uzatmagan kishidir", - dedilar.

Raqub lugatda ikki ma'noda: biri raqobatdan, ya'ni kuzatish, saqlash va kutib turish, ikkinchisi bolasi tugmavdigan kishi ma'nosida, ya'ni bolalari o'laverib, yangi tug'ilgan bolasini ham avvalgalari qatori o'lib qolishidan qurqib, kuzatib turadi. Birinchisi bolash yo'qiligidan qayg'urib, Alloh taolodan bola so'rab iltijo qilgani uchun savob kutsa, ikkinchisi o'zidan keyin bolalari qolib, uning haqida qiladigan duolari va xayr-ehsonlarini kutadi.

155. Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Sizlar pahlavon deb kimni hisoblaysizlar?" - deb sahobiylardan so'radilar. Ular: "Biz kurashda hech kimdan yiqilmaydigan kishini pahlavon deb bilamiz", deyishdi. Rasululloh (s.a.v.): "Unday emas, balki jahli chiqqan vaqtda ham o'zini tiya oladigan kishini pahlavon deyiladi", dedilar".

82-bob. Mamluklarga yaxshi munosabat haqida

156. Hz. Ali (k.v.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.)ning dardlari og'irlashgan vaqtda menga: "Ey, Ali! Menga hayvon kuragidan olib kel, men ummatlarim zalolatga tushmaydigan narsalarni yozdiraman", dedilar. Men esa, kurakni olib kelgunimcha Rasulullohning olamdan o'tib qolishlaridan qo'rqib: "Yo Rasulalloh! Aytadigan gaplaringizni men yodimda saqlab qolaman", dedim. Shu vaqtda Rasulullohning muborak boshlari mening bilagim bilan yelkam ustida edi. Rasululloh (s.a.v.)shunda: "Namozni o'z vaqtda o'qinglar, zakotni beringlar hamda qo'l ostingizdagi kishilarga yaxshi qaranglar", deb vasiyat qildilar va jonlari chiqqunga qadar shunday so'zlarni aytib, oxirida "Lo iloha illalloh, Muhammadu-r-Rasululloh" kalimasiga guvohlik berishga buyurdilarda: "Kim shu kalimaga ko'ngil bilan guvohlik bersa, Alloh taolo uning jasadini do'zax o'tiga harom qiladi", dedilar".

157. Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.): "Birov sizni uyiga taklif qilsa boring, hadya qilinsa, qabul qiling va musulmonlarni urmang", dedilar. Taklif xoh ziyofatga, xoh biror to'yga bo'lsa (basharti u yerda ichkilik kabi buzuvq ishlar bo'lmasa) unga borish lozim. hadya berilganda uni hazm qilib ketmay, iloji bo'lsa yaxshiroq biror narsa berish albatta yaxshiroqdir. Shar'iy yoki qonuniy hukm bilan bo'lmasa, musulmonlarni va shu jumladan qaramog'idagi kishilarni nohaq urish albatta haromdir .

158. Hz. Ali (k.v.) Rasululloh (s.a.v.)ning so'nggi so'zlari shunday bo'ldi, deb xabar qildilar: "Namozni kanda qilmang, namozni kanda qilmang. Qaramog'ingizdagi kishilarga yomon munosabatda bo'lishdan Allohdan qo'rqing!"

83-bob. Qaramog'idagi kishilarga yomon qarash haqida

159. Abu Dardo (r.a.)dan rivoyat qilindi. U zot aytdilar: "Baytariy hayvonlarni qanday yaxshi bilsa, biz sizlarni undan ko'ra ham yaxshiroq bilamiz. Yaxshilaringizni ham, yomonlaringizni ham bilib oldik. Kimki odamlarning yaxshiligidan umidvor bo'lib, yomonligidan amin bo'lib yuradigan bo'lsa, u yaxshi kishi. Ammo yaxshiligidan umid uzib, yomonligidan qo'rqib yuradigan bo'lsa va ozod qilgan quliga yaxshilik va yordam qilmasa, u yomondir".

Baytariy - mol do'xtiri demoqchi (t.).

160. Abu Umomadani rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Kimki (qo'lidagi bor narsalaridan) kishilarga bermasa, (safarda ovqatimga hamroxlarim sherik bo'lmasin deb) ovqatini o'zi yesa va qulini uradigan bo'lsa, u kishi Allohning ne'matvorligani inkor qiluvchidir".

161. Hasan Basriy aytdilar: "Bir kishi o'zining qul bolasiga tevani sug'orib kelishni buyurganda, bola uxlab qolib, xo'jasining buyruqini bajara olmagan ekan. Shunda u bolaning yuziga cho'q otgan, qul bola qochib borib quduqqa yiqilgan. U erta bilan Hz. Umar huzurlariga bordi. Hz. Umar bolaning yuzidagi cho'gning asarini ko'rib, uni ozod qilib yuborishni buyurdilar".

84-bob. Cho'rini a'robiyga sotib yuborish haqida

162. Amr (r.a.) aytdilar: Hz. Oyisha (r.a.) o'zlarining bir cho'rilariga: "Men vafot etganimdan keyin sen ozodsan", deb qo'ygan edilar. "Bir kun Hz. Oyisha betob bo'lib qoldilar. Shunda akalarining o'gillari sudanlik yoki Hindistonlik bir lo'li tabibga u zotning dardini aytilganda, tabib: "U kishi sehrlanganlar, u zotni o'z cho'rilarini sehr qilgan", dedi. Tabibning so'zini Oyishaga aytilganda, u kishi cho'rini chaqirib so'radilar. Cho'ri esa sehr qilganini e'tirof qildi. Hz. Oyisha (r.a.): "Nima uchun bu ishni qilding, endi bundan keyin sen sira cho'rilikdan qutilmaysan", dedilarda, "Buni cho'rilariga yomon qaraydigan a'robiylarga sotib yuboringlar", deb buyurdilar.

85-bob. Xizmatkorning gunohini kechirish haqida

163. Abu Umoma (r.a.) aytdilar. "Rasululloh (s.a.v.) ikkita qul bolani olib keldilarda, birini Hazrat Aliga berib: "Buni urma, chunki biz kelganimizdan buyon uning namoz o'qishini ko'rdim. Namoz o'qiydigan kishini urishdan Alloh meni qaytargan", dedilar.

Ikkinchisini Abu Zarr (r.a.)ga berib: "Bunga yaxshilik qil, xayrixoh bo'l", dedilar. Abu Zarr u qul bolani ozod qilib yubordilar. Rasululloh (s.a.v.) Abu Zarrga: "Qul bola qalay?" - deb so'raganlarida, u kishi: "Bunga xayrixoh bo'l, degan edingiz, men uni ozod qilib yubordim", dedilar".

164. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilindi, aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) Madinaga kelgan vaqtlarida u kishiga xizmat qiladigan xodim yo'q edi. Otam Abu Talha mening qo'limdan ushlab Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga olib borib: "Yo Rasululloh! Anas ziyrak, bola, sizga xizmat qilib yursin", deb meni Rasululloh (s.a.v.)ga topshirdilar. Men vafotlariga qadar Rasululloh (s.a.v.)ga safarlarida ham, safarda emas vaqtlarida ham xizmat qildim. Birorta ishni noo'rin qilib qo'yganimda Rasululloh (s.a.v.): "Nega buni shunday qilding?" va bir ishni qilmay qo'ygan bo'lsam ham: "Nega buni qilmading?" - deb aytgan emaslar".

86-bob. Qul o'g'irlik qilsa

165. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.): "Agar mamluk o'g'irlik qilsa, uni yigirma tangaga bo'lsa ham sotib yubor", dedilar.

87-bob. Xizmatkor gunoh qilsa

166. Osim ibn Luqayt ibn Sahra (r.a.) aytdilar: "Men Paygambari Xudo huzurlariga yetib keldim. Shu vaqtda podachi bir qo'zichoqni orqasidan itarib qo'yxonaga kiritayotgan edi. Rasululloh (s.a.v.): "Sen men uchun qo'y so'yildi, deb hisoblama! Bizda yuzta quy bor, ko'payib ketishini istamaymiz, qachon cho'pon yangi tugilgan qo'zichoqni olib kelsa, o'rniga bir qo'yni so'yamiz", dedilar".

88-bob. Qulga topshirilgan narsani muhrlab berish haqida

167. Abu Oliya (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Bizlar xizmatchilarimiz yomon odatga o'rganmasin va o'zimiz badgumon bo'lmaylik, deb ularga buyurilgan narsani muhrlab, o'lchab va sanab berishga da'vat etilganmiz".

Bu o'rinda garchi qulga topshiriladigan ish haqida gap borsada, ammo sharti umumiydir. Boshqalarga ish topshiradigan har bir kishi azbaroyi badgumon bo'lishdan xalos bo'lmoq uchun va birovlarni aybdor qilib qo'yish gunohidan forig bo'lmoq maqsadida buni o'z turmushida tadbiq etmogi zarurdir .

89-bob. Xizmatkorni siylash haqida

168. Salmon Forsiy: "Xizmatkor menga xiyonat qilib qo'yishidan qo'rqqanim uchun uni go'shtlari shilingan suyaklar bilan hamisha siylab turaman"; dedilar.

169-hadis 168-hadisning aynan takrori.

90-bob. Xizmatkorga odob berish haqida

170. Yazid ibn Abdulloh ibn Kusayt (r.a.) aytdilar: "Abdulloh ibn Umar (r.a.) o'zlarining gulomlariga oltin yoki kumush berib, uni almashtirib kelish uchun yubordilar. G'ulom esa

uni nasyaga almashtirib kelganda, Abdulloh uni qamchin bilan urib: "hozir qaytib borib, pulning o'zini menga qaytarib olib kel!" - dedilar".

Shariati islomiya hukmida oltinni kumushga yoki kumushni oltinga almashtirlisa ikkalasi naqd va qo'lma-qo'l berilishi shart. Aks holda bu ish ribo hisoblanadi.

171. Abu Mas'ud (r.a.) aytdilar: "Men o'zimning gulomimni urayotgan edim, shu paytda orqamdan: "Ey, Abu Mas'ud! Bilib qo'yki, Alloh taoloning senga qodirligi sening qulingga qodirligingdan albatta zo'rroqdir", degan ovozni eshitdim. Bunday qaragam ovoz egasi Rasuli Xudo ekanlar. Shu onda men: "Yo Rasululloh! Allo? taoloning rizosi uchun bu gulomimni ozod qildim", dedim. Rasululloh (s.a.v.): "Agar buni ozod qilmaganingda, seni albatta do'zax o'ti kuydirar edi", dedilar".

91-bob. Birovni yuzi qora bo'lsin, deb qarg'amaslik haqida

172. Abu Hurayra (r.a.) Rasuli akram (s.a.v.)dan rivoyat qildilar: "Rasululloh(s.a.v.): "Falonchining yuzini Alloh hunuk qilsin, deb duoibad qilmanglar", dedilar".

173. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Hech kimni Alloh taolo yuzingni va mening yuzimga o'xshagan yuzni xunuk qilsin, deb aslo duoibad qilma, chunki Alloh taolo Hz. Odam (a.s.)ni ham o'z suratida yaratgandir".

Bu "o'z suratida" degan ibora manosida ulamolar har xil fikr bildirganlar. Bazilar suratdan murod sifatdir, ya'ni Allohning sifatlaridan bazisi: bilish, ko'rish, eshitish kabilar Odam (a.s.)da va uning avlodlarida ham bor. Shuning uchun "Sening yuzishta o'xshagan yuzga ham" deganida, Alloh taologa qarata aytgan bo'ladi, deb talqin qilsalar, ba'zilar "(O'z surati) deb Odam (a.s.)ning suratini iroda qilgan, u vaqtda Odam (a.s.)ni duoibad qilgan bo'ladi", deydilar. Bu haqda yana boshqa e'timodli manbalarga murojaat qilish mumkin .

92-bob. Yuzga urmaslik haqida

174. Abu Hurayra (r.a.) Payg'ambarimiz (s.a.v.)dan rivoyat qildilar. "Rasululloh (s.a.v.): "Qaysi biringiz o'z qulini ursa, yuziga ehtiyot bo'lsin", dedilar".

Yuzda ko'zga tashlanadigan nozik a'zolar bor, ularga musht tegsa inson aybli va xunuk bo'lib qoladi.

175. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) belgi qilish uchun yuziga tamg'a bosilgan bir hayvon yonidan o'tib qoldilar. Uning ikki burun teshigidan tutun chiqayotgan edi. Shunda Rasululloh (s.a.v.) "Shu ishni qilgan kishiga Alloh taoloning la'nati bo'lsin! Hech kim biron maxluqning yuziga tamg'a bosmasin va yuziga urmasin", dedilar".

93-bob. Kim qulining yuziga ursa, uni ozod qilsin

176. Bilol ibn Yasof (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Suvayd ibn Muqarrin (r.a.) hovlisida kiyim-bosh sotayotgan edik. Bir cho'ri qiz chiqib bir kishiga nimanidir gapirdi, u kishi cho'rining yuziga bir shapaloq urdi. Shunda Suvayd ibn Muqarrin (r.a.) unga qarab: "Cho'rining

yuziga urdinga, bizlar yetti aka-uka bo'lib, xizmatimizda bittagina cho'ri bo'lgan edi. Uning yuziga qaysi birimiz bir shapaloq urganda Rasululloh (s.a.v.) u cho'rini ozod qilib yuborishni buyurdilar", dedi".

177. Abdulloh ibn Umar (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi: "Men Rasululloh (s.a.v.)dan: "Kim o'z qulining yuziga ursa yoki qilmagan gunohi uchun unga tanbih bersa, bu ishining kafforoti o'sha qulni ozod qilishdir", degan so'zlarini eshitdim, dedilar".

178. Muoviya ibn Suvayd rivoyat qildilar: "Bir qulimiz bor edi. Men uning yuziga urgan edim, u qochdi. Otam meni ham, uni ham chaqirib, qulga shunday dedi: "Gapning qisqasi shulki, biz Muqarrin o'g'illari yetti birodar edik va bizning birgina qulimiz bor edi, birodarlarimizdan biri uning yuziga shapaloq tortib yubordi. Rasululloh (s.a.v.) bundan xabar topib shunday marhamat qilgan edilar: "Ularga ayting, qulini ozod qilib yuborsinlar". Ul zotning bu gaplarini eshitgan ashoblar: "Yo Rasululloh! Ularning shu birgina xizmatchisi xolos, boshqa xizmatchilari yo'q", deyishdi. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Mayli, u holda uni ishlataversinlar, ammo uning ishiga ehtiyojlari qolmagach, albatta, ozod qilsinlar", demishlar".

179-hadis yuqoridagi hadisning takrori. ammo bu hadis Sho'badan rivoyat qilingan.

180. Zazan ibn Umar aytdilar: "Abdulloh ibn Umar (r.a.)ning huzurlarida edik. Bundan bir necha kunlar ilgari bir sabab bilan kuyib qolgan qulini chaqirdi. Kuylagini ko'tarib kuygan joyini ko'rdi va: "Ancha azoblandingmi?" -deb so'radilar. "Ha", dedi qul. Shundan keyin Abdulloh qulni ozod qildilar. So'ngra yerdan oir cho'p olib, bu qulni ozod qilishdan men uchun mana shu chup og'irligida ham savobi yo'q, dedi. Men u kishidan: "Ey, Abu Abdurrahmon! Nega bunday deyapsiz deb so'radim. Ibn Umar (r.a.): "Men Rasululloh (s.a.v.)ning: "Kimningki quli ish paytida badanidan jarohat olsa yoki xojasi uning yuziga ursa, o'sha qulni ozod qilsin", deganlarini eshitganman".

94-bob. Qulning qasos olishi haqida

181. Ahmad ibn Yasir (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi: "Kim o'z quliga zulm qilib uni noo'rin ursa, qiyomat kuni albatta undan qasos olinadi", dedilar.

182. Abu Layla rivoyat qildi: "Salmon Forsiy (r.a.) uyidan chiqdi. Og'ilxonaga qarasaki, mollarga yetarli yem berilmagan. U qulini chaqirib: "Agar men oxiratdagi qasosdan qo'rqmaganimda senga tanbih bergan bo'lardim", dedi".

183. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi. Rasululloh (s.a.v.): "Qiyomat kuni zimmangizdagi haqni albatta o'z egalariga topshirasizlar, hatto shoxsiz qo'y uchun shoxlik qo'ydan ham o'ch olinadi", dedilar.

184. Ummu Salama ummul-mo'minin (r.a.)dan rivoyat qilindi: Rasululloh (s.a.v.) u zotning navbatida uylarida bo'lib, o'zlarining cho'rilar yoki Ummu Salamaning cho'risini chaqirdilar. Cho'ri (darhol kelmay) ta'xir qilgani uchun Rasulullohning muborak yuzlarida g'azab alomati ko'rindi. Shunda Ummu Salama (yo'lakdagi) parda tomonga bordilar, cho'ri o'sha yerda o'ynab o'tirgan edi. Rasululloh (s.a.v.) qo'llaridagi misvokni ko'rsatib: "qiyomat kunida o'ch olish xavfi bo'lmaganda edi, men seni shu misvok bilan urgan bo'lardim", dedilar. Muhammad ibn Hasan bu hadisga: "Cho'ri bir uy hayvoni bilan

o'ynashib o'tirgan edi. Cho'rini Rasululloh huzurlariga olib kelib: "Yo Rasulalloh! Cho'ri sizning chaqirganingizni eshitmadim. deb qasam ichayapti", degan jumlani qo'shdilar.

185. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s a v.): "Kim kimni ursa yoki nimani ursa, qiyomat kuni undan qasos olinadi", dedilar".

186-hadis 185-hadisning aynan takrori.

95-bob. Qullarni o'zingizdek kiyintiring, degan hadis haqida

187. Uboda ibn Somit aytdilar: "Men otam Valid ibn Uboda bilan ilm talab qilib ansorlarning mana shu ovuliga chiqdik. Bu voqea ularning halok bo'lishidan ilgari bo'lgan edi. Shunda birinchi yo'liqqan kishi Rasulullohning sahobiyalaridan bo'lgan Abul Yusr (r.a.) bilan uning yonidagi quli bo'ldi. Abul Yusr burda bilan muofira kiygan va quli ham aynan shunday kiyingan edi. Men: "Ey, amaki! Unga maofiringizni bersangiz yoki uning maofirini olib o'zingizdagi burdani unga bersangiz, har ikkovingizda ham bir juftdan kiyim bo'lardiku", dedim. Shunda Abul Yusr boshimni silab: "BarakAlloh", dedilarda: "O'g'lim! Mening shu ikki ko'zim Rasululloh (s.a.v.)ni ko'rgan va qullaringizga o'zingiz yegan taomdan yediring va o'zingiz kiygan kiyimdan kiydiring, degan so'zlarini shu ikki qulog'im eshitgan va ko'nglim uni o'ziga joylagan. Men bu qulimga dunyo matolaridan berganim qiyomat kuni u savoblarimni olib qo'yganidan yaxshiroqdir", dedilar".

Burda - kishi ustiga tashlab yuradigan yo'l-yo'l kiyim yoki to'rtburchak ma'nosida va maofira Yamandagi Maofir degan qabilaga mansub bo'lgan bir xil kiyimdir (t.). Ya'ni bu kiyimlarning narxi - qiymatida farq bo'lmasa ham birimizda bir xil, ikkinchimizda boshqa xil bo'lgani uchun qulimning ko'ngliga kelmasin, agar u bu ishimni ko'ngliga og'ir olsa, qiyomatda men Alloh oldida javobgar bo'lib qolishimdan qo'rqib shunday qildim, demoqchi bo'lsalar kerak .

96-bobdagi 188-hadis mazmuni va 96-bobdagi 189-hadis mazmuni ham 186-hadisdan o'tdi. Faqat bu hadislarda Rasululloh (s.a.v.)ning "Sizlar ularga og'ir keladigan ishlarni buyurmang", degan so'zlari keltirilgan. 188-hadis Jobir ibn Abdullohdan, 189-hadis Murur ibn Suvayddan rivoyat qilingan.

97-bob. Qullarga yordam berish haqida

190. Bir sahobiydan rivoyat qilinishiga ko'ra, Rasululloh (s.a.v.) shunday deb marhamat qilgan ekanlar: "Qullaringiz sizlarning qardoshlaringizdir. Ularga yaxshilik qiling. Kuchingiz yetmagan ishlarda ulardan yordam oling va ularning ham kuchlari yetmagan ishlarda yordam bering".

191. Abu Hurayra (r.a.): "Ishlovchi kishiga o'z ishidan (kelgan hosildan) yordam qilganlar, chunki Alloh uchun ishlayotgan kishi umidsiz qolmasin", dedilar.

98-bob. Qullarga kuchi yetmaydigan ish yuklanmasligi haqida

192. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi. Rasululloh (s.a.v.) shunday deb marhamat qilmishlar: "qulning yemak-ichmagi va libosi xojasining zimmasidadir. Qul esa, kuchi yetmaydigan ishni bajarishga majbur emas".

193- 194-hadislar 192-hadisning aynan takrori, 193-hadis Abu huray-radan, 194-hadis Murur ibn Suvayddan rivoyat qilingan.

99-bob. Har kim oilasiga va quliga sarf qilsa, sadaqadir

195. Miqdom ibn Ma'di Karib Kindiy (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)ning shunday deganlarini eshitdi: "O'zing nima taom yesang sadaadir. Bolalaringga, xotininga va xodimingga nima yedirsang ham sadaqa hisoblanadi".

196. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Sadaqaning yaxshirog'i keyinida muhtojlikda qoldirmaydiganidir va beradigan qo'l oladigan qo'ldan yaxshiroq. Beradigan ehsoningni o'zingga qaram bo'lganlardan boshla: xotining ro'zg'orimni to'g'rilab ber, bo'lmasa meni taloq qil; quling mening nafaqamni (obi taomimni) ber, bo'lmasa meni sotib yubor; bola-chaqalaring bizga kim qaraydi, tirikchiligimizdan kim xabar oladi, deb yuradigan bo'lib qolmasin", dedilar".

197. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) sadaqa qilishga da'vat qildilar. Shunda bir kishi kelib: "Menda bir dinor bor", dedi. Rasululloh: "O'zingga sarf qil", dedilar. U kishi: "Yana bir dinor bor", dedi. Rasululloh (s.a.v.): "Xotininga sarf qil", dedidar. U kishi: "Yana bir dinor bor", dedi. "Xodimingga sarf qil! Shundan keyin uni kimlarga sarflash kerakligini o'zing yaxshiroq bilasan", dedilar".

100-bob. Qul bilan taom yemakni xohlamasa...

198. Abu Zubayr (r.a.) Jobir ibn Abdulloh (r.a.)dan: "Rasululloh (s.a.v.)ning bir kishining xizmatkori bir qancha mashaqqatga, o'tning issiqqa chidab taomini pishirib kelsa, uni taomga taklif qilsin, degan buyruqlari bormi?" - deb so'ralganda, Jobir: "Ha, albatga bor. Agar kimki quli bilan taom yemakni xohlamasa taomidan uning xissasini bersin!" - deganlar, dedi.

101-bob. O'z taomidan quliga ham bersin

199. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) dedilar: "Rasululloh (s.a.v.) qullarga yaxshilik qilishga harakat qilishni buyurib, shunday marhamat qildilar: "qullarga uzingiz yegan taomdan yediring va o'zingiz kiygan libosdan kiydiring hamda Allohning yaratgan jonlariga ozor bermang".

102. Xizmatchini taomga taklif qilish haqida

200. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilinishiga ko'ra Rasululloh (s.a.v.) shunday deganlar: "Qay biringizga xizmatchi taom keltirsa, uning o'zini ham taomga taklif etsin, agar taom yemakka o'tirmasa, o'sha taomdan uni siylasin".

201. Abu Mahzura (r.a.) aytdilar: "Men Hz. Umar (r.a.) huzurlarida o'tirgan edim. Shu vaqtda Safvon ibn Umayya chopon kiygan bir necha kishiga katta bir idishda taom ko'tartirib keltirdida, hazrat Umar (r.a.) oldilariga qo'ydi. hz. Umar (r.a.) qullarni chaqirib taomni ular bilan birgalikda yedilar. Keyin u zot: "O'zlari bilan qullarining taom yeyishini xohlamagan kishilarga Alloh taoloning la'nati bo'lsin!" - deb duoibad qildilar.

H. Umarning bu so'zlarini eshitgan Safvon: "Vallohi, biz qullar bilan taom yemakdan tortinmaymiz, lekin o'zimizga va ularga ham yetadigan yaxshi taomni topa olmaganimiz uchun ularni chaqira olmaymiz", dedilar".

103-bob. Qul xo'jasiga yaxshi xizmat qilsa...

202. Abdulloh ibn Umar (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasuli akram (s.a.v.): "Qaysi bir qul o'z xo'jasiga xayrixoh bo'lish bilan birga Alloh taologa itoatni yaxshilab bajarsa, ikki barobar ajrga ega bo'ladi", dedilar".

203. Xurosonlik bir kishi Omir Sha'biy (r.a.)ga: "Bizlar o'z oramizda bir kishi o'zining ummu valadini ozod qilib, keyin uni o'ziga xotin qilib olsa, harami sharifga hadya qilib yuborgan tevasini o'zi mingan kishidek bo'ladi, deb gapirib yuramiz", dedi. Shunga javob tariqasida Omir: "Menga Abu Burda (r.a.) o'z otalaridan rivoyat qildilar, inchunun Rasululloh (s.a.v.) sahobiyilarga: "Uch toifa kishilar bor, ularga ikki barobardan ajr beriladi: birinchisi, axli kitoblardan bo'lgan kishiki, o'z payg'ambari va Muhammadga ham imon keltirgan bo'lsa, ikkinchisi, birovning ixtiyorida bo'lgan qul, u Alloh taoloning haqini ham, o'z xo'jalarining haqini ham ado qilgan bo'lsa, uchinchisi, o'zi jinsiy aloqa qilib yurgan cho'risiga odob va ilm o'rgatib yaxshi odoblik, yaxshi ilmlik qilgandan keyin uni ozod qilib, o'ziga xotin qilib olgan kishi", degan edilar, deb xabar qiladi. Shu hadisni rivoyat qilgandan keyin Omir Sha'biy u kishiga qarab: "Mana bu hadisni sharifni biz senga hech narsasiz quruqdan-quruqqa aytib berdik. Bundan kichikroq hadisni bilib olish uchun kishilar Madinagacha biror narsaga minib borardilar", dedilar.

Ummu valad - o'z xujasidan bola orttirgan cho'ri.

Harami sharifga borish uchun niyat qilib ehrom bog'lagandan keyin bir uzr bilan bora olmay qolsa, bir jonliq molni hadya qilib u yerga yuborishi kerak. Lekin uni minib emas, balki haydab, yetaklab olib boriladi.

204. Abu Muso (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)ning shunday deb marhamat qilganlarini rivoyat qildilar: "Rabbiga qulligini go'zal tarzda ado etgan kishiga, o'z xo'ja-sining molini saqlab, unga itoat etgan qulga ikki karra mukofot bordir".

205-hadis 204-hadisning takrori bo'lib, faqat u Abu Burda (r.a.)dan rivoyat qilingan.

104-bob. Qul xo'jasining molini saqlovchidir

206. Abdulloh ibn Umar (r.a.)dan rivoyat qilindi. U kishi aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Hammalaringiz o'z qaramog'ingizdagilarni muhofaza qiluvchilarsizlar va qiyomat kuni o'shalar uchun javobgardsizlar. Masalan, odamlarga posbon bo'lgan amir fuqarolari uchun, har bir kishi o'z xonadoni uchun, qul esa o'z xo'jasining moli uchun javobgardir: ogoh bo'lingizlar, hammangiz muhofazakor va muhofaza lozim bo'lgan narsalarning barchasi uchun javobgardsizlar", deganlar".

207. Abu Hurayra (r.a.): "Qaysi bir qul o'z xo'jasiga itoat qilsa, u albatta Alloh paolaga itoat qilgan bo'ladi. Unga osiy bo'lsa, Alloh azza va jallaga ham osiy bo'lgan bo'ladi", dedilar.

105-bob. Alloh va xo'jasining haqini o'tagan qul

208. Abu Hurayra (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)ning shunday deganlarini rivoyat qildilar: "Musulmon bir qul Allohning va xo'jasining haqini halol o'tagan qulga ikki karra mukofot bordir".

106-bob. Qulni nima deb chaqirish kerak?

209. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Hech biringiz qulim va cho'rim deb atamang! hammalaringiz Alloh taoloning quli va hamma ayollaringiz esa Allohning cho'risidir. Lekin g'ulomim, qizim, yigitim deb gapirilsa durustdir", dedilar".

107-bob. Qul xujasiga nima deb xitob qilsin?

210. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "hech bir kishi qulim va cho'rim deb aslo aytmasin, qul ham xo'jasini rabbim (tarbiyachim) demasin. Xo'ja ularni yigitim, qizim deyishi va qul esa xo'jam demagi kerak. Chunki haqiqiy tarbiyachi Alloh taoloning o'zidir", dedilar".

211. Mutarrif rivoyat qildilar: "Otam shunday dedilar: "Men Bani Omir qabilasining vakillari bilan Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga keldim. Shunda hamrohlarim Rasululloh (s.a.v.)ga: "Siz bandalarning sayyidi, xo'jasisiz", deganlarida, Rasululloh (s.a.v.): "haqiqiy sayyid Alloh taolodir", dedilar. Ular yana: "Siz ortiqlikda hammamizdan afzalroqdir va ehson qilishda ham hammamizning ulug'rog'imizsiz", deyishdi. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Sizlar menga o'zlarining oddiy gapingizni gapiravering. Shayton sizlarni o'z yo'lga yurgazib ketmasin", dedilar".

Rasululloh (s.a.v.) nihoyatda tavozeli bo'lganlari uchun arablarning "Sayyiduna va Mavlono" deydigan va O'rta Osiyo xalqlarining "Taqsir, janoblari" kabi hurmat tariqasida aytadigan gaplarini o'zlariga aytilishini istamas va shunlay muomala qilmaslikni ummatlariga ham o'rgatmoqchi edilar.

108-bob. Er xonadonning muhofazakoridir

212-hadis 206-hadisning aynan takrori, bu hadisni imom Muslim ham naql qilgan.

213. Molik ibn Huvayris (r.a.) aytdilar: "Bizlar Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga keldikda, yigirma kecha turib qoldik. hammamiz deyarli tengdosh yigitlar edik. Rasululloh (s.a.v.) bular o'z vatani, qavm-qarindoshlarini sog'inib qolgan bo'lsa kerak, deb bizdan yurtimizda qolgan qavm-qarindoshlarimiz haqida so'radilar. Vatanimizda qolgan oilalarimiz haqida Rasululloh (s.a.v.)ga aytib berdik. Rasululloh (s.a.v.) muloyim va marhamatlik kishi edilar. "Endi o'z qavm-qarindoshlaringiz oldiga borib, ularga bilganlaringizni o'rgating, namozni mendan ko'rganlaringizdek qilib o'qinglar. Namoz vaqti kelganda, bittangiz azon ayting va yoshda kattaroqlaringizdan biri imom bo'lsin, dedilar".

Yoshi kattaroq bo'lgan kishi ilmda va qiroatda boshqalardan kam bo'lmagan taqdirda

joizdir, aks holda yoshining e'tibori yo'q, Rasululloh (s.a.v.)ularning ilmda va qiroatda tengligini bilganlari uchun bu shartlarni zikr qilmadilar.

109-bobdagi 214-hadis ham. mazmunan 206-hadisning takrori, faqatunda xotin kishi xonadonning muhofazakori ekanligi ta'kidlanadi.

110-bob. Yaxshilikka yaxshilik qilish haqida

215. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.):"Kim moddiy jihatdan birovga yaxshilik qilsa, unga ham yaxshilik qaytarilsin. Yaxshilik qilishga qurbi kelmasa, u kishini g'oyibona maqtasin, chunki maqtash tashakkur o'rnida o'tadi. Ammo u kishining yaxshiligini yashirsa, undan tongan, yaxshilikni bilmagandek bo'ladi. Kim o'zida yo'q narsani menda falon narsa bor deb maqtansa, ikki qavat kiyim bilan o'ralgan hisoblanadi", dedilar".

Ya'ni u ikki barobar yolgondir .

215-hadis. Abdulloh ibn Umar (r.a.) aytdilar: "Rasululloh(s.a.v.): "Kim Alloh taoloning panohiga Sig'inib sizlardan yordam so'rasa, unga yordam qiling. Allohni vosita qilib biror narsa so'rasa, so'ragan narsasini bering. Birov sizga moddiy yaxshilik qilsa, yaxshiligini qaytaring! Agar uni qaytarishga qodirbo'lmasangaz, u kishi haqiga duo qiling, toki u odamning qilgan yaxshiligi bekorga ketmaganini bilsin", dedilar".

216. Ibn Umar (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)ning shunday deganlarini rivoyat qildi: "Kimki Allohga sigansa, uni muhofaza qiling. Kim Alloh uchun biron nima so'rasa, uni bering. Kim sizlarga yaxshilik qilsa, siz ham o'shandoq yaxshilik bilan qaytaring. Agar yaxshilik qilish uchun biron nima topa bilmasangiz, uni duo qilingki, yaxshiligiga javob qaytargan bo'lasiz".

111-bob. Yaxshilik qilganni duo qilish haqida

217. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Muhojirlar: "Yo RasulAlloh! Ansorlar o'z mukofotlarining barini olib ketdilar", deyishdi. Rasululloh (s.a.v.) bu gapga: "Xayr! Ularni duo qilganingiz qadar va Madinada sizlarni quchoq ochganliklari uchun ularni maqtaganingiz uchun ham sizlarga mukofot bor", deb javob berdilar.

112-bob. Odamlarga tashakkur aytmagan Allohga tashakkur aytmamas

218. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Odamlarning qilgan yaxshiligi uchun tashakkur aytmaydigan kishi Alloh taologa ham tashakkur aytmaydi", dedilar".

219. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Alloh taolo nafasga chiq dedi, nafas men chiqishni istamasam ham majburan chiqaman, dedi", deganlar".

113-bob. Birodarlarga yordam berish haqida

220. Abu Zarr (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.)dan: "Amallarning qaysi biri

yaxshiroq" – deb soʻrabdi. Rasululloh (s.a.v.): "Alloh taologa ishonmoq va uning yoʻlida jihod qilmoq", dedilar. Yana: "Qanday qulni ozod qilish yaxshi?" - deyildi. Rasululloh (s.a.v.): "Narxi qimmatroq va egasiga kerakliroq boʻlganini", dedilar. Soʻrovchi: "Agar shunga qodir boʻlmasa chi?" - degan edi, Rasululloh (s.a.v.): "Unday boʻlsa, kambagʻal va yetimlarga yordam berasan va ishini uddasidan chiqa olmaydigan hunarsiz kishilarning ishini qilib berasan", dedilar. U: "Bunga kuchim yetmasachi?" dedi. Rasululloh (s.a.v.): "U vaqtda odamlarga ozor berishdan oʻzingni saqlaysan, bu ham oʻz joning uchun qilgan bir sadaqang boʻladi", dedilar".

114-bob. Dunyoda yaxshilik qilganlar oxirtda mukofotga ega boʻladilar

221. Qoʻbaysa ibn Burma Asadiy (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.) huzurlarida edim. Rasululloh (s.a.v.): "Bu dunyoda yaxshilik qilgan kishilar oxirtda yaxshilikka erishadilar va shariatda yomonlik deb sanalgan ishlarni qiluvchilar oxirtda yomonlikka duchor boʻladilar", dedilar".

Bu hadisning ikkinchi maʼnosi: bu dunyoda kishilarga manfaati tekkan odamning u dunyoda ham manfaati tegadi, chunki dunyoda manfaatga tekkani uchun Alloh taolo unga savob beradi, oʻsha savobi tufayli gunohkor kishilarni shafolat qilishga yoʻl ochiladi. Demak, bu dunyoda yaxshilik qilgani kabi u dunyoda ham yaxshilik qilgan boʻladi.

222. Harmala ibn Abdulloh (r.a.)dan rivoyat qilindi. U kishi bir necha otliq hamroqlari bilan oʻz yurtidan chiqib Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga keldilar. Bir oz turganlaridan keyingina Rasululloh (s.a.v.) u kishini tanidilar. Rasululloh (s.a.v.) u yerdan qoʻzgʻalganlaridan keyin dedi: "Men Rasululloh (s.a.v.) yonlariga borib tursam koʻproq ilm oʻrganaman", dedim: da, piyoda yurib yonlariga borib tik turdim va: "Yo RasulAlloh, menga nima ish qilishimni buyurasiz?" - deb soʻradim. Rasululloh (s.a.v.): "Ey, Harmala, yaxshi deb hisoblanadigan ishni qil va yomon deyilgan ishlardan oʻzingni tort!" - dedilar. Men keyin qaytib joyimga bordimda, yana Rasululloh (s.a.v.) oldilariga kelib, u zotga yaqinroq turdim va avvalgi savolimni yana qaytardim. Rasululloh (s.a.v.) yana xuddi oʻsha javobni qaytardilar-da: "Ey, Harmala! Kishilar oldidan chiqib kelganingda orqangda gapiradigan gaplardan qaysi biri senga maʼqul boʻladigan boʻlsa, oʻshani qil! Ammo maʼqul boʻlmaydigan boʻlsa, undan oʻzingni saʼla", dedilar. Shundan keyin men oʻz joyimga borib Rasululloh (s.a.v.)ning shu qisqa nasihatlarini oʻylab koʻrsam, u hamma narsani oʻz ichiga olgan purmaʼno soʻzlar ekanini bildim", dedilar.

223-224-hadislarning mazmuni 222-hadisning mazmungan takrori, ammo bu hadis Salmon Forsiy (r.a.)ning Hz. Usmon ibn Affon (r.a.)dan qilgan rivoyat qiladilardir.

115-bob. Yaxshi hisoblangan ish sadaqa boʻladi, degan hadis haqida

225. Jobir ibn Abdulloh (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) "Yaxshi deb hisoblanadigan har bir ish sadaqa boʻladi", dedilar".

226. Abu Muso (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Har bir musulmon kishi sadaqa qilishi kerak", dedilar. Sahobiyilar: "Sadaqa qilishga qodir boʻlmasachi?" - deb soʻrashdi. "Sadaqa qilishga qodir boʻlmasa ishlaydida, oʻziga ham foyda va undan boshqa faqir miskinlarga ham sadaqa boʻladi", dedilar. Sahobiyilar yana: "Ishlashga ham qurbi yetmasachi?" - deyishdi. "U vaqtda muhtoj va mazlum kishiga qoʻli yoki tili bilan yordam

qiladi", dedilar. Ular: "Buni ham qila olmasachi?" - deganlarida, "Yaxshilikka buyuradi", dedilar. Ular: "Amri ma'ruf qilishni ham bilmasachi?" - Deyishdi. "Kishilarga yomonlik qilishdan o'zini saqlaydi. Bu ham kishi uchun sadaqa bo'ladi", dedilar".

227. Abu Zarr (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.)ga: "E RasulAlloh! Davlati bor kishilar ko'p savoblarga ega bo'lishadi, chunki ular biz o'qigan namozimizni o'qiydilar, tutgan ro'zamizni ham tutadilar. Buning ustiga ortiqcha mollaridan sadaqa ham qiladilar", deyiladi. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Alloh taolo sizlarga ham sadaqa hisoblanadigan ishlarni bergan emasmi? har bir subhonAlloh, alhamdulillah deganlaringiz - sadaqa va har biringizning o'z jufti haloli bilan jinsiy aloqa qilib, nafsini qanoatlantirish ham sadaqadir", dedilar. Ular: "Yo RasulAlloh! Jinsiy aloqa qilish ham sadaqa hisoblanadimi?" - deyishganda, Rasululloh (s.a.v.): "Agar shahvatni haromga sarflasa gunoh bo'larmidi? Xuddi shunga o'xshash o'z haloliga sarflasa, ajr va savob bo'ladi", dedilar.

228-hadis 227-hadisning aynan takrori.

116-bob. Ozor beradigan narsalarni chetga olib qo'yish haqida

229. Abu Barza Aslamiy (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)ga: "Yo RasulAlloh! Menga bir amalni buyuringki, o'shani qilsam jannatga kirishga sazovor bo'lay", dedilar. Rasululloh (s.a.v.): "Yo'ldan odalarga ozor beradigan narsalarni olib tashlasang, jannatga kirasan", dedilar.

230. Abu Hurayra (r.a.) aytadilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Bir kishi ko'chada yotgan bir tikanni ko'rdida, bironta musulmonning oyoqiga ozor bermasin, deb chetga olib tashladi. Mana shu ishi tufayli uning gunohi kechiriladi", dedilar".

231. Abu Zarr G'iforiy (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Ummatlarimning qilgan amallari yaxshilari ham, yomonlari ham menga ko'rsatildi. Yaxshi amallar orasida ko'chada odamlarga ozor beradigan narsani chetga olib tashlanganini ko'rdim va yomon amallari orasida masjid ichiga tuflab, keyin ko'milmay ketilgan tuprukni ko'rdim", dedilar".

231. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.)ga biror narsa keltirilsa: "Buni falonchi xotinga eltib beringlar, chunki u xotin Xadichaning do'sti edi, buni faloniy xotinning uyiga yuboringlar, chunki u Xadichani sevardi", derdilar".

"Go'zal so'z" deb atalgan 117-bobdagi 232-hadis 225-hadisning takrori, ammo bu Abdulloh ibn Yaziddan rivoyat qilingan. 233-hadis 231-hadisning takrori, u Aias ibn Molikdan rivoyat qilingan, 234-hadis Huzayfa (r.a.)dan rivoyat qilingan bo'lib, 225-hadisning takroridir.

118-bob. Payhambar so'zlarini zehnga joylash haqida

235-hadis. Amr ibn Abi Kurra Kindiy aytdilar: Ogam Abu Kurra Salmon Forsiy (r.a.)ga o'z sevgilisini xotin qilib olishni taklif qilgan edilar. Salmon uni qabul qilmay, ozod qilgan cho'rilar Buqayrani xotin qilib oldilar. Otamga Salmon bilan Huzayfa (r.a.) oralarida ixtilof borligiga eshitildi. Shunda u kishi Salmonni axtardilar. Salmon o'zlarining ko'katzorlariga ketdilar, deyishgavda otam ko'katzor tomonga yo'l oldilar. Yo'dda ko'katlardan zambilga solib, uning bandiga asolarini o'tkazib, yelkalariga ko'targan holda

kelayotgan Salmonga uchrashdilar, u kishidan: "Huzayfa bilan oralaringizda nima gap o'tgan edi? Huzayfa: "Inson shoshilgan mahluq" degan (17:11) oyatni o'qib, kesatib yurgan emish", deb so'radilar. Keyin Salmon otamni o'z uylariga olib bordilar. Otam u kishining eshigida bir sholcha to'shalganini va sholchanning yuqori tomonida bir necha guvala va egar turganini ko'rdilar. Shunda Salmon otamga: "Cho'ringiz o'zi uchun yozib qo'yadigan to'shagi ustida o'tiring", deb taklif qildidarda, Huzayfa bilan oralaridagi voqeani xikoya qila boshladilar: "Rasululloh (s.a.v.) jahllari ustida ba'zilarga qilgan koyishlarini Huzayfa gapirib yurardi. Men qavmlar orasida gina-adovat paydo bo'lib qolishini xoxdamaganim uchun: "Huzayfa aytadigan gaplarini o'zi yaxshi biladi", deya qo'ya qolar edim. Ammo odamlar Huzayfaga borib: "Salmon sizning aytayotgan gaplaringizni tasdiq ham qilmaydilar va sizni yolg'onchi ham qilmaydilar", deb aytishgan ekan. Shuning uchun Huzayfa kelib: "Ey, Salmon, onasining o'g'li Salmon!" - deb kinoya tariqasida menga xitob qildi. Men ham u kishiga: "Ey, Huzayfa, onasining o'g'li Huzayfa! Siz bu gaplarni naql qilib yurishdan qayting, bo'lmasa men Hz. Umar ibn Xattob (r.a.)ga xat yozaman", dedim. Umarga xat yozaman, deb qo'rqitganimdan keyin Huzayfa mendan xafa bo'ldi, Rasululloh (s.a.v.) o'zlari: "Men Hz. Odam (a.s.) bolalaridan bittasiman, ummatlarimdan qaysi birini noo'rin koyigan so'kkan bo'lsam, o'sha koyishim va so'kishimni u kishi uchun rahmatga aylantirgan, deb Rabbil olaminga iltijo qilaman", degan edilar, dedilar".

236. Abdulloh ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Hz. Umar (r.a.) bir kuni: "Bizni o'z qavmimizning yeriga olib chiqsanglar", dedilar. Bizlar "xo'p" deb chiqdik. Men Ubay ibn Ka'b (r.a.) bilan odamlarning keyinida qoldim. Shuvda to'satdan osmonni bulut bosib, shamol qo'zgaldi. Ubay ibn Ka'b: "Ey, Rabbim, bu shamollik bulugaing zahmatini bizdan nariga ketgazgin!" - deb iltijo qildi. Biz odsin ketganlarga borib qo'shildik, ularning ko'ngan joylari yomg'ir tufayli ho'l bo'lib qolgan edi. Ular: "Bizga kelgan qiyinchilik sizlarga kelmaganga o'xshaydi", deganlarida, men "hamrohim Ubay ibn Ka'b: "Bu bulutning zararini bizdan nariga ketgazgin!" - deb Allohdan so'radi", dedim. Shunda Hz. Umar: "O'zlaringiz qatorida bizlar uchun ham duo qilsalaringiz bo'lmasmidi?" - deb o'kindilar".

119-bob. Ekinzorga chiqish haqida

237. Abu Salama (r.a.) aytdilar: "Men qadrdon do'stim Abu Said Qudriy oldilariga borib: "Bizlar bilan xurmozorga chiqib kelmaysizmi?" - dedim. Abu Said: "Xo'p" deb junli qora kiyimlarini ustilariga tashlab xurmozorga chiqdilar", dedilar.

236. Ummu Muso Hz. Alidan rivoyat qildi: "Rasululloh (s.a.v.) bir daraxtga chiqib, undan bir meva keltirishni Abdulloh ibn Mas'udga buyurdilar. Abdulloh daraxtga chiqqan vaqtida boldirining ingichkaligidan ba'zilar kulishdi. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Nima uchun kulayotibsizlar? Abdullohning oyoqi qiyomat tarozusida Uxud toqidan ham og'irroq bo'ladi", dedilar".

Bu o'rinda gap oyoq haqida emas. Abdulloh o'z zamonasining peshqadam muhaddis va faqih olimi sifatida mashhur edi. Janobi Payhambar (s.a.v.) shunga ishora qilganlar shekilli.

120-bob. Musulmon musulmonning ko'zgidir

239. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "har bir mo'min banda o'z birodarining ko'zgidir. U birodarida bir aybni ko'rsa, o'zida bo'lgan shunday aybni tuzatishga harakat qilishi kerak".

240. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "har bir mo'min o'z birodarining ko'zgusi, har bir mo'min ikkinchi mo'minning birodari - akasi yo ukasidir, uni zoe bo'lishdan saqlaydi va uni muhofaza qilib yuradi", dedilar".

241. Mustavrid ibn Shaddod (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Kimki bir musulmon kishi sababli taom yesa, Alloh ungu do'zaxdan shunday taom beradi. Va kimgaki bir musulmon sababli kiyim kiydirilsa, Alloh unga do'zaxdan shunday kiyim kiydiradi va kimki bir musulmon kishi yonida riyokorlik O'rnida tursa, Alloh qiyomat kuni uni riyokorlik maqomida turg'izadi", dedilar.

Musulmonning foydasiga ko'zgu bo'lish o'rniga, ziyoniga ko'zgu bo'lsa, ya'ni uniig aybi va kamchiliklarini tuzatish o'rniga boshqa dushmanlariga fosh qilsa va shuning evaziga ulardan taom va kiyimlar bilan mukofotlansa, do'zax o'tiga mustahiqdir. Riyokorlik bilan kishilarni yolgondan maqtab, shuning badaliga ulardan mukofot olsa yoki yaxshi bir musulmonni boshqa odamlar yomonlashayotganida ularga yaxshi ko'rinish uchun u ham yomonlasa, degan ma'noda.

121-bob. Joyiz bo'lmagan hazillar haqida

242. Abdulloh ibn Soibning bobosidan rivoyat qilindi: "Men Rasululloh (s.a.v.)dan: "Hech qaysingiz oshnasining narsasini hazil qilib ham olmasin. Bittangiz birodarining asosini olsa, uni egasiga qaytarib bersin", degan gaplarni eshitdim", dedilar.

Birovning narsasiga hazillashib olish birinchidan, o'sha odamni tahqirlash hisoblansa, ikkinchilan, o'g'rilik bilan ayblansa, hazilning tagi zil bo'lib, shariat qonuni bo'yicha jazo olishi tayin.

122-bob. Yaxshilikka dalolat qilish haqida

243. Abu Mas'ud Ansoriy (r.a.) aytdilar. "Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga bir kishi kelib: "Men yo'lda toliqib qoldim, bir ulov bering", dedi. Rasululloh (s.a.v.): "Menda ulov yuq. Lekin falonchiga borsang, u ehtimol senga ulov berar", dedilar. U kishi Rasululloh (s.a.v.) tayin qilgan odamga borgan edi, u bir ulov berdi. Keyin u Rasululloh (s.a.v.)ga kelib, u odam ulov berganini aytganda, Rasululloh (s.a.v.): "Kim bir yaxshilikka dalolat qilsa, o'sha yaxshilik qilgan kishiga berilgan savob barobarida savobga ega buladi", dedilar".

123-bob. Afv etish haqida

244-hadis. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Bir yahudiy xotin Rasululloh (s.a.v.)ga qo'yning zaxar solingan go'shtini olib keldi. Rasululloh (s.a.v.) go'shtdan yedilar. Keyin yahudiyani olib kelindi (bunga zahar soldingmi, deb so'ralganda, u e'tirof qildi). Shunda: "Yo Rasululloh! Bu juhud xotinni o'ldiraylikmi?" deganlarida, Rasululloh (s.a.v.): "Yo'q, o'ldirmanglar", dedilar. Anas: "Men bu zaharlik go'shtning asari doim Rasululloh (s.a.v.)ning qizil o'ngachlari (laklklari)da qolganini his qilardim va sezib

yurardim", deydilar.

Ya'ni uning ta'sirida Rasulullohga ba'zan betoblik oriq bo'lardi, uni men qizil o'ngachlarining rangi o'zgarganidan yoki uning turtib chiqqanidan va yallig'lanishidan sezar edim, demoqchi.

245. Vahb ibn Kaysan dedi: "Abdulloh ibn Zubayr (r.a.) minbarga chiqib: "Afvni (qabul qilib) oling, yaxshilikka buyuring, johillardan esa yuz o'giring!" (7:199) - degan oyati karimani o'qib, "Alloh taolo afv qilishni ol, deb buyurdi. Uning nomi bilan qasamyod qilib aytamanki, Alloh taolo afv qilishni faqat kishilarning axloqidan olishga buyurdi. Men kishilar bilan suhbatlashar ekanman, afv qilishni albatta ularning axloqidan olaman", degan edilar.

246. Abdulloh ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Kishilarga islomni o'rgatinglar, ularga qiyin emas, yengil yo'lni ko'rsatinglar, qachon jahlingiz chiqsa, jim turishga o'rganing", dedilar".

124-bob. Kishilarga ochiqyuzlilik bilan harash haqida

247. Ato ibn Yasor aytdilar: "Men Abdulloh ibn Amr ibn Oss (r.a.) bilan uchrashib, u kishidan Tavrotda Rasululloh (s.a.v.)ning sifatleri haqida yozilgan gaplarni menga aytib bersangiz, deb so'radim. U kishi Rasululloh (s.a.v.)ning Qur'onda aytilgan sifatleri dan ba'zisi Tavrotda ham bor, dedilarda, "Ey, Pay-hambar! Darhaqiqat. Biz Sizni (qiyomatda barcha ummatlarga) guvoh bo'luvchi, (jannat haqida) xushxabar beruvchi va (do'zax azobidan) ogohlantiruvchi etib yubordik", deb "Ahzob" surasidagi 45-oyatni o'qidilar. (Yana Tavrotda shunday sifatlangan): "O'qish va yozishni bilmaydigan xalqlar (arablar)ni muhofaza qiluvchi qilib yubordim", deyilgan. Unda yana: "Ey, Muhammad! Sen mening bandam va elchimsan. Men senga o'zimgagana tavakkul qiluvchi, deb nom qo'ydim. Sen badxulq va qo'pol muomalalik, yomonlikka yomonlik qaytaruvchi emas, balki yomonlikni kechiruvchi, afv qiluvchisan. Sen Ibrohim xalilullohning o'zidan keyin buzilgan va o'zgartirilgan dinini barpo qilib, arablar "Lo iloha il-lolloh" kalimasini aytib, shu kalima bilan ko'r ko'zlarini, garang quloqlarini va yaralangan dillarini ochmaguncha dunyodan ketmaysan", deyilgan, dedilar".

248-hadis 245 va 246-hadislarning takrori, hadis Abdulloh ibn Amr (r.a.)dan rivoyat qilingan.

249. Muoviya ibn Abu Suf'yon (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.)dan bir so'z eshitdim. Shu so'z tufayli Alloh taolo menga manfaat yetkazadi. Rasululloh (s.a.v.): "Sen kishilarning aybi va kamchiligini surishtirib yursang ularni buzib qo'lasan", degan edi-lar. Shuning uchun men ularni buzib qo'ymay deb kamchiliklarini tekshirib yurmayman".

Kishilar aybini qidirib, uni fosh qilinsa, oshkora qilinib yuradigan gunohlar maxfiylashadi. Unda bir gunoh o'rniga ikki gunoh qilib, axloq tanazzulga yuz tutadi.

250. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) ikki qo'llari bilan imom ?asanning yoki imom Qusaynning ikki kaftidan ushlab ikki oyoqini o'z oyoklari ustiga qo'ydilar va unga "balandga chiq", dedilar. Shunda bola ikki oyoqini ko'tarib Rasululloh (s.a.v.)ning

muborak ko'kraklariga qo'ydi. Keyin Rasululloh (s.a.v.) bolaga "Og'zingai och", dedilarda, uni bo'sa qildilar va keyin: "Ey, Rabbim! Bu bolaga o'z muhabbatingni yubor, chunki men uni sevaman", dedilar. Rasululloh (s.a.v.)ning shunda gapirgan gaplarini mana shu ikki qulog'im eshitdi va qilgan harakatlarini ikki ko'zim ko'rdi".

125-bob. Tabassum qilish haqida

251. Qays (r.a.) aytdilar: "Jobir ibn Abdulloh (r.a.) shunday deganini eshitdim: "Men musulmon bo'lganimdan beri Rasululloh (s.a.v.) meni qachon ko'rsalar, tabassum qilardilar. Bir kuni Rasululloh (s.a.v.): "Yamanliklarning eng yaxshilaridan bo'lgan bir kishi mana shu eshikdan kirib keladi, uning yuzida farshitalik belgisi bor", degan ekanlar, shu vaqtda eshikdan Jobir kirib keldi (ya'ni men kirib keldim)".

252. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.)ning ovozlarini baland chiqarib kulganlarini sira ko'rmadim, u zot faqat tabassum bilangina kular edilar. Rasululloh (s.a.v.) bulut ko'rsalar yoki shamolni tursa, yuzlarida xafalik alomatlarini sezilardi. Shunda men: "Yo Rasululloh! Odamlar bulutni ko'rganda yomg'ir yoqsa kerak, deb xursand bo'ladilar, ammo shunday paytda sizning yuzingizda xafalik alomatini ko'raman", dedim. Rasululloh (s.a.v.): "Bulutda biror azob bo'lmasligidan menga kim kafolat beradi? qaysi bir qavmlar shamol bilan azoblangan. Ba'zi qavmlar bulutni ko'rganda bu bulut bizga yomg'ir olib keladi, deb xursand bo'lib turgan vaqtlarida yomshir o'rniga azob kelib qolgan", dedilar".

126-bob. Kulish haqida

253. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Tovush chiqarib kulishni kam qil! Chunki ko'p kulish dilni vayron qiladi", dedilar".

254-hadis 253-hadisning takrori va u ham Abu Hurayra (m.)dan rivoyat qilingan.

255. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Bir qancha sahobiylar kulishib o'tirishgan vaqtida Rasululloh (s.a.v.) chiqib qoldilar-da: "Jonim qudrat qo'lida bo'lgan Alloh taolo nomi bilan qasamyod qilamanki, men biladigan narsalarni bilganingizda, albatta, oz kulib, ko'p yig'lagan bo'lardingiz", deb chiqib ketdilar. Sahobiylarning kulgisi yig'iga aylandi. Shunda Rasululloh(s.a.v.)gaAllohtaolo: "Ey, Muhammad, nima uchun bandalarimni noumid qilasan?" - deb vahiy qildi. Rasululloh (s.a.v.) ularning oldiga qaytib chiqdilar: "Ey, ummatlarim! Sizlarga shodlik bo'lsin! To'g'ri so'z bo'lingiz, o'rta yo'lni tanlangiz!" - dedilar".

127-bob. Rasulullohning yurishlari

256. Abu Hurayra (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)dan hadis rivoyat qilgan vaqtlarida: "Menga ikki kiprigining mo'yi o'siq va ingichka, ikki beli oq, kelayotganda va ketayotganda ham to'ppa-to'g'ri yuradigan zot so'zladilar. Birorta ko'z u zotdek kishini ko'rmagan va aslo ko'rmaydi ham", deb Rasululloh (s.a.v.)ni ta'riflar edilar.

Beli oq degani - ich tomoni, yuragi toza, oq ko'ngilli ma'nosida.

128-bob. Maslahat so'raladigan kishi amin bo'lishi kerakligi haqida

257. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) Abul Haysam (r.a.)dan: "Sening xodiming bormi?" - deb so'radilar. U kishi: "Yo'q", deb javob qilganlaridan keyin: "Unday bo'lsa bizga asirlar kelganida bir kelib ket", dedilar. Asirlar kelgandan keyin Abul Haysam ham keldilar. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Mana shu ikkita asirdan birini o'zingga tanlab ol!" - dedilar. U kishi: "Yo Rasulalloh! O'zingiz men uchun tanlab bera qoling!" - dedilar. Rasululloh (s.a.v.): "Maslahat so'ragan kishi albatta amin bo'ladi. Mana bu asirni olaqol, men uning namoz o'qiyotganini ko'rdim, unga yaxshi qara", dedilar. Keyin Abul Haysamning xotinlari: "Siz Rasululloh (s.a.v.)ning "Bunga yaxshi hara", degan buyruklarini faqat asirni qullikdan ozod qilish yo'li bilangana bajarasiz", degan edi, AbulHaysam: "Unday bo'lsa men uni ozod qildim", dedilar. Shusda Rasululloh(s.a.v.): "Alloh taolo har bir payg'ambar yoki uning xalifasini xalqqa yuborganda, albatta ularning ikkita sirdon maslahatguyi bo'ladi. Ulardan biri yaxshilikka buyursa, ikkinchisi unga yomonlikni tavsiya qiladi va shunday qilishdan tortinmaydi. Mana shunday yomon maslahatgo'y sirdondan saqlanib qolgan kishi boshqa yomonliklardan saqlanadi", dedilar".

Bu yerda Abu-l-Haysamning xotinini aqlli, yaxshi maslahatgo'y ekan, deb yaxshi sirdon maslahatgo'yiga o'xshatadilar.

129-bob. Mushovarat haqida

258. Amr ibn Dinor (r.a.) Ibn Abbos (r.a.)dan rivoyat qildilar: "Alloh taoloning "Ishda ular (Sahobiyalar) bilan maslahatlashgin" degan (3:109) oyatiga Ibn Abbos "ba'zi" so'zini qo'shib, "Ba'zi ishda ular bilan maslahatlashgin", deb o'qidilar".

259. Hasan Basriy (r.al.)dan rivoyat qilindi, u kishi: "qaysi bir jamoat (biror ishda) boshqa kishilardan maslahat so'rasa, albatta ularning ko'ngli eng yaxshi fikrga yo'l olgan bo'ladi", dedilarda: "Ularning ishi o'rtalarida maslahat bilan bo'ladi", degan (42:38) oyatini o'qidilar.

130-bob. Noto'g'ri maslahat beruvchining gunohi haqida

260. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Men aytmagan so'zni kim o'zidan to'qib mening nomimdan aytsa, u kishi do'zaxdan joyini olaversin" hamda "Bir musulmon birodari maslahat so'raganda noto'g'ri maslahat bergan kishi unga albatta xiyonat qilgan bo'ladi va kim birovga hujjatsiz, asossiz, noto'g'ri fatvo bergan bo'lsa, uning gunohi o'sha fatvo bergan kishi ustiga tushadi", dedilar".

131-bob. Kishilar orasidagi muhabbat haqida

261. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Mening nafsım qo'lida bo'lgan zot nomi bilan qasamyod qilaman, sizlar musulmoni komil bo'lmaguningizcha jannatga kira olmaysiz. Musulmoni komil bo'lishingiz uchun bir-birlaringizga muhabbat qo'ymoqingiz shart. O'rtalaringizda muhabbat paydo bo'lishi uchun salomni oshkora beringiz va bir-biringizga jahl qilishdan saqlaningiz, chunki jahl tarashlaguvchidir, ya'ni u sochni tarashlamaydi, balki dinni tarashlaydi", dedilar".

262-hadis aynan shu mazmunda Abu Yazid (r.a.)dan rivoyat qilingan.

132-bob. Ko'ngillarning yaqinligi haqida

263. Abdulloh ibn Amr ibn Oss (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Ikki mo'min banda bir-birini ko'rmay turib, ularning ruhlari bir kunlik yo'lda uchrashadi", dedilar".

264. Abdulloh ibn Abbos, (r.a.) aytdilar: "Ne'matlar (yaxshiliklar) inkor qilinishi va rahmdillik uzilib qo'yilishi mumkin, ammo ko'ngillarning bir-bi-riga yaqinligidek narsani biz ko'rmadik", dedilar.

265. Umayr ibn Ishaq (r.a.) aytdilar: "Odamlardan eng avval ko'tariladigan narsa ko'ngillarning yaqinligidir", deb o'z oramizda gapirishib yurar edik".

133-bob. Hazil haqida

266. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) (bir kun) xotinlarning oldiga kirib qoldi-lar. Shunda ularning yonida Ummu Sulaym (r.a.) ham o'tirgan edi. Rasululloh (s.a.v.): "Ey Anjasha, shishalarni sekinroq hayda", dedilar.

Abu Kuloba (r.a.): "Rasululloh (s.a.v.) "Shishalarni hayda, degan so'zni so'zladilar, agar birortangiz shunday so'zni aytsa, uni albatta ayblagan bo'lardingiz", dedilar". Arablar ayollarni nozik, ko'ngillarining tez o'zgarib turishi va irodalari mustahkam emasligi uchun shishaga o'xshatadilar. Mazkur hadisda Rasululloh (s.a.v.) Anjashaga: Xotinlar oldida tovushingni pastroq qilib so'zla! Ularning ko'ngliga keladi, demoqchi bo'lsalar kerak .

267. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Sahobiylardan ba'zisi Rasululloh (s.a.v.)ga: "Yo Rasululloh! Siz bizlar bilan hazil ham qilishasiz", deganda Rasululloh (s.a.v.): "To'g'ri, hazil qilishaman, lekin mening hazilim aslida chin bo'ladi", dedilar".

268. Bakr ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Sahobiylar hazil qilishar va bir-birlariga qovuntarvuzlarni otishardi. Ammo haqiqiy ishlarda ular chin er sifatlarida turishardi".

269. Ibn Ali Mulayka (r.a.) aytdilar: "Hz. Oyisha (r.a.) Rasululloh (s.a.v.) huzurlarida bir hazil qildilar. Hz, Oyishaning onalari buni eshitib: "Yo Rasululloh! Oyisha Kinonadan tarqalgan bu elning ba'zi hazillaridan qilib qo'ydi", degandi, Rasululloh (s.a.v.): "Balki bu shu elimizning o'zida bo'lib turadigan hazildan qildi", dedilar" .

270. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga bir kishi minadigan ulov so'rab keldi. Rasululloh (s.a.v.) unga: "Minish uchun sizga urg'ochi tevaning bolasini beraman", dedilar. U kishi: "Yo Rasululloh! Men urgochi tevaning bolasini nima qilaman?" - deganida, Rasululloh (s.a.v.): "Axir, katga tevalarni urgochi tevalar tuqqan emasmi?" - dedilar.

134-bob. Go'daklar bilan hazillashish haqida

271. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) bizning hazillarimizga

ham aralashar edilar. Hatto mening Abu Umayr kunyalik kichik ukamga: "Hoy Abu Umayr, maynachang (yoki bulbulchang) nima bo'ldi?" - deb hazillashib yurar edilar, dedilar". Abu Umayrning mayna yoki bulbuli bo'lib, u o'lib qolganda juda xafa bo'lib yurardi. Rasululloh (s.a.v.) bolaning gapini eshitish va ko'nglini ko'tarish uchun shu hazillarini qilar edilar. Abu Umayr Abu Talhaning o'g'li bo'lib, Anas ibn Molikning ona bir, ota boshqa shshsi edi, Abu Talha Anas ibn Molikka o'gay ota bo'ladi.

272. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) Hasanni yoki Husaynni (Alloh ulardan rozi bo'lsin) qo'lidan tutib, oyoqlarining ustiga chiqarib, "Qani, turchi!", dedilar".

135-bob. Yaxshi xulqlik bo'lish haqida

273. Abu Dardo (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)dan rivoyat qilishicha, Rasululloh (s.a.v.): "Yaxshi axloqdan ko'ra tarozuni bosadigan hech narsa yo'qdir", deb marhamat qilganlar.

274. Abdulloh ibn Amr (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) foqish ham, mutafahhish ham emas edilar va "Sizlarning yaxshilaringiz - axloqi yoqimli bo'lganlaringizdir", der edilar".

Fohish - muomalada yoqimsiz kishi. Mutafahhish esa, shunday badxulqlikni qasddan qiluvchi kishi .

275. Abdulloh ibn Shu'ayb otasining Rasululloh (s.a.v.)dan shunday bir gapni eshitganini rivoyat qildi: Rasululloh (s.a.v.): "Men uchun eng sevimli bo'lganingiz va qiyomat kuni menga eng yaqin bo'luvchilaringiz kimligini aytib beraymi?" - deb so'rganlarida, Sahobiylar jim turishdi. Rasululloh (s.a.v.) bu savollarini ikki yo uch martaba qaytarganlaridan keyin, ular: "Yo Rasulalloh! Aytib bering", deyishdi. Rasululloh (s.a.v.): "Ular axloqda (xalqqa) yoqimliroq bo'lganlaringizdir", dedilar.

276. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilishdi, u kishi aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Men yaxshi xulqlarni kamolotga yetkazish uchun payhambar bo'lib keldim", dedilar".

Rasululloh (s.a.v.)ga birov ozor bersa, unga yomon jazo berish o'rniga insof, tavfiq so'rab haqiga duo qilar ekanlar. Ammo Alloh taolo qaytargan ishlarni qilinsa yoki buyruqlarini bajarilmasa, shariat qonuni bo'yicha jazo berar edilar.

277. Hz. Oyisha (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.)ga dunyoviy ikki ishdan birini ixtiyor qilish kerak bo'lganda, albatta ulardan gunohga oid bo'lmasa, yengilroqini ixtiyor qilardilar. Ammo u gunohga oid bo'ladigan bo'lsa, albatta undan o'zlarini uzoq tutardilar. O'z nafslari uchun hech kimdan o'ch olmaganlar. Lekin Alloh taoloning qudrati va hurmati poymol qilinadigan bo'lsa, u vaqtda albatta Allohu azza va jalla uchun o'ch olardilar".

278. Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.) aytdilar: "Alloh taolo azalda rizklaringizni taqsim qilib qo'ygani-dek, xulqlaringizni ham taqsim qilgandir. Alloh taolo bu dunyoda xohlagan va xohlamagan kishilariga ham davlat beraveradi. Ammo imonni faqat o'zi xohlagan bandasiga beradi. Kim davlatni sarf qilishga qizg'ansa, dushmanga qarshi jihad qilishdan qo'rqsa va kechalari (ibodat qilishdan) cho'chisa, "Lo iloha illAlloh va subhonAlloh valhamdu lilloh vallahu akbar" kalimalarini ko'p aytib yursin, dedilar".

136-bob. Ko'z to'qligi haqida

279. Abu Hurayra (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)dan rivoyat qildilar. "Rasululloh (s.a.v.): "Boylik molning ko'pligi bilan emas, balki (chin) boylik nafsning boyligidir", deganlar".

Nafsning boyligi topgan moliga qanoat qilish, uning barakatini Alloh taolodan so'rash, odamlarning qo'lidagi boyligidan tama' qilib, rabbil olamindan haram bo'lishdan panoh so'rashdan iborat.

280-hadis mazmuni 164-hadisda bor.

281. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) marhamatlik kishi edilar. U zotdan kim nima so'rab kelsa, darhol berar edilar, u narsa qo'llarida bo'lmasa, (falon kuni beraman deb) va'da qilardilar. Bir kun xufton namozini o'qish uchun muazzin takbir aytdi, shu vaqtda bir a'robiy keldida, Rasululloh (s.a.v.)ning kiyimlaridan ushlab: "Sizga aytadigan hojatimdan ozginasi qoldi, uni hozir aytmasam, unutib qo'yaman, deb qo'rqaman", dedi. Shunda Rasululloh (s.a.v.) u bilan chiqib, hojatini bitirib keldilarda, keyin namozga shuru' qildilar, deb xabar qiladilar".

282. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) har bir ishga "Xayr!" deguvchi edilar".

283. Abdulloh ibn Zubayr (r.a.) aytdilar: "Men Abu Bakr Siddiq (r.a.)ning ikkala qizlari Hz. Oyisha (r.a.) va Hz. Asmo' (r.a.)dan ko'ra saxiyroq xotinlarni ko'rmadim. Lekin ularning saxovati ikki xil edi. Hz. Oyisha (r.a.) ehson qilish uchun narsalarni yig'ib-yig'ib borardilarda, ular ko'paygandan keyin bir yo'la hammasini faqir miskinlarga ulashar edilar. Ammo As-mo (r.a.) esa qo'llariga nima kelsa, ertasini kutmay, shu kunning o'zidayoq tarqatib yuboraverar edilar". Hz. Oyisha (r.a.) narsa ko'payganda sadaqa qilsam hammaga bemalol kifoya qiladi, degan fikrda bo'lsalar, Asmo' (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)ning "Ehson qiladigan narsangni to'plab yurma!" degan hadislariga amal qilgan edilar.

137-bob. O'ta ketgan baxillik haqida

284. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Alloh yo'lida qilingan g'azot vaqtida ko'tarilgan chang bilan do'zaxning tutuni hech bir bandaning ichida jam bo'lmaydi va o'taketgan baxillik imon bilan ham bir bandaning ko'nglida jam bo'laolmaydi", deganlar".

Binobarin, dushmanga harshi g'azot paytida ko'tarilgan chang jangchilarga asar qilmagandek, do'zax o'tiga ham doxil bo'lmaydi. Xuddi shuningdek, saxiylik va baxillik bir joyda, bir axloqsa mushtarak bo'laolmaydi.

285-hadis 284-hadisnshg takrori, faqatbu Abu Said Xudriy (r.a.) dan rivoyat qilingan.

286. Abdulloh ibn Robi'a aytdilar: "Biz Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.) oldilarida o'tirgan edik. Shu vaqtda bir kishi va uning axloqi haqida gap ketdi. Abdulloh (r.a.): "Siz u kishining boshini kessangiz, keyin uni o'z o'rniga qo'ya olasizmi?" - deb so'radilar. Utirganlar: "Yo'q, uni o'z o'rniga qo'yishga qodir emasmiz", deyishdi. Yana Abdulloh (r.a.): "Uning oyog'ini yoki qo'lini kesganingizdan keyin ularni joy-joyi-ga o'zidek qilib o'rnata olasizmi?" - dedilar. Ular: "Yo'q, albatta", deyishdi. Abdulloh (r.a.): "Demak, sizlar uning

jismoniy hay'atini o'zgartirishdan ojiz ekansiz, axloqini o'zgartirishga albatta qodiremassiz. Erkak bilan ayoldan keladigan suv qirq kecha ona bachadonida turadi, keyin u qonga aylanib qotadi va keyin bir chaynam go'shtga aylanadi. Shundan keyin Alloh taolo unga bir farishta yuborib, rizqini va axloqini va o'zi baxtlik yoki baxtsiz bo'lishini ham yozdirib qo'yadi", dedilar".

138-bob. Yaxshi xulq samarasi

287. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Bir musulmonning xulqi yaxshi bo'lsa, butun kecha ibodat qilgan musulmonning darajasiga teng bo'ladi", dedilar".

288. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Islom jihatidan saviyasi balandlaringiz xayrli bo'lganidek, axloq jihatidan esa, eng yaxshilaringiz xayrlidir".

289. Zayd ibn Sobit (r.a.)ning ozod qilgan qullari Sobit ibn Ubayd aytdilar: "Men odamlar bilan suhbatda viqorli, sabotli va mezbon sifatida ochiq yuzlilikda hamda mutoyiba qilishda Zayd ibn Sobitdan ilg'orroq kishini ko'rmadim".

290. Abdulloh ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.)dan: "Dinlarning qaysi biri Allohga sevimliroq?" - deb so'ralganda, Rasululloh (s.a.v.): "To'g'ri yo'ldagi, rost din, Ibrohimning hanif - haqqoniy dinidir" , dedilar".

Qur'oni karimning "An'om" surasidagi 161-oyatga ishora

291. Abdulloh ibn Amr (r.a.)dan rivoyat qilindi: u kishi: "Axloqning yaxshi bo'lishi, taomning pokizaligi, rostlik va omonatga xiyonat qilmaslik - mana shu to'rt xislatni Alloh taolo senga bergan bo'lsa, dunyoviy ishlardan chetda qolgan bo'lsang ham, zarari yo'qdir", dedilar.

292. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdi: Rasululloh (s.a.v.) sahobiyalaridan: "Do'zaxga tushishga ko'proq sabab bo'ladigan narsa nima?" - deb so'radilar. Ular: "Buni Alloh taolo va uning Rasuli yaxshiroq biladilar", deb javob berishgandan keyin, "U ikki kovak - avrat va og'izdir", dedilar. Yana: "Jannatga tushishga sabab bo'ladigan narsa nima?" - dedilarda, o'zlari: "U esa Alloh taolodan qo'rqish va yaxshi axloqli bo'lishdir", dedilar.

293. Ummu Dardo (r.a.) aytdilar: "Kechalarning birida Abu Dardo namoz o'qish uchun turdilar, tong otguncha: "Ey, Alloh! Meni chiroylik qilib yaratga-ningdek axloqimni ham chiroylik qil!" - deb yig'lab chiqdilar. Shunda men u zotdan: "Ey, Abu Dardo! Nima uchun tun bo'yi qilgan duoningiz faqat axloqingizni chiroyli qilishi haqida bo'ldi?" - deb so'radim. Abu Dardo: "Bir musulmon banda o'z axloqini yaxshi qilishga harakat qilaversa, oxiri yaxshi axloqi uni jannatga kiritadi. Agar u axloqini yomon qilaversa, shu yomon axloqi uni do'zaxga kiritadi", dedilar. Abu Dardo so'zlarini davom ettirib: "Bir musulmon banda o'zi uxlab yotgan vaqtida gunohi kechiriladi", dedilar. Men: "Bu qanday gap, u uxlab yotsayu, gunohi kechirilsa?" - deb so'raganimda, u kishi: "Bir kishining do'sti kechasi turib tahajjud namozini o'qib, Alloh taolodan o'zining va do'stining ham gunohini kechirmog'ini so'rasa, shu duosi tufayli Alloh o'zining ham, do'stining ham gunoxlarini kechirib yuboradi", dedilar".

294. Usoma ibn Sherik (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.) huzurlarida bo'lgan vaqtimda uyoq-buyoqdan a'robiylar keldi-da, boshqa kishilar so'zlamay, faqat o'zlari gapirdi. Rasululloh (s.a.v.)ga: "Falon-falon ishlarni qilsak gunoh bo'ladimi?" - deb, unchalik ahamiyatli bo'lmagan narsalar haqida savol berishdi. Rasululloh (s.a.v.): "Alloh taolo bandalaridagi gunohni (yozdirmay) qo'ygan (ya'ni, ularni gunohkor qilavermaydi). Ammo bir kishi ikkinchi kishini g'iybat qilib zulm qilsa, uni kechirmaydi. U gunohkor bo'ladi va halokatga uchraydi", dedilar. Ular 5ta: "Yo Rasulalloh! Biz dori iste'mol qilsak bo'ladimi?" - deyishdi. Rasululloh (s.a.v.): "Dori iste'mol qilinglar, chunki Alloh taolo qanday dard bergan bo'lsa, uning davosini ham albatga bergan. Faqat bitga dardning davosi yo'q, u ham bo'lsa keksalikdir", dedilar. Ular: "Yo Rasulalloh! Insonlarga berilgan fazilatlarining eng yaxshisi nima?" - deb so'rashdi. Rasululloh (s.a.v.): "Insonlarga berilgan fazilatlarining eng yaxshisi axloqtsir", dedilar".

295. Abdulloh ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) xayr-ehson qilishda hammadan ham saxiyroq edilar. Xususan ramazon oyi kelib, Hz. Jabroil (a.s.) bilan uchrashadigan paytlarida juda ham saxiy bo'lib ketar edilar. Hz. Jabroil (a.s.) ramazon oyining hamma kechalarida Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga kelar, Rasululloh (s.a.v.) Jabpoil (a.s.)ga Qur'oni karimni arz etar edilar. Hz. Jabroil (a.s.) bilan uchrashadigan vaqtlarida Rasululloh (s.a.v.) Alloh taoloning rahmatini olib keluvchi tez esadigan shamoldan ham saxovatliroq bo'lar edilar".

296. Abu Mas'ud (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Sizlardan burun o'tgan paygambarlar ummatidan bitgasini hisob-kitob qilinganda undan hech yaxshi ish topilmagan, lekin u o'ziga xo'q kishi bo'lib, xalq bilan aralashib yurar va kambag'al kishilardan oladigan mablag'i bo'lsa: "U kambag'al bechoradan shu mablag'ni kechib yuboringlar!" - deb o'z kishilariga buyurardi. Shunda Alloh taolo: "Bu banda kambag'alga yaxshilik qilib, undan oladigan mablag'ni kechgan ekan, uning ham gunohlarini men albatta kechmog'im lozim", dedi".

Abu Hurayradan rivoyat qilingan 297-hadis 292-hadisning takrori.

298. Navos ibn Sam'on Ansoriy (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)ga yaxshilik bilan gunoh haqida savol berdilar. Rasululloh (s.a.v.): "Yaxshilik axloqning chiroylik bo'lishi, gunoh esa qaysi bir ishni qilishda ko'nglingda g'ashlik paydo bo'lib uni kishilar bilib qolishini xohlamaydigan bo'lsang, mana shu ishni qilmog'ing gunohdir", dedilar.

139-bob. Qizg'anchnqlik haqida

299. Jobir (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.): "Ey, Salom o'g'illari! Sizlarning rahbarintaz kimdir?" - deb so'radilar. "Jud ibn Qays degan bir qizg'anchiqodam", deb javob berdik. "Qizg'anchiqiqtsan ham yomonroq xastalik bormikin? Sizlarning ilgari rahbaringiz Amr ibn Jamuh joxiliyat davrida butlarga topinardi. lekin juda jo'mard bir odam edi", dedilar Rasululloh (s.a.v.).

300-hadis 16-hadisning deyarli takrori, ammo bu yerda ta'magirlik, ota-onani norozi qilish, johiliyat zamonidagi kabi qiz balolarni tiriklaysh ko'mib yuborish haqida fikr aytshgan. 301-hadis 282-hadisning aynan takrori.

140-bob. Yaxshi kishiga halol mol

302. Amr ibn Oss (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) kiyim-boshlari va quollarini olib, tayyorlanib kelsin, deb menga kishi yubordilar. Men buyurganlaridek tayyorlanib, huzurlariga bordim. Rasululloh (s.a.v.) tahorat qilayotgan ekanlar. Menga tikilib qaradilar-da, keyin: "Ey Amr! Seni askarlarga boshliq qilib yubormoqchiman. Alloh taolo qo'lingga g'animatlar tushirsin. Yana men senga foydalik mollardan ham bo'lishiga talabgorman", dedilar. "Yo Rasulalloh! Men molga qiziqib musulmon bo'lgan emasman. Men siz bilan birga bo'lishga rag'bat qilib musulmon bo'lgan edim", dedim. Rasululloh (s.a.v.): "Ey Amr! Solih, qobil kishida halol molning bo'lishi qanday yaxshi narsa!" - dedilar.

141-bob. Mol va jon amniyati haqida

303. Ubaydulloh ibn Mihsan Ansoriy (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Kimki o'z oilasi ichida tinch, tani sog' bo'lib tursa va oldida shu kuniga yetarlik taomi bo'lsa, u odamga go'yo bugun dunyo berilgan hisoblanadi", dedilar".

142-bob. Ko'ngal shodligi haqida

304. Muoz ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Bir kuni Rasululloh (s.a.v.) sahobiylar oldiga chiqdilar. Ko'rinishlarida g'usl qilganlik alomati bor edi. Sahobiylar Rasululloh (s.a.v.) ayollari bilan yaqinlik qilgan bo'lsalar kerak, deb o'yladilar: "Yo Rasulalloh, biz sizning ko'nglingizni shod ko'rayapmiz", dedilar. Rasululloh (s.a.v.): "Ha, alhamdulillah, ko'nglim shod", dedilar. Shundan keyin sahobiylar boylik to'g'risida gapirishdi. Rasululloh (s.a.v.): "Boylik yomonliklardan saqlanadigan kipshlar uchun zararsizdir. Mana shunday kishilar uchun tan sog'lik boylikdan ham yaxshiroqdir va ko'ngil shodligi (Allohga tashakkur etish lozim bo'lgan) ne'matlardan biridir", dedilar".

305. Navos ibn Sam'on (r.a.) aytdilar: "Sahobiylerden biri Rasululloh (s.a.v.)dan ezgulik va gunohning mohiyatini so'radi, Rasululloh. (s.a.v.) javob berib dedilar: "Ezgulik go'zal axlokdir, gunoh esa, vijdonni chulg'ab olib, uni odamlardan pinhon qiluvchi narsadir".

306. Anas ibn Molik (r.a.) aytadilar: "Rasululloh (s.a.v.) xilqatda ham, axloqda ham odamlarning eng yaxshisi, eng javonmardi va eng shijoatlisi edilar. Ke-chalarning birida Madinada qo'rqinchlik bir tovush eshitildi. Kishilar o'sha tovush eshitilgan tomonga yo'l oldilar. Rasululloh (s.a.v.) hammadan ilgari yelkala-riga qilich osib, Abu Talha (r.a.)ning egarlanmagan yalang'och otiga minib, o'sha ovoz chiqqan yerdan qaytib kelayotganlarida yo'lda borayotgan kishilarga duch keldilar: "Qo'rqmanglar, qo'rqmanglar", deb ularga tasalli berdilar va Abu Talhaning otini maqqab: "Bu otni men dengizdek misoli ko'rdim", dedilar".

307. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Kishilarga qilinadigan har bir yaxshilik sadaqa hisoblanadi, hatgo bir birodaringga ochiq yuz bilan ro'baro' kelishing va chelagingdan uning idishiga (suv) solib berishing ham sadaqa bo'ladi", dedilar".

143-bob. Bechoraga yordam berish haqida

308. Abu Zarr (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)dan shunday rivoyat qildilar: "Sahobiylar

Rasululloh (s.a.v.)dan: "Amallarning qay biri xayrli?" - deb so'radilar. "Al-lohga ishonmoq va Alloh yo'lida jihod qilmoq", deb javob berdilar. Ashoblar yana bunday savol berdilar: "Qul va cho'rilardan qay birini ozod qilish xosiyatli hisoblanadi?" "Xojalariga eng sadoqatlilarini", dedilar. Shundaylarini ozod qilolmasamchi?" - so'radi kimdir. "U holda bechora odamga yordam qilasan yoxud birovgga yordam berolmagan odamning o'rniga shu ishni sen qilasan", deb marhamat qildilar. "Agar bundan ham ojiz bo'lsamchi? - dedi o'sha sahobiy. "Insonlar-ni yomoshshkdan qaytar! Bu ham o'zing uchun sadaqadir", dedilar.

309. Abu Muso (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Sadaqa barcha musulmonlarga vojibdir", deb marhamat qiddilar. "Agar mo'min kishi sadaqa uchun biron narsa topolmasachi?" - deb so'rashdi. "Qo'llari bilan mehnat qilsin; ham o'ziga foyda, ham sadaqa bera oladi", deb marhamat qildilar. "Mehnat qilish-ga kuchi yetmasasi?" - deb so'radilar. "Yaxshilik qilsin", dedilar. "Bu ish ham qo'lidan kelmasachi?" - deb so'radilar. "O'zini yomonlik qilishdan saqlasin, zero, bu ham uning sadayoqasi bo'ladi", dedilar.

144-bob. Alloh taolodan axloqini yaxshi qilishni so'ragan kishi haqida

310. Abdulloh ibn Amr (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) ko'pincha: "Ey, Rabbim! Men sendan tan sog'ligini, nafsi ammoradan saqlashingni, O'zingga va xalqlaringga ishonchli bo'lishning yaxshi axloqli bo'lish va taqdirga rozi bo'lishga muyassar qilishingni so'rayman", deb duo qilar edilar".

311. Yazid ibn Bobanus aytdilar: Biz hz. Oyisha (r.a.) huzurlariga kirib: "Rasululloh (s.a.v.)ning axloklari qanday edi?" - deb so'radik. Hz. Oyisha (r.a.): "Rasululloh (s.a.v.)ning axloklari Qur'onda buyurilganning xuddi o'zi edi", dedilar: "Sizlar "Mu'minun" surasini o'qiysizmi?" - deb so'radilar va menga: "Qani "Qad aflaha-l-mu'minun" (Mo'minlar najot topdilar)dan o'qib ber-chi", deb buyurdilar. Men "Ular namozlarida o'zlarini kamtar tutuvchidirlar. Ular (behuda so'z va ishlar)dan yuz o'garuvchidirlar. Ular zakotni ado etuvchidirlar. Ular avratlarini (haromdan) saqpyuvchidirlar", degan (23:1-5) oyatlarni o'qidim. Shunda hz. Oyisha (r.a.): "Rasululloh (s.a.v.)ning axloklari xudtsi mana shu oyatlarda buyurilgatsdek edi", dedilar.

145-bob. Mo'min odamlarni la'natlovchi bo'lmaydi

312. Solim ibn Abdullohdan rivoyat qilindi, u kishi: "Men otam Abdulloh ibn Umar (r.a.)ning kishilargagina emas, hatto boshqa maxluqlarga ham la'nat aytganlarini sira eshitmadim", dedilar va hz. Abdulloh ibn Umar (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)ning "Mo'min kishi aslo la'nat etuvchi bo'lmasligi lozim", degan muborak hadislarini rivoyat qildilar, dedilar".

313. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Alloh taolo yomon iboralar bilan so'kuvchi va og'zini shunday so'kishga o'rgatgan kishini yaxshi ko'rmaydi", dedilar".

314. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) huzuriga yahudiylar kelib: "Assomu alaykum" (sizga o'lim bo'lsin), dedilar. Shunda men: "O'lim o'zlaringizga bo'lsin va Alloh taoloning la'nati va g'azabi ham sizlarga bo'lsin!" - deb qarg'adim. Shunda Rasululloh

(s.a.v.): "Ey, Oyisha! Ko'y, unday dema, og'ir bo'l, qat-tiq muomala qilishdan va qarg'ashdan o'zingni sakla", dedilar. Men: "Yo Rasulalloh! Bularning gapini eshitmadingizmi?" - dedim. Rasululloh (s.a.v.): "Sen ham mening gapimni eshitmadingizmi? Men ularga "va alaykum", ya'ni, "Aytgan gaplaringiz o'z'laringizga bo'lsin", Dedim. Alloh taolo mening ularga qilgan duoi badimni qabul qiladi, ammo ularning menga qilgan yomon tilaklarini qabul qilmaydi", dedilar".

315-hadis mazmuni 312-hadisda bor, faqat bu hadis Abdullohdan rivoyat qshshngan.

316. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar. "Rasululloh (s.a.v.): "Ikki yuzlama kishiga hech ishonmaslik kerak", dedilar".

317. Abdulloh ibn Umar (r.a.): "Bir mo'minning razil fe'li uning buzuqligidan dalolatdir", dedilar.

318. "Birovga la'nat o'qiganlar o'zlari la'natlandilar", dedilar hz. Ali (k.v.). Marvon (r.a.): "Ha, o'sha insonlarga la'nat o'qigan kimsalardir", deb tasdiqladilar.

146-bob. La'natlovchi kishilar haqida

319. Abu Dardo (r.a.) aytdilar: "Rasululloh: "Kishilarga la'nat etuvchilar qiyomat kuni shohid ham, shafolat qiluvchi ham bo'la olmaydilar", dedilar".

Shohid "guvoh bo'luvchi" ma'nosida bo'lib, qiyomatda boshqa payg'ambarlar o'z vazifalarini ummatlariga yetkazganlari haqida guvoh bo'luvchi yoki ular fosiq bo'lgani uchun boshqa kishilar haqida guvohlik bersalar, guvohliklari shariatda qabul qilinmaydi yoxud qiyomat kuni shohid kishilar qatorida bo'la olmaydilar va shafi' esa, qiyomat kuni qavm-qarindoshlari va do'st-birodarlariga shafolat qila olmaydilar, ma'nosida.

320. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Allohga chin ko'ngil bilan qattiq ishonuvchi kishi boshqalarga la'nat yog'diruvchi bo'lmasligi kerak", dedilar".

321. Huzayfa ibn Yamon (r.a.)dan rivoyat qilindi. U kishi: "Qaysi bir jamoat bir-birlariga la'nat yog'dirsa, la'natlari o'z ustilariga yog'iladi", dedilar.

147-bob. Ko'ngli sof kishi la'nat o'qimas

322. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Otam Abu Bakr Siddiq (r.a.) qullaridan biriga la'nat o'qidilar. Buni Rasululloh (s.a.v.) eshitib: "EyAbu Bakr! Allohga qattiq ishonuvchilar bilanla'nat o'quvchilar haqidagi gaplarim qaerda qoldi? Yo'q, bunday bo'lmasligi kerak", deb ikki yo u uch marotaba takrorladilar. Otam o'sha kuniyoq qulni ozod qilib, Rasululloh (s.a.v.)ga: "Men ikkinchi martaba shunday qilmayman", deb uzr aytdilar".

148-bob. Bir-biringizni duoibad qilmangiz

323. Samura ibn Jundub (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Ey, ummatlarim! Bir-biringizni senga Allohning la'nati, g'azabi va do'zaxi bo'lsin, deb duoibad qilmanglar!" - dedilar".

149-bob. Kofirga la'nat o'qish haqida

324. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Yo Rasulalloh! Mushriklar haqida duoibad qiling!" - deyishganda, Rasululloh (s.a.v.): "Men duoibad qiluvchi, la'nat etuvchi emas, balki marhamat qiluvchi bo'lib yuborilganman", dedilar.

150-bob. Gap tashuvchi haqida

325. Hammol ibn Horisdan rivoyat qilindi, u kishi: "Biz Huzayfa ibn Yamon bilan birga edik, shu vaqtda u kishiga odamlar gapini hz. Usmon (r.a.)ga yetkazib turadigan bir kishi haqida shikoyat qilindi. Shunda Huzayfa: "Men Rasululloh (s.a.v.)dan: "Yashirin ravishda kishilar gapiga quloq solib, uni (yomon niyatda) boshqalarga naql qiluvchi odam jannatga kirmaydi", degan so'zlarini eshitganman, dedilar".

326. Asmo' binti Yazid (r.a.) dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) sahobiylarga: "Men sizlarga eng yaxshilaringizni aytib beraymi?" - dedilar. Sahobiylar: "Yo Rasulalloh, aytib bering", deyishdi. "Ular shunday kishilarki, qachon ko'rinsalar Alloh taoloni eslatadilar. Eng yomonlaringizni aytsam, ular chaqimchilik bilan yurib do'stlar orasini buzuvchi, begunoh odamlarga buzuqlik, halokat va mashaqqatga muhtalo bo'lishlarini izlovchi kishilardir", dedilar".

Ya'ni ular qachon kishilar orasiga kirsalar, darhol amri ma'ruf va naxyi munkar qiladilar, beparvo bo'lgan odamlarni ogohlantirib, Rabbi-l-izzat tomonga moyil bo'lishga da'vat qiladilar. Allohni eslatadilar so'zvdan murod, vallohu a'lam, shu bo'lsa kerak .

151-bob. Yomon so'z tarqatuvchi kishi haqida

327. Hz. Ali (k.v.): "Yomon so'zni aytuvchi bilan uni boshqalarga oshkora qiluvchi - ikkisi gunohkorlikda barobardir" , dedilar.

328. Shubayl ibn Avf aytdilar: "Eshitgan yomon gapini yoygan odam o'sha yomon gapni to'qib chiqargan kishi kabidir"

329. Ibn Jurayj Ato ibn Abi Raboh (r.a.)dan rivoyat qiddi, u kishi: "Fohishani oshkor qilgan kishiga boshqalarga ibrat bo'lsin uchun jazo berish kerak", der edilar.

152-bob. Odamlardan ayb izlagan kishi haqida

330. Abu Tihyo Hakim Sa'ddan rivoyat qilindi, u kishi: "Men hz. Alvdan: "Sizlar buzuq ishlarni qil-gan kishini uyaltirish uchun uning aybini oshkora qiluvchi va sirni ochuvchi bo'lmang, chunki orqalaringizda sizni mashaqqatga soluvchi, xafa qiluvchi bolalar va uzoq vaqt davom ladigan turli fitna va mashaqqatlar bor", degan gaplarni eshitdim", dedilar".

331. Abdulloh ibn Abbos (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi: "Sen bir birodaringaing ayblarini zikr qil-moqchi bo'lsang, avval o'z ayblaringni esla!" - dedilar.

332. Abdulloh ibn Abbos (r.a.) Qur'ondagi "O'zlaringizni (bir-birlaringizni) mazax qilmangiz" (49:11) deyilgan oyatni "bir-biringizga ta'na qilmang", deb tafsir qildilar.

Ya'ni kishilarni mazax qilsangiz, sizni ham mazax qiladilar, birovga ta'na qilsangaz, sizga ham ta'na qiluvchilar topiladi

333. Abu Jubayra ibn Dahhok (r.a.): "Bir-birlaringizni laqablar bilan atamangiz" (49:11), deyilgan oyati karimasi Bani Salama qavmi haqida kelgan", dedilar. Yana u kishi "Bizda har bir kishining ikkitadan ismi bo'lgan. Rasululloh (s.a.v.) bizning qavmga kelgandarida "Hay, falonchi", deb bir kishini chaqirdilar, shunda odamlar: "Yo Rasulalloh! Uni bu ismi bilan chaqirsangiz xafa bo'ladi", deyishdi.

334. Akrama (r.a.) aytdilar: "Abdulloh ibn Abbos yoki Abdulloh ibn Umar ikkalalaridan biri ikkinchilarini taomga da'vat qiddi. U kishining joriyalari xizmat qilib turgan paytida uni "Hoy, zoniya", deb chaqirdilar. Shunda u kishining hamtovoqlari: "Unday demang! Joriya sizning ta'nangiz uchun bu dunyoda had urolmasa ham, qiyomat kuni albatta had uradi", dedilar. Joriyani zinokor degan kishi: "Agar u haqiqatda zinokor bo'lsachi?" - degan edilar, u kishi: "Alloh birovlarini yomon ibora bilan so'kinuvchi hamda so'kishga odat qilgan kishini sevmaydi, deydi". Bu oxirgi so'zni aytgan kishi Ibn Abbos edilar".

335. Abdulloh ibn Mas'ud aytdilar (r.a.): "Rasululloh (s.a.v.): "Mo'min kishi odamlarni ta'na qiluvchi, uyaltiruvchi, kishilarga la'nat yog'diruvchi, yomon iboralar bilan so'kinuvchi va uyatsiz, tili achchiq bo'lishi ham mumkin emas", dedilar".

153-bob. Maqtash haqida

336. Abu Bakra Nuffayyi' ibn Horis (r.a.) aytdi: "Rasuli amin (s.a.v.) huzurlarida bir kishi ustida gap bo'ldi va uni kimdir maqtadi. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Uni shunday maqtashing bilan bo'ynini uzib qo'yding", dedilar. Va shu gaplarini necha marta takrorladilar, keyin: "Agar bittangiz bir birodarini (haqiqatdan bor bo'lgan xislatlari bilan) maqtamoqchi bo'lsa, mening fikrimcha, bu shunday odam, degan so'zni avval aytib qo'ysin. Chunki uning haqiqiy holini Alloh taolo o'zi biladi. Bandalar bir-birlarini Alloh taologa bu kishi albatta pok, deb hukm qilib bermoqlari durust emas", dedilar".

337. Abu Muso (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) bir odam ikkinchi odamni oshirib maqtayotganini eshitsalar: "Sen u odamni halok qilding" yoki "Sen o'sha odamning belini sindirding", der edilar".

338. Ibrohim Taymiy otalaridan rivoyat qildilar, u kishi: "Biz hz. Umar ibn Xattob oldilarida o'tirgan edik, shunda bir kishi ikkinchi kishini o'zining yuziga maqtadi. Hz. Umar: "Bu kishini sen halok etding. Alloh taolo seni ham halok etsin", deb duoibad qildilar". (Kishining yuziga maqtashda halokat borligi uchun hz. Umar u kishini duoibad qishdilar).

339. Ibn Aslamiy ham otasidan rivoyat qilib, hz. Umarning shunday deganlarini xabar qildi: "Odamlarni oshirib maqtash ularni bo'g'izlashdir". Muhammad ibn Zayd bu

so'zlarning ma'nosini tushuntirib: "Maqtalغان odam maqtovchining gapiga ishonib g'ururlanadi, o'ziga bino qo'ayadi va natijada halok bo'ladi", dedilar.

154-bob. Kishi o'zi ishongan odamni maqqashi haqida

340. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Abu Bakr Siddiq, Umar ibn Xattob, Abu Ubayda ibn Jarroh, Ubayd ibn Huzayr, Sobit ibn Shammos, Maoz ibn Amr ibn Jumux, Muoz ibn Jabal (r.a.)larni: "Bular hammasi juda yaxshi odamlar", deb maqtadilar va "falonchi falonchilar" deb yetti kishining nomini tilga olib: "Bular yomon kishilar", dedilar".

341. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Bir kishi Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga kirish uchun ruxsat so'radi. U kirmasdan avval Rasululloh (s.a.v.): "Bu o'z qabilasining yomon farzandi", dedilar. U huzurlariga kirgandan keyin, yaxshi muomala qildilar. U kishi chiqib ketgandan keyin yana bir kishi kelib ruxsat so'ragan-da, Rasululloh (s.a.v.): "Bu o'z qabilasining yaxshi kishisi", dedilar, lekin unga avvalgi kishiga qilgan muomalalaridek yaxshi muomala qilmadilar. U ham chiqib kettatsdan keyin men: "Yo Rasulalloh! Siz falonchi kelganda yomon odam deb, lekin o'ziga yaxshi muomala qildingiz. Ammo ikkinchi kishini avval maqqadingiz-u, lekin huzuringizga kirganda avvalgisqdek muomala qilmadingiz?" - deb so'radim. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Ey, Oyisha! Yomon odamlarga yaxshi muomala qilmoq baloning oldini olmoqtsir", deb javob berdilar".

155-bob. Maqtovchilar betiga tuproq sochish haqida

342. Abu Muammar (r.a.) aytdilar: "Bir kishi tik turib amirlardan bittasini maqqadi. Shunda Miqdom ibn Asvad uning yuziga tuproq sochdilar, Rasululloh (s.a.v.) ortiqcha maqqovchilarga shunday tuproq sochmog'imizni buyurganlar, dedilar".

343-hadis yuqoridagi hadisning takroridir.

344. Rajo ibn Abi Rajo (r.a.) aytdilar: "Men bir kuni Mahjon Aslamiy (r.a.) bilan basraliklar masjidiga bordim. Burayda Aslamiy masjid darvozalaridan biri oldida o'tirgan ekan. Hazil qilishga o'rgangan Burayda masjidda namozni uzoq o'qiyotgan Sakba-ni Mahjonga ko'rsatib: "Sen ham shu Sakbadek namoz o'qiysanmi?" - deb so'radilar. Mahjon Buraydaga javob qaytarish o'rniga Payg'ambarimiz (s.a.v.) bilan bo'lgan bir voqeani hikoya qilib berdi: "Rasululloh (s.a.v.) bir kun mening qo'limdan ushladilarda, "Qani yur", deb o'zlari bilan piyoda olib ketdilar. Ikkimiz birgalikda Uhud tog'iga chiqtsik. Rasululloh (s.a.v.) Madinaga qarab turib "Ey, afsus! Bu shahar eng obod bo'lgan bir vaqtda egalari tashlab ketadilar. Shaharga Dajjol kirmoqchi bo'ladi. Lekin hamma darvozalarida farishtalar turganini ko'rib, kirolmay qaytib ketadi", dedilar. Keyin tog'dan pastga tushib masjidga bordilar. Masjidda ruku', sujudlarini yaxshilab namoz o'qiyotgan bir kishiga ko'zlari tushdida: "Bu odam kim?" deb mendan so'radilar. Men: "Bu falonchi", deb uni maqtay boshladim. Rasululloh (s.a.v.): "Bo'ldi, bunday maqtovingni uning o'ziga eshittirma, uni halok qilasan!" - dedilar. Keyin ozgina yurib hujralari (ayollarning xonasi) oddiga bordilar va muborak qo'llarini silkitib turib: "Dinimizdagi amallarning eng yaxshisi yengil va oson bo'lganidir", deb bu so'zlarni uch marotaba takrorladilar".

156-bob. She'riy madhiya haqida

345. Avs ibn Sari' (r.a.)dan rivoyat qiltsdi, u kishi "Men Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga kelib: "Yo Rasulalloh! Men she'r bilan Alloh taoloni va sizni maqtadim", dedim. Rasululloh (s.a.v.): "Allohamdni sevadi", dedilar. Keyin men she'rimni Rasululloh (s.a.v.)ga o'qiy boshladim. Shu vaqtda novcha, boshining old tomonida sochi yo'q bir kishi kelib Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga kirish uchun ruxsat so'radi. Shunda Rasululloh (s.a. v.) menga: "Bo'ldi, jim o'gir", dedilar. Keyin u kishi kirib Rasululloh (s.a.v.) bilan ozgina so'zlashdida, chiqib ketdi. Yana she'rimni o'qiy boshladim. U kishi yana keldi. Rasululloh (s.a.v.) yana menga "jim o'tir", dedilar. Xullas, u kishi ikki yo uch marotaba keldi. Rasululloh (s.a.v.) esa har kelganda meni jim turishga buyurardilar. Keyin men: "Yo Rasulalloh! Bu kshpi kim bo'ladiki, har kelganda meni o'qishdan to'xtatdingiz?" - deb so'radim. Rasululloh (s.a.v.): "Bu kishi botil gapni (she'rni) yaxshi ko'rmaydigan odam" , dedilar" .

157-bob. Shoirga sadaqa

346. Yusuf ibn Abdulloh ibn Nujayd aytdilar: "Otamning aytishicha, Imron ibn Husayn (r.a.) oldiga bir shoir keldi. Imron unga bir narsa in'om qildi. Shunda kimdir unga: "Shoirga ne uchun ehson berdingiz?" - deb so'raganda, u: "Men o'z obro'yimni saqlash uchungina shoirga in'om qilaman", dedi".

158-bob. Do'stingizni malol keladigan darajada e'zozlamang

347. Muhammad ibn Sirin (r.al.)ning aytishiga qaraganda, sahobiyalar: "Do'stlaringizni ularga malol keladigan darajada e'zoz qilmang", der ekanlar.

1 Roviylarning bergan xabarlariga ko'ra, bu kishi Umar ibn Xattob edilar .

159-bob. Ziyorat qilish haqida

348. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Bir kishi do'stini ziyorat qilsa, Alloh taolo unga: "Hayoting yaxshi o'tsin! Yaxshi ish qilding va jannatdan o'zing uchun joy hozirlading", deydi, deb ta'kidladilar".

349-hadisda Salmon Forsiyning nomunosib kiyinishi haqida gap boradi va ehtimolki kotiblar ko'chirishi natijasida ma'no anglashilmay qolgan, shuning uchun tushirib qoldirildi.

160-bob. Ziyoratchining duosi

350. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) ansorlardan birining xonadoniga kirdilarda, taom yedilar. Keyin chiqib ketayotganlarida: "Bu yerga bir joynamoz keltirsanglar", deb buyurdilar. Shunda bir sholchaga suv sepib keltirildi. Unda nafli namoz o'qib, xonadon haqiga duo qilib ketdidar".

351. Solih ibn Umar aytdi: Abdulkarim Uba Umayya yungdan bo'lgan kiyimlarini kiyib Abul Oliya huzurlariga keldi. Shunda Abul Oliya unga: "Bu nasoro rohiblarining kiyimi, musulmonlar bir-birlarini ziyorat qilishga borganlarida yasanib, yaxshi kiyimlar kiyib borar edilar", dedilar.

352. Hz. Asmo' (r.a.)ning ozod bo'lgan quli Abdulloh aytdi: "Hz. Asmo' menga uylaridan uringan bir jubba olib chiqib berdilar. Jubbaning yoqasi qabariq bir gazlamadan edi, etaklarida ham shunday qabariq gazlama tikilgan edi. Asmo': "Bu Rasululloh (s.a.v.) ning jubbalaridir, uni odatda juma kuni yoki elchilar kelganda kiyar edilar", dedilar".

353-hadis 13-bobdagi 26-hadisning aynan takrori.

161-bob. Ziyoratning fazilati haqida

354. Abu Hurayra (r.a.) rivoyat qildilar: "Rasululloh (s.a.v.) bir voqeani gapirib berlar. U quyidagicha: "Bir kishi boshqa bir qishloqta turadigan do'stini ziyorat qilish uchun yo'lga chiqdi. Alloh taolo unga bir farishtani yubordi. Farishta undan: "Yo'l bo'lsin, qaerga borayapsan?" - deb so'radi. U: "Shu qishloqta yashaydigan bir do'stimni ko'rgani ketayapman", dedi. Farishta: "Do'sting senga biror yaxshilik qilgan yoki undan biror manfaat ko'rgan bo'lsang kerakki, o'shanning xotirasi uchun borayapsanda", dedi. U kishi: "Yo'q, men uni faqat Alloh uchun yaxshi qo'raman, shuning uchungina ziyoratiga bormoqchiman", dedi. Shunda farishta: "Men Atlohning elchisiman. Alloh taolo meni atay senga yubordi. Sen uni xolisanilloh sevganing uchui Alloh taolo ham seni sevadi", dedi".

162-bob. Kishi sevgan odami bilan birga bo'lishi haqida

355. Abu Zarr G'iforiy (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.)ga: "Yo Rasululloh! Bir kishi bir qavmning amalini qilishga qodir bo'lmaydi-yu, lekin uni yaxshi ko'radi", degan savolni berdim. Rasululloh (s.a.v.): "Ey, Abu Zarr, sen sevgan kishing bilan bo'lasan", dedilar. Men yana: "Men Alloh taoloni va uning Rasulini yaxshi ko'raman", dedim. "Ey, Abu Zarr! Sen yaxshi ko'rgan kishing bilan birga bo'lasan", dedilar".

356. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Bir kishi Rasululloh (s.a.v.)dan: "Ey, Allohniyg payg'ambari! Qiyomat kuni qachon bo'ladi?" - deb so'raganda, Rasululloh(s.a.v.): "Sen qiyomat kuni uchun qanday amallarni tayyorlab qo'yding?" - deb so'radilar. U: "Men qiyomat kuni uchun deyarli katta bir amal tayyorlaganim yo'q, faqat Allohtaoloni va uning Rasulini sevaman", dedi. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Har bir kishi o'zi sevgan kishisi bilan birga bo'ladi", dedilar". Anas ibn Molik (r.a.): "Bu so'zni eshitgan musulmonlar shu qadar xursand bo'ldilarki, buning tasviriga qalam o'jiz", dedilar.

357. Abu Hurayra (r.a.) Rasululloh. (s.a.v.)dan rivoyat qildilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Kimki yoshi kichiklarimizga rahmdil bo'lmasa va kattalarimizning qadr-qimmatini va haqini bilmasa, u odam bizning qavmdan emas", dedilar".

358. Abdulloh ibn Amr (r.a.): "Kichiklarimizga rahmdil bo'lmagan, yoshi ulug'larimizni hurmat qilmagan kishi bizdan emas", dedilar.

359. 360, 361-hadislari yuqoridagi hadisning aynan takrori.

164-bob. Yoshi ulug'larni hurmat qilish haqida

362. Abu Kinona Abu Muso Apgariy (r.a.)dan rivoyat qildilar: U kishi: "Soch-soqollariga

oq tushgan musulmon kishini, Qur'oni karimga amal qilishdan yuz o'girmaydigan hofizu-l-Qur'onni va adolat bilan ish olib boradigan amaldorni hurmat qilmoq Alloh taoloni hurmat qilmoqning belgisidandir", dedilar.

363-hadis 358, 359, 360, 361-hadislarning aynan takrori.

1 Hofizu-l-Qur'on - Qur'on suralarini to'liq yod oluvchi qori anglashiladi

165-bob. Gapni ham. ishni ham yoshi ulug' kishi boshlaydi

364. Rofi' ibn Xudayj va Sahl ibn Abi Xasma (r.a.) aytdilar: "Abdulloh ibn Sahl bilan Muhayyasa ibn Mas'ud (r.a.)lar Xaybarga kelib u yerdagi xurmozor ichiga kirib ketishdi. Shu yerda Abdulloh ibn Sahl o'ldirildi. Shunda Abdurrahmon ibn Sahl bilan ibn Mas'udning ikki o'g'li - Husaya va Muhayyasalar Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga kelib Abdulloh ibn Sahlning o'ldirilganligi haqida xabar berishdi. Gapni ularning eng kichigi bo'lgan Abdurrahmon boshlagan edi, Rasululloh (s.a.v.): "Kattarog'ingiz gapirsin", dedilar. Ular bo'lgan voqeani bayon qilib bo'lgach, Rasululloh (s.a.v.): "Birodaringizni o'ldirgan kishi noma'lum bo'lgani uchun sizlardan ellik kishi Abdulloh ibn Sahlni yahudiylar o'ldirgan, deb qasam ichsin", dedilar. Ular: "Yo Rasu-lalloh! Biz uni yahudiylar o'ldirganini ko'rgan emasmiz", deyishdi. Rasululloh: "Unday bo'lsa, yahudiylardan ellik kishi uni biz o'ldirgan emasmiz, deb qasam ichadi", deganlarida, ular: "Biz yahudiylar qasamiga ishonmaymiz, chunki ular kofir, yolg'ondan qasam ichmoqtsan qo'rqmaydilar", deganlaridan keyin Rasululloh baytul-moldan uning xunini to'ladilar". Sahl Abi Xasma: "Men o'sha tevalardan biggasini uchratdim. U meni tepdi", dedilar.

166-bob. Kattalardan avval fikr aytmaslik haqida

365. Abdulloh ibn Umar (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Bir kuni Rasululloh (s.a.v.): "Kishilarga zarar yetkazmaslikda musulmon kishiga o'xshagan bir daraxt bor. Alloh taolo amri bilan u daraxt hamma vaqt mevasini beraveradi va yerga to'kilmaydi, shu qaysi daraxt, bilasizmi?" - deb so'radilar. Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Bu xurmo daraxtidir", degan fikr mening xayolimga keldiyu, lekin Abu Bakr Siddiq (r.a.) va otam Umar (r.a.)lar javob qaytarmaganlari uchun men buni aytmoqni o'zimga ma'qul ko'rmadim. Keyin Rasululloh (s.a.v.) o'zlari: "Bu xurmo daraxtidir", dedilar. Shundan keyin men otam bilan chiqib ketayotganimda otamga: "Rasululloh (s.a.v.) aytayotgan bu daraxtlari xurmo ekanligi xayolimga kelgan edi", dedim. Shunda otam: "Nega aytmading, agar aytganingda, men uchun falon-falon narsalardan ham yaxshiroq bo'lar edi", dedilar. Men: "Siz ham, Abu Bakr Siddiq (r.a.) ham so'zlamaganlaringizdan keyin men gapiripshi o'zimga munosib ko'rmadim", dedim".

167-bob. Yoshi ulug'larni ishboshi qilish haqida

366. Qays ibn Osim ibn Sinon (r.a.) o'lim oldida bolalariga vasiyat qildilar: "Alloh taolodan qo'rqinglar. Yoshi kattaroklaringizni o'zlaringizga boshliq qilinglar. Qaysi qavmga yoshi ulug' kishi boshliq bo'lsa, o'sha ota o'rniga o'tadi. Kichikroqlari boshliq bo'lsa, o'z tengdoshlari o'rtasida uyat va haqoratga qoladi. Molni topish va uni rasamadi bilan ishlata bilish harakatida bo'linglar, chunki mol saxiylar darajasini ko'taradi va baxillarga muxtoj qilmaydi. Kishilardan biror narsa so'rashdan o'zingizni sakdang, chunki so'rashlik kishining eng oxirgi noilojlik holatidir. Men vafot etganimda ovoz chiqarib

yig'lamang, chunki Rasululloh (s.a.v.)ga ham ovoz chiqarib yig'lanmadi. o'lganimda Bakr ibn Voil qabilasi qabrimni bilmasin, chunki men johiliyat zamonida ular1 g'aflatdaliklaridan foydalanib mol-mulklarini talagan edim".

168-bob. Pishgan mevalardan atrofdagi go'daklarga berish haqida

367. Abu Hurayra aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.)ga yangi pishgan xurmodan olib kelinsa: "Ey, Alloh! Madina ahllariga va ularning rizqi ro'ziga barakot ber va ularning katta-kichik o'lchovlariga ham ko'p-ko'p baraka bergil", deb duo qilib, keyin atroflaridagi bolalardan kichikroqlariga shu xurmodan berar edilar".

169-bobdagi Amr ibn Shu'aybdan rivoyat tsilingan 368-hadis 358, 359, 360, 361-hadislarning takrori.

170-bob. Go'dakni sevib quchoqlash haqida

369. Ya'lo ibn Murra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi hikoyat qiddilar: "Biz Rasululloh (s.a.v.) bilan mukallif bo'lgan joyga borish uchun uydan chiqdik. Sayyiduno Husayn ko'chada o'ynab yurgan ekan. Rasululloh (s.a.v.) unga tomon chopib, quchoq ochdilar, bola esa u yoq-bu yoqqa qochar va Rasululloh (s.a.v.) esa kulib bolani quvardilar. Oxiri uni tutib oldilar va bir qo'llari bilan qulog'idan, ikkinchi qo'llari bilan boshidan ushlab quchoqladilar: "Husayn mendan (mening bolam) va men Husayndan (uning bobosiman). Husaynni yaxshi ko'rgan kishini Alloh taolo yaxshi ko'radi. Husayn yaxshi nabiralardan biridir", dedilar".

171-bob. Qizaloqni o'pish haqida

370. Abdulloh ibn Ja'far (r.a.) Umar ibn Abi Salmaning ikki yoshga to'lar-to'lmas qizchasi Zaynabni o'payottanini ko'rdim, dedi Mahramaning otasi Bakkir (r.a.).

371. Hasan Basriy (r.al.)dan rivoyat qilindi. U kishi: "Xotining yoki qizchangdan bo'lak bola-chaqalaringdan birortasining sochiga ham qaramaslikning uddasidan chiqa olsang, qarama", dedilar.

172-bob. Go'dakning boshini silamoq haqida

372. Yusuf ibn Abdulloh ibn Salom (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) menga Yusuf ismini berdilar, quchoqlariga olib, boshimni silab erkaladilar".

373. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.)ning yonlarida qo'g'irchoqlarim bilan andarmon bo'lardim. O'rtoqlarim ham men bilan o'ynardilar. Ra-sululloh (s.a.v.) uyga kirib kelsalar, ular qochib chiqib ketishardi. Rasululloh (s.a.v.)ning o'zlari o'rtoqlarimni mening oldimga yuborardilar va ular ham kelib, men bilan o'ynardilar.

173-bob. Begona bolani o'g'ilcham, desa bo'ladimi?

374. Abu Ajlon Mahoribiy (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Men Abdulloh ibn Zubayr (r.a.) ning askarlaridan biri edim. Amakivachcham vafot etdi. U vafotidan ilgari

o'z tevasini Alloh yo'liga sadaqa qilinsin, deb vasiyat qilgan ekan. Men shu amakivachchamning o'g'liga: "Tevani menga ber, chunki men Abdulloh ibn Zubayrning lashkarida xizmat qilib turibman", deganimda, u: "Abdulloh ibn Umar huzuriga borib, bu haqda u kishidan so'raymiz", dedi. Shu bilan ikkimiz Abdulloh ibn Umarga borib, voqeani aytdik. Abdulloh ibn Umar amaki-vachchamning o'g'liga qarab: "Ey, o'g'ilcham, qilinadigan har bir yaxshi ish Allohning yo'liga deb hisoblanadi. Otang o'z tevasini Alloh yo'liga sadaqa qilinsin, deb vasiyat qilgan bo'lsa, qachonki musulmonlar mushriklar bilan g'azot qilayotganini ko'rsang, tevalarni shularga beraver. Ammo bu Abu Ajlon va uning sheriklari Abdulloh ibn Zubayr yo'lidadir. Bular har qaysisi mehr qo'yishni istaydigan kishilardan", dedilar".

Mehr qo'yish - buyruqlari amalga oshirilishi zarur bo'lgan boshliq deyilmoqchi .

375. Jarir (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)ning: "Marhamatsiz kishiga Alloh taolo ham marhamat qilmaydi", degan gaplarini eshitdi.

376. Hz. Umar (r.a.) dedilar: "Marhamatsiz kishiga Alloh taolo ham marhamat qilmaydi. Boshqalar aybini yashirib yurmaydigan kishining ham aybini yashir-maydi. Boshqalar gunohini kechirmaydigan kishining ham gunohi kechirilmaydi va sirni saqlamaydigan kishi saqlanmaydi, dedilar.

Ya'ni yomon ishlardan saqlanib tavba qilmaydigan kishini Alloh taolo o'zining azobidan saqlamaydi, degan ma'noda

174-bob. Yer yuzidagi maxluqlarga marhamatli bo'l

377. Hz. Umar dedilar: "Marhamat qilmagan kishiga marhamat qilinmaydi, kechirmaydigan kishi kechirilmaydi, tavba qilmagan kishidan tavba qabul qilinmaydi, haromlardan hazar qilmagan kishi muhofaza etilmaydi".

378. Qurra ibn Ilyos (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi: Bir kishi: "Yo Rasulalloh! Men qo'y so'yaman, lekin unga o'zimning rahmim keladi", dedi. Unga Rasululloh (s.a.v.): "Ko'yga rahm qilsang, Alloh taolo senga ham rahm qiladi", deb shu so'zlarini ikki martaba qaytardilar, deb hikoya qiladilar.

379. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi: "Men rostgo'y va rostgo'yliklariga ishonilgan Abulqosim - Rasululloh (s.a.v.)dan: "Rahm-shafqat bad-baxt kishidan bo'lak hech kimdan tortib olinmaydi", degan so'zlarini eshitgan edim", dedilar.

380-hadis 375-hadisning aynan takrori.

175-bob. Ahli ayollarga rahmdil bo'lish haqida

381. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi: "Rasululloh (s.a.v.) ahli ayollarga juda rahm-dil kishi edilar. Ibrohim degan o'g'lilari Madinaning bir chekkasiga sut emish uchun yuborilgan edi. Bolaga sut emizadigan xotinning eri izxir yoqib tirikchilik qilardi. Biz Rasululloh (s.a.v.) bilan unikiga borganimizda, uyning ichi tutun bilan to'lganiga qaramay Rasululloh (s.a.v.) bolani o'par va bo'yini iskar edilar", dedilar.

Izzir - Arabistonda o'sadigan xushbo'y o't, o' yoqilg'i sifatida ham, tom yopish uchun qamish o'rnida ham ishlatiladi.

382. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga bir kishi yosh bolasini quchoqlagan holda olib keldi. Rasululloh (s.a.v.) undan: "Bolangga rahm qilasanmi?" - deb so'raganlarida u: "Albatta rahm qilaman", dedi. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Sen shu bolangga qancha marhamatli bo'lsang, Alloh taolo senga undan ham marhamatliroq bo'ladi, chunki u hamma mar-hamatlilarning marhamatlirog'idir", dedilar".

383. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Bir kishi yo'lda ketayotab, qattiq taisha bo'ldi. Yo'lida bir quduq ko'rinib qoldida, uning ichiga tushib suvidan ichdi. Quduqdan qaytib chiqqan vaqtida bir it tashnaligidan hansirab, xo'l tuproq yalayotganini ko'rdi-yu, bu bechora menga o'xshash tashna ekan, deb o'yladida, qayta quduqqa tushib, maxsisiga suvdan to'ldirib chiqib itga ichirdi. U kishining qijan ishi Alloh taologa maqbul bo'lib, gunohini kechdi", dedilar. Shunda sahobiylar: "Yo Rasulalloh! Hayvonlarga qilingan yax-shiligimiz uchun ham bizlarga savob bo'ladimi?" deb so'rashdi. Rasululloh (s.a.v.): "Har bir yumshoq jigarga qilingan yaxshilik uchun savob bo'ladi", dedilar".

Yumshoq jigar - tirik jonivor ma'nosida. Bu hadis mazmunidan shariatda o'ldirishga buyurilgan ilon, chayon kabilardan bo'lak hamma jonivorlarga yaxshilik qilish va ozor bermaslik kerakligi namoyoi bo'ladi.

384. Abdulloh ibn Umar (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Bir xotin urg'ochi mushukni ochlikda saqlab o'ldirganligi uchun do'zaxga tushdi. Xudo bilsin, bu mushukni qamab qo'yganingda na taom va na suv bermading yoki yerdagi hasharotlardan tutib yemog'i uchun o'z holiga qo'ymading, deb azoblansa kerak", deb marhamat qildilar".

385. Abdulloh ibn Amr Oss (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Kishilarga rahm qilsangiz, Alloh taolo ham sizning xato va gunohlaringizni yashiradi. So'z suzgichlariga va o'zlari bilib turib qiladigan yomon ishlarida davom etaveradigan kishilarga Ham vayl bo'lsin", dedilar".

Vayl - xafalik, azob, halokat va do'zax ma'nosida ishlatiladi. So'z suzgichlari, ya'ni, sirni suzgichga o'xshab o'z ichida saqlamay, tashqariga chiqarib yuboradigan kishi .

386. Abu Umoma (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Kim rahmdil bo'lib, hatto so'yiladigan hayvonga ham rahmi keladigan bo'lsa, qiyomat kuni Alloh taolo unga marhamat qiladi", dedilar".

177-bob. Hummaraning tuxumini olish haqida

Hummara - hajmi va shakdla chumchuqqa o'xshavdigan bir qush nomi.

387. Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) bir joyga borgan edilar. Shu yerda bir kishi hummaraning tuxumini oldi. Rasululloh u qushning o'z ustlarida qanot qoqib turganini ko'rib, "Bu qushni kim ranjitdi?" - deb so'radilar. Shunda u kishi: "Yo Rasulalloh, men uning tuxumini olgan edim" - dedi. Rasululloh (s.a.v.): "U jonivorga rahm qil, tuxumini o'z joyiga qaytarib qo'y", dedilar.

178-bob. Qushlarni qafasda saqlash haqida

388. Hishom ibn Urva (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi : "Ibn Zubayr Makkada bo'lgan vaqtlarida shunga guvoh bo'ldilarki, sahobiylar qushlarni qafasda ko'tarib olib yurishar ekan".

389-hadis 134-bobdagi 271-hadisning takrori.

179-bob. Odamlar orasida yaxshilik tarqatish haqida

390. Aqaba ibn Mu'zit (r.a.)ning qizi Ummu Qulsum (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)ning: "Kishilar orasini tuzatshp, sulhga keltirish uchun "yaxshiliklarini gapiradigan kishini yolg'onchi deb aytilmaydi", degan hadislarini eshitab rivoyat qiladilar. Ummu Qulsum: "Men Rasululloh (s.a.v.)dan odamlar orasini isloh qilish uchun yolg'on so'zlash, er o'z xotining ko'nglini ko'tarish uchun unga yolg'ondan va'da qilish va xotin erining muhabbatini o'ziga jalb qilish uchun ba'zan yolg'on gaplarni so'zlash, mana shu uch holatdan bo'lak vaqtda kishilar orasida bo'ladigan yolg'on gaplardan hech biriga ruxsat berganlarini eshitmadim", dedilar.

180-bob. Yolg'on gapirmoq durust emas

391. Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.)dan rivoyat qilindi. Bu kishi aytdilar: "Nabiy muhtaram (s.a.v.): "Rost gapiringlar, chunki rostgo'ylik yaxshiliklarga boshlaydi va bu yaxshiliklar esa jannatga yo'llaydi. Kishi rost gapiraversa, u Alloh taolo huzurida juda rostgo'y deb yozilib qoladi. Yolg'on gapirishdan o'zlaringizni saqlang, chunki yolg'on gapirish hamma buzuqliklarga olib boradi, buzuqlik esa do'zaxga yo'llaydi. Kishi yolg'on gapiraversa, Alloh huzurida yolg'onchi bo'lib yozilib qoladi", deganlar".

392. Abdulloh ibn Amr (r.a.)dan rivoyat qilindi. U kishi: "Xoh chindan, xoh hazil tariqasida yolg'on so'zlamoq ham, biror narsa va'da qilib, uni amalga oshirmaslik ham durust emas", dedilar.

181-bob. Odamlarning ozoriga sabr etmak haqida

393. Abdulloh ibn Umar (r.a.)dan rivoyat qilindi. U kishi "Nabiy muxtaram (s.a.v.): "Kishilarga aralashib, ulardan yetadigan ozorga sabr kdigan mo'min banda beradi-gan ozorlarga chidamay, ularga aralashmay yuradigan kishilardan yaxshiroqtsir", deganlar", deb xabar qildilar.

182-bob. Aziyatga sabr etmak haqida

394. Abu Muso Ash'ariy (r.a.)dan rivoyat qilindi. U kishi aytdilar: Rasululloh (s.a.v.): "Odamlardan eshitadigan ozorga Alloh taolodan ko'ra chidamlirog'i yo'q. Odamlar Alloh taoloning bolasi bor, deb g'iybat qiladilar. Shunga qaramay Alloh taolo ularga sihat-salomatlikni va rizqparini beraveradi", dedilar".

395. Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) har vaqtdagidek g'animatlarni taqsim qildilar. Shunda ansorlardan bir kishi: "Vallohi, billohi, bu taqsim

Alloh rizosi uchun qilingan taqsim emas", dedi. Men bu gapni albatta Rasululloh (s.a.v.)ga yetkazaman, deb huzurlariga borganimda sahobiylar bilan o'tirgan ekanlar. Ansoriyning gapini sekin quloqpariga aytdim, u zotga og'ir tushdi, g'azablandilar, ranglari ham o'zgarib ketdi. Hatto men bu xabarni yetkazmasam bo'lar ekan, deb afsus qildim. Rasululloh (s.a.v.): "Hz. Muso (a.s.) bundan ham ko'proq ozor chekkan bo'lsalar ham sabr qilgan edilar", dedilar".

183-bob. Munosabatlarni tuzatish haqida

396. Abu Dardo (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: Rasululloh (s.a.v.): "Men sizga namozdan, ro'zadan va sadaqadan ham darajasi ortiqroq narsani aytib beraymi?" - dedilar. Sahobiylar: "Aytib bering, yo Rasulalloh", deyishdi. Rasululloh (s.a.v.): "U esa kishilarning orasi tuzuk bo'lishidir. Uning buzuq bo'lishi hamma yaxshi narsalarni taroshlaguvchidir", dedilar.

397. Ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Qur'ondagi "Allohdan qo'rqingiz va oralaringizni tuzatingiz", (8:1) degan oyatida mo'minlarning Allohdan qo'rqishi zarurligi va munosabatlarini tuzatishlari kerakligi ta'kidlangan".

184-bob. So'zingga ishonuvchi kishiga yolg'on gapirish haqida

398. Suf'yon ibn Us'yad Hadramiydan rivoyat qilindi. "Bir kishi: Rasululloh (s.a.v.)ning: "Gapingga qattiq ishonadigan birodarlaringga yolg'on so'zni aytmog'ing katta xiyonatdir", degan hadislarini eshitdim", dedilar".

185-bob. Amalga oshirolmaydigan narsani va'da qilish haqida

399. Abdulloh ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Birodaring bilan janjallashma va hazil qilishma hamda ijro etolmaydigan narsani unga va'da qilma", dedilar".

186-bob. Nasablar to'g'risida ta'na qilish haqida

400. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) aytdilar: "Ikkita narsa bor, ummatlarim shu ikkita narsani tark qilolmayaptilar, biri O'lgan kishi uchun ovoz chiqarib yig'lash, ikkinchisi nasablar haqida bir-birlariga ta'na qilish".

187-bob. Kishi o'z qavmini sevishi haqida

401. Fasida degan xotinning otasi aytdi: "Men Rasululloh (s.a.v.)dan bir kishi o'z qavmiga zulm qilishga yordam bersa, bu asabiyatdan hisoblanadimi?" - deb so'radim. Rasululloh (s.a.v.): "Ha, asabiyatdan hisoblanadi", dedilar".

Asabiyat - ota tomonidan bo'lgan qarindoshlarni himoya va mudofaa qilish.

188-bob. Araz haqida

402. Hz. Oyisha (r.a.)ningjiyaBlari (akalariningo'g'illari) Avf ibn Horis rivoyat qildi: Hz. Oyisha bir narsa sotganlari yoki xayr-ehson qilganlari uchun Abdulloh ibn Zubayr (r.a.):

"Oyisha bunday qilishdan tiyilsin, bo'lmasa men unga hajr qilaman", deb qasam ichdilar. Bu gap hz. Oyishaga yetkazildi. Shunda hz. Oyisha: "Abdulloh ibn Zubayr shunday degan bo'lsa, men u bilan aslo gaplashmaslikni o'zimga nazr qildim", deb so'zlashmay yurdilar. Hz. Oyishaning so'zlashmay yurishlari uzoqqa cho'zilgandan keyin, Abdulloh yarashtirib qo'yish uchun muhojirlarni vosita qilsa ham Oyisha: "Bu to'g'rida hech kimning vositachiligini aslo qabul qilmayman va o'z-o'zimga olgan nazrimni ham sira buzmayman", deb qasam ichdilar. Bu holat yana davom etavergach, Abdulloh Bani Zahra qabilasidan bo'lgan Musavvar ibn Mahrama (r.a.) bilan Abdurrahmon ibn Asvad ibn Yag'us (r.a.)larga murojaat kdlib, hz. Oyisha huzuriga kirishlarini iltimos qildilar va mendan aloqani uzaman, deb nazr qilmoq Oyishaga durust emas, dedilar. Shunda Musavvar bilan Abdurrahmon ikkovlari Abdulloh ibn Zubayrni o'z ridolariga o'raltirib hz. Oyisha huzurlariga kelib salom berib: "Kirsak mumkinmi?" - deb ruxsat so'rashdi. Hz. Oyishaularga: "Kiringlar", degan edilar, ular: "Hammamiz kiraveraylikmi?" - deyiishdi. Hz. Oyisha oralarida Abdulloh ibn Zubayr ham borligini bilmay qolib: "Hammangiz kiraveringlar", dedilar. Ich-kariga kirish bilan Abdulloh ibn Zubayr Oyishaga ro'baro' bo'lgach, u kishini quchoqlab yig'layverdi. Shu paytda Musavvar bilan Abdurrahmonlar: "Endi siz Ab-dulloh ibn Zubayr bilan yarashmasangaz bo'lmaydi. Uning uzrini qabul qiling, Rasulullohning: "Kishi uch kundan ortiq o'z birodari bilan arazlashib yurmog'i durust emas", degan so'zlarini o'zingiz yaxshi bilasiz", deyishdi. Bular ko'p yalinaverganlaridan keyin hz. Oyisha: "Men u bilan so'zlash-mayman, deb nazr qilgan edim, nazr masalasi og'ir", deb yig'ladilar va oxiri u bilan so'zlashdilar, qilgan nazrlaridan qutilish uchun qirqta qulni ozod qildilar. Keyingi vaqtda hz. Oyisha bu voqeani eslab yig'lar, hatto ko'z yoshlari bilan ro'mollarini ho'l qilib yuborgan edilar.

Birovning qobiliyatsizligi, aqliga xalal yetganligi yoki yoshi kichikligi tufayli savdo-sotiq ishlariga bevosita aralashishdan man qilib qo'yish istilohda hajr deyiladi. Nazr qilmoq - niyat, va'da, avd qilmoq. Bani Zahra qabilasi Rasululloh (s.a.v.)ga ona tomonidan qarindosh bo'lgani uchun hazrat Oyisha ularni juda sevardilar.

189-bob. Musulmonning arazlab yurishi haqida

403. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilindi: Rasululloh (s.a.v.): "Bir-biringiz bilan achchiqdashmang, hasad qilmang, teskari qarab ketmang. Ey, Alloh taoloning bandalari! Bir-birlaringiz bilan aka-uka bo'linglar. Hech bir musulmon kishi o'z birodaridan uch kechadan ortiq arazlab yurishi joiz emasdir", dedilar".

404. Abu Ayub (r.a.)dan rivoyat qilindi. "Rasululloh (s.a.v.): "Hech bir kishi o'z birodaridan uch kundan ortiq arazlab yurmog'i halol emas. Ikkalasi to'qnashib, biri u yoqqa, ikkinchisi bu yoqqa yuz o'garishib ketmasin, ularning yaxshirog'i avval salom berganidir", dedilar".

405. Abu Hurayra (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)ning shun-day deganlarini xabar qildi: "Bir-biringizga yovlik qilmang, dunyo moli uchun bir-biringiz bilan musobaqa qilmanglar. Ey, Allohning qullari! Qardosh bo'linglar".

406. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Ikki kishi Alloh taolo uchun yoki Islomda bo'lganlari uchun bir-biri bilan do'st tutingan bo'lsa, bittalaridan bir gunoh o'tib qolsa, bu narsa darhol ularning oralarini ajratib yubormasin"*, dedilar".

Ya'ni bunda xato va kamchilikdan holi bo'lmaydi, do'stlari albatta uni kechirmoqlari lozim. Do'stidan kamchilik o'tishi bilanoq ajralib ketadigan do'stning do'stligi haqiqiy emas.

407. Anas ibn Molik (r.a.)ning amakivachchalari Hishom ibn Omir (r.a.)dan rivoyat qilindi. Bu kishi: "Rasululloh (s.a.v.): "Hech bir kishining ikkinchi musulmon birodari bilan uch kechadan ortiq gaplashmay yurishi joiz emas. Shu ikkalasi shunday holatda bo'lgan davrda haq yo'ddan chetlashgan bo'ladilar. Ulardan qaysi biri avval yaxshilik, mehr-shafqat qilish tomoniga o'tsa, gunohida kafforat bo'ladi. Ular shunday gaplashmay yurgan holicha dunyodan o'tsalar, ikkalasi ham jannatga kirmaydi. Agar ulardan qaysi biri salom bersa, ikkinchisi javob qaytarmasa, salom berganiga farishta va javob qaytarmaganiga esa, shayton javob qaytaradi", degan gaplarini eshitdilar.

408. Hz. Oyisha (r.a.)dan rivoyat qilindi. U zot aytdilar: "Rasululloh menga: "Sening mendan g'azablanganligingni ham, rozi bo'lganligingni ham albatta bilaman", dedilar. Hz. Oyisha: "Uni qanday bilasiz?" - deb so'rganlarida, Rasululloh: "Mendan rozi bo'lgan vaqtingda savolimga: "Ha, Muhammad (a.s.)ning parvardigori bilan qasam ichib aytaman", deysan. Mendan arazlaganingda esa: "Yo'q, Ibrohim (a.s.)ning parvardigori bilan qasamyod qilaman", deysan", dedilar. Hz. Oyisha Rasulullohning to'g'ri aytganlarini tasdiqlab: "To'g'ri, lekin faqat nomingiznigina aytmayman, dedim", deb hikoya qiladilar. Hz. Oyisha (.a.)ning Rasululloh (s.a.v.)ga to'g'ri aytdingiz, deb qo'ya qolganda, albatta Rasulullohga og'ir tuyulardi.

Keyingi so'zlari bilan hamma vaqt ko'nglim sizda, demoqchi bo'ldilar va shu bilan Rasulullohning ko'ngillarini shod qildilar.

190-bob. Birodari bilan bir yilgacha gaplashmay yurgan kishi haqida

409-hadis. Abu Xarosh Aslamiy (r.a.)dan rivoyat qilindi. U kishi: "Men Rasululloh (s.a.v.)ning: "Kishi o'z birodari bilan bir yilgacha so'zlashmay yursa, go'yo uning qonini to'kkandek bo'ladi", degan gaplarini eshitdim", dedilar.

410-hadis 409-hadisning aynan takrori bo'lib, fatsat u Imron ibn Abu Anasdan rivoyat qilingan.

191-bobdagi 411-hadis 404-hadisning aynan takrori, 412-hadis ham 'oqoridagi hadislarning mazmunan takroridir.

192-bob. Adovat haqida

413-hadis 189-bobdagi 405-hadisning aynan takrori.

414. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi. U kishi Nabiy muhgaram (s.a.v.): "Qiyomat kuni Allohtaolo huzurida odamlarning eng yomonlaridan birovlariga bir yuz bilan, ikkinchilarga ikkinchi yuz bilan qaraydigan ikki yuzlamachi kishi bo'ladi", deganlarini xabar qiladilar.

415. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Gumonsirashdan o'zingizni saqpang, chunki gumon bilan aytilgan gap gapning eng yolg'oni bo'ladi. Xaridorni aldash

uchun o'zingiz olmaydigan molning narxini oshirmang. Bir-biringizga hasad va adovat qilmang, dunyo ishlarida sendan men o'taman, deb janjallashmang, bir-biringizga teskari bo'lmang. Ey, Allohning bandalari, hammangaz aka-uka bo'linglar!" dedilar".

416. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi. "Rasululloh (s.a.v.): "Har dushanba, payshanba kunlari jannatning darvozalari ochiladi va Alloh taologa shirk keltirgan kishilardan bo'lak hammaning gunohi mag'firat qilinadi, lekin oralarida qattiq adovati bo'lgan ikki kishi yarashib olmaguncha gunohlarini o'chirishni to'xtatib turinglar, deyiladi", dedilar".

Ya'ni Alloh taolo tomonidan gunohlarini yozadigan va o'chiradigan muakkil farishtalariga: "Bular yarashmaguncha gunohlari kechirildi, deb yozib qo'yishdan to'xtab turinglar", deyiladi

417. Abu Dardo (r.a.): "Sizlarga sadaqa va ro'zadan ham xayrliroq bir narsani aytaymi? Bir-biriga adovati qattiq bo'lgan yoki arazlashgan ikki kishini yarashtirmoqtsir", dedilar.

418. Abdulloh ibn Abbos (r.a.)dan rivoyat qilindi. U kishi aytdilar: "Nabiy muhtaram (s.a.v.): "Uchta katta gunoh bor, kimda shu gunohlardan bo'lmasa, boshqa gunoxlarini Alloh taolo xohlasa kechirib yuboradi. Birinchisi - Alloh taolaga shirk keltirib o'lgan kishi, ikkinchisi - sehrgarlik bilan shug'ullanadigan va ularga tobe' bo'lgan kishi, uchinchisi - o'z birodariga gina va hasad qilgan kishi", dedilar".

193. Salomlashish haqida

419. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Ikki mo'minning uch kecha-yu uch kunduz gaplashmay yurishi halol emas. Uch kun o'tgach, biri ikkinchisini uchratib salom bersin, agar salomiga alik olinsa, ikkisi ham ajr topadilar, mobodo salomiga alik olinmasa, salom bergan kishi ba'zi gunohlari-dan forig' bo'ladi"; deb marhamat qildilar.

194-bob. Bolalarni ajratish haqida

420. Abdullohibn Umar (r.a.)dan rivoyat qilindi: Otam hz. Umar (r.a.) o'g'illariga: "Erta bilan turganingizda bir-biringizdan ajrashinglar, hammangiz bir hovlida jam bo'lmang, chunki bir hovlida jam bo'lsangiz uzilishib qolishlaringizdan yoki boshqa bir yomonlik paydo bo'lishidan qo'rqaman, derdilar", deb hikoya qiladilar.

195-bob. Birodari maslahat so'ramasa ham maslahat bergan kishi haqida

421. Abdulloh ibn Umar (r.a.): "Bir podachi atrofida suvi va o'tlari ko'p yaylov turib, suvi ham, o'tlari ham oz yerda qo'ylarini boqib yurganini ko'rib, "Ey, podachi, qo'ylaringni bu yerdan ko'ra suvi ham, o'tlari ham ko'p narigi yaylovga olib borsang bo'lmaydimi?" degani haqida men Rasululloh (s.a.v.)dan: "Har bir podachi o'z qaramog'idagi mollari uchun javobgardir", degan hadislarini eshitganman", - dedilar.

196-bob. Yomon o'rnak bo'lishni makruh ko'rgan kishi haqida

422. Abdulloh ibn Abbos (r.a.)dan rivoyat qilindi. "Rasululloh (s.a.v.): "Bizlar boshqa

odamlarga yomon o'rnak bo'lishimiz durust emasdir, birovgva hadya, tuhfa berib keyin hadyasini qaytarib oluvchi kishi o'zi qusib tashlagan qusig'ini yegan itga o'xshaydi", dedilar".

197-bob. Makr va aldash haqida

423. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Mo'min banda(lardan ba'zilari) dunyo ishlarida aldanuvchi va lekin o'zi saxovatli, munofiq esa aldovchi, makkor va xasis bo'ladi", dedilar".

198-bob. Koyish va so'kish haqida

424. Abdulloh ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Payg'ambarimiz (s.a.v.) vaqtlarida ikki kishi so'kishdi. Ularning bittasi so'kdi va ikkinchisi jim turdi. Shu vaqtda Rasululloh (s.a.v.) o'tirgan edilar, ikkinchisi ham uni so'ka boshladi. Shunda Rasululloh (s.a.v.) birdan o'rinlaridan turib ketdilar. Sahobiylar: "Yo Rasu-lalloh, nima uchun turib ketdingiz?" - deb so'rashganda, Rasululloh (s.a.v.): "Farishtalar turgani uchun men ham turdim. Bu kishi jim turgan vaqtda farishtalar avvalgi so'kayotgan kishiga raddi badal qilib turgan edi. Bu ham so'ka boshlagani uchun o'sha farishtalar o'rinlaridan turib ketdilar", dedilar".

425. Ibroxim ibn Abu Abla Ummu Dardo (r.a.)dan rivoyat qildi. "Bir kishi Ummu Dardo (r.a.) oldiga kelib: "Xalifa Abdumalik ibn Marvon huzurida bir kishi sizga ta'na qildi", deb xabar berdi. Ummu Dardo (r.a.): "O'zimizda bo'lmagan ayblar bilan tuhmat qilinsak mayli. O'zimizda yo'q madhlar bilan ko'p maqtalgan ham edik", dedilar".

426. Abdullohibn Mas'ud (r.a.) aytdilar: "Bir kishi birodariga sen mening dushmanimsan", desa, ikkalasidan bittasi Islomdan chiqib qoladi yoki u o'sha bi-rodaridan ajrab ketgan bo'ladi". Shu hadisni Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.)dan rivoyat qilgan Qays degan kishi aytdi: "Keyin menga Abu Hurayra Abdulloh ibn Mas'udning shu so'zlarini aytib oxirida: "Ammo tavba kdigan bo'lsa, bu hukmga kirmaydi", degan edilar".

199-bob. Bir qultum suv ichirish haqida

427. Abdulloh ibn Abbos (r.a.)dan rivoyat qilindi. Shu hadis roviylaridan imom Lays: "Bu hadis Rasululloh (s.a.v.) so'zlari bo'lsa kerak, deb o'ylayman. Har bir odam bolasining badanida uch yuz oltmishta mayda so'ngak va bo'g'inlar bor. Ular shu so'ngak va bo'g'inlar uchun har kuni bir sadaqa qilmokdari lozim. Har bir shirin so'z bir sadaqa, kkshi birodariga yordam qilmog'i ham bir sadaqa, unga bir qultum suv ichirishi ham bir sadaqa va kishilarga ozor beradigan yo'ddagi narsalarni chetga olib tashlash ham bir sadaqa hisoblanadi", dedilar.

200-bob. So'kishish haqida

428. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi. U kishi aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Bir-biri bilan so'kishuvchi kishilarning aybi so'kishni avval boshlagani ustiga tushadi, basharti ikkinchisi so'kishni haddan oshirib yubormasa", dedilar".

Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilingan 429-hadis 428-hadisning takrori.

430. Nabiy muhtaram (s.a.v.) sahobiyalaridan "Tuhmat yoki chaqimchilik nima, bilasizlarmi?" - deb so'radilar. Sahobiyalar: "Buni Alloh taolo va uning Rasu-li yaxshiroq biladi", - deyishdi. Rasululloh (s.a.v.): "Bu - odamlarning orasini buzish uchun gapini bir-birlariga naql qilib yurishdir", dedilar.

431. Yana Rasululloh (s.a.v.): "Alloh taolo tavoze'lik bo'linglar va biringiz ikkinchi kishiga zulm qilmasin, deb menga vahy qildi", dedilar.

Tavoze' - lug'aviy ma'nosi kamtarlik, adablilik. Istilohiy ma'noda Alloh taologa bandalikni izhor qilib, buyruqlarini bajarish va qaytargan ishlaridan qaytish, boshqa kishilardan o'zini ustun bilmay, insoniylik jihatidan hammani teng huquqli hisoblab, ularning yordamiga hamma vaqt ehtiyoji borligini e'tirof qilmoqtsan iboratdir.

201-bob. So'kishadigan ikki kishi shaytondir

432. Ayyoz ibn Hammor (r.a.): "Men Rasululloh (s.a.v.) dan: "Yo Rasulalloh, bir kishi meni so'ksa, nima qilay?" deb so'radim. Rasululloh (s.a.v.): "Bir-birini so'kuvchi ikki kishining ikkalasi ham shaytondir. Ular yomon gapni gapiradi va yolg'on so'zlaydi", dedilar".

433. Yana Ayyoz ibn Hammor (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.) bilan urushgan va u zotga qarshi harakat qiluvchi odam edim (boshqa rivoyatda: haramiy edim). Musulmon bo'lishimdan ijari u zotga bitga urg'ochi teva hadya qilganimda qabul qilmadilar va: "Men mushriklarning tuhfa, hadyalarini makruh ko'raman", dedilar".

Haramiy - haramlik, ya'ni, Makkada yashamaydigan bir kishi Makkada (haram sharifda) turadigan odam bilan do'stlashadi. Xonai Ka'bani tomosha qilishga kelganida shu do'stining kiyimlarini kiyib va taomlarini yeb turadi va o'z kiyimini kiymaydi, taominiham yemaydi, shu do'stining kiyimida tavof qiladi.

202-bob. So'kishmoq fosiqlikdir

434. Sa'id ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Musulmon kishining so'kishishmog'i fosiqlikdir" , dedilar".

Fosiqlik - to'g'ri yo'lni qo'yib, egri yo'lga kirib ketish, fosiqlik kofir va munofiq ma'nosida ham ishlatiladi.

435. Anas ibn Molik (r.a.) aytdishtar: "Rasululloh (s.a.v.) uyat gapni gapirmas, birovlariga la'nat o'qimas va ularni so'kmas edilar. Jahllari chiqqan vaqtda: "Unga nima bo'ldi? Manglayi tuproqqa yopishkur", deb qo'ya qolar edilar".

Manglayning tuproqqa yopishmog'i - yerga yiqilmoqqa yoki boshshsh sajdaga qo'ymoqqa kinoyadir yoki o'z ma'nosini iroda qilinmay til bilangina aytilaveradigan iboralardan biridir .

436. Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.)dan rivoyat qilindi. "Rasululloh (s.a.v.): "Musulmon kishining so'kishmog'i fosiqlik va birovni o'ldirmog'i kufrdir", dedilar".

437. Abu Zarr G'iforiy (r.a.)dan rivoyat qilindi. U kishi: "Men Rasululloh (s.a.v.)dan: "Bir kishi ikkinchi kishini fosiq va kofir, deb malomat qilmasin. Agar u malomat qilgan kishi haqiqatan o'shanday bo'lmasa, fosiqlik va kofirlik malomat qiluvchining o'ziga borib tegadi", degan gaplarni eshitdim", dedilar.

438. Yana Abu Zarr G'iforiy (r.a.) aytdilar: "Nabiy muhtaram (s.a.v.)dan: "Bir kishi boshqa odamni o'zi bila turib, bu mening otam, deb da'vo qilsa, Alloh taologa kufroni ne'mat qilgan bo'ladi. Bir kishi qavmdan bo'lmay turib, men shu qavmdanman, deb da'vo qilsa, do'zaxdan o'zining joyini olaversin. Birovni kofir yoki Alloh taoloning dushmani, deb chaqirsayu, lekin u haqiqatdan shunday bo'lmasa, bu chaqiruvi uning o'ziga borib taqaladi", deganlarini eshitdim".

439. Rasululloh (s.a.v.)ning sahobiyalaridan Sulaymon ibn Surad (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) huzurlarida ikki kishi bir-biri bilan koyishdi. Shunda bittasining qattiqjahli chiqib, hatto yuzi qizarib, ahvoli ham o'zgardi va Rasululloh huzurlaridan chiqib ketdi. Shundan keyin Nabiy muhtaram (s.a.v.): "Men bu kalimani bilaman, agar bu jahli chiqqan kishi shu kalimani aytsa, jahlidan tushadi", dedilar. Payg'ambar (s.a.v.)ning bu gaplarini kimdir unga borib aytdi va u kalima "Auzu billohi mina-sh-shaytonir rajim" ekan. "Sen shu kalimani aytgin", dedi. Shunda u: "Bor, jo'na. Men-da biror kasallik bor deb o'ylaysanmi, men maj-nunmanmi?" - deb uning gapini qabul qilmadi".

440. Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.)dan rivoyat qilindi. U kishi: "Musulmonlardan har ikki kishining o'rtasiga (aybini bir-biriga ko'rsatmaslik uchun) Alloh taolo tomonidan parda qo'yilgan. Agar ulardan bittasi ikkinchisiga yomon gap aytsa, koyisa, haqorat qilsa, Alloh taoloning qo'ygan o'sha pardasini yirtgan bo'ladi va bittasiga sen kofirsan desa, ulardan bittasi albatta kofir bo'lib qoladi", dedilar.

203-bob. Odamlarning aybini o'z yuziga aytmagan kishi haqida

441. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) bir ishni qildilar va shuni qilmoqni ashoblarga ham ruxsat berdilar. Ammo ba'zi kishilar bu ish kamolotga zid deb bu ishni qilishdan bosh tortishdi. Bu gap Rasululloh (s.a.v.)ga ma'lum bo'lganidan keyin jahllari chiqdi va masjidida xutba o'qidilar, Alloh taologa hamdu sano aytib bo'lgach: "Nima uchun ba'zi odamlar men o'zim qilayotgan ishni qilishdan tortinadilar? Alloh taolo nomi bilan qasamyod qilamanki, men Allohning buyruq va ta'kidlarini ulardan ko'ra yaxshiroq biluvchi va undan qo'rquvchiroqman", dedilar".hozir chiqarib bermasang, o'zingai yalang'och qilib qaray-miz", deganimizdan keyin, junlik shalvorining bog'ichini yechib undan xatni olib berdi. Biz xatni u xotin bilan birga Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga olib keldik. Shunda Hz. Umar ibn Xattob (r.a.): "Bu Xotib ibn Abi Balta'a Alloh taologa, uning Rasuliga va mo'min-lariga xiyonat qildi, ruxsat bering, men uning kalla-sini sug'urib olaman", dedilar. Rasululloh (s.a.v.) Xotibga: "Butsday xat yozib ushriklarga yuborishga seni nima majbur qildi?" - deb so'rganlarida, u: "Men xat yubordim, lekin bu xatda Allohga va uning Rasuliga zarari tegadigan hech so'z yo'q. Faqat siz bilan kelgan hamma muhojirlarning Makkada qolgan qarindoshlarini ximoya qiluvchilari bor. Ammo mening aslim makkalik bo'lmagani uchun u yerda turgan qarindoshlarimni

himoya qiladigan kishilari yo'q. Shuning uchun mushriklar ularni himoya qilarmikan, degan umid bilan xat yuborgan edim", dedi. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Xotib to'g'risini gapirdi, axir u Badr muhorabasida qatnash-ganlardan-ku, Alloh taolo Badrda qataashgan-larga: "Endi nima ish qilsangiz ixtiyorlisiz, sizlar-ga jannat lozim bo'ldi, degan emasmi?" - dedilar. Shundan keyin hz. Umar (r.a.) kallasini sug'urib ola-man, degan so'zlariga afsus qilib yig'ladilar va: "Alloh taolo va uning Rasuli yaxshiroq biluvchidir", dedilar.

Bir ishni - mazkur asar sharhdovchyasi Fazlulloh Jiyloniy izohiga ko'ra, janobi Payg'ambar (s.a.v.) uzluksiz ro'zador bo'lishlik, bir umr beva o'tishlikka qarshi chiqqanlar. Ba'zi taqvodorlarning fikricha, uzluksiz ro'zador bo'lish va o'z ayolini bo'sa qilmaslik, safarda ham ro'za tutish kerak emish. Rasululloh (s.a.v.) mana shu ishlarning aksini qildilar, ya'ni kishi uzluksiz ro'za tutmasin, uylansin, ro'zador kishi ayolini bo'sa qilsa, ro'zasi ochilmaydi va safarda tutmaslik yaxshi, deganlarida, ba'zi kishilar bu ish bilan kamolotga erishib bo'lmaydi, deb o'ylashdi.

442. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Biron odam noma'qul ish qilib qo'yganda ham Rasululloh (s.a.v.): "Nima uchun shunaqa qilding?" - deb uning yuziga solmas edilar. Bir kuni huzurlariga bir kishi kirdi. Unda o'ziga surtgan xushbo'y sariq narsaning asari bor edi. U kishi chiqib ketganidan keyin, Rasululloh (s.a.v.) sahobiyalariga: "Bu odam shu xushbo'y sariq narsani surtmasa (ikkinchi rivoyatda: ishlatmasa) yaxttti edi", degan edilar".

204-bob. "Ey, munofiq" deyish haqida

443. Hz. Ali (k.v.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) men bilan Zubayr ibn Avom (r.a.) ikkimizni otga mindirib jo'natdilar: "Ikkalangiz Makka yo'lida, Madina yaqinidagi Xox degan boqqa borasiz. Xuddi o'sha yerga yetganingizda Xotib ibn Abi Balta'adan Makka mushriklariga yozilgan bir maktubni olib ketayotgan xotinni uchratasiz. O'sha xotinni ushlab mening huzurimga olib kelasizlar", dedilar. Biz Rasululloh (s.a.v.) tayin qilgan joylarda u xotinni tevasiga minib ketayotgan holatida uchratib: "Olib ketayotgan xatingni bizga ber!" - dedik. Xotin: "Menda hech qanday xat yo'q", dedi. O'zini va tevasini tintib ko'rdik, xat yo'q. "Rasululloh (s.a.v.) albatta yolg'on aytgan emaslar, uni hozir chiqarib bermasang, o'zingai yalang'och qilib qaray-miz", deganimizdan keyin, junlik shalvorining bo-g'ichini yechib undan xatai olib berdi. Biz xatni u xotin bilan birga Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga olib kel-dik. Shunda hz. Umar ibn Xattob (r.a.): "Bu Xotib ibn Abi Balta'a Alloh taologa, uning Rasuliga va mo'min-lariga xiyonat qiddi, ruxsat bering, men uning kalla-sini sug'urib olaman", dedilar. Rasululloh (s.a.v.) Xotibga: "Bunday xat yozib mushriklarga yuborishga seni nima majbur qildi?" - deb so'rganlarida, u: "Men xat yubordim, lekin bu xatda Allohga va uning Rasuliga zarari tegadigan hech so'z yo'q. Faqat siz bilan kelgan hamma muhojirlarning Makkada qolgan qarindoshla-rini himoya qiluvchilari bor. Ammo mening aslim makkalik bo'lmagani uchun u yerda turgan qarindoshlarimni himoya qiladigan kishilari yo'q. Shuning uchun mush-riklar ularni himoya qilarmikan, degan umid bilan xat yuborgan edim", dedi. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Xotib to'g'risini gapirdi, axir u Badr muhorabasida qatnashganlardan-ku, Alloh taolo Badrda qatnashganlarga: "Endi nima ish qilsangiz ixtiyorlisiz, sizlarga jannat lozim bo'ddi, degan emasmi?" - dedilar. Shundan keyin hz. Umar (r.a.) kallasini sug'urib ola-man, degan so'zlariga afsus qilib yig'ladilar va: "Alloh taolo va uning Rasuli yaxshiroq biluvchidir", dedilar.

205. Musulmonni kofir demoq haqida

444. Abdulloh ibn Umar (r.a.)dan rivoyat qshshndi: "Rasululloh (s.a.v.): "Qaysi bir kishi musulmon birodariga qarata kofir desa, shu so'z tufayli ikkisidan biri kufrga ketadi", dedilar".

445. Ibn Umar (r.a.)dan rivoyat qilinishiga ko'ra, Rasululloh (s.a.v.) shunday deganlar: "Agar bir mo'min birovni kofir desa, ikkisidan biri albatga kofir bo'ladi. Agar kofir dedigi kishi haqiqatdan ham kofir bo'lsa, to'g'ri aytgan bo'lib chiqadi. Agar aytgani to'g'ri bo'lmasa, aytgan odamning o'zi kufrga ketgan bo'ladi".

Bu ikkita hadis mazmuni 437-438-hadislarda ham qisman bor va ular Abu Zarr G'iforiydan rivoyat qilingan.

206-bob. Dushmanlar kulgisidan Allohtsan panoh so'rash haqida

446. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) Alloh taoloning yomon qazoyi kadaridan va dushmanlarga kulgi bo'lishdan panoh so'rardilar".

207. Isrof

447. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Sizlarning uchta ishin-gaz uchun Alloh taolo rozi va uchta ishingiz uchun g'azablik bo'ladi: birinchisi, ibodatai Allohning o'zigagina qilib, boshqa narsalarni unga sherik qilmasli-gangazga; ikkinchisi, Alloh taoloning dini va Kur'oniga e'tiqod qilmog'ingizga; uchinchisi, Alloh taolo sizga boshliq qilib qo'ygan kishiga xayrixoh bo'lmog'ingizga rozi bo'lsa, bo'lar-bo'lmas gapni naql qilishib yurmog'ingizga, ko'p surishtiravershpik yoki so'rashlik (gadoylik qilish) va molni noo'rin yerlarga sarf qilib zoe qilmog'ingizga g'azablanadi", dedilar".

Bu hadisning qisman mazmuni 16-hadisda ham bor.

448. Abdulloh ibn Abbos (r.a.): "Alloh taoloning: "Biror narsani (muhtojlarga xolis) ehson qilsangiz, bas, (Alloh) uning o'rnini to'ldirur. U rizqlantiruvchilarning yaxshisidir", (34:39) degan oyatga "isrof ham, tanglik ham qilmasdan sarflasangiz", deb izoh bergan edilar.

208-bob. Isrof qiluvchilar haqida

449. Ubayd (r.a.) aytdilar: "Men Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.)dan "isrofgar" degan so'zning ma'nosini so'raganimda, Abdulloh: "U molni nohaq yerlarga sarflaydigan kishilardir", dedilar".

450. "Isrofgarchilik pirting-chirting joylarga ham molni (mablag'ni) sarflashdir", dedilar Abdulloh ibn Abbos (r.a.).

209-bob. Turar-joylarni ta'mirlash haqida

451. Abdulloh ibn Umar (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi: "Otam hz. Umar (r.a.) minbarga chiqib: "Ey odamlar! Turar joylaringizni tuzatinglar. Uy ilonlari sizlarni qo'rqitishdan oddin o'zingiz ularni qo'rqiting. Ilonlarning musulmonlari sizlarga ko'rinmaydi. Qasam bilan aytamanki, ilonlar bilan oramizda adovat paydo bo'lganidan buyon biz sira yarashgan emasmiz", dedilar".

Iblisga jannatga kirish man qilingan vaqtda u ilonni avrab, uning og'zida jannatga kirib olgan. Jannatga kirib olgach, Odam (a.s.)ga vasvasa qildi va hatto ayollari bilan jannatdan quvilish-lariga sababchi bo'ldi. Shundan keyin Odam (a.s.) bilan ilon o'rta-sida adovat paydo bo'ldi.

210-bob. Qurilishga sarf qilish haqida

452. Xabob ibn Arat (r.a.) aytdilar: "Har bir kishi qurilishga ruju qo'ysa gunohga botadi".

Bu yerda qurilishdan murod - o'zi va oilasiga yetarli binosi bo'la turib, maqtanish uchun ortiqcha qilinadigan binolar nazarda tutilmoqda

211-bob. Ishchilar bilan qo'shilishib ishlash haqida

453-hadis. Abdulloh ibn Amr (r.a.) Vahatdan kelgan akalarining o'g'lidan: "Mardikorlaring ishlayaptimi?" - deb so'rganlarida, u: "Bilmayman", dedi. Abdulloh ibn Amr: "Agar sen Saqif qabilasidan bo'lganingda mardikoring nima qilayotganini albatta bilgan bo'lar eding", dedilarda, keyin bizlarga qarab: "Kishi mardikorlari bilan birga hovlisida (ikkinchi rivoyatda: molida) ishlasa, Alloh taolo uchun ishlagan kishilardan bitgasi bo'lib hisoblanadi", dedilar.

Vahat - Toifi sharifdagi bir joy nomi.

Saqif - Toifda yashaydigan bir qabilaning nomi.

212-bob. Binolarni baland qilish bilan maqtanish haqida

454. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Odamlar imoratla-rining balandligi bilan bir-birlariga maqtanadigan davr bo'lmaguncha qiyomat qoyim bo'lmaydi", dedilar".

455. Hz. Hasan (r.a.) aytdilar: "Men hz. Usmon ibn Affonning xalifalik zamonida Rasululloh (s.a.v.) yashagan uyga kirsam, uyning shipiga qo'lim bemalol yetdi".

456. Dovud ibn Qays Abu Sulaymon Dabbog' (r.a.) aytdilar: "Hz. Rasululloh (s.a.v.) oilalarining hujralari xurmo daraxtining shoxlaridan yasalgan bo'lib, tashqarisidan yung lattalari bilan qoplanganligini ko'rdim. Uylarining eni hujraning eshigigacha olti yoki yetti gaz. Uyning ichi o'n gaz, balandligi esa yetti-sakkiz gazga yaqin, deb taxmin qildim. Hz. Oyishaning eshiklari Mag'rib tomonga qaragan edi".

457. Abdulloh Rumi (r.a.) aytdilar: "Men Ummu Talaq degan ayolning uyiga kirdim-da: "Uyingizning shipi juda past ekan", dedim. Shunda Ummu Talaq: "Ey, o'g'ilcham! Amir al-mo'minin hz. Umar o'zlarining atrofdagi voliylariga binolaringizni baland qilmang,

chunki binolarning baland bo'lishi yomon kunlaringizdan biri ekanligining alomatidir, deb xat yuborganlar", dedi".

213-bob. Rasululloh (s.a.v.) uylarini ta'mirlaganlari haqida

458. Habba ibn Xolid bilan Savo ibn Xolid (r.a.) aka-uka ikkalasi Nabiy muhgaram (s.a.v.)ning huzurlariga kelishgan edi. Shu vaqtda Rasululloh (s.a.v.) imoratning devorini (boshqa rivoyatda: uyni) tuzatayotgan edilar. Shunda aka-uka Rasululloh (s.a.v.)ga qarashishdi.

459. Qays ibn Abi Hozimdan rivoyat qilindi. U kishi aytdilar: "Bizlar Xabob ibn Aratning betobligini so'rashga kirdik. U kishi qorinlarini davolash uchun yetti martaba kayy qildirgan edilar. U kishi: "Bizdan ilgari o'tgan birodarlarimiz dunyo maishatiga berilmay, savoblarini to'liq, kamaytirmay olgan edilar. Bizlar esa, shu qadar boyliklarga erishdikki, uni tuproqdan bo'lak qo'yadigan joy topmadik. Rasululloh (s.a.v.) o'zimizga o'lim tilashni man qilmaganlarida men albatta o'zimga Alloh taolodan o'lim so'ragan bo'lardim", dedilar".

"Kayy" - arablardagi eski tabobatda ba'zi kasalliklarni davolash uchun kuydirilar edi. Uni tuproqdan bo'lak qo'yadigan joy topmadik -ya'ni hammamiz boy bo'lib, sadaqani qabul qiladigan kishi qolmadi.

460. Qays ibn Abi Hozim aytdilar: "Biz ikkinchi marotaba Xabob ibn Aratning huzurlariga keldik. U zot o'zlariga qarashli (yoki uyni) bir devorni tuzatayotgan edilar. Shunda: "Musulmon kishiga tuproqqa ketkazadigan sarfidan bo'lak hamma sarflari uchun albatta ajru savob beriladi", dedilar".

Tuproqdan murod - maqganish uchun hojatdan tashqari qilinadigan imoratlar, masjid, madrasa, maktab, yetimxona va yotoqxona kabi sadaqai joriya niyatida qilinadigan binolar bunga kirmaydi.

461. Abdulloh ibn Amr (r.a.) aytdilar: "Men o'zi-mizning cho'p va qamishdan qilingan uyimizni (bu-zib, qayta) tuzatayotgan vaqtimda Rasululloh (s.a.v.) o'tib qoldilar-da: "Nima qilayotibsiz?" - deb so'radilar. Men: "Yo Rasulalloh, uyimizni isloh qilayo-tibman", degan edim. Rasululloh (s.a.v.): "Ish bun-dan ko'ra tezroqdir", dedilar".

Ishdan murod - o'limdir, ya'ni buzilmay turgan uyingni tuzatgu-ningcha balki o'lim kelib qolar. Buni tuzatishdan ko'ra amalni tu-zat, demoqchi bo'ldilar.

214-bob. Keng uy haqida

462. Nofi' ibn Abdulloh (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)-ning shunday deb marhamat qilganlarini rivoyat qila-di: "Keng uy, yaxshi qo'shni, yaxshi ot (boshqa rivoyatda: itoatkor xotin) musulmon kishining shodligidir".

215-bob. Namozga yurib borish haqida

463-hadis. Sobit ibn Qaysdan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Men Anas ibn Molik bilan u kishining Zoviyadagi boloxonasida edik. Shu vaqtda azon tovushi eshitilib qoldi.

Ikkimiz boloxonadan tushdik. Keyin hz. Anas mayda qadam tashlab yura boshladilarda, so'ng hikoya qildilar: "Men Zayd ibn Sobit bilan birga edim. Shunda u kishi ham xuddi men hozir yurganim-dek yurdilar va Rasululloh ham shunday sekin-sekin yurib, keyin "Ey, Zayd, mening shunday yurishimning sababini bilasanmi?" - deb so'rabdilar, shunda Zayd: "Alloh taolo va uning Rasuli yaxshiroq biladilar", debdilar. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Namozga borayotganimizda tashlayotgan qadamimizning soni ko'p bo'lsin, deb shunday mayda qadam tashlab yurayotibman", degan ekanlar".

Zoviya - Madinai munavvaraning chekkasidagi bir joy nomi

216-bob. Imoratlarni naqshlash haqida

464. Abu Huray (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Odamlar uylarini naqshlar bilan bezaydigan davr kelmaguncha qiyomat bo'dmaydi", dedilar".

465. Mug'ira ibn Shu'ba (r.a.)ning kotiblari Varrod aytdilar: "Hz. Muoviya Mug'iraga Rasululloh (s.a.v.)dan eshitgan hadislarindan menga yozib yubor, deb xat yubordilar. Shunda Mug'ira: Nabiy muhtaram (s.a.v.) har bir farz namozning oxirida yoki undan keyin: "Lo iloha illallohu vahdahu, lo sharika lah, lahul mulku va lahu-l-hamd. Va huva alo kulli shay'in qadir, Allohumma lo mone'a limo a'taytaa va lo mu'tiya limo mana'ta va lo yanfa'u za-l-jaddi minkal-jadd" ka-limalarini aytar edilar, deb yozdilar. Yana u kishi shu xatida Rasululloh (s.a.v.) bo'lar-bo'lmas gaplarni naqqa qilib yurishdan, ko'p savol berishdan, molni noo'rin yerlarga zoe qilishdan, ona va otalarga oq bo'lishdan, qiz bolalarni tiriklayin ko'mishdan va so'ragan kishilarga bermay, olib kelaver, demakdan qaytarganlar, deb yozib yubordilar".

Kalimaning ma'nosi: Allohdan bo'lak xudo yo'q, u yolgaz, sherigi yo'q, chin egalik va hamdlar unga xosdir. Alloh taolo o'zi xohlagan narsani qilishga qodir. Ey, Alloh! Sen nimani bersang, uni hech kim man' qilolmaydi va man' qilganingni boshqalar beraolmaydi. (Dunyoda) boylikka erishgan kishilarga boyligi (oxiratda) foyda ber-maydi (bunga boshqa izohlar ham bor).

Bu hadis mazmuni 16-hadisda va 447-hadisda qisman bor.

466. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Hech biringizni dunyoda qilgan amallari do'zaxdan qutqazolmaydi", dedilar. Sahobiylar: "Yo Rasulalloh, sizning ham amallaringiz qutqazmaydimi?" - deb so'rashganda, Rasululloh (s.a.v.): "Alloh taolo menga rahm qilmasa, amallarim meni ham qutqazmaydi", dedilar. Yana Rasululloh (s.a.v.): "To'g'ri yo'lda bo'linglar. Erta bilan va kechqurun va kechening bir qismida ibodat bilan mashg'ul bo'ling, imorat qilishda ham o'rtacha holni tuting. Shunda mo'ljalga yetasizlar", dedilar".

217-bob. Muloyim bo'lish haqida

467-hadis 414-hadisning aynan takrori.

"Al-adabu-l-mufrad"ning turkcha nashrida (2005 yil) 468-hadis Jarir ibn Abdullohdan rivoyat qshingan, deb ko'rsatilgan va imom Muslim ham naql qilgan. 469-hadis ayni shu hadislarning takrori va keyinda keladi-gan hadis shu hadislardagi mazmuni ifoda etadi.

470. Abu Dardo (r.a.) rivoyat qildilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Kimgaki muloyimlikdan nasiba berilgan bo'lsa, unga yaxshilikdan nasiba ato qilingan bo'ladi va kim undan maxrum qilingan bo'lsa, yaxshilikdan ham mahrum bo'lgan bo'ladi. Kdymat kuni mo'min bandaning tarozusini og'ir qiladigan narsa yaxshi axloqdir. Alloh taolo yomon so'z va yomon fe'llik kishiga albatta g'azab qiladi", dedilar".

471. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Nabiy muhtaram (s.a.v.): "Yaxshi sifatlik, salohiyatlik kishilar Qoqilib ketsa, ularni turg'azib qo'yinglar", dedilar".

Shu hadis yuqorida ko'rsatilgan turkcha nashrda "Solih amal sohibi bo'lgan kimsalarnshg kichik xatolarini kechirib yuboring", deyilgan va u ham hz. Oyishadan rivoyat qilingan.

472. Anas ibn Molik (r.a.) dan rivoyat qilindi: "Rasuli akram (s.a.v.): "Kimda axmoqlik va nodonlik bo'lsa, hamisha uyatga qo'yadi. Alloh taolo latif va muloyimlikni sevadi", dedilar".

473. Abu Said Xudriy (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) parda ichida o'tirgan qizdan ham uyatchanroq edi-lar. Rasululloh (s.a.v.)ning bir narsadan ko'ngillari olinganini ranglari o'zgarganidan bilar edik".

474. Abdulloh ibn Abbos (r.a.) dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Yaxshi siyrat, chiroyli hay'at va har bir ishda iqtisodchilik yetmish xislatdan bir bo'lagidir", dedilar".

Yaxshi siyrat - xalq bilan yaxshi muomalalik bo'lish, chiroyli hay'at shaklni, ko'rinishni yaxshi qilib yurish, iqtisod esa, har bir ish va harakatda, hatto ibodatda ham o'rtacha holda bo'lishlik-ni kishi o'ziga lozim tutishidan iboratdir.

475. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Men o'jar, bo'yin bermaydigan tevaga mingan edim, Rasululloh (s.a.v.) uni urganimni ko'rib: "Muloyim bo'l, kimda muloyimlik bo'lsa, husn va kamolotga erishadi va kimda muloyimlik xislati bo'lmasa, u aybli va nuqsonli bo'ladi", dedilar".

Turkcha nashrda hz. Oyisha (r.a.) dan quyidagi hadis rivoyat qshingan: "Muloyim bo'l; zero muloyishik insonni bezaydi. Kupollik kishini xunuk ko'rsatadi". (Imom Buxoriy. Adabu-l-mufrad. Tarjima, tahrir va ta'-liq etuvchi Rauf Pahlavon, 2005, 191-bet).

476. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "O'ta baxillik va mol-mulkka xirs qo'yishdan saklaning, chunki baxillik sizdan ilgari o'tgan kishilarni halok qilgan. Shu baxilliklari tufayli ular bir-birlarining qonini to'kkan va qarindoshlikni uzib qo'yishgan. Birovga zulm qilishlik qiyomat kuni zolimni qorong'ulikka tushiradi", dedilar".

218-bob. Saranjomlik haqida

477. Kasir ibn Ubayd aytdilar: "Men ummu-l-mo'minin hz. Oyisha (r.a.) huzurlariga kirdim. Shunda u zot menga: ozgana sabr et, men lungamni yamab olay, dedilar. Men u zotga agar bu voqeani chiqib odamlarga gapirsam, ular sizni albatga baxil, deb hisoblashadi, dedim. Oyisha (r.a.): "Mayli, o'zing bilasan. Eski kiyim kiymaydigan kishida yangi kiyim bo'lmaydi", dedilar".

219-bob. Muloyimlikning avloliga haqida

478. Abdulloh ibn Mug'fil (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) aytdilar: "Alloh muloyimdir. Yumshoq fe'lli bandasini sevadi. U dag'al bandasiga emas, muloyim fe'lli bandasiga ajr-mukofot beradi".

220-bob. Cho'chitmaslik haqida

480. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Kishilarga dindagi og'ir mashaqqatli amallarni emas, yengil va osonlarini buyuring, ularni xotirjam qiling, og'ir amallarni buyurib dindan Qo'rqitib, cho'chitib yubormang", dedilar".

481. Abdulloh ibn Amr (r.a.)dan rivoyat qilindi, aytdilar: "Bani Isroil qavmidan bir kishining uyiga mehmon keldi. Ularning hovlisida bir urg'ochi it bo'lib, unga egalari "Mehmonimizga vovullab uning tinchligani buzmagani", deb tayinlashdi. It o'zi vovullamasa ham qornidagi bolalari akillashdi. Shunda ular bu voqeani o'z payg'ambarlariga zikr qilganlarida, payg'am-barlari: "Bu hol sizlardan keyin bo'ladigan bir mshshatning holiga o'xshaydi. Ular orasidagi nodonlari donolari ustidan hukmronlik qiladi", degan ekan".

221. Nazokatlilik haqida

Bu bob Shamsuddinxon Boboxonov tarjimasida "Ahmoqlik va johil-lik", deb atalgan, asl matndagi sarlavhani qo'ydik. Hz. Oyishadan rivoyat qilingan 482-hadis turkchadagi 475-hadis va bizning nashrimizdagi 475-hadisning qisman takrori.

483. Abu Nazra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi shunday hikoya qildilar: "Bizlar(ning qabilamiz)dan bo'lgan Jobir (yoki Juvaybir) degan kishi aytdi: "Men Hz. Umarning xalifalik vaqtlarida u kishidan bir hojat talab qilib Madinai munavvaraga keddin. Kelgan vaqtim kechasi bo'lgani uchun huzurlariga erta-si kuni erta bilan kirdim. U zot bilan bo'lgan suhbatimiz orasida men bu foniy dunyo haqida gapirib, Alloh taoloning menga bergan so'zga ustaligi va ziyrakligi bilan bu dunyoni hech arzimaydigan haqir bir narsa, deb isbot etishga harakat qildim. Shu vaqtda Hz. Umar yonlarida oq kiyim kiygan oq sochli bir kishi o'tirgan edi. Men gapimni tamom qilganimdan keyin u kishi menga qarab: "Hamma gaplaringiz aqlli, ammo bu dunyoni shu qadar tahqirlashingiz uncha ma'qul emas. Dunyo nimadan iborat, bilasizmi? Oxiratga erishmoq yoki oxirat uchun zod-roxila tayyorlamoq shu dunyoda bo'ladi. Oxirat kuni jazosini ko'radigan yaxshi-yomon ishlarimizni mana shu dunyoda qilamiz", deb dunyoning yaxshi tomonlarini mendan ko'ra yaxshiroq bilishini isbot qildi. Shunda men: "Yo amir al-mo'minin! Bu yoningizdagi kishi kim bo'ladilar?" - deb so'radim. Hz. Umar: "Bu musulmonlarning sayyidi Ubay ibn Ka'b (r.a.)dirlar", dedilar".

484. Baro ibn Ozib (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): Alloh taoloning bergan ne'matlari uchun rozi va xursand bo'lmaslik va unga shukrona qilmaslik katta gunohdir", dedilar".

222-bob. Molni tejash va ko'paytirish haqida

485. Horis ibn Luqayt Naxa'iy (r.a.) aytdilar: "Qaysi birimizning biyamiz qulunlasa, u,

men bu toycha katga bo'lib minishga yarokdi bo'lguncha yasharmidim deb, uni so'yib yuborardik. Shundahz. Umar (r.a.)dan bizga: "Alloh taolo sizga bergan rizqni isloh qiling, tuzatinglar. Chunki qiyomat qoyim bo'lishi hali uzoq va balki ta'xir bo'lar", degan mazmundagi xatlari keldi".

Ya'ni yangi tug'ilgan molni boqib katta qilinglar va ko'paytiringlar

486. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Birortangiz ekish uchun qo'lingizda bir ko'chatni ushlab turgan vaqtingizda qiyomat qoyim bo'lib qolsa-yu, qoim bo'lishidan ilgariroq uni ekib olishga ko'zingiz yetsa, albatta ekib qo'ying", dedilar".

487-hadis. Dovud ibn Abi Dovud aytdilar: "Menga Abdulloh ibn Salom: "Sen bir ko'chatni ekayotgan vaqtingda, Dajjol chiqib qolibdi, deb eshitsang ham, uni tuzatib ekishga harakat qil, chunki undan keyin Ham odamlar yashaydi", dedilar".

223-bobdagi 488-hadis "Ota-onaning duosi" degan 17-bobdagi 32-hadis-ning aynan takrori.

224-bob. Allohdan rizq so'rash haqida

489. Jobir ibn Abdulloh (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi Nabi muhtaram (s.a.v.)ning minbar ustida Yaman tomonga qarab: "Ey, Alloh, bularning ko'ngli-ni bizga moyil qil!" deganlarini, Iroq tomonga va boshqa hamma tomonlarga ham qarab shunday duo qilib, keyin: "Ey, Alloh, yerning boyligidan rizqimizni ber! Bizning madd va so'larimizga barakot ber", deb Allohdan so'ragan-larini eshitdim, dedilar.

Madd - o'lchov miqtsori bo'lib, bir so'ning to'rttdan biriga yoki ikki ratl (bir ratl 449, 28 gr)ga teng, so' esa besh va uch chorak ratl (yoki sakkiz ratl)ga tengdir.

225-bob. Zulm kulfatdir

490-hadis mazmuni 476-hadisning takrori bo'lib, 476-hadis Abu Hurayra-dan rivoyat qshingan bo'lsa, bunisi Jobir ibn Abdulgohdan rivoyat qilingan.

491. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Keyingi ummatlarimda insonlik suratlarini boshqa narsalar suratiga aylangarish, zinokorlik va tuhmat qilish kabi yomon xulqlar va yer yutishlar bo'ladi. Bu ishlar avval zulm qiluvchilardan bopshanadi", dedilar".

Abdulloh ibn Umardan rivoyat qilshgan 492-hadis 476-hadisning so'nggi jumlasini takror qilgan.

493. Abu Said Xudriy (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Qiyomat kuni mo'min bandalar do'zaxdan qutilganlaridan keyin, jannat bilan do'zax o'rtasidagi ko'prikda to'xtatiladi va yorug' dunyoda oralarida bo'lgan turli zulmlar uchun bir-birlaridan qasos oladilar. Shu qasos olishdan tozalanib bo'lganlaridan keyingina jannatga kirishlari uchun ruxsat beriladi. Mo'min bandalarning har biri dunyodagi o'z joyiga adashmay borishda qanchalik mohir bo'lsa, jannatdagi joyiga borishda undan ko'ra ham mohirroq bo'ladi", dedilar".

494. Abu Hurayra (r.a.) rivoyat qildilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Zulmdan saqlaning, zero zulm qilgan kishi qiyomat kuni zulmat ichida bo'lg'usidir. Yomon so'z va ishdan saqlaning, zero Alloh yomon muomalalik va yomon ish qilganlarni sevmaydi. Baxillik va hirsdan saqlaning, binobarin, bu narsa sizdan ilgari o'tganlarni ham qarindoshlik rishtalarini uzishga va haromni halol deb qabul qilishga rag'batlantirgan", dedilar".

Jobir ibn Abdullohdan rivoyat qilingan 495-hadis 494-hadisning takrori.

496. Abu Duho (r.a.) aytdilar: "Masruq bilan Shutayr ibn Shaki Abdi (r.a.)lar masjidida birga bo'lib qolishdi. U yerda halqa-halqa bo'lib o'tirgan kishilar bu ikki olim atrofiga to'planishdi. Shunda Masruq Shutayrga qarab: "Bu odamlar bizdan yaxshi gap eshitmoq uchun to'planishgan bo'lsa kerak, deb o'ylayman. Endi siz Abdulloh ibn Mas'uddan hadis rivoyat qilasiz, men esa qilgan rivoyatingizning to'g'riligini tasdiqlayman yoki men rivoyat qilaman, siz uni tasdiqlaysiz", dedilar. Shutayr: "Mayli, siz rivoyat qiling', men unga guvoh bo'laman!" - dedilar. Shundan keyin Masruq: Abdulloh ibn Ma'sud: "Ikki ko'z, ikki qo'l va ikki oyoqlarning zinosi bo'ladi. Bularning zinosini egalarining farji (avrati) amalga oshirib, haqiqatga chiqaradi yoki rad qilib, yolg'onchiga chiqaradi", degan so'zlarini eshitganmisiz? - dedilar. Shutayr: "Ha, bu so'zlarini men ham eshitganman", dedilar. Masruq yana: "Abdullohning Kur'oni karimdagi: "Kimki Allohga taqvo qilsa, U unga (tashvishlardan) chiqish yo'lini (paydo) qilur" (65:2), degan oyatidan ko'ra tezroq najot topishga undaydigan oyat yo'q, degan so'zlarini siz eshitganmisiz?", deganda, Shutayr, "Ha, men ham Abdullohning shu so'zlarini eshitganman", dedilar. Masruq yana: "Abdullohning Qur'ondagi: "Ey o'ziga isrof-zulm qilgan bandalarim! Alloh taoloning rahmatidan noumid bo'lmanglar" (39:53-oyat), deyilgan oyatdan ko'ra Allohga tavakkul qilishga ko'proq undovchi oyat yo'q, deganlarini eshitgan bo'lsangiz kerak", dedilar. Shutayr: "Ha, eshitganman", dedilar".

497. Abu Zarr G'iforiy (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)dan rivoyat qiddilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Alloh taolo: "Ey, bandalarim! Men zulm qilmoqni o'zimga harom qilganman va shu zulm qilmoqni sizlarga ham harom qildim. Binobarin, sizlar bir-birlaringizga zulm qilmangizlar. Ey, bandalarim, sizlar kechayu-kunduz gunoh bo'ladigan yshlarni qilasiz. Men hech parvo qilmay, gunoxlarni kechiraveraman. Shuning uchun uni kechirmoqni faqat o'zimdangina so'rang. Ey, bandalarim, men taom bermasam hammalaringiz och qolasiz, taomni mendan so'rang! Men beraman. Men kiyim-bosh bermasam hammalaringiz yalang'och qolasiz, kiyimboshni mendan so'rang, ularni sizga men o'zimgina beraman. Ey, bandalarim! Sizlarning avvaliyu oxiringiz va insu jinlaringiz hammasi zo'r taqvodor bo'lganda ham mening molikligimga hech narsa orttirmaydi yoki hammalaringiz o'ta ketgan fojir bo'lganda ham mening mulkimdan hech narsa kamaytirmaydi. Agar hamma maxluqotim bir yerda jam bo'lib, har qaysisi o'z maqsadini so'rasa va hammasiga so'raganini bersam ham, mul-kimdan dengiz ichiga tashlangan ingichka ip shimgan suvi miqdoricha ham kamaymaydi. Ey, bandalarim! Qilgan amallaringizni o'zlaringiz uchun saqlab qo'yaman. Kim amallarida yaxshilikni uchratsa, Alloh taologa hamdu sano aytsin. Yaxshilik-ni emas, yomonlikni uchratsa, u vaqtda faqat o'zinigina malomat qilsin", deb aytgan dedilar". Roviylardan Abu Idris Xavloniy (r.a.) bu hadisni rivoyat kdlgan vaqtlarida Allohning hurmati uchun tiz cho'kib o'tirardilar.

226-Kasalmand kishining kafforati haqida

498. G'utayf ibn Horis (Sukuniy) (r.a.) xabar berdilar. Abu Ubayda ibn Jarrohning

betoblik vaqtlarida bir kishi kelib: "Amirning ajru savoblari qancha bo'ldi ekan?" - deb so'radi. Abu Ubayda: "Sizlar qanday amal qilganingizda ajrga ega bo'lishingizni bilasizmi?" - dedilar. U kishi: "Tabiatimiz-ga yoqmaydigan dardga muhtalo qilinsak shunga ajr olamiz" - dedi. Shunda Abu Ubayda: "Alloh taolo yo'lida qilgan sarflaringiz va siz uchun qilingan sarflar badaliga ham ajr olasiz", dedilar, keyin ot egarining asboblarini sanadilar, hatto ot-ulovning jilovigacha sanab berdilar. "Lekin jasadingizdagi sizlarga yetgan bu dard badaliga Alloh taolo kichik gunohlaringizni yopadi", dedilar.

Abu Ubayda jangda lashkarboshilardan bo'lganlari uchun u kishini "amir" deb xitob qilayotgan bo'lsa kerak. Ya'ni jangga borish uchun mana shu men sanagan ot asboblarini tayyorlaganingiz uchun ham ajrga ega bo'lasiz, demoqchi bo'lsalar kerak. Ya'ni dardga sabr qilgan bo'lsangiz dardga muhtalo bo'lganingiz uchun bir va sabr qilganingiz uchun ikkinchi savobga ega bo'lasiz

499. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Bir mo'min yoki mo'mina kishini uzoq vaqt biror musibatga yo'liqtirib sinaladi. U shu musibat Alloh tomonidan bo'lganini e'tirof qilib, sabr etsa, Alloh taolo huzuriga gunohlaridan pok bo'lgan holda boradi", dedilar".

500. Abdurrahmon ibn Avf otasidan rivoyat qiddi: "Salmon (Forsiy) Kinda degan joyda bir bemorni ko'rgani borganda men birga edim. Salmon bemorning xonasiga kimgach: "Senga xayrli xabarlar bo'lsin! Zero, Alloh mo'minning xastaligini O'zi uchun kafforat va savob deb qabul qiladi. Fojir xasta bo'lsa xab dori ichaveradi, ammo davo qaerdan va nimadan kelishini bilmaydi", dedi.

501. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Agar xoh mo'mindir, xoh mo'minadir, unning badaniga, oilasiga, moliga balo Alloh taoloning oldida gu-nohi bo'lmasa, kelmaydi", deb marhamat qildilar.

502-hadis 501-hadisning takrori bo'lib, uni Muhammad ibn Amr rivo-yat qilganlar va "bolasiga", degan so'zni qo'shganlar.

503. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga bir a'robiy keddi. Nabiy muhtaram (s.a.v.) unga: "Senda bezgak kasalliga bulganmi?" - deb so'radi-lar. A'robiy: "Bezgak nima?" - dedi. Rasululloh (s.a.v.): "Teri bilan et orasida bo'ladigan harorat", degan edilar, a'robiy: "Yo'q, men unday narsani bilmayman", dedi. Keyin Rasululloh (s.a.v.): "Senda bosh og'rig'i bo'lganmi?" - dedilar. U: "Bosh og'rig'i nima?" - deb so'radi. Rasululloh (s.a.v.): "Miyada bir yel paydo bo'lib, tomirlarga uradi", dedilar. A'robiy: "Menda unday kasallik bo'lmagan", dedi. A'robiy chiqib ketgandan keyin Rasululloh (s.a.v.): "Do'zax axlidan bo'ladigan kishini ko'rmoqchi bo'lgan odam mana shu a'robiyga qarasin", dedilar".

227-bob. Tunda bemorni ko'rish haqida

504. Xolid ibn Rabi' (r.a.) aytdilar: "Huzayfa ibn Yamon (r.a.)ning betobliklari og'irlashgan vaqtda urug'-aymoqlari va ansorlar eshitib, yarim kechada oldilariga kelishdi. Shunda Huzayfa (r.a.): "Bu qaysi vaqt?" - deb so'radilar. Ular: "Tun yarmi", deb javob berganlarida, Huzayfa (r.a.): "Tongotar vaqtidagi do'zax o'tidan Alloh taolodan panoh so'rayman", dedilar-da, keyin: "Men uchun kafanlik narsa olib

keddingizmi?"- deb so'radilar. Ular: "Ha, olib keddik", deganlarida, Huzayfa (r.a.)' "Kafanlikni haddan ortiqcha yoki narxi qimmat narsadan qilmanglar. Agar Alloh taolo huzurida yaxshilik menga nasib bo'lgan bo'lsa, bu kafandan yaxshirog'i beriladi. Yoki ish aksincha bo'lib qolsa, bu kafanni darhol mendan tortib olinadi, ya'ni bu kafan chirib, tuproqqa aylanadi", dedilar".

505. Hz. Oyisha (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Nabiy muhtaram (s.a.v.): "Qaysi bir mo'min banda betob bo'lsa, Alloh taolo uni gunohlaridan temirchining bosqoni temirning ifloslarini tozalaganidek tozalaydi", dedilar".

506. Yana hz. Oyisha (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Nabiy muhtaram (s.a.v.): "Bir musulmon kishiga og'riq yoki betoblik oriz bo'lsa, hatto biror yeriga tikon sanchilsa yoki hayotdagi hodisalardan biror hodisaga uchrasa, Alloh taolo shularni u kishining gunohlariga kafforat qiladi", dedilar".

507. Sa'd ibn Abi Vaqqos (r.a.)ning qizlari Oyishadan rivoyat qilindi. Oyishaning otasi aytdilar: "Men Makkai Mukarramada qattiq betob bo'ldim. Shunda Rasululloh (s.a.v.) mening holimni so'ragani keldilar. Men: "Yo Rasulalloh, men o'zimdan keyin bir qancha mol Qoldirib ketaman. Ammo orqamda bshtagina qiz qoladi. Shuning uchun molimning uchdan ikki hissasini vasiyat Qilib, bir hissasini qizimga qoldirsam?" - dedim. Rasululloh (s.a.v.): "Yo'q, mumkin emas", dedilar. "Bo'lmasa yarmini vasiyat qilaman". Rasululloh (s.a.v.): "Yo'q, bu Ham joiz emas", dedilar. Rasululloh (s.a.v.): "Mayli, uchdan birini vasiyat qilsangiz bo'ladi. Lekin uchdan biri ham ko'p", dedilar. Shundan keyin Rasululloh (s.a.v.) muborak qo'llarini mening peshonamga qo'yib, yuzimni va qornimni siladilar-da: "Ey, Alloh! Sa'dga shifo ber, u kishining hijratlarini tamomiga yetkazgin", deb duo qildilar. "Mana shu vaqtgacha Rasululloh (s.a.v.)ning qo'llarining jigarimga tekkan sovug'ini sezib turgandek bo'laman", dedilar Sa'd.

Sa'd ibn Abi Vaqqos Makkadan Madinaga hijrat qilgan sahobiylerden biridir. Makka fathida kasallanib, shu kasallik bilan o'lib ketaman, shekilli, deb hijratining chala qolishidan xavfsirab Rasululloh (s.a.v.)dan duo so'ragan edi. Bu hadisi sharif Rasululloh (s.a.v.)ning mu'jizalaridan birini namoyish etgan: Savd ibn Abi Vaqqos Rasululloh (s.a.v.)ningduolari bilan tuzalish bilan birga Iroq va uning atroflarining fathida ham ishtirok etdi, so'ngra Iroqqa voliy etib tayinlatsdi. Bu orada juda ko'p odamlarning hidoyat yo'lini topishlarida vasila ham bo'ldi.

228-bob. Xasta mo'minning savobi

508. Abdulloh ibn Amr (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Bir kishi betob bo'lib qolsa, u sog'lomlik vaqtida qilib kelgan amalidek savob yozilib boraveradi", dedilar".

Ya'ni u kishi sog'lom vaqtida yaxiga amallarni qilgan va niyatida shu amalini davom ettirmoqchi edi, lekin betoblighi bu niyatiga mone'lik qilgani uchun afsuslansa, sog'lomlikda qilgan amalining savobidek savobga ega bo'laveradi

509. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Alloh agar bir musulmonning jismiga dard bersa, xastalik muddatida sog'lik paytidagi qilgan ibodatlarining savobi yozilib boraveradi. Agar xastalik paytida uning ruhini qabz etsa,

uning barcha gunoxlarini avf etib, jannatga doxil qilur".

510-hadis 509-hadisning takrori bo'lib, Anas ibn Molik bu hadisi sharifga "Shoyad xastaga shifo bersa, uni rohatga muyassar qilur", degan jumlaning qo'shganlar.

511. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) ga bezgak kasalligi kelib, meni eng yaxshi ko'radigan kishilaringizga yuborsangiz, deb iltimos qildi. Rasu-lulloh (s.a.v.) uni ansorlarga borishga tavsiya qildilar. bezgak ular jismida olti kecha-yu olti kunduz turib qoldi. Bu hol ansorlarga og'ir tushdida, Rasululloh (s.a.v.)ga borib shikoyat qilishdi. Rasululloh (s.a.v.) ularning hovli va uylariga birma-bir kirib, Alloh taolodan shifo berishini so'rab, duo qildilar. Keyin qaytib ketayotganlarida bir xotin ergashib kelib: "Sizni payg'ambar qilib yuborgan Alloh nomi bilan qasam ichib aytaman, men ham, otam ham shu ansorlardanmiz. Ular haqiga duo qilganingizdek, mening haqimga ham duo qilsangiz", dedi. Rasululloh (s.a.v.): "Xo'p, agar istasang, men Alloh taolodan shifo berishini so'rab duo qilaman, istasang sabr etasan, Alloh taolo senga jan-nat beradi", dedilar. U xotan: "Unday bo'lsa men sabr etaman va jannatni hech narsaga almashmayman", dedi".

512. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Menga tegadigan dardlarning eng yaxshisi bezgagdir, chunki bezgak kelganda mening hamma a'zolarimga kiradi. Alloh taolo savobdan har bir a'zoimga o'z hissasini beradi".

513. Abu Nuhayla (r.a.)dan rivoyat qilindi: U kishidan: "Bir duo qiling!" - deb so'radtsi. U kishi: "Ey, Alloh! Betoblikni kamaytir, ammo ajru savobini ka-maytirma", deb duo qildilar. Yana: "Duo qiling!" deyilganda, u zot: "Ey, Parvardigorim! Meni o'zingga yaqin kishilardan qilgin, o'z onamni esa, jannatdagi huri aynlardan qilgin!" - deb duo qildilar.

514. Ato ibn Abi Raboh (r.a.)aytdilar: "Mendan Abdulloh ibn Abbos (r.a.): "Senga jannat ahllaridan bo'ladigan bir xotinni ko'rsataymi?" - deb so'radilar.Men: "Ha, ko'rsating", degan edim, u kishi: "O'sha mana bu qora xotin. U Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga kelib: "Men tutqanoq kasalligi bilan og'rib qolaman. Shunda o'zimni bilmay badanim ochilib ketadi. Men uchun bir duo qiling!" - dedi. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Istasang sabr qilasan, senga jannat nasib bo'ladi. Istasang Alloh taolodan bu dardingga shifo berishni so'rayman", dedilar. U xotin: "Sabr etaman, lekin badanim ochilib qolishini qanday qilaman? Duo qiling, badanimning ochilishi yo'q bo'lsin", dedi. Rasululloh (s.a.v.) duo qildilar".

515-hadis mazmuni 506-hadisda bor va bu Ibn Jurayjdan rivoyat qilingan. Abu Hurayradan rivoyat qilingan 516-hadis ham shu hadisning mazmushdandir. Jobir ibn Abdumohdan rivoyat qshingan 517-hadisda ham shu mazmun.

229-bob. "Men xastaman", demak shikoyat hisoblanadimi?

518. Urva ibn Zubayr aytdilar: "Biz Abdulloh ibn Zubayr o'ldirilishlaridan o'n kecha ilgari u kishi bilan onalari Asmo' (r.a.) huzurlariga kirgan edik. Abdulloh: "Ahvolingiz qalay?" - deb so'raganlarida, Asmo': "Betobman, hamma yog'im og'riydi", dedilar. Shunda Abdulloh: "Men ham o'lim oldidaman (ikkinchi rivoyatda: o'limda rohat bor)", degan edilar. Asmo': "Sen mening o'lishimni xohlayotibsanz shekilli, shuning uchun o'limni orzu qilayotibsanz, bunday qilmagan. Men sening ikki tarafingdan biri menga kelmaguncha

yoki o'ldirilsangu, shunga sabr etib savob olmagunimcha yoxud g'alaba qozonganingni ko'rib, ko'zim quvonmaguncha o'lishni istamay-man. Senga bir reja taklif qilinsa, uni qilishdan o'zingni ehtiyot qil! Chunki u senga keyin muvofiq kelmay qolib, o'limdan qo'rqqaningdan qabul qilishga majbur bo'lib qolasan", dedilar".

Asmo' (r.a.) hz. Abu Bakr Siddiq (r.a.)ning qizlari. U zot xz Oyisha (r.a.)dan katta edilar. Homilalik holida Madinaga xij-rat qilib ketayotganida, Qubo degan joyda Abdulloh ibn Zu-bay-rni tug'dilar. Asmo' Zubayr ibi Avomning xotini bo'lib, keyin undan taloq bo'lgan edilar. Abdulloh ibn Zubayr Islom paydo bo'lgan-dan keyin musulmonlar orasida birinchi tug'ilgan far-zand bo'ldi-lar va Rasulullohning o'zlari tabarruk og'izlarvda chaynalgai xurmo bilan uning tanglayini ko'tardilar. Ikki taraf - ikki qo'l va ikki oyoq bo'lib, shu a'zolaring shi-kastlanmaguncha, deyilmoqchi. Asmo' o'g'illari Abdulloxdan oldin vafot etishni xohlamadilar. Chunki Abdulloh shahid bo'lishini yoki g'alaba qozonganini ko'rib, xursand bo'lish umidida edilar. Bu al-batta o'g'lilariga bo'lgan xayrixohliklarining nishonasi edi.

519. Abu Said Xudriy (r.a.)dan rivoyat qilindi. Bu kishi Rasululloh (s.a.v.) isitmalanib, ustlariga shokilalik kiyimlarini tashlab yotgan vaqtlarida huzurlariga kirib, badanlariga qo'llarini tekkiz-gan edilar, kiyimlari ustidan isitmaning haroratini sezib: "Yo Rasulalloh! Isitmangiz juda qattiq-ku", deganlarida Rasululloh (s.a.v.): "Ha, shunday. Biz (payg'ambar)larga Alloh taoloning balosi qatgiq bo'ladi va shuning uchun ajru savobimiz ham necha barobar ziyoda qilinadi", dedilar. Abu Said: "Yo Rasulalloh! Odamlarning qaysilariga balo qatgiqroq bo'ladi?" - deb so'radilar. Rasul-ulloh (s.a.v.): "Payg'ambarlar va solih bandalarga (boshqa kipshlarga nisbatan) qatgaqroq bo'ladi. Shulardan qaysilari kambag'allikka muhtalo bo'lib, faqat old tomoni ochiq bitga kiyimdan bo'lak kiyadigan narsasi bo'lmay, shunga o'ralibgina yurgan, ba'zilari bitlab ketishga muhtalo bo'lib, Hatgo u bitlar uni chaqaverib, o'ddirishgacha olib borgan edi. Ularning (payg'ambarlar va solih bandalarning) Alloh taolo tomonidan yuboriladigan baloga shodliklari sizlarning farovonlikka bo'ladigan shodliklaringizdan ham ko'proq bo'ladi", dedilar.

230-bob. Hushidan ketadigan bemorni ko'rish haqida

520. Jobir ibn Abdulloh (r.a.)dan eshitildi, u kishi: "Men bir dard bilan og'ridim. Shunda Rasululloh (s.a.v.) bilan Abu Bakr Siddiq (r.a.) meni ko'rgani piyoda yurib kelishdi. Shu paytda behush bo'lib yotgan edim. Rasululloh (s.a.v.) tahorat qilib, shu tahorat suvlaridan ustimga sochdilar. Shundan keyin men o'zimga kelib bunday qarasam, yonimda o'tirgan Rasululloh (s.a.v.)ga ko'zim tushdida: "Yo Rasulalloh, molim to'g'risida nima qilmog'im kerak?!" - deb so'radim. Rasululloh (s.a.v.) menga javob qaytarmaslaridan avval meros haqidagi oyat nozil bo'ldi".

231-bob. Betob bolalarni ko'rish haqida

521. Usoma ibn Zayd (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Fotima (r.a.)ning kichik bir o'g'li betob bo'lib, og'irlashdi. Shunda Fotima: "O'g'ilcham o'lim oldida", deb Rasululloh (s.a.v.)ga kishi yubordilar. Rasululloh (s.a.v.) u kishiga: "Qizimga borib ayt, Alloh taolo nimani bandalariga bersa va nimani ulardan olsa, hammasi o'zining mulkidir. Alloh nazdida hamma narsaning ma'lum vaqti bor, qizim sabr qilsin va sabr qilgani uchun Alloh taolo beradigan ajru savobidan umidvor bo'lsin. Shu gaplarimni qizimga yetkazgan", dedilar. U kishi Rasululloh (s.a.v.)ning gaplarini qizlariga borib aytdi. Qizlari qasam ichib: "Otam

albatta kelsinlar", deb yana odam yubordilar. Shundan keyin Rasululloh (s.a.v.) bir necha sahobiyarlari, jumladan, Sa'd ibn Abboda (r.a) bilan qizlarinikiga bordilarda, bolani ikki emchaklari o'rtasiga qo'ydilar. Shu paytda bolaning ko'krigidn eski meshdan shaddirab chiqadigan ovozga o'xshash ovoz chiqib turgan edi. Shunda Rasululloh (s.a.v.) ikki ko'zlaridan yosh oqdi. Bu holatlarini ko'rib Sa'd ibn Abboda: "O'zingiz Allohning Rasuli bo'la turib nega yig'laysiz?" - degan edilar, Rasululloh (s.a.v.): "Men Allohning taqdiriga norozi bo'lib jaza' qilib emas, balki bu bolaning holiga rahmim kelib yig'layotibman. Alloh taoloning marhamati faqat marhamatli rahmdil bandalarga bo'ladi", dedilar".

232-bob. Xotini xasta bo'lgan kishiga shafqat

522. Ibrohim ibn Abi Abladan rivoyat qiliqdi, u kishi aytdilar: "Xotinim betob bo'lib qoldi. Shu vaqtda men Ummu Dardo (r.a.) oldilariga borardim. Ummu Dardo mendan: "Ahling (xotining) qalay?" - deb so'radilar. Men: "Xotinim hamon betob", desam, u kishi menga taom keltirib ovqatlantirib yuborardilar. Yana bir borganimda xotinimning holini so'radilar. Men: "Biroz tuzalib qoldi", degan edim, Ummu Dardo: "Xotinim betob deb yurganing uchun senga taom berar edim. Endi u tuzalib qolgan bo'lsa, men senga taom berolmayman", dedilar".

233-bob. A'robiylarni ziyorat qilish haqida

523. Abdulloh ibn Abbos (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi: "Rasululloh (s.a.v.) bir a'robiyning betobligini so'rash uchun kirdilarda: "Bu kasallikning senga zarari yo'q. Bu seni, inshoalloh, gunoxlardan poklaydi"dedilar. Shunda a'robiy: "Bu chol kishini qabrga olib borish uchun qaynab toshib turgan isitma-ku", dedi. Rasululloh (s.a.v.): "Xayr, unday bo'lsa, sening aytganing bo'lsin!" - dedilar", deb naql qiddilar.

Imom Tabaroniy rivoyatlariga qo'ra a'robiy ertasi kechquruts vafot etgan .

234-bob. Bemorni ziyorat qilish fazilati

524. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi: "Bir kuni Rasululloh (s.a.v.): "Kim bugun erta bilan ro'zador bo'lib turdi?" - deb sahobiyarlardan so'ragan-larida, Abu Bakr Siddiq: "Men", dedilar. Rasululloh (s.a.v.): "Sizlardan qaysi biringiz bugun bir bemor-ni borib ko'rdi?" - dedilar. Abu Bakr Siddiq: "Men", dedilar. Rasululloh (s.a.v.) yana: "Qaysi biringiz biror kishiga janoza o'qishda hozir bo'ldingiz?", deb so'raganlarida ham Abu Bakr Siddiq: "Men", dedilar. Rasululloh (s.a.v.) yana: "Bugun qaysi biringiz birorta misinga taom berdi?" - deganlarida ham Abu Bakr Siddiq: "Men", deb javob berdilar", deb hikoya qila-dilar. Bu hadis roviylaridan Marvon degan kishi Rasululloh (s.a.v.)ning: "Mana shu xislatlar kimda jam bo'lgan bo'lsa, albatga jannatga kiradi", degan gapla-rini men ham eshitganman, dedilar.

Boshqa bir rivoyatga ko'ra Abu Bakr Siddiq (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)ning shu va'dalarini eshitib: "Yo Rasulalloh, shunday inii ikki dunyoda ham hasrat va zoelikni ko'rmagan bo'ladi, albatta", degan edilar, Rasululloh (s.a.v.): "Siz ham shunday kishilardan-siz, deb umid qilaman", dedilar

525. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a, v.) xastalikning zo'ridan butun vujudi titrayotgan Ummu Soibning ziyoratiga bordilar. "Senga nima bo'ldi? - deb ahvol so'radilar xotindan. "Isitma vujudimni kuydiryapti, yo Rasulalloh! Alloh uni daf' etsin", dedi xotin. "Jim, xastalik haqida yomon so'z qilma. Bosqonning dami temirning zangini ketkazgandek, xastalik ham mo'minning xatolarini o'chiradi", dedilar Rasululloh (s.a.v.).

526. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi: "Rasululloh (s.a.v.) aytdilar: "Alloh taolo qiyomat kuni bir bandaga men sendan taom so'raganimda ber-magan eding", dedi. U banda: "Ey, Parvardigori olam! Sen mendan qanday qilib taom so'rabsan? O'zing butun jahonning rizqlantiruvchisisanku axir", dedi. Alloh taolo: "Sen bilmadingmi? Falonchi bandam sendan taom so'raganda bermagan eding. Agar o'shanga taom bergan bo'lganingda, uni albatta mening oldimda topar eding", dedi. Yana Alloh taolo: "Ey, odam bolasi! Men sendan suv so'raganimda suv bermagan eding", dedi. U kishi: "Ey, Rabbim! O'zing rabbil olamiynsan, men senga qanday suv beraman?" - dedi. Alloh taolo: "Bilmadingmi? Falon bandam sendan suv so'raganda bermagan eding, unga suv berganingda, albatta uni mening oldimda topgan bo'lar eding", dedi. Alloh taolo yana: "Ey, Odam farzandi! Betob bo'ldim, sen meni kelib ko'rmading", dedi. U kishi: "Ey, Alloh! Sen betob bo'lmaysan, o'zing rabbil olamiynsan, men Sening betobligingni qanday so'rayman", dedi. Alloh: "Sen bilmadingmi? Falonchi bandam betob bo'lganda borib so'ramading. Agar borib so'ragan bo'lganingda, albatta, uni mening oldimda topar eding", dedi".

527. Abu Said Xudriy (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Bemor kishini borib ko'ringlar, janozalar orqasidan qabristongacha yoki masjidgacha boringlar. Chunki bu ish sizga oxirat kunini eslatadi", dedilar".

528. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Uch narsa bor, ularning hammasini bajarish har bir musulmon kishining vazifasidir. Bemor kishini borib ko'rish, vafot etgan kishining janozasiga borish va aksa urgan kishi: "Alhamdulillah" desa, unga "Yarhamakalloh" ("Senga Alloh taolo rahm qilsin"), deb javob qaytarish", dedilar".

235-bob "Bemorga shifo tilamak haqida" bo'lib, unda (529-hadis) 227-bobdagi 507-hadis mazmuni takrorlangan, ammo bu hadis Sa'd ibn Abi Vaqqosning uch o'g'lidan rivoyat qilingan.

236-bob. Bemorni ziyorat qilish savobi

530. Abu Asmo' (Amr ibn Murshid Rahbiy) aytdilar: "Kim bir birodarining betobligini so'ragani borsa, u jannatning bog'ida bo'ladi". Abu Asmo' bu hadisni Savbondan, u kishi esa Rasululloh (s.a.v.)dan rivoyat qilganlar. Bu hadis boshqa sanad bilan ham Rasululloh (s.a.v.)ning o'zlaridan rivoyat qilingan.

531-hadis Hubayb ibn Sobitdan rivoyat qilingan bo'lib, yuqoridagi hadisning takroridir. 237-bob. Betob ziyoratida hadis rivoyat qilmoq

532. Ja'far ibn Abdulloh ibn Hakam (r.a.) aytdilar: "Abu Bakr ibn Juz' va Muhammad ibn Munkadirlar masjid ahllaridan bir necha kishilar bilan Umar ibn Hakam ibn Rofi' Ansoriyning betobliklarini so'rash uchun borib, unga: "Ey, Umar! Bizga bir hadis aytib bering", deb so'rashganda, u kishi: "Men Jobir ibn Abdullohdan eshitdim. Hz. Jobir

Rasululloh (s.a.v.)dan rivoyat qildilar: "Bir kishi betob odamni borib ziyorat qilsa, Allohning rahmatida yuradi, agar u bemor yonida o'tirsa, rahmati ilohiyada joy olgan bo'ladi", dedilar".

238-bob. Bemor oldida namoz o'qigan kishi haqida

533-hadis. Ato ibn Abi Raboh (r.a.) aytdilar: "Umar ibn Safvon betobligimni so'rash uchun keldilar. Shunda namoz vaqti bo'ldida, Abdulloh ibn Umar ular bilan to'rt rak'atlik namozni ikki rak'atlik qilib o'qidilar va "Bizlar musofirmiz", dedilar".

239-bob. G'ayrimuslimning betobligini so'rash haqida

534. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Yahudiylarning bir bolasi Rasululloh (s.a.v.)ga xizmat qilib yurar edi. U betob bo'lib qolganda Rasululloh (s.a.v.) ko'rga-ni uyiga bordilar, boshi tomonida o'tirib: "Sen Islom dinvni qabul qil", deb taklif qiddilar. Shunda bola tepasida o'tirgan otasiga qaradi. Ogasi esa: "Abulqosimga itoat qil. Islom dinini qabul qil", deganidan keyin, bola musulmon bo'dtsi. Rasululloh (s.a.v.): "Bu bolani do'zax o'tidan qutqazgan Alloh taologa hamdlar bo'lsin", deb bolaning uyidan chiqib ketdilar".

535. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) Madinai munavvaraga kelgan vaqtlarida Abu Bakr Siddiq bilan Bilol (Habashiy)ni isitma-bezgakushladi. Men ikkalalarining ham huzurlariga kirib: "O'tajon! O'zingizni qanday his qilayotabsiz? Yo Bilol! Siz ham o'zingizni qanday sezayotabsiz?" - deb ahvollarini so'radim. Otam Abu Bakrni bezgak tutgan paytda: "O'lim erta bilan O'z ahyai ayoli orasida o'tirgan kishiga ham kelaveradi. O'lim kishiga o'z oyoq kiyimlarini bog'laydigan ittsan ham yaqinroqdir", degan she'rni o'qidilar. Ammo hz. Bilol bezgaklari pasaygan vaqtda ovozlari chiqarib: "Koshki biror kecha Makkada bo'lib, atrofimda izxiru jalil degan o't-o'lanlarni ko'rish, Majna suvlariga tushish, Shoma va Tufayl tog'larini ko'rish menga muyassar bo'lganini bil-sam edi", mazmunidagi ikki bayt she'rni o'qirdilar. Men bu holatlarini ko'rib, Rasululloh (s.a.v.)ga kelib aytgan edim, Rasululloh (s.a.v.): "Ey, Alloh! Bizlarga Madina-ning Makka kabi yoki undan ham ko'proq muhabbatini ko'nglimizga sol, undagi kasallarni tuzat, uning so' va maddlariga bizlar uchun barakat ber va uning bezgagini Juhfaga yubor", deb duo qildilar".

Vodiy deb Makka shahri iroda qilindi. Izxir - xushbo'y o'simlik, jalil ham hovlilarda tikka o'sadigan nozik o'simlik. Majna - ilga-ri bozor joy bo'lgan, u Makkadan bir necha mil maso-fada joylash-gan. Shoma va Tufayl Makka yaqinidagi ikki tog' yoki buloq nomi. Juhfa - Misr, Shom va mag'riblnklar hajga kelganda ehrom bog'laydigan joylarning nomi. Juhfada Rasululloh (s.a.v.) da'vatlari-ning rivojiga qarshi kishilar bo'lgan bo'lsa kerak. Shuning uchun: "Ma-dina bezgagini juhfalıklarga yubor", deb duo qildilar

536. Abbas (r.a.) rivoyat qildilar: "Rasululloh (s.a.v.) xastalnib qolgan bir a'robiyni ziyorat qilib, shunday dedilar: "Sening uchun xavfli bir narsa yo'q. Inshoalloh, bu xastaliging tufayli gunohlaring yuvilib ketsin", "Aksincha, mening isitmam zo'r. Bunga chidashim qiyin", dedi a'robiy. "O'ylab gapir!" - dedilar Rasululloh (s.a.v.), bu bilan agar bu xastalikni sabr va bardosh bilan qarshilamasang, gunohlaring to'kilmagay, demoqchi bo'ldilar. 537. Nofi' (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Abdullohibn Umar (r.a.) kasal ko'rgani

borganlarida bemordan doimo: "Ahvoling qalay?" - deb so'rar edilar va qaytganlarida: "Alloh dardingni yengillatsin", deb duo qilar va shundan ortiqcha so'z aytmas edilar".

241 -bob. Betobning javobi

538-hadis. Ishoq ibn Said ibn Amr ibn Said otalaridan rivoyat qildilar: "Yusuf ibn Hajjoj urushda jarohatlangan Abdulloh ibn Umar (r.a.)ni ko'rgani kirdi va: "Qalaysan?" - deb so'radi. U: "Durust", deb javob qildi. So'ng Hajjoj: "Senga kim musibat yetkazdi?" - deb so'ragan edi. Abdulloh (r.a.): "Qurol taqish halol emas kunda uni taqishga amr qilgan shaxs", deb javob qiddi (Bu Hajjojning o'zi edi)".

242-bob. Fosiq ziyorat qilinadimi?

539. Abdulloh ibn Amr ibn Os (r.a.): "Mast qiladigan ichimliklar ichuvchi kishilar betob bo'lib qolganda ularni borib ko'rmanglar", dedilar.

243. Betob erkakni ayollar ko'rishi haqida

540. Horis ibn Ubaydulloh Ansoriy aytdilar: "Men Ummu Dardonni ko'rdim. U zotning mingan ulovlari ustida parda yo'q edi. U zot ansorlardan masjidga qatnab turadigan bir betob kishini ziyorat qilishga borayotgan edilar".

244-bob. Bemorni ko'rgani borganda uning ayolmga qaramaslik haqida

541. Abdulloh ibn Abi Huzayl Abu Mug'ira (r.a.) aytdi: "Abdulloh ibn Mas'ud bir necha kishilar bilan bir bemorni ko'rgani kirdilar. Bemor uyida bir xotin bo'lib, kirgan kishilardan biri unga tikilib Qarayverdi. Shunda Abdulloh: "Bu ayolga qarab gunohkor bo'lganingdan ko'zing teshilgani yaxshiroq edi", dedilar".

245-bob. Ko'zi og'riganda borib ko'rish haqida

542. Zayd ibn Arqam (r.a.) aytdilar: "Mening ko'zim og'rigan vaqtda Rasululloh (s.a.v.) ko'rgani keldilar-da: "Ey, Zayd! Agar ko'zing shu holaticha qolaversa nima qilarding?" - deb so'radilar. Men: "Shunda sabr qilgan va Alloh taolodan savob umid qilgan bo'lardim", dedim. Rasululloh (s.a.v.): "Ko'zing shu holatida qolib, sen unga sabr qilsang va Alloh taolodan savob umid qilsang, senga beriladigan savob jannat bo'ladi", dedilar".543. Qosim ibn Muhammaddan rivoyat qilindi: "Mu-hammad degan kishining suhbatdoshlaridan birining ko'zidyan nur ketdi. Kishilar uni ko'rgani borishganda, u: "Bu ikki ko'zim Nabiy muhtaram (s.a.v.)ga qarashim uchun menga kerak edi. Ammo Rasululloh (s.a.v.) bu dunyodan ketdilar. Endi menga shu ikki ko'zning nuri o'z joyiga kelishi uchun Tabbola kiyiklaridan bitta kiyik berishga rozi bo'lasanmi, deyilsa, men rozi bo'lmas edim", - dedi".

Tabbola - Yamandagi bir shahar nomi. Yoqut Hamaviy "Mu'jam al-butdon" ("Mamlakatlar to'plami") nomli asarida bu Tuhomadagi Tabbola bo'lmasa kerak, deydi. Ya'ni Tabbolaning arzimas bir dona kiyigi men uchun ikki ko'zimdan qiymatliroq bo'ladi yoki endi ko'zsiz hayot kechiraversam ham bo'ladi, demoqchi bo'lsa kerak

544. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.)dan: "Allohu azza va jalla bir bandani o'ziga sevimli ikkita a'zosi (ya'ni ikki ko'zi) bilan muftalo qilsam, keyin u shunga sabr qilsa, badaliga jannatni beraman", degan hadislarini eshitdim".

545. Abu Umoma (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)dan rivoyat qildilar: "Rasululloh (s.a.v.) aytdilar: "Allohu taolo: "Ey, Odam farzandi! Men sening ikkita nozik a'zoyingni (ko'zingni) olsam va shu musibatga duchor bo'lganingga sabr etsang va shunga mendan savob umid qilsang, senga jannatdan bo'lak savob berishga men rozi bo'lmayman", deydi".

246-bob. Bemorning qaysi tarafida o'tirmoq kerak?

546. Abdulloh ibn Abbos (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) bir bemorni ko'rgani borsalar uning boshi tomonida o'tirardilar. So'ngra yeggi martaba "Ulug' arshning egasi bo'lgan azamatli Alloh taolodan senga shifo bermog'ini so'rayman", deb duo qilar edilar. Agar qazo kuni yetmagan bo'lsa, u bemor dardidan shifolanib ketardi".

547. Rabi' ibn Abdulloh aytdi: Men Hasan Basriy bilan Qutoda ibn Da'omaning dardini so'ragani bordik. Shunda Hasan Basriy Qutodaning boshi tomonida o'tirib, undan ahvolini so'radilar, keyin: "Ey, Alloh! Bu kishining diliga va dardiga shifo bergin!" - deb duo qildilar

247-bob. Erkak uyida nima ish qiladi?

548. Asvad ibn Yazddan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Men Hz. Oyisha (r.a.)dan: "Rasululloh (s.a.v.) ahllari uylarida nima ish bilan shug'ullanar edilar?" - deb so'radim. Hz. Oyisha (r.a.): "Rasululloh (sa.v.) o'z ayollarining hamma xizmatiga qarashardilar va namoz vaqti bo'lganda masjidga chiqib ketardilar", dedilar".

Hirvadan rivoyat qshshngan 549-hadis, Hishom otasidan qilgan 550-hadis, Amra rivoyat qilgan 551-hadislarning barchasi Oyisha onamizdan naql qilingan bo'lib, 548-hadisning mazmuni kabi.

248-bob. Birovni yaxshi ko'rsa, o'ziga bildirsin

552. Miqtosom ibn Ma'di Karib aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Sizlardan qaysi biringiz birodarini yaxshi ko'rsa, yaxshi ko'rganligini unga ma'lum qilsin", dedilar".

Qars ikki qo'ldan chiqadi, deganlaridek, muhabbat ham ikki tomondan bo'lsa, davomlidir. Ya'ni biron kishi uning salohiyati, yaxshi yo'lda borayotganligi kabi hollari uchun yaxshi ko'rsa, uning ko'nglini ko'tarish va shu ishlarini taraqqiy ettirishga targ'ib qilish uchun muhabbat quyganini o'sha odamning o'ziga bildirishi kerak.

553. Mujohid ibn Jubayr (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.)ning sahobiyalaridan bo'lgan bir kishi meni uchratib, orqa to-monimdan kelib yelkamdan ushladilarda: "Men seni albatta yaxshi ko'raman", dedilar. Men u kishiga: "Meni sizga yaxshi ko'rsatgan Alloh taolo sizga ham o'z muhabbatini qo'ysin!" - dedim. Shunda u kishi Rasululloh (s.a.v.)ning: "Bir odam birovni yaxshi ko'rsa, yaxshi

ko'rganligini uning o'ziga bildirsin", degan hadislar bo'lma-ganda, seni yaxshi ko'rganligimni o'zingga aytmagan bo'lardim, dedilar. Keyin u kishi menga uylanishni taklif qila boshladilar. "Bizda bir qiz bor, lekin uning aka-ukasi yo'q", dedilar".

"Avro" so'zi lug'atda "aka-ukasi yuq" ma'nosida ham, "aybli, axloqi yomon xotin" ma'nosida ham izohlangan.

554. Anas ibn Molik (r.a.) aytadilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Ikki kishi bir-birini yaxshi ko'rsa, ularning afzali shu birodariga muhabbati qattiqroq bo'lganidir", dedilar".

249-bob. Kishi birovni yaxshi ko'rsa, uni surishtirib yurmasin

555. Muoz ibn Jabaldan rivoyat qilindi, u kishi: "Bir birodaringni yaxshi ko'rsang, u bilan janjallashma, har ikkala tomonga yomonlikni qo'zg'atadigan hara-katni ham qilma va uning haqida suriishtirma, chunki surishtirgan kishing uning dushmani bo'lsa, yo'q narsalarni gapirib oralaringizni buzib qo'yadi", dedilar.

556. Abdulloh ibn Amrdan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Alloh taolo yo'lida bo'lgan bir birodarini Alloh uchun yaxshi ko'rsa va uning o'ziga "Men seni Alloh uchun yaxshi ko'raman", degan bo'lsa va ikkalasi ham jannatga kirishga muvaffaq bo'lsa, Alloh yo'lida bo'lgani uchungina yaxshi ko'rganning darajasi ikkinchisining darajasiga nisbatan yuqoriroq bo'ladi", dedilar".

250-bob. Aql qalbdan bo'ladi

557. Ayyod ibn Xalifadan rivoyat qilindi, u kishi Hz. Ayai (k.v.)dan: "Aql - yurakda, rahmdillik - jigarda, mehr-shafqat taloq (qora jigar)da va nafas olish-chiqarish esa, o'pkada joylashgandir", degan gaplarini eshitdilar.

251-bob. Takabburlik haqida

558. Abdulloh ibn Amr aytdilar: "Bizlar Rasululloh (s.a.v.) huzurlarida o'tirgan edik. Shu paytda sahroda yashaydiganlardan ipakli kiyim kiygan bir kishi kelib, Rasululloh (s.a.v.) huzurlarida tik turgan holda bizlarga qarab: "Sizlarning birodaringiz (ya'ni Muhammad (a.s.) ot ustida yurishni yaxshi biladigan, aqlli va tajribakor kishilarning darajasini pastga tushirdi (ikkinchi rivoyatda: tushirmoqchi) va har bir podachining obro'sini ko'tarmoqchi bo'ldi", dedi. Shun-da Rasululloh (s.a.v.) uning kiyimlaridan ushlab turib: "Ustingda aqlsiz bir kishining kiyimini ko'rayo-tibman", dedilarda: "Alloh taoloning payg'ambari hz. Nuh (a.s.) o'lish vaqtlarida o'g'lilariga xitob qilib: "Men senga vasiyat qilaman, ikki narsaga buyurib, ikki narsadan qaytaraman. Birinchi - "Lo iloha il-lalloh" kalimasini aytib yurishingga buyuraman, chunki butun yetti qavat osmon va yetti qavat yerlarni torozining bir pallasiga va "Lo iloha illalloh" kalimasini ikkinchi pallasiga qo'yilsa, bu kalima qo'yilgan palla albatta og'ir keladi. Agar yetti qavat osmon va yetti qavat yerlar hammasi zich bir halqa bo'lsa, "Lo iloha illalloh" kalimasi ularning hammasini mayda-mayda qilib yuboradi. Ikkinchidan, "Subhonallohu va bihamdihi" kalimasini aytib yurishingga buyura-man, chunki bu kalima hamma maxluqotning aytadigan virdidir va shu kalimani aytishlari tufayli Alloh taolo hammalarining rizqini yetkazadi", dedilar. Yana hz Nuh (a.s.): "Seni ikki narsadan, ya'ni Alloh taologa shirk keltirishdan va kibrlanishdan qaytaraman", dedilar. Shunda men aytdim: "Yo Rasulalloh! Bu shirk keltirish nimaligani

biz bilganmiz, ammo kibr nimadir? Bir kishida ichki-tashqi kiyimi bo'lib, ularni kiyib yursa, kibr bo'ladimi?" - deb so'raganda, Rasululloh (s.a.v.): "Io'q", dedilar. "Bo'lmasa bir kishida chiroyli tasmalik bir juft kovushi bo'lib, uni g'irchillatib kiyib yursa, kibr bo'ladimi?" Rasululloh (s.a.v.): "Yo'q", dedilar. "Ot, xachir, teva kabi ulovi bo'lib, uni minib yursa kibr bo'ladimi?" Rasu-lulloh (s.a.v.) yana: "Yo'q", dedilar. "Bir kishining yaxshi suhbatdosh do'stlari bo'lib, ular bilan suhbatlashib o'tirsa, bu kibr bo'ladimi?" Rasululloh (s.a.v.): "Yo'q, bularning hech biri kibrga qo'shilmaydi", dedilar. "Yo Rasulalloh! Endi bo'lmasa kibr nimadan iboratdir?" Rasululloh (s.a.v.): "Haqiqatni, to'g'ri so'zni tan olmaslik va boshqa kishilarni o'zidan past hisob-lashlik kibr bo'ladi", dedilar".

559-hadis yuqoridagi 558-hadisning aynan takrori.

560. Abdulloh ibn Umar (r.a.) Rasuli akram (s.a.v.) dan rivoyat qildilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Kim o'zini boshqalardan katga deb hisoblasa yoki yurish-turishlarida boshqalarni pisand qilmay kibrlanib yursa, qiyomat kuni Allohu azza va jalla huzuriga borganda Alloh taolo unga g'azab nazari bilan qaraydi", dedilar".

561. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Kim o'z xizmatkori bilan taom yesa, ko'cha va bozorgohlarda eshak minib yursa va qo'y-echkilarni bog'lab, ularning sutini sog'aversa, bu kishida kibrlilik qolmagan bo'ladi", dedilar".

562. Kiyimfurush Solih o'z buvisidan rivoyat qildi, u ayol aytdi: "Hz. Ali bozordan bir dirhamga xurmo sotib olib, uni o'zlari ustlariga tashlab yuradigan chodirlariga o'rab ko'tardilar. Shunda men: "Ey, amir almo'minin! Bu yukingizni men ko'tarib boray", deganimda, hz. Ali: "Yo'q, ayolmand kishi o'zi ko'tarishi kerak", dedilar".

563. Abu Said Xudriy va Abu Hurayradan rivoyat qilindi. Bularga Rasululloh (s.a.v.) aytdilar: "Alloh taolo izzat, qudrat - mening pastki kiyimim va kat-talik esa, yelkamga tashlab yuradigan ridoimdir. Mana shu ikki libosni kiyishga kim men bilan sherik bo'lmoqchi bo'lsa, men uni azobga solaman, dedi".

564. Haysam ibn Molik Toiy aytdilar: "Men Nu'mon ibn Bashirdan minbar ustida turib: "Shaytonning ov qiladigan to'r va tuzoqlari bor. Uning to'r va tuzoqiari - kishi Alloh taoloning bergan ne'matlari uchun shukr qilish o'rniga tug'yonga ketishi, yo'ldan ozishi va Allohning bergan mol-mulklarini o'zim topdim, deb faxrlanishi va Allohning bandalaridan o'zini yuqori hisoblashi va nafsning xohishiga berilib, Alloh taoloning yo'lidan boshqa yo'llarga kirib ketishidir", degan so'zlarini eshitdim".

565. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasuli amin (s.a.v.): "Jannat bilan do'zax da'volashishdi. Do'zax: "Menga zolimlar, o'zlarini katta oluvchi mutakabbirlar kiradi", dedi. Jannat esa: "Menga zaif va ojizlar, faqir bo'lgan kishilar kiradi", dedi. Shunda Alloh rabbil olamiyn jannat-ga xitob qilib: "Ey, jannat! Sen mening rahmatim-san, xohlagan bandalarimga marhamat qilib, sen bi-lan birga qilaman", dedi. Do'zaxga ham xitob qilib: "Ey, do'zax! Sen mening azobimsan, istagan kishi-larimni sen bilan azoblayman va ikkalangizni ham loyiq kishilar bilan to'ldiraman", dedi".

566. Abu Salama ibn Abdurrahmon aytdilar: "Rasu-li akram (s.a.v.)ning sahobiyolari ibodatlarni aztahidil, jiddu jahd bilan ado qilardilar. Ular majlislarida ba'zan she'rlar

o'qishar va johiliyat zamonida-gi ishlarini eslashar edilar. Ammo kimki Alloh taoloning amrini noto'g'ri qilishga taklif qilsa, jahllari chiqib ko'zlarining kosasi aylanib ketardi".

567. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Bir chiroyli va husndor kishi Nabi muhtaram (s.a.v.) huzurlariga keldi. U kishi: "Men husnjamolni yaxshi ko'raman va Alloh taolo xohishimga muvofiq menga bergan chiroyini o'zingiz ko'rib turibsiz. Bironta odam mana shu oyog'imdagi kovushimning ipicha ham husnda mendan ustun bo'lishini istamayman. Endi shu odat kibr hisoblanadimi?" - dedi. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Yo'q, bu kibr emas, haq so'zni tan olmaydigan va odamlarni tahqirlab, o'zini ulardan ustun hisoblovchi bunday ki-shini mutakabbir deb aytiladi", dedilar".

568. Amr ibn Shu'ayb o'z bobolaridan, u kishi Rasuli amin (s.a.v.)dan rivoyat qildilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Mutakabbir kishilar qiyomat kuni suratleri odamlar shaklida bo'lsa ham, xorlikdan kishilarni oyog'i ostida ezilib mayda chumoli hajmida bo'lib mahshargohga boradilar. Mazallat va xorlik butun vujud-larini o'rab olgan holda do'zaxdagi bo'lis deb ataladigan qamoqxonaga sudrab olib boriladi. Ustlarida lovillab olov yonib turadi. Tashnalikdan noligan vaqtlaringda do'zaxdagilarning badanidan oqqan qon yinglar, iflos narsalardan ichiriladi", dedilar".

252-bob. Zulm qilgan kishidan o'ch olish va g'olib kelish haqida

569. Hz. Oyisha (r.a.)dan rivoyat qilindi. Rasululloh (s.a.v.) bu zotga: "Bor, seni malomat qilgan kundoshlaringdan o'chingni ol!" - deb o'chlarini olishga ruxsat bergan edilar'.

570. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) nyung ayollari (kundoshlarim) Rasululloh (s.a.v.)ning qgazlari hz. Fotimai Zahroni o'zlari tomonidan vakil qgalib, u zot huzurlariga yubordilar. Fotima (r.a.) kelib Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga kirish uchun ruxsat so'uradilar. Shu paytda Rasululloh (s.a.v.) mening lungim, pastki kiyim va chodirimga o'ralib, men bilan birga o'tirgan edilar. Rasululloh (s.a.v.)ning ruxsatlarizdan keyin Fotima kirib: "Xotanlaringiz faqat Oyishani demay, balki barcha ayollaringizga ham bir xilda qaramog'ingizni so'rab meni yuborishdi", dedilar. Hz.Fotimaga javoban Rasululloh (s.a.v.): "Ey, qizcham! Men sevgan kishini sen ham sevasanmi?"- deb so'radilar. Hz. Fotima: "Siz sevgan kishini men albatta sevaman", degan edilar, Rasululloh (s.a.v.): "Unday bo'lsa sen bunga (Oyishaga) muhabbat qo'ygin", dedilar. Shu bilan hz. Fotima Rasululloh (s.a.v.) huzurlarizdan chiqib ayollar oldiga bordilar va voqeani bayon qjlganlarida, ular: "Siz bizning ko'nglimizdagi maq sadni Rasululloh (s.a.v.)ga aqiqroq tushuntira olmabsiz, yana qaytib boring!" - deyishdi. Hz. Fotima: "Men Alloh nomi bilan ont ichib aytamanki, bundan keyin Oyisha to'grilarida Rasululloh (s.a.v.)ga aslo gapirmayman", dedilar. Shundan keyin ular hz. Zaynab bint Jahsh (r.a.)ni yubordilar. Zaynab ham Rasululloh (s.a.-v.)ning ruxsatleri bilan huzuri oliylariga kirib, ayollarining iltimoslarini bildirdilar, meni yomonlab koyidilar va mazzamat qildilar. Shunda Zaynabga javob qaytarishim uchun menga ijozat bersalar, degan umid bilan Rasululloh (s.a.v.) ga qarayverdim. Oxiri u kishidan o'ch olishimga Rasululloh qarshi emaslikla-rini bilib olganimdan keyin shu qadar qattiq ta'na qiddimki, hatto so'zlatmay qo'ydim va g'alaba qozondim. Shunda Rasululloh (s.a.v.) tabassum qilib: "Ha, bu Oyisha, albatga, Abu Bakr Siddiqning qizlarida", deb qo'yidilar".

Mazkur hadisga bog'liq voqea shunday bo'lgan edi: Rasulullloh (s.a.v.) hz. Oyisha

(r.a.)ning xonalarida bo'lgan bir kushi ul zotning boshqa zavjalari hz. Zaynab (r.a.) izn so'ramay achchiq-langani holda kirib kelib, Rasululloh (s.a.v.)ga achchiq-tiziq gapira boshladi. Keyin esa, Oyishaga hujum qildi.. Rasululloh (s.a.v.) unga qarshi biron narsa deb og'iz och-madtsilar. Hz. Oyisha (r.a.)ga javob aytish uchun ruxsat bergan ma'noda: "Zaynab oldingda turibdi, o'chingni olaver", dedilar. Bu hadisga bog'liq voqea to'la tafsiri bilan 570-hadisda kelladi.

2 Bu o'rindagi ota sevgan odamni sevish haqidagi fikr shu kshtobdagi 20, 21 va 22-boblardagi qator hadislar bilan musstahkamlanadi Chunki Zaynab onamiz sohibjamol va Rasuli akram (s.a.v.) nazdi-larida hurmatli bo'lib, onamiz hz. Oyisha (r.a.) bilan Rasululloh (s.a.v.)ga maqbul bo'lshtda doim musobaqa qilishadigan ayollar edilar.Ya'ni Oyisha (r.a.) otalaridek o'tkir fikrli, ziyrak va savol-ga muloyimlik bilan darhol javob qaytara oladigan ayol deb maqtagan bo'ldilar

253-bob. Qahatchilik va ochlik yilida kishilarning bir-birlariga yordamlashishlari haqida

571. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi: "Oxirgi zamonda ocharchilik bo'ladi. Shunday vaqt kimga to'g'ri kelsa, och kishilarga boshqalarni teng qilmasin (ya'ni: bularga ko'proq xayri ehson qilsin)", dedilar.

572. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Ansorlar Rasululloh (s.a.v.)ga: "Xurmo daraxtlarimizni bizlar bilan muhojir birodarla-rimiz-ga taqsim qilib bering!" - deb iltimos qilishganda, Rasululloh (s.a.v.): "Yo'q", dedilar. Keyin ular muhojirlarga qarab: "Bo'lmasa xurmoga qarash mehna-tidan bizlarni qutqazasizlar va mevalariga sizlarni sherik qilamiz", dedilar. Shunda muhojirlar: "Bu fikrlaringizni qabul qilib, shunga muvofiq amal qilamiz", dedilar".

Rasuli akram (s.a.v.) ansorlarning bu taklifini yaqinda bo'lajak futuhotlardan umid qilib va o'zlari qiynalib qolishlarini hisobga olib qabul qilmadilar.

573. Abdulloh ibn Umar (r.a.) aytdilar: "Hz. Umar ibn Xattob qattiq ocharchilik va og'ir musibatli bo'lgan ramoda yili eqin ekiladigan va xurmo daraxtlari o'tqazilgan hamma qishloqlarda yashaydigan arablarga teva, bug'doy va zaytun moylaridan yordam qilishda sa'y-harakat qildilar. Bu ocharchilikdan hamma qishloqlarda qurg'oqchilik paydo bo'lib, ahllarini og'ir mashaqqatga solib qo'ydi. Shunda hz. Umar tik turib: "Ey, Alloh! Bu xalqlar rizqini tog'lar boshidan yetkazgin!" - deb duo qil-dilar. Alloh rabbil olamiyn bu zotning duolarini va musulmonlarning "omin" degan tilaklarini qabul qilib, yomg'ir yog'dirdi. Shunda hz. Umar Alloh taologa hamd etib: "Alloh taolo shu musibatni ko'tarmaganda, uylarida kengchilik bo'lgan musulmonlar xonadonidan birontasini ham qo'ymay, ularga o'zlarining adadicha faqirlardan albatta kiritgan bo'lardim, toki bir kishiga kifoya qiladigan taomdan ikki kishi tanovul qilib, halokatga uchramasdi", dedilar".

Hijratning o'n sakkizinchi yili (18/639)da qurgoqchilik bo'lib, shamol tuproqni kuldek sovurgan, hatto yovvoyi hayvonlar odamlar atrofiga kelib, panoh topgan edilar. Shunda hz. Umar Rasululloh (s.a.v.)ning amakilari hz. Abbos (r.a.) bilan chiqib, Alloh taolo-dan yomg'ir talab qildilar va toki odamlar o'zlarini o'nqlab olma-gunlaricha men hech narsa

yemayman va ichmayman, deb qasam ichdilar. Mana shu yilni om arromada ("kul yoqqan yil") dyob ataladi.

574. Salama ibn Akva' (r.a.) aytdilar: "Rasuli akram (s.a.v.): "Qurbonlik qilganingizdan uch kun o'tgach uyingizda shu qurbonlik go'shtidan biror narsa qolmasin", dedilar. Keyingi yili sahobiyalar: "Yo Rasulalloh! Bu yil ham o'tgan yildagidek qilamizmi?" - deb so'rashganda, Rasululloh (s.a.v.): "(Qurbonlik go'shtlaringizdan) o'zlaringiz yenglar va kelajak kunlaringiz uchun saqlab ham qo'ysalaringiz bo'ladi. Chunki o'tgan yili kishilar qiyinchilikda bo'lganlari uchun men ularga yordam qilmoqlaringizni iroda qilib, yuqoridagi buyruqni bergan edim", dedilar".

"Qurbonlik go'shtidan biron narsa qolmasin" - ya'ni faqiru miskinlarga tarqatib yuborilsin.

254-bob. Tajribalar haqida

575. Urva ibn Zubayrdan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Men Hz. Muoviya oldilarida o'tirgan edim. Shunda u kishi o'zlaricha nimanidir gapirdilarda, keyin ko'zlarini ochib: "Tajriba bo'lmasa kishida halimlik va aqllilik mutlaqo bo'lmaydi", dedilar va shu so'zlarini uch martaba takrorladilar".

576. Abu Said Xudriy (r.a.) aytdilar: "Kishi qoqilmay, toymay turib aqlli, xulqli bo'la olmaydi va har bir yaxshi-yomonni boshidan kechirmay turib hakim, olim bo'la olmaydi".

577-hadis 576-hadisning aynan takrori.

255-bob. Alloh uchun taomlantirmak

578. Hz. Ali (k.v.)dan rivoyat qilindi, bu zot aytdilar: "Bir so' yoki ikki so' taomni Alloh uchun do'st tutgan birodarlarimdan bir nechasini yig'ib kelib, shularga yedirganim men uchun bozorlaringizga borib bir qul ozod qilganimdan ko'ra yaxshiroq".

256-bob. Johiliyat zamonida tuzilgan ittifoq

579-hadis. Abdurrahmon ibn Avf (r.a.) aytdilar: "Men amakilarim bilan xushbo'y ishlatganlar muohadasida hozir bo'lgan edim. O'sha muohadani buzish uchun menga qizil tevalar berilsa bas, men uni buzishni xohlamayman".

Ya'ni fil voqeasidan biroz vaqt ilgari Quraysh qabilasidan kelib chiqqan tuqqizta kichik qabilalar bir joyga to'planib, asli makkalik yoki boshqa joydan kelib Makkada turib qolgan bir kishiga birov zulm qilsa, undan o'ch olmay qo'ymaslikka ittifoq tuzishdi. Shunda Abdul Mutallibning qizi Ummu Hakim ularga bir idishda xushbo'i narsa yubordi. Ular shu idishga qo'llarini tiqib turib, shu muohadani buzmaslikka Ka'batulloh bilan qasam ichishdi. Mana shu muohadani "Xilf al-mutayyibin" ("Xushbo'y idishga qo'l tiqqanlar ittifoqi") deb ataldi.

257-bob. Aka-uka tutintarish haqida

580. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasul akram (s.a.v.) Abdulloh ibn Mas'ud bilan Zubayr ibn Avom (r.a.)ni aka-uka tutintirdilar".

581. Yana Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) mening Madinai munavvaradagi hovlimda Quraysh (makkaliklar) bilan ansor (madinaliklar) o'rtalarida ittifoq tuzdirdilar".

258-bob. Islom dinida ittifoq tuzish hakida

582. Amr ibn Shuayb bobolaridan rivoyat qildilar: "Makkai mukarrama fath qilingan yili Rasululloh va'z qilmoq uchun Xonai Ka'baning zinapoyalarida o'tirib, Alloh taologa hamdu sanolar aytdilar, keyin: "Johiliyat zamonida kimning shartnomasi bo'lgan bo'lsa, Islom uni o'zgartirmay, balki mustahkamlaydi. Makkai mukarrama fath qilindi, endi Makkadan boshqa yerga hijrat qilishning hojati yo'q", dedilar".

Ya'ni bu shartioma Islom qonuniga (silai rahm qilish, mazlum-larga yordam berish kabilarga) muvofiq kelsa, Islom dini uni o'z holicha qoldiradi, o'zgartirmaydi. Ammo unga muvofiq bo'lmasa, uni bekor qiladi. Makka fath qilinganidan avval unda mushriklar ko'p bo'lib, Islom diniga kirgan kishilar uchun uch xil hukm bor edi: 1. Makka-dan chiqib ketishga qodir kishi u yerda turaversa-yu, dishpsh oshkora qilishga va Alloh taoloning farmonlarini bemalol ijro qilishga imkoniyati bo'lmasa, Makkadan chiqib ketmog'i vojib edi.

2. O'zi hijrat qilishga qodir va shu bilan birga din amallarini bemalol ijro qilishga ham imkoniyati bor. Bunday odamlarga hijrat qilmoq mustahab; ya'ni hijrat qilsa, savobi bor, agar qilmagan taqtsirda ham gunoh bo'lmaydi. 3. Bir kishi asirlik yoki betoblik kabi uzrlari sababli hijrat qilishga imkoniyati bo'lmasa, imkoniyat toshuncha tu-raveradi. Endi Makka musulmonlar qo'lga kirib, shirkdan toza-landi, demak, bu yerdan hijrat qilishga hojat qolmaydi, musulmon-lar bu yerda ham endi Islom arkonlarini bajaraveradilar.

259-bob. Ilk yoqqan yomg'ir rahmatdir

583. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Bizlar Nabiy muhtaram (s.a.v.) bilan birga turgan vaqtimizda yomg'ir yog'di. Shunda Rasululloh (s.a.v.) muborak badanlaridan kiyimlarini yechib, unga yomg'ir suvini tekkizdilar. Biz: "Yo Rasulalloh! Nima uchun bunday qildingiz?" - deb so'raganimizda, Rasululloh (s.a.v.): "Chunki bu yomg'ir Allohning rahmati, u Alloh azza va jalla huzuridan yangi keddi. Undan takabburlanish uchun men shunday qildim", dedilar".

260-bob. Qo'y, echkilar barakali narsalardir

584. Humayd ibn Molik ibn Haysam aytdilar: "Men Abu Hurayra bilan Aqikdagi yerlarida o'tirgan edim. Madina ahllaridan bir qancha kishilar ulovlarga minib kelib tushishdi. Shutsda menga Abu Hurayra: "Onamga borib o'g'lingiz sizga salom aytdi va bizlarga biror taom yuborsinlar, deb iltimos qildi, deb aytgin!" - dedilar. Onalari arpa unidan yopgan uchta kulcha, ozgina zaytun moyi va tuzlarni bir idishga solib, mening boshimga qo'ydi. Ularni olib kelib oldilariga qo'yga-nimda, Abu Hurayra: "Allohu akbar, Alloh taologa hamdlar bo'lsinki, bizni non bilan ham to'ydirdi. Bundan ilgari bizning taomimiz faqat xurmo bilan suv-dangina iborat bo'lardi", dedilar. Ammo u kelgan kishilar bu

taomdan sira yemay turib ketishdi. Keyin Abu Hurayra menga: "Ey, birodar! Qo'ylarishta yaxshi qara, ularning yotadigan joylarini pokiza, toza tut, tumshuqlarini tozalab tur, yoki ustlaridagi chang, g'uborlarni artib yur, yotadigan joylari atrofida namoz o'qiyver, chunki qo'ylar jannat hayvonlaridandir. Men jonim o'z ixtiyorida bo'lgan zot nomi bilan qasam ichib aytaman, bir vaqtlar keladiki, unda bir to'da qo'y o'z egasiga Marvon ibn Hakamning hovlisidan ham yaxshiroq bo'lib tuyuladi", dedilar".

585. Hz. Ali (k.v.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasuli akram (s.a.v.): "Qaysi bir xonadonda bir bosh qo'y bo'lsa bir baraka, ikki bosh bo'lsa, ikki baraka va uch bosh bo'lsa, ko'p barakotlar hosil bo'ladi", degan edilar".

261-bob. Hayvonlar egasi uchun quvvatdir

586. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasuli akram (s.a.v.): "Kufurning boshi kun chiqar tomonda, faxrlanish va manmanlik shahardan tashqarida yashaydigan yuzlab, minglab ot va tevalari bo'lgan kishilarda bo'ladi, viqor va tavoze'lik esa qo'y egalarida bo'ladi", dedilar".

Kufurning boshi Sharq tomonda deganlari, vallohi a'lam, Sharq Arabistonga nisbatan Fors mamlakati bo'lib, u yerda majusiylik rivoj topgan davrga muvofiq aytilgan bo'lsa kerak. Ko'p ot va tevalari bo'lganlar davlatmandlik bilan g'ururlanib, boshqalarni mensimaydilar. Ammo qo'y egalariga esa, qo'ylardagi kamtarlik, saxovatlik xislatlari o'tar ekan.

587. Abdulloh ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Men itlar bilan qo'ylar haqida taajjublanaman. Qo'ylardan qancha-qanchasini har yili kishilar so'hib yeydi va qanchasi Alloh taolo yo'lida hadya-ehson qilinadi. Ammo bir urg'ochi it qancha bola tug'adiyu, lekin hisoblab ko'rilganda qo'ylar soni itlarga nisbatan juda ko'p bo'ladi, men shunga taajjub qilaman".

588. Abu Suf'yon Qurayshiy aytdilar: "Hz. Umar ibn Xattob mendan: "Ey Abu Suf'yon, senga keladigan daromad qancha?" - deb so'radilar. Men: "Ikki ming besh yuz", dedim. Shunda u kishi: "Ey, Abu Suf'yon! Qurayshning yigitlari sizlarga voliy bo'lib qolishlaridan avval sen dehqon-chilik va chorvalardan o'zingga mulk qilib ol! Chunki ular nazdida shundan boshqa yo'l bilan keladigan daromad mol hisoblanmaydi", dedilar".

589. Abda ibn Hazi aytdilar: "Teva egalari bilan qo'y egalari bir-birlari bilan faxrlanishdi. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Hz. Muso (a.s.) qo'y boquvchi bo'lsa-lar ham payg'ambar bo'ldilar, hz. Dovud ham podachi bo'lishlariga qaramay payg'ambar bo'ldilar va men ham Ajoyddagi ahllarimning qo'ylarini boqib yuradigan podachi bo'lganman. Shunga qaramay Alloh taolo meni payg'ambar qildi", dedilar.

262-bob. A'robiylashish haqida

590. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Katta gunohlar yettitadir; shulardan to'rttasi quyidagilar: ularning birinchisi Alloh taologa shirk keltirish, so'ngra in-sonni nohaq o'ldirish, erga tekkan afifa xotinlarni zinokor deb tuhmat qilish va a'robiylashish (sahro, dashti biyobonlarga chiqib ketish)".

Islom avvalida shunday hukm joriy bo'lgan. Ammo shahar yerlar-da biror fitna bo'lib,

shori' (qonun chiqaruvchi) tomonidan ruxsat berilganda sahroga chiqib ketish bundan mustasno

263-bob. Qishloqlarda istiqomat qiluvchi kishi haqida

591. Savbon (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) dedilar: "Ey, Savbon! Kimsasiz va pastqam joylarda o'garma. Chunki unday yerlarda o'tirish qabr ichida o'tirish bilan barobardir". Roviyy Axmad ibn Osim: "Kufr kimsasiz joylar kabidir", deb qo'shimcha qiddilar.

592-hadis ham Savbondan rivoyat qshingan bo'lib. 591-hadisning aynan o'zidir.

264-bob. Oqar suv yoqasida o'tirmoq haqida

593. Shurayh aytdilar: "Hz. Oyisha (r.a.)dan: "Rasululloh (s.a.v.) cho'lu sahrolarga chiqarmidilar?" -deb so'radim. Hz, Oyisha (r.a.): "Albatta, ana shu oqar suvlarning oldigacha kelar edilar", deb javob berdilar".

594. Amr ibn Abdulloh aytdilar: "Muhammad ibn Abdulloh ibn Usaydni ko'rib qoldim. Ustiga ixrom yopilgan hayvonga minib ketayotgan ekan. Ixrom hayvonning yelkasidan to oyog'igacha tushib turar edi. Men undan: "Nega buni hayvon ustiga yopding?" - deb so'radim. "Otam Abdullohning shunday narsa yopganini ko'rgan edim", deb javob berdi.

265-bob. Sir saqlamak va gap tashimaslik haqida

595. Abdulloh ibn Abdurrahmon ibn Abdulqoridan rivoyat qilindi, u kishi: "Hz. Umar ibn Xatgob (r.a.) ansorlardan bir kishi bilan o'tirgan edilar. Shu vaqtda Abdurrahmon ibn Abdulqori (otam) kelib, ular yonida o'tirdilar. Shunda hz. Umar (r.a.): "Oramizdagi gapni odamlarga borib aytib yuradigan kishini biz xoxda-maymiz", dedilar. Abdurrahmon hz. Umar (r.a.)ning gaplariga javoban: "Men o'zim shunday (ya'ni mendan kishilarning gapini so'raydigan) kishilar bilan o'ti-rishmayman", deganlarida, hz. Umar (r.a.): "Bu fikring noto'g'ri, ular bilan ham o'tirishaver, lekin bizning gapimizni izhor qilma (sirni saqla)", dedilar, keyin ansorlarga qarab: "Odamlar mendan keyin kimning xalifa bo'lishini mo'ljal qilishayotibdi?" - deb so'radilar. Ansorlar muhojirlardan bir necha kishilar nomini aytib shular xalifa bo'ladi deyishayotibdi.dedilaru, lekin hz. Ali (k.v.)ning is-mlari bular ichida zikr qilinmadi. Shuning uchun hz. Umar (r.a.): "Ular nima uchun Abulhasan (hz. Ali (k.v.)ni tilga olishmadi? Men Alloh nomi bilan qasamyod qilamanki, agar hz. Ali ularga xalifa bo'lsa, hammalarini to'g'ri, haq yo'lda olib borishga boshqa kishilardan ko'ra munosibroq bo'lardi", dedilar".

1 Arab tilidagi "ihrom", "ehrom" va "ixrom" so'zlarining farqini aniqdab o'tishgga to'g'ri keladi: "ihrom" - buyuk inshoot. "ehrom" - hajga otlanganlarning yupqa matodan tikilgan oppoq kiyimlari. Ixrom - oqjundan to'qilgan mato bo'lib, uni ulovning ustiga ham yopganlar hamda kiyym sifatida foydalanganlar. Aslida Qadimgi yunonlar va rumoliklarning ustki kiyimi bo'lgan.

266-bob. (Dunyoviy) ishlarda oshiqmaslik haqida

596. Hasan Basriy (r.al.) aytdilar: "Bir kishi vafot qilib, undan bir o'g'li bilan bitga quli

qoddi. Ulishi vaqtqda qulini o'g'liga vasiy qilib ketdi. Bola katta bo'lib, quli uni uylantirdi va xo'jasining topshiriklarini to'g'ri va batamom ijro qilib bordi. Keyin bola: "Men ilmga boraman, safar uchun kerakli narsalarni to'g'rilab bering", deb qulga buyurdi. Qul yo'l xarajatlarini, ulovi va ozuqlarini tayyorlab bolani jo'natdi. Bola bir olim kishiga borib, ilm talab qilib kelganini aytganda, u: "Xo'p, lekin hozir emas, qachon o'z yurtingga jo'naydigan vaqtingda menga kelsang, ilm o'rgataman!" - deb va'da berdi. Keyin bola yo'lga chiqmoqchi bo'lib olim huzuriga borib unga bergan va'dasini eslatdi. Shunda olim: "Alloh taolodan ko'rq, sabrli-chvdamli bo'l, qiladigan ishlaringda sho-shilma! Mana shu ilm senga kifoya", deb bolaga oq fotiha berib jo'natdi. Bu voqeani xikoya qilayotgan Hasan: "Mana shu uch og'iz so'z hamma yaxshilikni o'z ichiga olgandir". deydi. Bola domladan olgan uch og'izgana ilmni takrorlab, uyiga qaytib keldi. Mingan ulovidan tushib hovlisiga kirsa, xotini uxlab yotibdi va undan chetroqda bir erkak odam ham uxlab yotganini ko'rdida, bir xayolga borib qattiq g'azablandi. Bunga qanday chidash mumkin, deb o'ldirish uchun ulovidagi qilichni olib kelmoqchi bo'ldi. Lekin domla o'rgatgan uch so'z ti-liga keddi-yu, o'zini to'xtatdi. Yana o'sha kishi tepasiga borib turib shayton vasvasasi bilan avvalgidan ham battarroq jahli qo'zg'aldi. Qilichni olib kelib uni o'ldirmoqchi bo'layotganda, u kishi uygonib qoldi-yu, bolani ko'rishi bilan salomlashib, uni quchoqlab o'tsdi va: "Mening huzurimdan ketganishdan so'ng nimalarni bilib kelding?" - deb so'radi. Bola: "U yerdan ko'p narsalarni o'rganib keldim. Urgangan ilmim shundoq: sizni o'ldirish uchun tepangazga uch marotababorib keldim, ammo oxiri u sizni o'limdan saqlab qoldi", dedida voqeani bayon qilib berdi".

267-bob. Halimlik haqida

597. Ashaj Abulqays (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) menga: "Sizda Alloh taolo yaxshi ko'radigan ikkita axloq bor ekan", dedilar. Men: "Ular nimadir, yo Rasulalloh?" - deb so'raganimda, Rasululloh. (s.a.v.): "Ular halimlik va hayo", dedilar. Men yana: "Shu ikkita xulq menda avvaldan bor edimi yoki yangidan vujudga kelganmi?" - dedim. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Avvaldan bor bo'lgan", dedilar. Men: "Meni o'zi sevgan ikkita xulq bilan yaratgan Alloh azza va jallaga hamd va tashakkurlar bo'lsin!" - dedim.

Ya'ni bu ikki julq menga ota-bobomddn (qovdan) o'tib kelganmi yoki Alloh taolo o'zim bilan birga yaratgaimn, demoqchi.

598. Abu Said Xudriy (r.a.)dan rivoyat kdlindi: "Rasululloh (s.a.v.) Ashaj Abdulqaysga: "Hakdqtada ham senda Alloh sevadigan ikkita xislat bor: bular vazminlik va ishlarda shoshilmaslikdir", dedilar".

599-hadis 598-hadisning takrori, faqat u Abdulloh ibn Abbosdan ri-voyat qilingan, 600-hadis 597-hadisning takrori, u Mas'ud Abdiydan ri-voyat qilingan.

268-bob. Zulm va haddan oshmoqlikning jazosi haqida

601. Abdulloh ibn Abbos (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi: "Farazan bir tog' ikkinchi toqqa zulm qilsa, bu zulm qiluvchi tog' albatta mayda-mayda qilib yubo-riladi", dedilar.

Ya'ni zulm shutsday yomon xulqki, u aslo kechirilmaydi. Bu insonlar va hayvonlar uchunpsha emas, hatto tog' kabi jamodot (noorganik jis-, m)lar ham bir-biriga ta'addi

qilsa, o'chi olib beriladi

602-hadis 565-hadisning aynan takrori.

603. Fuadul ibn Ubayd (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi: "Rasuli akram (s.a.v.): "Uch toifa kishklar so'roqsiz jahannamga otiladi: 1. Islom jamiyatidan ajrab, Yaratuvchisiga isyon qilgan osiy. 2. O'z xo'jasidan qochib ketgan cho'ri yoki qul. 3. Eri tirikchilik asboblarni batamom to'g'rilab, safarga chiqib kettanidan keyin, o'zi-ni bejab, begonalarga aralashib, o'z iffatini saqlamay yurgan xotin. Yana uch toifa kishklar haqida ham so'ralmaydi. Birinchi: Alloh rabbil olaminning o'ziga xos bo'lgan katgalik va izzat kiyimini men kiyaman, deb nizo qilgan kishi, ikkinchi: Alloh azza va jallaning ishiga shak va shubha bilan qarovchi kishi, uchinchi: Alloh taoloning rahmatidan umid uzguvchi kishi", dedilar.

Kattalik va izzat kiyimidan murod - men hammadan kattaman, quvvatliman, deb da'vo qilgan kishi.

604. Bakkor ibn Abdulazizning bobolari Abdulloh ibn Abu Bakr (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi ayt-dilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Alloh taolo har bir gunohning jazosini istasa, qiyomat kuniga qoldiradi, ammo zulm qilish, ota-onaga oqq bo'lish va qarindoshlikni uzish gunohining jazosini o'lishdan ilgari shu dunyoning o'zidayoq ko'rsatadi", dedilar".

605. Yazid ibn Asammudan rivoyat qilindi, u kishi dbu Hurayraning: "Sizlardan bittangiz o'z biroda-rining ko'ziga tushgan chang-to'zonlarni ko'radiyu, ammo o'zining ko'ziga tushgan cho'p yoki daraxt novdasini ko'rmaydi", degan gaplarini eshitdilar.

606. Muoviya ibn Kurra (r.a.) aytdilar: "Men Ma'kil Mazaniy (r.a.) bilan birga edim. U kishi (odamlarga) ozor beradigan bir narsani olib, chetga qo'ydi. Shunda men ham bir narsani ko'rdimda, u kshpidan oldinroq borib, uni olib tashladim. Ma'kil: "Nima uchun bunday qilding?" - deb so'radilar. Men: "Siz qijaningizni ko'rganimdan keyin men ham shunday qiddim", dedim. U kishi: "Yaxshi qilding, men Rasululloh (s.a.v.)dan: "Kim musulmonlar yuradigan yo'ldan ularga ozor beradigan narsani olib tashlasa, unga hasana (bir yaxshilik) yoziladi. Uning hasanasi qabul qilinsa, jannatga kiradi", degan so'zlarini o'z og'izlaridan eshshtanman", dedilar".

269-bob. Hadyani qabul qilish haqida

607. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, bu kishi Rasululloh (s.a.v.)dan: "Bir-birlaringizga hadyalar beringlar, shunda oralaringizda muhabbat paydo bo'ladi", degan so'zlarini rivoyat qildilar.

608-hadis 607-hadisning takrori, faqat u Anas ibn Molikdan rivoyat qilingan.

270-bob. Xafa bo'lib, hadyani qabul qilmaslik haqida

609. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Bani Fizoza qabilasidan bir kishi Rasululloh (s.a.v.)ga bir ona teva hadya kldi. Rasululloh (s.a.v.) ham unga shu tevasiga barobar keladig'an hadya berdilar. Lekin u kishi bundan g'azablandi. Shunda Rasululloh minbarga chiqib: "Sizlardan biringiz men-ga hadya beradi, men ham unga qudratimga yarasha hadya bersam mendan xafa bo'ladi, menga achchiq qiladi. Endi shu

yildan keyin men qurayshiy, saqifa yoki dusiy qabilalaridan bo'lmagan boshqa arablarning hech biridan hadyasini qabul qilmayman", deb qasam ichganlarini men eshitdim". Chunki bular hadya berganda hech narsa ta'ma qilmay, xolisanilloh beradi. Ammo boshqa qabila kishilari esa Rasululloh (s.a.v.)ga bir narsa berib, berganidan ko'proq narsa olshini umid qilardi. Rasululloh (s.a.v.)ning odatlaridan biri, u zotga bir narsa hadya qilinsa, uni olib hazm qilib ketaverish emas, balki qo'llarida bo'lsa, undan ko'ra ko'proq qilib qaytarish edi.

Ammo bu safarda shu hadya bergan kishiga shuqday qila olmaganliklari uchun u xafa bo'ldi.

271-bob. Hayo, uyatchanlik haqida

610. Abu Mas'ud Aqaba ibn Amr Ansoriy (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Sen xudodan va bandalardan uyalmasang, xohlagan ishingni qilaver, deyilgan so'z o'tmish payg'ambarlardan meros bo'lib kelgan va keyin kishilar ham uni o'zlariga dasturu-l-amal qilib olgan bir nasihatdir", dedilar".

611. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: "Rasuli xudo: "Imon oltmish necha (ikkinchi rivoyatda yetmish necha) shu'balardan iborat bo'lib, ularning eng afzali "Lo iloha illalloh" kalimasi bo'lsa, eng aqllisi odamlarga ozor beradigan narsalarni yo'ldan chetga chiqarib tashlashdir. Hayo ham imon shoxchalaridan biridir", dedilar".

612. Abu Said Hudriy (r.a.)dan rivoyat qilindi, u kishi: "Rasululloh (s.a.v.) qadimgi arablar odaticha uyda yolg'iz tarbiyalangan qiz boladan ham (Ibn Hajar Asqaloniy ta'birlari bo'yicha: go'shanga ichida o'targan kelinchaqdan ham) uyatchanroq edilar. Bizlar uni muborak yuzlarida hosil bo'lgan o'zgarishdan bilib olar edik", dedilar".

614. Usmon ibn Affon (r.a.) bilan hz. Oyisha (r.a.) Said ibn Ossga aytdilar: "Rasuli akram (s.a.v.) hz Oyishaning ustlariga tashlab yuradigan kiyimlariga o'ralib, u zotning to'shaklarida yonboshlab yotgan vaqtlarida Abu Bakr (r.a.) kelib kirishga ruxsat so'radilar. Rasululloh (s.a.v.) shu yotgan holatlarini hech o'zgartirmay u kishini qabul qildilar. Abu Bakr Siddiq (r.a.) kirib maqsadlarini aytib bo'lib chiqib ketdilar. Shundan keyin hz. Umar (r.a.) ham kelib ruxsat so'raganlarida hz. Abu Bakr Siddiq (r.a.) kirganlarida qanday o'tirgan bo'lsalar, shunday o'tiraverdilar. U kishi ham hojatlarini bitirib chiqib ketdilar. Hz. Usmon (r.a.) aytdilar: "Hz. Umardan keyin men kelib ruxsat so'raganimda Rasululloh (s.a.v.) yonboshlarini buzib o'tirdilarda, Oyisha (r.a.)ga qarab: "Kiyimlaringai yig'ishtirib qo'y", dedilar. Shunda men ham kirib hojatlarimni bitirib chiqib ketdim. Men ketganimdan keyin hz. Oyisha (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)ga: "Yo Rasulalloh! Siz nima uchun otam Abu Bakr Siddiq bilan Umar ibn Xatgobga qilmagan harakat va muomalani hz. Usmonga kldingiz?" - deb so'raganlarida Rasululloh (s.a.v.): "Usmon uyatchan odam, sening kiyimingga o'ralib yonboshlab yotgan holimda unga ruxsat berganimda maqsadlarini gapira olmay, uyalib qaytib chiqib ketardi, deb qo'rqib shunday qildim", dedilar".

615. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilinganiga ko'ra, Rasululloh (s.a.v.): "Hayo qaerda bo'lmasin kishini bezaydi, chirkin so'z har qaerda kishini jirkanch ko'rsatadi", dedilar.

616. Salim otasidan rivoyat qildi: "Otam shunday degan edilar: "Rasululloh (s.a.v.) birodariga hayo haqida do'q bilan nasihat qilib turgan odamning oldida to'xtab: "Qo'y uni! Hayo imondandir", dedilar.

Abdulloh ibn Umardan rivoyat qilingan 617-hadis 616-hadisnjg ay-nan takrori.

618. Hz. Oyishadan rivoyat qilingan, ammo u 614-hadisning takro-ri, faqat Rasululloh oxirgi "Usmon uyatchan odam..." degan jumla o'rnida "Farishtalar ham hayo qiladigan odamdan men ham hayo qilaman", dedshar.

272-bob. Tongdaga duo

619. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) har tong: "Allohga hamd bo'lsinki, tong ottirdik, koinot ham Alloh uchun tong ottirdi. Barcha maqtovu hamdlar Allohga xosdir. Uning sherigi yo'qtsir. Allohdan boshqa iloh yo'q, qaytishimiz yana Uning huzurigadir", der edilar. Shuningdek, har kuni kechqurun: "Barcha hamdu sano Allohgaki, kechqurunga yetishdik. Mulk ham Alloh uchun kechqurunga yetishdi. Allohdan boshqa iloh yo'q, U yagonadir, Uning hech bir sherigi yo'q va yana Uzining huzuriga qaytajakmiz", der edilar".

273-bob. Kishi o'zgani duo bilan eslashi haqida

620. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Haqiqatda o'zi ham olijanob, uning otasi ham, otasining otasi va uning otasi ham olijanob kishilar bo'lgan Yusuf ibn Ya'qub ibn Ishoq ibn Ibrohim halilu-r-rahmondir", dedilar. Rasululloh (s.a.v.) dedilar: "Agar men Yusuf (a.s.) turganchalik hibsdan turganimda, (qamoqtsan chiqarish uchun) oldimga kelgan chaqiruvchining da'vatini ijobat qilgan bo'lardim. Yusuf (a.s.)ning oldiga kelgan elchi kelganda unga: "Hojang huzuriga qaytib borginda, undan qo'llarini kesib olgan ayollar ishi nima bo'lganini so'ra!" (12:50) - deydi (xotirjamlik bilan). Lut (a.s.)ni Alloh rahmatiga olgan bo'lsin. U "Qani edi, sizlarga quvvatim yetsa yoki kuchli bir suyanchiqqa suyana olsam..." (11:80), degan so'zi bilan kuchli bir suyanchiqqa (ya'ni izzat va ustunlik egasi - Allohga) sig'inishni istagandi. Alloh taolo yuborgan barcha payg'ambarlar o'z qavmining boylari edilar".

Da'vatini ijobat qilgan bo'lardim - ya'ni chaqirig'iga javob berib, darhol qamoqtsan chiqqan bo'lardim. Muhammad (hadis roviylaridan biri) aytishicha, hadis matnidagi "Sarvat" davlat va kuch-qudrat demakdir.

274-bob. Ixlos bilan qilingan duo

621. Rabi' juma kunlari Alqamaning oldiga kelar edi. Agar men u yerda bo'lmasam, menga odam jo'na-tar edilar. Bir marta u men yo'qligimda kelibdi. Alqama meni uchratib qolib dedi: Rabi' keltirgan (aytgan) narsani ko'rmaysanmi? Kishilarning ko'p duo qilishlariniyu ijobati kam bo'layotganini ko'rmayapsanmi? Chunonchi, Alloh taolo faqatgina ixlos bilan qilingan duolarni ijobat qiladi. Men: "Bu gapni Abdulloh ibn Mas'ud aytmaganmidi?" dedim. U: "Abdulloh nima degandi?" - deb so'radi. Abdulloh: "Alloh taolo sum'achi va riyokorning duosini eshitmaydi", faqat qalbidan sabot bilan duo qilganning duosini qabul qiladi", degan. Eshituvchi: "Alqama (ham buni) zikr qildimi?" -

deb so'radi. U: "Ha", deb javob berdi. Sum'achi deb birovlar eshitsin uchun amal qiladigan odamni aytiladi .

275-bob. Duoda qat'iyatli bo'lish kerakligi haqida

622 Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Sizlardan biror kishi duo qilsa, qat'iylik bilan qilsin, Allohim, xohlasang ber-gin", demasin! Zero, Alloh buning uchun uni yomon ko'rmaydi", dedilar".

623-hadis Anas ibn Molikdan rivoyat qilingan bo'lib, 622-hadisning takroridir.

276-bob. Duoda qo'lni ko'tarish haqida

624. Abu Na'im: "Men Ibn Umar va Ibn Zubayrlar duo qilayotib, kaftlarini yuzlari barobarida ko'tarayotganlarini ko'rdim", dedilar". Bu hadisni Imom Termiziy ham Rasululloh (s.a.v.)dan natsl qilib, ul zotning "Allohga iltijo qshayotganda qo'llaringizni baland ko'taring, behafsasalik bilan duo tsilmang, duo qilib bo'lgach, kaftlaringizsh yuzingizga surting", deganlarini aytgan.

625. Ikrima (r.a.) janobi Payg'ambar (s.a.v.) qo'llarini ko'tarib: "Albatta men bir insonman, meni azobga duchor qilmagin, biror mo'minga ozor yetkazgan yoki uni so'kkan bo'lsam, buning uchun menga azob bermagin", deya Allohga duo qilayotganlarini Oyisha onamiz rivoyat qiladilar, dedi.

626. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Davs qabilasidan bo'lgan Tufayl ibn Amr (r.a.) Rasululloh (s.a.v.) oldilariga kelib: "Ey, Allohning Rasuli! Davs qavmi osiylik va takabburlik qildilar, ularni duoibad qiling", dedi. Rasululloh (s.a.v.) qiblaga yuzlanib, qo'llarini ko'tardilar. Odamlar ul zot hozir Davs qavmini duoibad qiladilar, deb o'ylashgandi. Rasululloh (s.a.v.): "Allohim, Davs qavmini hidoyatga olgin va (haq uzra) keltirgin", deya duo qildilar".

627. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Bir yili qahatchilik kelib, yomg'ir yog'may qo'ydi. Bir guruh mu-sulmonlar bir juma kuni Nabiy muhtaram (s.a.v.) huzur-lariga kelib: "Yo, Rasulalloh, yomg'ir yog'may qo'ydi, hayvonlar qirilib ketmoqtsa", dedilar. Shunda Rasululloh (s.a.v.) qo'llarini yuqoriga ko'tardilar. Osmonda bir bulut ko'rinmas edi. Ul zot qo'llarini shutsday ko'tardilarki, qo'ltiqlarining oqi ko'rindi, Allohdan yomg'ir so'rab duo qiddilar. Juma namozini o'qib bo'lishimiz bilanoq sharros yomg'ir quydi, shu yaqin atrofda yashaydigan yigit uyiga shoshildi. Kelgusi juma o'sha yigit Payg'ambarimiz (s.a.v.)ga: "Ey, Allohning Rasuli, uylar (yomg'irdan) vayron bo'layapti, karvonlar to'xtab qoldi", dedi. Ul zot odam bolasining sabrsizligiga tabassum qildilar, qo'llarini ko'tarib: "Allohim, yomg'irni bizning ustimizga emas, atrofimizga yog'dirgin", dedilar. Darhol Madinada yomg'ir tindi.

628-hadis 625-hadisning aynan takrori.

629. Jobir ibn Abdulloh (r.a.)dan rivoyat qilindi: Tufayl ibn Amr Payg'ambarimiz (s.a.v.)dan: "Sizni Davs qavminiki kabi qo'shin va biror bir mustahkam qal'aga ehtiyojngiz bormi?" - deb so'radi. Jobir dedilar: "Rasululloh (s.a.v.) Alloh ansorlarni quvvatlagach, ul zot undan voz kechdilar. Tufayl va u bilan birga qavmidan bir kishi hijrat

Qilishdi. Tufaylning sherigi kasal bo'lib bezovtalana boshladi. Qaran degan yergacha sudralib keldida, qo'l tomirlarini kesib tashlab o'ldi. Tufayl uni tushida ko'rdi va: "Senga qanday muomala qilindi?" - deb so'radi. U kishi: "Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga qijan hijratim sababidan gunohim kechirildi", dedi. Tufayl: "Qulishta nima bo'ldi?" - deb so'radi. U: "O'zing zarar yetkazgan qo'lingni Biz tuzatmaymiz", deyildi", dedi. Tufayl buni Payg'ambarimiz (s.a.v.)ga aytib bergan edi, Rasululloh (s.a.v.): "Allohim, uni ikki qo'li bilan birga mag'firat qil", deya qo'llarini ko'tarib duo qildilar.

630. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Allohim, dangasalikdan, qo'rqqoqlikdan, keksalikdagi ojizliqdan va baxillikdan sendan panoh so'rayman", deya duo qilardilar".

631. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) dedilar: "Alloh azza va jalla: "Men bandamning o'ylagan o'yidaman va Menga duo qilib, Meni chorlasa, Men u bilan birgaman", degan", deb marhamat qiddilar".

277-bob. "Sayyidu-l-istig'for" haqida

632. Shaddod ibn Avs (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) dedilar: "Istig'for Allohdan mag'firat tilashdir. Duolarning eng ulug'i ushbu: "Ey, Al-lohim, (e'tirof etamanki), Sen mening Parvardigorimsan, Sendan boshqa iloh yo'q, Va (e'tirof etamanki), Sen meni yaratding, yo'qdan bor qilding. Men Sening quling va mahluqingman. Shuningdek, imkonim va toqatim ko'targanicha ("qolu balo"da bergan) so'z va ahdimni amalga oshirishga tirishaman. Va Sendan qil-gan ishlarimning yomonligidan panoh so'rayman. Menga bergan (turfa) ne'matlaringni e'tirof etaman va qilgan gunohlarimni ham bilaman va tan olaman. Shunday ekan, (ey, Allohim), mendan sodir bo'lgan xato va gunohlarni kechir, zero O'zingdan o'zga gunohlarni kecha oluvchi hech kim yo'qdir". Kimki bu duoni kechasi o'qib yotsa va vafot etsa, jannatga kiradi yoki u jannat ahlidandir. Agar kimda-kim ertalab bu duoni o'qisa va shu kuni dunyodan o'tsa, u ham jannatiydir".

633. Abdulloh ibn Umar(r.a.): "Biz Rasululloh (s.a.v.) huzurlarida yig'ilib qolsak, "Parvardigoro, meni yorlaqagan, gunoqlarimni kechirgan. Shubhasiz, Sen tavbalarni qabul etuvchi Zotsan", deya yuz marta takrorlardik", dedilar.

634. Hz. Oyisha (r.a.)dan rivoyat qilindi, ul zot aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) peshin namozini o'qidilar. So'ng yuz martacha "Parvardigorim, gunoqlarimni mag'firat qil, albatta Sen tavbalarni qabul etuvchi Zotsan", deya takrorladilar".

Shaddod ibn Avsdan rivoyat qilingan 635-hadis 632-hadisning aynan takroridir.

636. Abdulloh ibn Umar (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.)ning "Allohga tavba qilinglar, men har kuni yuz marta tavba qilaman", deganlarini eshitdim".

637. Ka'b ibn Ujradan rivoyat qilindi: "Har namozdan keyin "Subhanalloh, valhamdulilloh va la ilaha illallohu vallohu akbar" kalimalarini yuz marta aytadiganlar noumid qolmaydilar".

278-bob. Birodarini g'oyibona duo qilish haqida

638. Abdulloh ibn Amr (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.): "Eng tez ijobat bo'ladigan duo g'oyibning g'oyibga qilgan duosidir", dedilar.

639. Abdullohibn Sanobihiy (r.a.)dan rivoyat qilin-di: u Abu Bakr Siddiq (r.a.)ning: "Alloh yo'lida do'stlashganlarning duolari tez ijobat bo'ladi", de-ganlarini eshitdi.

640. Safvon ibn Abdulloh aytdilar: "Men Shomdagi yaqinlarimni ziyorat qilib qaytgan edim. Qaynonam Ummu Dardo (r.a.) uyda ekan. Qayin otam Abu Dardo (r.a.) yo'q ekan. Ummu Dardo mendan: "Bu yil haj qilmoqchimisiz?" ~ deb so'radi. "Ha", deb javob berdim. U: "Allohga bizning haqqimizga duoi xayr qiling, Payg'ambarimiz (s.a.v.)ning: "Musulmon kishining birodari ortidan qilgan duosi mustajobdir, uning boshida bir muakkil farishta turadi va birodari haqqiga qigan har bir duoi xayriga "Omin, senga ham o'sha narsa nasib qilsin", deb turadi", der edilar, dedi. Bozorda Abu Dardonni uchratib qolgandim, u ham xuddi shu gaplarni aytdi, u ham bu hadisni Rasululloh (s.a.v.)dan naql qildi".

641. Abdulloh ibn Amr (r.a.) aytdilar: "Bir kipsh: "Allohim, faqatgina meni va Muxammad (s.a.v.)ni mag'firat qil", dedi. Shundajanobi Payg'ambar (s.a.v.): "Sen, albatga, duoni ko'gotab insonlar haqidan to'sib qo'yding", dedilar".

642-hadis Abdulloh ibn Umardan rivoyat qshshngan bo'lib, 632-hadisning takroridir.

279-bob. Duo qilishning sababi

643. Ibn Umar (r.a.) dedilar: "Men har ishimda, har narsada duo qilaman, hattoki minadigan jonivorimning qadamini tezlatishni ham Allohdan so'raymanki, bu bilan men o'zimga sirli bo'lgan narsalarni ko'raman.

644. Amr ibn Maymun Avdiy (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Hz. Umar (r.a.): "Ey, Allohim, mening ruhimni xushaxloq, xudojuy insonlar bilan birga olgin, yomon-lik, buzuqlikka tashlab qo'ymagin va yaxshi, ezgu amallarni ado etgan odamlar bilan birga qilgin", deya duo qilardilar".

645. Shaqiq Balxiy (r.al.) aytdilar: Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.) ushbu duoni ko'p takrorlardilar: "Parvardigoro, oralarimizni isloh qilgin, bizlarni islom yo'luga yo'llagin, bizlarni (zalolatning) zulmatidan (hidoyatning) oydinligiga yetaklagin, oshkora va maxfiy fahsh-buzukliklardan bizni nari qilgin, quloqlarimizni, ko'zlarimizni, qalblarimizni, axliayol va avlodu zurriyodlarimizni barokotli qilgin. Parvardigoro, bizlarni bergan ne'matlaringga shukr qiluvchi, uni e'tirof etuvchi va bu ne'matlar barobarida o'zingga hamdu sano aytuvchi qilgin hamda bizlarga beradigan ne'matlaringni mukammal qilib bergin".

646. Sobitdan rivoyat qilindi: "Anas ibn Molik qaysi birodarlarini duo qilsalar: "Alloh taolo kechalari qoim, kunduzdari soim bo'ladigan, fisqu fujur va gumrohlik qilmaydigan yaxshi xudojuy qavmning ibodatini bersin", der edilar". Bu hadis turkcha nashrda Sulaymon ibn Mug'iradan rivoyat qshshngan. Hadis Rasululloh (s.a.v.)dan ham rivoyat tsilinganligshi roviylar xabar qiladilar.

647. Amr ibn Horis aytdilar: "Onam meni Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga olib bordilar. Ul zot boshimni silagan holda rizq-ro'z tilab duo qildilar".

648. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilindi: U kishiga "Basradan duoingizni olgani bir.qancha birodarlaringiz kelishibdi", deyishdi. Anas ibn Molik o'sha kunlarda Zoviyada edilar. "Allohim, bizlarni mag'firat et va bizga rahm qil, bizga bu dunyoda ham bir yaxshilik, oxiratda ham bir yaxshilik ato et hamda bizlarni do'zax azobqdan saqlagin", deb duo qildilar. Kelgan kishilar yana duo so'rashgan edyu u kishi yana xuddi shunday duo qilib: "Agar ushbu narsalar sizlarga berilsa, dunyo va oxirat saodati bershggani shudir", dedilar.

649. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Payg'ambarimiz (s.a.v.) bir navdani ushlab, silkitib qoqdi-lar, dekin navdadan hech narsa tushmadi, yana qoqdilar, yana tushmadi, keyin yana qoqdilar, shunda ham Hech narsa tushmagach: "Subhanalloh, valhamdulilloha la ilaha illalloh, Allohim xato-yu kamchiliklarimizni daraxt bargini to'kkandek to'ksin", dedilar".

650. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.)ning oldilariga ayollardan biri kelib, muhtojlikdan yoki ba'zi ehtiyojlari borasida shikoyat qildi. Shunda ul zot: "Men sizlarga bundanda yaxshiroq, xayrliroq narsani o'rgataymi? Uyguga ketishdan oldin 33 marta tahlil, 33 marta tasbih va 34 marta hamd ayting, shunda 100 bo'ladi va bu dunyo hamda undagi barcha narsalardan xayrlidir", dedilar".

651. Anas ibn Molik(r.a.)dan rivoyat qilindi: Ra-sululloh (s.a.v.) dedilar: "Bir kishining 100 marta taxlil, 100 marta tasbih va 100 marta takbir aytishi 10 ta qul ozod qilishdan va 10 ta jonliqni qurbonlik qilishdan ko'ra afzalroqdir".

652. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.)ning oldilariga bir kishi kelib: "Ey, Allohning Rasuli, duolarning eng afzali qaysi?", deb so'radi. "Al-lohdan dunyo va oxiratda ofiyat berishini tilashingdir", deb javob berdilar. Ertasiga u kshpi yana ul zot oldilariga kelib: "Ey, Alloxning elchisi, qaysi duo afzal?", deb so'radi. "Allohdan dunyo va oxiratda ofiyat berishini so'rashingdir. Agar dunyo va oxiratda senga ofiyat berilsa, shubhasiz, najot topasan", dedilar".

Ko'pgina nashrlardagi mavjud duolar takroran tarjima qilinmadi, o'sha nashrlarga murojaat qilish mum-kin, masalan, "Duolar qo'rg'oni" ("Meros" nashri, 2003, 1-kitob, 2005, 2-kitob) kitoblarini tavsiya qilamiz.

653. Abu Zarr G'iforiy (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) dedilar: "Alloh taologa eng yoqimli so'z, bu "Subhanallohi lo sharika lahu, lahul mul-ku va lahul hamdu va huva 'ala kulli shay'in qodir va la havla va lo quvvata illa billoh va bihamdihedir.

654. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Bir kuni Rasululloh (s.a.v.) mening oldimga bir yumush bilan keldilar. Men namoz o'qiyottandim, yonlariga bir oz kechikib bordim. Ul zot: "Ey, Oyisha, barcha duolaringni mujassamlashtirgan duoni o'qi", dedilar. Men ul zotdan uzoqlashib: "Barcha duolarni o'zida mujassam etgan duo qaysi, ey, dlohning Rasuli?" - deb so'ra-dim. "Mana bundoq deb duo qilgan: "Allohim, Sendan o'zim bilgan yoki bilmagan, shoshilinch (naqts, tezda) yoki keyinroq bo'ladigan barcha yaxshiliklarni so'rayman. Ey, Allohim, hozirda yoki keyinroq (yo'li-qishim mumkin bo'lgan) o'zim bil-

gan va bilmaydigan yomonliklarning barchasidan panoh tilayman. Sendan jannatni va unga yaqinlashtiruvchi so'z va amallarni so'rayman. Do'zaxdan va unga olib boradigan barcha so'z va amallardan Sening panohingga o'taman. Muhammad (s.a.v.) Sendan so'ragan barcha narsalarni men ham so'rayman va Muhammad (s.a.v.) Sendan panoh so'ragan barcha narsadan men ham panohingga o'taman. Men uchun taqtsir qilgan har bir narsaning oqibatini to'g'ri yo'lga yo'naltirgin", dedilar".

280-bob. Rasulullohga salavot aytish haqida

655. Abu Said Xudriy (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Qaysi bir musulmon sadaqa berishga qodir bo'lmasa, duosida ushbu so'zlarni aytsin: "Allohumma solli 'ala Muhammad 'abdika va rasulik va solli 'ala-l-mu'minina va-l-muslimot". Bu o'sha musulmon uchun sadaqa o'rniga o'tadi", dedilar".

656. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Allohumma solli 'ala Muhammad va 'ala ali Muhammad kama sallayta 'ala Ibrohima va ali IbroHim, va barik 'ala Muhammadin va 'ala ali Muhammad kama borakta 'ala Ibrohima va ali Ibrohim va tarahhum 'ala Muhammadin va 'ala ali Muhammad kama tarahhimta 'ala Ibrohima va ali Ibrohim" desa qiyomat kuni men u(ning musulmonligi)ga guvohlik beraman va uni shafoat qilaman", dedilar".

657. Anas bilan Molik ibn Avs (r.a.)lardan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) hojat uchun tashqariga chiqdilar, o'zlari bilan birga borishga hech kimni to-polmadilar. Bir ozdan so'ng hz. Umar obdasta kutarib Rasululloh (s.a.v.)ning ortlaridan bordilar va ul zotni yo'pda sajda qilib turganlarini ko'rib to'xtadilar va chekkaga o'tib kutab turdilar. Rasululloh (s.a.v.) saj-dadan boshlarini ko'tarib: "Barakashgoh, ey Umar! Mening sajdada turganimni ko'rib, yo'l cheti-da kutib turganing to'g'ri bo'ldi. (Chunki o'sha paytda) Jabroil (a.s.) kelib: "Kimki sizga bir marta salovat aytsa, Alloh taolo unga 10 ta rahmat yozadi va uning darajasini 10 barobar ko'taradi", dedi", deya marhamat qildilar".

Hojat uchun tashqariga chivdilar - u zamonlarda har kimning uyida hojatxonasi bo'lmaodi, hojat chiqarish uchun tashqariga, odam-lar yashaydigan joqdan uzoqrokda borib kelinardi.

658. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.)ning "Kim menga bir marta salavot aytsa, Alloh taolo unga 10 ta rahmat yuboradi va 10 xatosini o'chiradi", deganlarini eshitdim".

281-bob. Rasululloh nomlari zikr etilganda salavot aytmagan kishi haqida

659. Jobir ibn Abdulloh (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) minbarga chiqayotib, uning birinchi pog'onasiga chiqqanlarida "Omin", dedilar. Keyin ikkinchi pog'onaga chiqdilar va yana "Omin", dedilar. So'ng uchinchi pog'onasiga chiqib yana "Omin", dedilar. Jobir: "Ey, Allohning Rasuli, nima uchun uch marta "Omir" dedingiz?" - deb so'radi. Ul zot javob berdilar: Minbarning birinchi pog'onasiga chiqqanimda Jabroil (a.s.) kelib: "Bir banda Ramazon oyiga yetishsa, Ram-azon o'tib ketgunicha gunohlaridan poklanib ololmasa, u xor bo'lsin!" - dedi. Men ham "Omin", dyodim. So'ngra: "Ota-onasining yoki ulardan birining keksalik davrida roziligini olib jannatga erisholmagan banda xor bo'lsin!" - dedi. Men ham "Omin", dedim. Keyin Jabroil

(a.s.): "Sizning ismingiz aytilganda, sizga salovat aytmagan banda ham xor bo'lsin!" - dedi. Men ham "Omin", dedim".

Abu Hurayradan rivoyat qilingan 660-hadisda 658-hadisning mazmuni aynan takrorlangan. Abu Hurayra rivoyat qilgan 661-hadis Jobir ibn Abdulloh rivoyat qilgan 659-hadisning aynan takroridir.

662. Abdulloh ibn Abbos (r.a.) aytdilar: Payg'ambarimiz (s.a.v.) Juvayriya binti Horis ibn Abi Zirorning oddidan chikdilar. U ayolning ismi Barra edi. Payg'ambarimiz (s.a.v.) uning ismini o'zgartirib, Juvayriya deb atay boshladilar. U ayol oldidan chiqqan Rasululloh (s.a.v.) uning ismi hanuz Barraligida yana uning oldiga kirishni ma'qul ko'rmadilar. Keyin kun tikkaga kelganda uning oldiga qaytdilar. U ayol (xotinlar bilan birga) tuplanib, majlis qurib turgan edi. Ul zot: "Hali ham majlisda o'tiribsanmi? Men sevdan keyin turtga kalimani uch marta aytdim, agar sening talaffuzingda qofiyalansa, uni qofiyali qilib aytgin: "Subhanallohu va bihamdihi adada xalqihi va rizo nafsihi va zinata 'arshihi va midadaav madad ka-limatihi", dedilar.

Duoning ma'nosi: Alloh maxluqotlarinint sonicha, O'zi rozi bo'lguniga qadar va Arshshshng og'irligi hamda kalyamalariniig uzunligi midoricha nuqsonlardan poklab yod etib, Unga haled aytamiz

663. Abdulloh ibn Abbos (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) Juvayriyaning oldidan chiqdilar. (Uni faqat bir martagina Juvayriya deganlar).

664-hadis. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Jahannamdan, qabr azobidan, Masihi Dajjolning fitnasidan, hayot va o'limning fitnalaridan Alloh taolodan panoh so'rang", dedilar".

282-bob. Zolimni duoibad qilish haqida

665. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Ey, Allohim, mening qulog'u ko'zimni salohiyatli qilgin va ularni menga voris qil. Menga zulm qilganlarning ustidan meni g'olib qil va ulardan qasosimni olib bergin", deya duo qilar edilar".

Menga voris qil - ya'ni butun umrim davomida quloq va ko'zlarimga shikast yetmasin .

Abu Huraydan rivoyat qshshngan 666-hadis Jobir ibn Abdumoh rivoyat qilgan 665-hadisning takroridir.

667. Sa'd ibn Toriq Ashja'iydan rivoyat qilindi: "Otam aytdilar: "Biz Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga ertalab borgandik, bir erkak va bir ayol ham ul zot huzurlariga keldi va: "Ey, Allohning Rasuli, namoz o'qigandan keyin nima deyish kerak?" - deb so'rashdi. "Allohim, mening gunohlarimni avf et, menga rahm qil, meni haq yo'lga boshla va menga o'z Dargo-hingdan rizq ber, deb ayting, shunda dunyo va oxiratingiz jam bo'ladi", deb javob berdilar ul zot".

668-hadis mazmuni yuqoridagi hadisda o'tdi va buni Abu Malik rivoyat qilgan, faqat unda "Namoz o'qigandan keyin", degan jumla yo'q.

283-bob. Uzoq umr so'rab duo qilish haqida

669. Ummu Qays (r.a.)dan rivoyat qilindi: Rasululloh (s.a.v.) unga (Ummu Qaysga) umri uzun bo'lgan ayol aytgan narsani aytdilar. Biz u ayolchalik ko'p umr ko'rgan ayolni bilmaymiz.

Ummu Qays yo Qays ibn Aboya yoki Qays ibn Sa'dning onasi bo'lmog'i kerak. Mazmuvdan anglashshsha. Ummu Qays umriga barakot Haqida duo so'ragan, Rasululloh (s.a.v.) uni duo qilib, uzoqumr ko'rgan bir ayol tarixini aytib bergan bo'lsalar kerak. Vallohu a'lam

670. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) bizning - ahli baytning oldimizga kirib turardilar. Kunlardan bir kuni yana kirdilarda, biz-ni duo qildilar. Ummu Sulaym (r.a.): "Kichkina xodimingizni ham duo qilmaysizmi?" - dedi. Ul zot: "Allohim, uning moli davlatiga va zurriyodiga baraka bergin, umrini uzun qilgin va gunohlarini kechirgin", deb duo qilganlar. Rasululloh (s.a.v.) mening haqqimga uch borada duo qildilar. 103 nafar farzandimni ko'mdim. Daraxtlarim yilda ikki bora meva beradi hamda umrim shunchalik uzun bo'ldiki, odamlardan uyaladigan bo'lib qoldim, Allohning mag'firatidan umidvorman".

284-bob. Batsdaning ajali yetmaguncha duoning qabul bo'lishi haqida

671. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Sizlardan biringizning shoshilmay qilgan duosi qabul bo'ladi. (Vaholanki) u duo qildimu, lekin ijobat bo'lmadi", deydi", deya marhamat qildilar.

672. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Sizlardan biringiz gunoh qilmagan va qarindoshlik aloqalarini uzmagan holda duo qilsa yoki sabrsizlik bilan shoshib duo qildim, lekin duoim ijobat bo'lmadi, deb iddao qilmasa, albatta duosi ijobat bo'ladi", dedilar".

285-bob. Dangasalikdan va qarzdorlikdan panoht so'rash haqida

673. Amr ibn Shu'ayb otasidan, u esa bobosidan rivoyat qilib dedi: "Men Rasululloh (s.a.v.)ning: "Ey, Allohim, men Sendan dangasalikdan, qarzdorliqdan panoht so'rayman va Masihi Dajjolning fitnasidan panoht so'rayman hamda qabr azobidan panoht berishingni so'rayman", deganlarini eshitdim.

674-hadis 664-hadisning aynan takroridir.

286-bob. Duo qilinmasa, Allohning g'azablanishi haqida

675-hadis. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Kimki murodini Allohdan so'ramasa, Alloh unga g'azab qiladi", dedilar".

676-hadis 675-hadisning aynan takroridir.

677. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Allohdan biror narsa so'ramoqchi bo'lsangiz, duoningizda qat'iy turing va "xohlasang bergin" demangiz, zero Alloh so'ragan kishini yaxshi ko'radi", dedilar".

678. Hz. Usmon (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Kimki ertalab va kechqurun uch martadan: "Bismillahillazi la yadurru ma'asmihi shay'un fi-l-arzi va la fi-s-samai va huva-s-sami'u-l-'alim", desa, unga hech narsa zarar yetkaza olmaydi", dedilar".

Duo mazmuni: Uning ismi bilan yeru osmonlarda hech narsa zarar keltirilmaydigan Alloh taoloning ismi bilan .

287-bob. Duo qabul bo'ladigan vaqtlar

679. Sahl ibn Sa'd (r.a.) aytdilar: "Ikki soat borki, o'sha vaqtda osmon eshiklari ochiladi. Kim bu vaqtda duoga qo'l ochsa duosi ijobatdir. Bular azon aytilayottan va Alloh yo'lidagi jihod oldidagi vaqtdir".

288-bob. Rasulullohning duolari

680. Abu Sirma (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.): "Allohim, Sendan meni va yaqinlarimni badavlat qilishingni so'rayman", der edilar.

681-hadis yuqoridagi hadisning takrori.

682. Shotir ibn Shakil (r.a.) otasidan rivoyat qildi: "Men Rasululloh (s.a.v.)ga: "Yo, Rasulalloh, menga foydali bir duo o'rgating", dedim. Ul zot: "Ey, Allohim, menga qulog'imning, ko'zimning, tilimning, dilimning va nutfamning sharridan ofiyat bergin", deb ayt", dedilar". Bu hadis roviylaridan Vaqi': "Bu yerdagi nutfadan murod zino va buzuqlikdir", dedilar.

683. Abdulloh ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Ey, Allohim, meni kuchli, bardoshli qil. Mening ustimdan birovni g'olib qilma. Menga nusrat ber, meni hech kim yenga olmasin va menga hidoyat yo'lini oson qilib qo'ygin", deb duo qilardilar".

684. Abdulloh ibn Abbos (r.a.)dan rivoyat qildilar: "Rasululloh (s.a.v.)ning: "Parvardigoro, meni quvvatli qil, menga qarshi, mening ziyonimga nusrat ber-magin, menga nusrat ber. Meni hech kim yenga olmasin, mening foydamga tadbir qilgin, zararimga qilmagin, menga hidoyat yo'lini osonlashtir, menga jabr qilganlar ustidan meni g'olib qil. Parvardigoro, meni doimo O'zingga shukr qiluvchi, mudom Seni zikr qiluvchi, O'zingdan qo'rquvchi, Senga itoatkor va bo'ysu-nuvchi, faqat O'zingga dardimni aytadigan qilgin. Parvardigoro, tavbamni qabul kdlgin, gunohimni kechirgin, duolarimni ijobat qil, hujjatimni qat'iy qil, tilimni yomon so'zlardan to'sgin va qalbimdagi qoralik, g'uborni aritgin", degan so'zlar bilan duo qilganlarini eshitdim".

685. Muoviya ibn Abu Sufyon (r.a.) minbardan turib: "Allohim, Sen beraman desang, mone' bo'luvchi yo'q va Alloh msa yo'q. Dunyoda boy-likka erishgan kishilarga oxiratda boyligi foyda bermaydi. Alloh taolo kimga yaxshilikni iroda qilsa, uni dinda faqih qilib ko'yadi. Men bu so'zlarni Rasululloh (s.a.v.)dan mana shu yogoch minbar usgida

eshitganman", dedi.

686-687-hadislar mazmunan yuqoridagi hadisning takrori.

688. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Eng ishonchli duo: "Allohim, meni Parvardigorimsan, men Sening bandangman, men o'z nafsimga zulm qildim. Gunohlarimni e'tirof qilaman, gunohlarni faqat O'zing kechira olasan. Yo, Parvardigorim, mening gunohlarimni kechirgin", deyishdir", dedilar".

689. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Allohim, ishlarimning pokizasi bo'lgan dinimni salohiyatli qil, hayotim kechadigan dunyoimni isloh qil hamda men uchun o'limni barcha yomonlikdan (suyukli) rahmat qilgin", der edilar".

690. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) balolar mashaqqatidan, baxtsizlikning ta'qibqdan, shum taqdirdan va dushmanlarning kulgisidan panoh so'rar edilar".

Bu hadis roviylaridan biri Sufyon (r.a.): "Hadisda Payg'ambarimiz (s.a.v.) uch narsadan panoh so'raganlar, deyilgandi. Men unga bitta qo'shib qo'ydim. Lekin yuqoridagilardan qaysi biri ekanini aniqlay olmadim". Ismoil aytadilar: "Agar mendan: "Sufyon (r.a.) hadisni unutishga qanday jur'at qilgan?" - deb so'rasalar, Sufyon avval boshda hadisni yod olgan edi, vaqt o'tishi munosabati bilan unutib quygandir", deb javob bergan bo'lardim.

691. Hz. Umar (r.a.) besh narsadan Allohdan panoh so'raganlarini rivoyat qildilar: tamballikdan, baxillikdan, yolg'izlikdan, qalb fitnasidan va qabr azobidan.

Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilingan 692-hadis yuqoridagi hadis-ning takroridir. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilingan 693-hadis ham yuqoridagi hadis kabidir.

694. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) ning o'qib yurgan duolaridan biri ushbu edi: "Allohummag'firli ma qaddamtu va ma axxortu va ma asrortu va ma a'lantu va ma anta a'lamu bihi minniy, innaka anta-l-muqaddam va-l-muaxxar, la ilaha illa anta".

Duoning mazmuni: Allohim, mening avvalgi va keyingi sirli va oshkora qilgan gunohlarimni mag'firat qilgin. Qaqiqatda Sen muqaddam, muahhar Zoda, o'zingdan o'zga hech qanday iloh yo'q!

695. Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.)dan rivoyat qilindi: Rasululloh (s.a.v.): "Ey, Allohim, men Sendan hidoyat, ofiyat va nafi to'qlik so'rayman", deya duo qilardilar

696. Samoma ibn Huzin (r.a.) aytdilar: "Men bir kekxa kishining baland ovoz bilan: "Allohumma inni a'uzubika mina-sh-sharri la yaxlithu sha'un", deya nido qilayotganini eshitib: "Kim bu qariya?", deb so'radim. "U Abu Dardo", deb javob berishdi.

Duo mazmuni: Allohim, Sendan biror narsa aralashmagan holda yomonliklardan panoh so'rayman (t.).

697. Abdulloh ibn Abu Avfo (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Allohim, iflos libos kirdan tozalangani kabi meni ham muz, do'l va sovuq suv bilan poklagin!. Ey, Allohim, ey, Parvardigorim, ko'klarni va yerni to'ldirib, bundan boshqa Sen istagan barcha narsalarni to'ldiradigan hamdu sano faqat o'zingga xosdir", der edilar.

Xofiz Ibn Taymiyadan: "Gunohlardan sovuq suv bilan qanday qilib poklaniladi?" deb so'ralganida shunday javob berdi: "Gunohlar qalbgga tug'yon, nopoklik va zaiflik olib keladi. Zero, bular go'yo o'tin bo'lib yonadi; gunohlar ko'paygani sari qalb o'ti alanganaveradi va qalbni zaiflashtiraveradi. Suv esa, nopoklikni ketkazadi va olovni o'chiradi. Agar suv muzdek bo'lsa, jismning salobatini, qat'iyatini kuchaytiradi va uni yanada mustahamligi oshadi hamda gunoharning asoratini ketkazadi".

698. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) ushbu duoni ko'p aytar edilar: "Allohim, bizga bu dunyoda ham yaxshilik ato etgin va oxiratda ham yaxshilik ato et va bizni do'zax azobidan asragin".

699. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Allohim, Sendan faqirlik, yetishmovchilik, xorlikdan panoh so'rayman hamda biror kimsaga zulm qilib qo'yishdan va birovdan zulm ko'rishdan panoh tilayman", der edilar".

700. Abu Umoma (r.a.) aytdilar: "Payg'ambarimiz (s.a.v.) huzurlarida o'tirgan edik, ul zot juda ko'p duo o'qidilar, lekin eslab qololmadik. "Siz ko'pgana duo o'qidingiz, ammo biz eslab qololmadik, ey Allohning Rasuli", dedik. Shunda ul zot: "Sizlarga kerakli barcha narsani o'zida jamlagan bir duoni aytaymi? Ey, Allo-him, Biz payg'ambaring Muhammad (s.a.v.) so'ragan barcha narsani so'raymiz va payg'ambaring Muhammad (s.a.v.) Seqdan panoh tilagan barcha narsalardan o'zingga sig'inamiz. Ey, Allohim, yordam so'rab sig'iniladigan Zot faqat o'zingsan va Sening yordaming bilangina xayrga erishilur. Kuch va qudrat faqat Alloh bilandir".

701. Amr ibn Shu'ayb otasi va bobosidan rivoyat qilib, Rasululloh (s.a.v.)ning shunday deganlarini xabar qildi: "Allohim! Yelgonchi Masihi Dajjolning fitnasi-dan, jahannamning fitnasvdan sendan panoh so'rayman".

702. Ato ibn Soib (r.a.)dan rivoyat qilindi: Ibn Abbos (r.a.) "Allohim, menga bergan rizqingda qano-atli qilgin, uni men uchun barakotli qilgin va bar-cha yo'qotganlarim o'rnini xayrlisi bilan to'ldirgin", deya duo kdlardilar.

703. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Ra-sululloh (s.a.v.): "Allohim! Bizga bu dunyoda ham, oxiratda ham ezgulik ato et, bizni jahannam azobidan saqla", deb duo qilar edilar".

704. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.)-' "Ey, qablarni aylantiruvchi Allohim, qal-bimni dining uzra sobit, barqaror qil", degan duo-ni ko'p takrorlardilar.

Abdulloh ibn Abu Vafodan rivoyat qilingan 705-hadis mazmuni yuqori-dagi hadis kabidir.

706. Abdulloh ibn Umar (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.)ning o'qib yuradigan duolaridan biri ushbu edi: "Ey, Allohim, ne'matingni zavolidan, ofiyatingni o'zgarishidan,

nogahon keluvchi azobingdan va barcha g'azabingdan o'zingga sig'inaman, o'zingdan panoh tilayman".

289-bob. Yomg'ir yog'ayotgan paytda duo qilish haqida

707. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Osmonda biror bulutni qo'rsalar, darhol ishlarini tashlardilar, garchi (nafli) namozda bo'lsalar ham. So'ngra bulutga qarab turardilar: agar Alloh bulutlarni tarq-atib yuborsa, Unga hamd aytardilar, agar yomg'ir yog'sa: "Allohim, bu yomg'irni foydali qilgin", der edilar".

290-bob. O'lim istab duo qilish haqida

Rasululloh sharorat va fitnalar zamonida, Islom ko'rsatmalariga binoan yashash imkoni qolmagan paytdagana o'limni tilashga ruxsat berganlar, Hadisdagi "yomonlik"dan murod ana shu fitnalardir,

708. Qays (r.a.) aytdilar: "Men Xabbobning uyiga bordim. U qorin og'rig'y kasaliga duchor bo'lib, bardosh bilan chidagan, kasalligi uzaygandan-uzaygach, bardoshi tugab, zerikkan edi. Xabbob aytdi: "Rasululloh (s.a.v.) bizni o'z o'limini tilab duo qilishdan qaytarmaganlarida edi, men albatta shunday duo qilgan bo'lardim".

Bu o'rinda shu narsani anglab olish lozim: ajal yetib kelmaguncha insonning o'ziga o'lim tilashidan qaytarilgan. Ammo omonat topshirish payti kelganiga ko'zi yetgan solih bandaning Allohga bo'lgan muhabbati uni huzuri Ilohiyga yo'liq-ishga undaydi. Ko'pgina sahobiyarning erishgan ajrlari nuqson topib qolmasligi va dunyo nopokliklari bilan ifloslanib qolmaslik uchun o'zlariga o'lim tilab duo qilganlari rivoyat qilinadi. Qaysning rivoyatida esa: "Sizlardan biringiz dunyoda boshiga tushgan biror zarar tufayli o'limni orzu qilmasin", deyiladi. Lekin agar diida biror fitnaga duchor bo'lishdan qo'rqqan inson uchun bu joiz.

291-bob. Rasululloh o'qib yurgan duolar haqida

709. Abu Muso Ash'ariy (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) ushbu duoni o'qib yurar edilar: "Parvardigoro, gunohimni, bilimsizligimni, butun ishlarimdagi isrofimni va mendan o'zing yaxshiroq biladigan barcha yomonliklarimni kechirgin. Ey, Allohim, bilib-bilmay qilgan barcha gunohlarimni, hazillarimni kechirgin. E'tirof qilaman, bularning barchasi menda mavjud. Allohim, mening avvalgi va keyingi gunohlarimni - yashirin qilganimni ham, oshkora qilganimni ham kechirgin. Sen Muqaddam va Muaxxar Zodan. Shubhasiz har ishga qodirsan".

Abu Muso Ash'ariydan rivoyat qshshngan 710-hadis 709-hadisnjg takrori.

711. Muoz ibn Jabal (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) qulimdan tugab: "Ey, Muoz!" - dedilar. "Labbay, yo Rasulalloh!" - dedim. "Men seni yaxshi ko'raman", dedilar. "Xudo haqqi, men ham sizni yaxshi ko'raman", dedim. Ul zot: "Har namozing oxirida o'qiladigan bir duoni o'rgataymi?" - dedilar. "Albatga, o'rgating", dedim. Ul zot: "Ey, Allohim, Sening zikringni qilishda, Senga shukr qilishsa va Senga go'zal bir shaklda ibodat qilishimda mengakuch-quvvat ber", deb ayt", dedilar".

712. Abu Ayub Ansoriy (r.a.) aytdilar: "Payg'ambarimiz (s.a.v.) huzurlarida bir kishi: "Alhamdulillah hamdan kasiran toyyiban mubarakan fiyhi", dedi. "Bu so'zlar-ni aytgan kim o'zi?" - deb so'radilar Rasululloh (s.a.v.). Jimlik cho'kdi. Bu so'zlarni aytgan kitti gapim Rasululloh (s.a.v.)ga yoqmasi, deb jim bo'lib qolgan edi. Rasululloh (s.a.v.): "Kim aytdi bu gaplarni? Kim bo'lsa ham haq va to'g'ri aytdi", dedilar. Shundan keyingina boyagi kishi: "Men edim, bu so'zlarim bilan faqatgina yaxshilikni tilayman", dedi. Ul zot: "Jonim qo'lida bo'lgan Zotga qasamki, o'n uchta farishta ushbu so'zni Alloh azza va jallaga olib chiqishga shosha-yotganlarini kurdim", dedilar".

Duoning mazmuni: Ey, maqtoqli Parvardigor, odamlar uchun yoqimli va muborak narsalarni ko'paytirgin

713. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) hojatxonaga kirmoqchi bo'lsalar: "Allohim, Sendan yaramas, chirkin narsalardan panoh so'rayman", der edilar".

714. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) qachon hojatxonadan chiqsalar "g'ufronaka", derdilar.

715. Ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) ushbu duoni bizga xudtsi Qur'ondan bir sura o'rgatgandek o'rgatdilar: "Ey, Parvardigor, jahannam azobi-dan panoh ber, qabr azobidan panoh ber, Masihi Dajjol fitnasidan panoh ber, hayot va o'lim fitnalaridan panoh ber va qabr fitnasidan panoh ber".

716. Ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Men xolam Maymuna (r.a.)ning2 uylarida tunab qoldim. Rasul-ulloh (s.a.v.) turib hojatga chiqtsilar, so'ng qo'llari va yuzlarini yuvib, yotib uxladilar. Birozdan keyin uyg'onib meshning og'zini bo'shatdilar, o'rtacha tahorat oldilar, lekin tahoratni mukammal qildilar. So'ngra namoz o'qidilar. Men ham turdim. Ul zotdan yashirin kerishib oldimda, tahorat qilib, Payg'ambarimiz (s.a.v.) namoz o'qishga turganlarida u kishining chap tomonlariga turdim. Ul zot qo'limni tutib o'ng tomonlarida turishimni istadilar. Payg'ambarimiz (s.a.v.)ning (tungi) namozlari 13 rak'at bo'ldi. So'ng u kishi o'ranib uxladilar va hatto xurak tovushlari kela boshladi. Ul zot uxlaganlarida xurak otar edilar. Bilol (r.a.) namozga azon aytganlaridan so'ng Rasululloh (s.a.v.) namoz o'qidilar, lekin tahorat qilmadilar. O'shandagi duolari ushbu edi: "Ey, Allohim, qalbidam bir nur qil, qulog'imda bir nur qil, o'ngimda bir nur qil, so'limda bir nur qil, ustimda bir nur qil, ostimda bir nur qil, oldimda bir nur qil, ortimda bir nur qil va mening nurimni oshirgin".

1 Ibn Abbos (r.a.)dan riyuyat qilingan bu hadisning boshqa muqobili ham bor: "U kishi Rasululloh sollallohu 'alayhi vasalamning sajda qilgan hodtsa uxlab qolganlarini ko'rdi. "Hatgo xurillay boshladilar yoki pishillay boshladilar. Keyin turib namoz o'qvdilar. Shuvda men: "Yo Rasulalloh, Siz haqiqatan uxladintaz-ku?" dedim. Aytdilarki, "Faqat yotib (cho'zilab) uxlagan kishiga tahorat olish lozim bo'ladi, chunki u cho'zilganida bo'g'imlari o'zini qo'yib yuboradi". Ulamolar uyku tufayli bo'ladigan tahorat masalasida ixtilof qildilar. Ko'plari o'tirgan joyida yoki tik turib uxlagan kishiga, to u yotmagunicha, tahorat lozim bo'lmaydi, deb hisoblaydilar. Ba'zilar esa bunday deydi: "Agar akliga hokim bo'lmaydigan darajada uyquga tolsa, tahorat olmosh lozim" (Abu Iso Muhammad at-Termiziy, Sunani Termiziy. 1-jild. Toshkent, "Adolat", 1999, 120-121-betlar). Mazkurhadis mazmunidan ma'lum bo'ladiki, Rasululloh (s.a.v.) uxlaganlarida fikran uyg'oq bo'lganlar, chunki Bilol Habashiy (r.a.) namozga chaqirishi bilan o'rinlaridan turib

namozga kirishganlar. "Mufidu-l-ulum va mubvdu-l-humum" kitobida ham aytilganidek, Rasululloh (s.a.v.) uxlaganlarida tahoratlari buzilmasdi, binobarin, ul zot uyquda ham vahy qabul qilar edilar ("Irfon" taqvimi", №1, 2005)

717-hadis yuqoridagi hadisning aynan takrori.

718. Ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) tunning yarmida namozga turganlarqda shu duoni o'qir edilar: "Ey, Allohim, barcha hamd Senga xosdir. Sen osmonlaru yerni va undagi barcha narsalarning nuridirsan. Senga hamdu sanolar bo'lsin, Sen osmonlaru yerni tutib turuvchi abadiy barhayot Zotdirsan. Senga hamd bo'lsin, Allohim, Sen osmonlaru yerni va undagi barchaning Parvardigori, tarbiyat etuvchisisan. Sen haqdirsan, va'dang haqdir, Senga yo'liqmoqlik haqdir, jannat haq, do'zax haq, qiyomat haqdir. Ey, Allohim, men Senga bo'ysundim, itoat etdim, taslim bo'ldim, Senga imon keltirdim, O'zingga tavakkul qildim, O'zingga yo'naldim, mening avvalgiyu oxirgi, maxfiy va oshkora qilgan gunoxlarimni kechirgin. Sen o'zing mening ilohimsan, Sendan o'zga hech qanday iloh yo'q".

719. Abdulloh ibn Umar (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) shunday deb duo qilardilar: "Ey, Allohim, men Sendan dunyo va oxiratda afv va ofiyat so'rayman. Ey, Allohim, Sendan dinim va axlim uchun ofiyat so'rayman. Parvardigor, aybimni yopgan, qo'rquvimni aritgin, meni oldimdan, orqamdan, tepamdan, o'ngimdan va so'limdan saqlagin. Sendan oyog'im ostidan chiqishi mumkin bo'lgan falokatdan panoh so'rayman".

720. Ubayd ibn Rofi'ning otasi aytdi: "Uxud g'azoti kuni edi. Mushriklar chekinib, qocha boshlagach, Rasululloh (s.a.v.): "Saflaringizni tekislang, men Ulug' va Oliy Parvardigoriga hamdu sano aytayin", dedilar. Sahobiylar ul zotning orqalarida saflanishgach: "Ey, Allohim, barcha hamdlar Senga xosdir. Allohim, Sen yoyib, yozib qo'ygan narsani yig'uvchi, siquvchi yo'qtsir. Sen uzoq qilib qo'yganni yaqinlashtiruvchi yo'q, Sen yaqin qilsang, uzoqpashtiruvchi yo'q, Sen to'sib man' qilsang, bera oluvchi kimsa yo'q, Sen bersang to'sqinlik qiluvchi yo'qdir. Allohim, ustimizga barakoting, rahmat-marhamating, fazling va rizqingni keng qilib qo'ygin. Allohim, Sevdan ketib qolmaydigan va zavol topmaydigan doimiy ne'mat so'rayman. Allohim, Sendan zoriqqan kunimda ne'mat berishingni va xatarli damda omonlik berishingni tilayman. Parvardigoro, bizga ato etgan narsalarning ham, man' etgan narsa-larning ham yomonligqdan, shumligidan panoh bergin. Allohim, bizlarga imonni sevdir, uni qalblarimiz ziynati qilgin, bizlarga kufr, buzg'unchilik va isyonni yomon ko'rsat hamda bizlarni to'g'ri yo'ddagilar qato-rida qilgin. Allohim, bizlarni musulmon holatda o'ldirib, musulmon holatda tiriltir va bizni sharmanda bo'lmagan, fitnalarga uchmagan holatda solixlar qatoriga qushgin. Allohim, payg'ambaringni yolg'onchiga chiqargan, odamlarni haq yo'lingdan to'sgan kofirlarni halok qil hamda ularga jazo va azobingni tushirgin! Allohim, Yo Ilohal haq, ahli kitob kofirlarni halok qil!" - deb duo qildilar".

292-bob. Qayg'u va g'amganliqda o'qiladigan duolar

721. Ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) g'amgin vaqtlarida: "Ulug', halim Alloxdan o'zga iloh yo'q. Osmonlar va yerning Rabbisi, buyuk Arshning Rabbisidan o'zga iloh yo'q", der edilar".

722. Abdurrahmon ibn Abu Bakra otalariga: "Ota-jon, har kuni ertalab va kechqurun 3 martadan: "Allohim, jismimni salomat qil, Allohim, qulog'imni salomat qil, Allohim, ko'zimni salomat qil. O'zingdan boshqa hech qanday iloh yo'q", deganingizni va yana: "Allohim, kufr va faqirlikdan panoh ber, Allohim, qabr azobidan panoh ber", deb aytayotganingizni eshitganman", dedilar. Shunda otala-ri: "To'g'ri, bolam, men bularni Rasululloh (s.a.v.) aytayotganlarini eshitganman. Men ul zotning sun-natlariga ergashishni yaxshi ko'raman", dedilar. Va yana dedilar: "Rasul-ulloh (s.a.v.) g'amgin odam o'qiydigan duoni ham o'rgatganlar, u duo ushbudir: "Ey, Allohim, rahmatingdan umidvorman. Meni bir lahza ham o'z holimga tashlab qo'yma. Mening butun ishlarimni, sha'nimni o'nglagin. Sendan o'zga hech qanday iloh yo'qdir".

Abdulloh ibn Abbos (r.a.)dan rivoyat qilingan 721-hadis 723-hadisda ham takrorlangan.

293-bob. Istixora duosi haqida

724. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) bizga Qur'ondan bir sura o'rgatgandek istixora duosini o'rgatib: "Kimki biror ishga niyat qilsa, ikki rak'at nafl namoz o'qisin va shunday duo qilsin: "Ey, Allohim! Sen bilganing uchun o'zim haqqimda xayrlisini menga bildirishingni so'rayman. Qudratingdan quvvat istayman, Sening buyuk karamingni tilayman. Chunki, Sening har bir ishga kuching yetadi, qodirsan, men qodir emasman. Sen barcha narsalarni biluvchisan, men bilolmayman. g'ayb narsalarning bilimdoni o'zingsan. Allohim, agar bu ish mening dinimda, turmushimda, ishimning oqibatida, bugunim va kelajagimda xayrli, deb bilsang uni menga nasib et va muyassar ayla. Yo'q, agar bu ish dinimga, turmushimga, ishim oqibatiga, bugunim va istiq-bolimga zararli, deb bilsang, uni mendan, meni undan uzoqpashtir. Xayr qaerda bo'lsa uni menga taqdir qil va muyassar et. Meni u bilan mamnun qilgin". So'ngra hojatini aytsin", degandilar".

725. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) Fath masjidida dushanba, seshanba va chorshanba kunlari duo qildilar. Duolari chorshanba kuni ikki namoz o'rtasida ijobat bo'ddi". Jobir aytdilar: "Mening boshimga qachon biror mushkul ish tushsa, chorshanba kuni ikki namoz o'rtasidagi o'sha soatda Allohdan duo qilib so'raganimda doim duoim qabul bo'lganini bilaman".

726. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.) bilan birga edim, bir kishi: "Ey, osmonlar va yerni ajoyib tarzda yaratgan ijodkor! Ey, abadiy barhayot Zot! Ey, butun borliqni qudra-ti bilan tutib turgan Zot! Men Sendan so'rayman-ki...", deytogan edi. Shunda ul zot: "Bu odam nima deb duo qilayotganini bilayapsizmi? Jonim qo'lida bo'lgan Zotga qasamki, agar Allohning mana shu is-mlari bilan duo qilinsa, albatta ijobat bo'ladi", dedilar".

727. Abu Bakr Rasululloh (s.a.v.)ga: "Menga bir duo o'rgatingki, uni namozlarimdan so'ng o'qib yurayin", dedilar. Rasululloh: "Allohim, men o'zimga o'zim ko'p zulm qilib qo'ydim. Gunohlarimni faqatgina Sen kechira olasan. O'z dargohing mag'firati bilan gunohlarimni kechirgin, zero Sen G'ofur (kechirimli) va Rahim (mehribon) Zotan", deb duo qiling", dedilar".

294-bob. Zolim hukmdordardan qo'rqqanda nima deyish kerakligi haqida

728. Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.) aytdilar: "Sizlardan birortangaz boshlig'ining kibridan yoki zulmidan qo'rqsa: "Osmonlaru yerni va Ulug' Arshning Parvardigori Allohim, bandalaringda falon ibn falon va uning to'dasining menga hurmatsizligi va adolatsizligidan o'zing himoya qilgin. Sening himoyang qudrat-li va madhing ulug'vordir. Sendan o'zga iloh yo'qtsir", desin".

729. Ibn Abbos (r.a.)dan rivoyat qilindi; "Biror ishni amalga oshirish uchun hukmdorning huzu-riga kirganda ushbu duoni o'qinglar: "Alloh buyukdir. Alloh yaratilgan barcha narsalardan qud-ratlidir. Alloh men qo'rqadigan va cho'chiydigan barcha narsalardan kuchlidir. Falon quling-ning sharridan va uning jin va insonlardan tashkil topgan askarlarining sharridan O'zidan boshqa iloh bo'lmagan Allohga sig'inaman. Yeru osmonlarni tutib turgan Uning o'zidir. Allohim! Meni ular-ning sharridan o'z panohingga olishingni so'rayman. Yolg'iz Sening madhing yuksak-dir. Sening panohingdan qudratli panoh yo'q. Sening isming muborakdir, Sendan o'zga iloh yo'q". Uch karra o'qiladi".

730. Ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Kimning boshiga biror tashvish, g'am tushsa yoki sultondan qo'rqsa, ushbu so'zlar bilan duo qilsa, duosi ijobat bo'ladi: "Ey, Allohim, Sendan o'zga iloh yo'qligi, yetti qavat osmonning Parvardigori, Ulug' Arshning Rabbi ekanliging haq-hurmati so'rayman, Uzingdan boshqa ibo datga loyiq Zot yo'qshgi hurmatidan so'rayman, Zero Sen har ishga qodirsan". So'ngra hojatini Allohdan so'rasak".

295-bob. Duo oxiratda ajru savob sifatida zohir bo'lishi haqida

731-hadis. Abu Said Xudriy (r.a.) aytdilar: "Rasu-lulloh (s.a.v.) aytganlar: "Biror bir musulmon gunoh ish qilmagan va qarindosh-urug'chilik aloqalarini uz-magan holda duo qilsa, unga 3 narsadan biri aniq beriladi: yo so'ragani tezda beriladi yoki uni oxiratga zaxira qilinadi yoki bo'lmasa, o'sha qilgan duosi ba-robarida undan biror yomonlik daf qilinadi". "Bo'lmasa duoni ko'paytiramiz", deyishdi. "Alloh ko'paytirguvchiroqdir", dedilar Rasululloh (s.a.v.)".

732. Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) aytdilar: "Bir mo'min qo'llarini ko'ta-rib Allohga chin dildan duo qilsa, tilagini yo shu dunyoning o'zida beriladi yoki oshig'ich muddatcha oxiratga zahira qilinadi". "Yo Rasulalloh! "Oshig'ich" ni-madir?" - deb so'rashdi sahobiylar. "Men Allohga duo qildim, duo qildimu qabul bo'lganini ko'rmadim", deyishdir", deb marhamat qildilar.

296-bob. Duoning fazilati haqida

733. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: Rasululloh (s.a.v.) dedilar: "Alloh taologa duodan ko'ra qimmatliroq narsa yo'q".

734. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Payg'ambar (s.alz.) dedilar: "Ibodatlarning eng sharaflisi duodir".

735-hadis. No'mon ibn Bashir (s.a.v.)dan rivoyat qilindi: Payg'ambar (s.a.v.) "Duo ibodatdir", dedilar. So'ngra: "Menga duo qilinglar, Men sizlar uchun (duolaringizni) mustajob qilay!" (40:60), degan oyatni o'qidilar.

736. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Paygambar (s.a.v.) dan "Qaysi ibodat afzal?" deb so'rashganda: "Kishining o'z haqqiga qilgan duosidir", deb javob berdilar".

737-hadis. Ma'qil ibn Yasor (r.a.) aytdilar: "Men Abu Bakr Siddiq (r.a.) bilan Rasululloh (s.a.v.) ning huzurlariga bordim. Ul zot: "Ey, Abu Bakr, shirk oran-gizda o'rmalovchi chumolidan ham yengilroqtsir", dedilar. "Shirk faqat Allohdan o'zgaga ibodat qilishmi?" deb so'radilar Abu Bakr (r.a.). Rasululloh (s.a.v.): "Jonim qo'lida bo'lgan Zotga qasamki, shirk o'rmalovchi chumolidan ham yengilroqdir. Men sizga uni aytib yurshdingiz bilan shirkning katgasi-yu kichigidan xalos bo'ladigan bir narsa o'rgataymi?" dedilar va: "Ey, Allohim, o'zim bila turib Senga biror narsani shirk keltirib qo'yishimdan asragin va bilmagan holatimda shirk keltirib qo'ysam, kechirgin", deb ayting, deb ta'kidladilar".

297-bob. Shamol esganda duo qilish haqida

738. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) qattiq shamol turgan paytda: "Ey, Allohim, Sen yuborgan narsaning xayrlisini so'rayman va Sen yuborgan narsaning yomonligidan panoh tilayman", der edilar".

739. Salama (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) shiddatli shamol esib qolsa: "Ey, Allohim, bu shamol haqiqiy bo'lmasin va quritguvchi ham bo'lmasin", der edilar".

Haqiqiy shamoldan murod - azob shamoli, qurutguvchidan murod ~ halok etuvchi.

298-bob. Shamolni so'kmaslik haqida

740-hadis. Ubay ibn Ka'b (r.a.) aytdilar: "Shamolni so'kmanglar, agar uvda bir yoqtirmaydigan narsani sezsangiz: "Allohim, Sendan ushbu shamolni xayrlisi va undagi narsaning xayrlisini hamda u keltirgan narsaning xayrlisini so'rayman hamda bu shamolning yomonligidan, undagi narsaning zararidan va u keltirgan narsaning yomonligidan panoh so'rayman", denglar".

741. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Shamol Allohning ruhidandir, u azob yoki rahmat olib keladi, shuning uchun uni so'kmangiz. Lekin Allohdan uning xayriyatini so'rang va zararidan panoh tilang", dedilar".

299-bob. Chaqmoq chaqqanda va yashin yarqiraganda o'qiladigan duo

742. Salim ibn Abdullohning otasi aytdi: "Rasululloh (s.a.v.) chaqmoq chaqishini ko'rib, momaqaldiroq ovozini eshitsalar: "Ey, Allohim, momaqaldiroq'ing bilan bizni o'ldirmagin, azobing bilan bizni halok qilmagin, bulardan avval bizga ofiyat bergin", der edilar".

300-bob. Momoqaldiroq guldiraganda o'qiladigan duo

743. Ikrima (r.a.) aytdilar: "Ibn Abbos (r.a.) mo-maqaddiroq ovozini eshitsalar: "Men madh etayotgan Zot (Alloh) barcha nuqsonlardan pokdir. Shubhasiz mo-maqaddiroq

xuddi cho'pon qo'yning bo'ynidan qanday tutsa, yomgarni ana shunday tutib, olib keladi", der edilar".

744. Omir ibn Abdulloh ibn Zubayr aytdilar: "Abdulloh ibn Zubayr (r.a.) momaqaddiroq gumburlashini eshitganda, har qanday gapdan va ishdan to'xtab: "Momaqadlroq (ham) Unga hamd bilan tasbih aytur" (13:13), degan oyatni o'qirdilar.

301-bob. Allohdan ofiyat so'rash haqida

745. Avsat ibn Ismoil rivoyat qildilar: "Abu Bakr Siddiq (r.a.) Payg'ambar (s.a.v.) vafotlaridan key-in shunday dedilar: "O'tgan yili Rasululloh (s.a.v.) mana shu men turgan joyda turib...", dedilarda yig'lab yubordilar. "So'ng shunday degan edilar", deya Rasululloh (s.a.v.)ning so'z-larini yetkazdilar: "Sizlarga haqiqatguylikni, samimiylikni vasiyat qilaman, zero u yaxshilik bilan birga bo'lib sizlarni jannatga olib boradi. Yolg'ondan saklaning, zero u buzg'unchilik bilan birga va do'zaxga olib boradi. Allohdan ofiyat so'rang, albatta, ofiyatdan ko'ra yaxshiroq narsa ato etilgan emas. O'zaro nizo chiqarmang, bir-biringizga dushman bo'lmang, bir-biringizga hasad qilmang va bir-biringizdan nafratlanmang. Allohning aka-ukadek ahil, inoq bandalari bo'ling!"

746. Muoz ibn Jabal (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) bir kishining yonidan o'tayotganlarida u: "Allohim, men Sendan ne'matlarning mukammalini so'rayman", deb duo qilardi. Ul zot undan: "Ne'matlarning mukammali nima, bilasizmi?" -deb so'radilar. So'ng o'zlari: "Ne'matlarning mukammali jannatga kirish va do'zax olovidan qutilishdir", dedilar. Ul zot yana bir odamning yonidan o'tib ketayotsalar, u: "Allohim, men sendan sabr berishingni so'rayman", derdi. Rasululloh (s.a.v.) unga: "Sen Parvardigordan balo so'rating-ku, undan ofiyat so'ragin", dedilar. Yana bir odamning oddidan o'tib ketayotgan edilar, u: "Ey, barcha buyuklik va fazlu karam sohibi!.." deyotganda, unga qarab "So'rang", dedilar.

747. Abbos ibn Abdulmuttalib (r.a.) aytdilar: "Men: "Yo Rasulalloh (s.a.v.), Allohdan so'rab, duoqirdilar". qilishim uchun biror nima o'rgating", dedim. Ul zot: "Ey, Abbos, Allohdan ofiyat so'rang", dedilar. So'ngra biroz kutib turib yana keldim-da, Allohdan so'rab duo qilishim uchun biror nima o'rgating, yo Rasulalloh, deganimda: "Ey, Abbos, ey, Rasulullohning amakisi, Allohdan dunyo va oxiratda ofiyat so'rang", dedilar".

302-bob. Duoda balo so'rashning makruhligi haqida

748. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Bir kishi Rasululloh (s.a.v.) huzurlarida: "Allohim, sadaqa qilay desam, mol-dunyo bermading, endi meni bir baloga yo'liqqirki, unga sabr qilib ajr olay", dedi. Buni eshshtan Rasululloh (s.a.v.): "Subhanalloh! Bun-day demagin. Allohim, menga bu dunyoda ham, oxiratda ham yaxshilik ato et, demaysanmi", dedilar".

749. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) bir kipshning ziyoratiga bordilar. U xasta-likning qatgiq azobini tortib yotgan ekan. Ko'rinishi xuddi qanotlari yulib tashlangan ramaqijon jo'jaga o'xshardi. Rasululloh (s.a.v.) unga: "Sen Allohdan na-jot so'rab duo qil". dedilar. U kishi: "Allohim! Men-ga oxiratda beradigan ajru mukofotingni shu dunyoda bergin", deb duo qildi. Uning bu duosini eshitib Rasululloh (s.a.v.): "Allohga hamdlar bo'lsin! Oxirat-dagi beriladigan ajru mukofotga bandaning kuchi yetmaydi, sen buning o'rniga bu dunyoda krm, oxiratda ham bizga ezgulik ato et,

jahannam azobidan saqla", demaysanmi?" - dedilar. U kishi Rasululloh (s.a.v.) o'rgatganlaridek duo qilib yotdi, Alloh unga pshfo berdi".

303-bob. Qattiq sinovdan panoah so'rash haqida

750. Abdulloh ibn Amr (r.a.) aytdilar: Bir kishi: "Allohim, Sendan qatgiq sinovdan panoah tilayman", dedi-yu to'xtab qoddi. Agar yana shu duoni aytsa, faqat ichida ulug'lik bo'lgan balo (sinov)dan emas, deb aytsin.

751. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasu-lulloh (s.a.v.) shiddatli sinovdan, ketma-ket keluv-chi baxtsizliqdan, yomon taqdiridan va dushmanlarning hasadqdan panoah tilardilar".

304-bob. Tanbih ma'nosida so'zni takrorlash

752. Abu Navfal ibn Abu Aqrabning otasi Rasululloh (s.a.v.)dan ro'za tutish haqida (izn) so'radi. Ul zot "Har oyning bir kunida ro'za tut", dedilar. "Ota-onam sizga fido bo'lsin, yana ziyoda qiling", dedim. "Ziyoda qiling, ziyoda qiling, har oyda ikki kun ro'za tut", dedilar ul zot. Men yana: "Ota-onam sizga fido bo'lsin, yana ko'paytirib bering, men o'zimni kuchli his qilayapman", dedim. Ul zot: "O'zimni kuchli his qilayapman, o'zimni kuchli his qilayapman", deya gapimni takrorlaganlaridan endi boshqa orttirishga izn bermasalar kerak, deb o'ildim. So'ng ul zot: "Har oyda 3 kun ro'za tut", dedilar.

Yana kupaytirib bering - ko'proq muddat ro'za tutishimga izn bering, deyilmoqda. Bu hadisdan shu narsa ayon bo'ladiki, Rasululloh (s.a.v.) ummatlariga faqat yengillikni xohlaganlar, shuning uchun ham nafila ibodatlarni me'yorida qilishga ruxsat berganlar.

305-bob. G'iybat haqida

753. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) bilan birga edik. Qandaydir sassiq hid taraldi. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Bilasizlarmi bu nima? Bu mo'minlar g'iybatining hididir", dedilar".

754. (Yana) Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) zamonlarida bir kuni sassiq hid taraldi. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Munofiqlar musulmonlarni g'iybat qilishdi, bu o'shaning sassig'i", dedilar".

755. Ibn ummu Abd aytdilarki, qaysi bir mo'minning oldida g'iybat qilinganda u o'sha g'iybatni to'xtatsa, Alloh taolo uni dunyo va ohiatda mukofotlaydi. Qaysi bir mo'min oldida bo'layotgan g'iybatni to'xtatmasa, Alloh taolo uni dunyo va oxiratda jazolasin! Kishi bir mo'minni g'iybat qilishi bilan harom luqmani og'zi-ga olgan bo'ladi; o'sha gapirayotgan odamdagi bor narsani aytsa, g'iybat qilgan bo'ladi. Agar yo'q narsani aytsa, unga tuhmat qilgan bo'ladi.

Ibn ummu Abd - Abdulloh ibn Mas'ud.

306-bob. G'iybat va idrordan ehtiyot bo'lish haqida

756. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) bilan birga edik. Ul zot egalari

azoblanayotgan ikki qabr tepasiga kelib: "Bu ikkisi katta gunoh sababli azoblanayotgani yo'q, ulardan biri odamlarni g'iybat qilib yurardi, ikkinchisi esa siydikdan ehtiyot bo'lmasdi", dedilar. So'ngra bir yoki ik-kita xurmo shoxini keltirib, uni sindirdilar, so'ng sindirilgan shoxchalarni qabrga tiqib qo'yishni buyurdilar va: "Bu shoxchalar nomi ketguncha qabrdagilarning azobi yengillashtirib turiladi", dedilar".

757. Amr ibn Os bir necha hamrohlari bilan ketib borardi. Io'lda o'lib, irib ketgan eshakka duch kelishdi. Shunda Amr: "Xudo haqqi, musulmonning go'shtini yeganingizdan mana shu o'limtikni qorningiz to'ygunicha yeganingiz yaxshidir", dedi.

307-bob. O'likni g'iybat qilish haqida

758. Abu Hurayra aytdilar: "Moiz ibn Molik Aslamiy keldi, uni Rasululloh (s.a.v.) "Robi'a" degan joyda rajm (toshbo'ron) qildirdilar. Rasululloh (s.a.v.) bir safar sahobiylar bilan o'sha yerdan o'tdilar. Ulardan biri: "Mana shu halok bo'lgan odam Nabi (a.s.)ning oldilariga bir necha bor keldi, har safar kelganida ul zot uni qaytardilar, mana, qarangki, itdek o'lib ketdi", dedi. Rasululloh (s.a.v.) o'lib, oyoklari qurib yotgan eshakning yonidan o'tguncha indamadilar, so'ng haligi kishiga: "Mana bundan yenglar!" dedilar. "Shu o'lgan eshakdan-a, Rasulalloh?" deb so'rashdi. Ul zot: "Sizlar o'lgan birodaringiz obro'si-ni to'kshtsdan erishgan narsangiz buni yeyishdan og'irroq gunohdir. Muhammadning joni qo'lida bo'lgan Zotga qasamki, albatta u (Moiz) jannat anhorlaridan birida cho'milib yuribdi", dedilar".

Ya'ni o'lgan odamni ayblaganingiz uchun orttirgan gunohingiz buni yegandan ko'ra og'irroqdir.

308-bobdagi 759-hadis 95-bobning 187-hadisidagi mazmunning aynan takroridir.

309-bob. O'zaro mehr-oqibat haqida

760. Muhammad ibn Ziyod aytdilar: "Men salaflarni shunday topganman: ular bir uyda oila a'zolari bo'lib yashar edilar. Ittifoqo, ulardan birining uyiga meh-mon kelib qolsa, boshqa birlari tayyorlab qo'ygan qozon-dagi ovqatni shundoq ko'tarib mehmon oldiga olib ke-lib qo'yardilar. Qrzon egasi: "Kim oldi qozonni?" - deb so'rasa, mezbon: "Biz mehmonimiz uchun oldik", derdi. Shunda ovqat egasi: "Mayli, osh bo'lsin", der edi chin dildan. Salaflar non yopishsa ham ahvol shu edi. Ular-ning oralarida qamishdan devor bo'lardi xolos".

310-bob. Mezbonning mehmonga xizmat qilishi haqida

761. Abu Hurayra aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) huzur-lariga bir kishi keldi. U kishi och ekanligini aytdi. Rasululloh (s.a.v.) uni ayollari oddiga yubordilar. Ayol-lari uyimizda suvdan boshqa hech vaqo yo'q, dedilar. Rasululloh: "Kim bu odamni to'ydiradi?" - deb so'ra-dilar. Ansorlardan bir kishi: "Men", dedi va haligi kishini uyiga olib ketdi. Xotiniga Rasululloh (s.a.v.) ning mehmon-larini siylab, qornini to'ydir, dedi. "Uy-imizda bolalarimizning ovqatidan bo'lak narsa qol-magan", dedi xotini. Shuqtsa er: "Taomingai keltir, chiroqni to'g'rila, bolalar ovqat so'rasha, ularni ux-lat", dedi. Ayol taomni olib keldi, chiroqni to'g'rila-di, bolalarni uxlatdi. So'ngra eri chiroqni tuzatmoq-chiday bo'lib uni o'chirdi. Keyin ikkovlari mehmonning oldida xuddi taom yeyayotganday bo'lib o'tirishdi. O'sha ke-chani ochlik bilan o'tkazishdi. Ertasiga ertalab Rasu-lulloh (s.a.v.)

aytdilar: "Alloh taolo sizlarning qil-gan ishlaringizdan xursand bo'ldi va quyidagi oyatni nozil qildi: "O'zlarida ehtiyoj bo'la turib, (ehson qilishda boshqa muxtojlarni) ixtiyor qilurlar. Kim-ki o'z nafsi baxilligidan saqlana olsa, bas, ana o'sha-lar (oxiratda) najot topuvchilardir" (59:9).

311-bob. Mehmondorchilik muddati haqida

762. Abu Shurayh Adaviy (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.)ning mana bu so'zlarni aytayot-ganlarini o'z ko'zlarim bilan ko'rib, quloqlarim bilan eshitdim: "Kim Allohga va oxirat kuniga ishonsa, qo'shnisini izzat qilsin Kim Allohga va oxirat kuniga ishonsa, mehmonni e'zozlasin. "Meh-monning muddati qancha, ey, Rasululloh?" - deb so'ralganda, ul zot: "Bir kecha-kunduzdir. Mehmon-dorchilik uch kun bo'ladi. Kim Allohga va oxirat kuniga ishonsa, yaxshi gaplarni gapirsin yoki jim tursin", dedilar.

312-bob. Mehmondorchilikning uch kungacha ekanligi haqida

763. Abu Hurayra Rasululloh (s.a.v.)ning shunday deganlarini rivoyat qildilar: "Mexmondorchilik uch kundir. Uch kundan ortig'i xonadon sohibining sadaqasidir".

313-bob. Mehmon mezbenni zeriktirm asligi haqida

764. Abu Shurayh Ka'biy (r.a.) aytdilar: Rasulul-loh (s.a.v.) dedilar: "Kim Allohga va oxirat kuniga ishonsa, yaxshi gap gapirsin yo jim tursin. Kim Al-lohga va oxirat kuniga ishonsa mehmonini muddati bilan ikrom qilsin. Muddati bir kecha-kunduzdir. Mexmondorchilik uch kundir. Bundan oshig'i sadakdtsir. Mehmonning mezbenni zeriktirar darajada uning uyida turshpi o'zi uchun xalol emas".

314-bob. Agar mehmon mezbon uyining tashqarisida tong ottirsa...

765. Miqtsom Abu Karim (r.a.) aytdi: "Payg'amba-ri-miz (s.a.v.): "Mehmonning tunab qolishi har bir musulmon zimmasidagi hakdir. Kimki mezbonning uyidan ta-shqarqtsa tong otgarsa, mehmonnavozlik qarzi bo'ynida qoladi, xohlasa o'taydi, xohlasa tark etadi". dedilar".

315-bob. Mehmonga iltifot ko'rsatilmasa...

766. Uqba ibn Omir (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.)dan: "Ey, Allohning Rasuli, siz bizni bir qavm huzuriga jo'nadantaz, o'sha qavm bizni mehmon qilmasa, qanday yo'l tushshni buyurasiz?" - deb so'radim. Rasulul-loh (s.a.v.): "Agar biror qavm oddiga mexmon bo'lib bor-sangaz, mexmon uchun lozim narsalarni buyursalar, qabul qiling. Agar bunday qilmasalar, ular o'tashlari lozim bo'lgan mexmondorchilik haqqini talab qiling", dedilar".

316-bob. Kishi mehmonga o'zi xizmat qilishi haqida

767. Abu Usayd Soidiy (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)ni to'yiga taklif qildi. O'sha kuni ayoli kelin bo'la turib o'zi xizmat qildi. U ayol: "Bilasizlarmi, men Rasululloh (s.a.v.) uchun qanday ichimlik tayyorladim? - deb so'radi. - Men ul zot uchun kechki xurmodan bir idish sharbat tayyorladim".

317-bob. Mehmonga taom quyib, o'zi namozga turgan kishi haqida

768. Na'im ibn Qa'nab (r.a.) aytdi: "Men Abu Zarr (r.a.)ning uyiga bordimu uni topa olmadim. Ayolidan: "Abu Zarr qaerda?" - deb so'radim. "Ishdalar, hozir ke-lib qoladilar", deb javob berdi ayoli. Men uylarida o'tirib turgavdim, ikki tuyani haydab Abu Zarr kelib qoldi. Tuyalarni bir-biriga orqama-orqa bog'lagan, ular-ning har biriga bitgadan mesh ortilgandi. Abu Zarr ularni yerga olib qo'yib, kelib men bilan so'rashdi. Men: "Ey, Abu Zarr, ijari uchratgan odamlarim ichida men uchun sendan sevimlirog'i ham, sendan yomonrog'i ham bo'lmagan", dedim. U: "Xo'sh, bu gapingni qanday tushunishim kerak?" - deb so'radi. "Men johiliyat davrida go'dak qizim-ni tiriklay ko'mgan edim, "Sen uchun tavba yo'li ham yo'q, najot ham!" - deysan deb senga yo'liqib qolishdan qo'rqdr-dim. Hamda "Tavba qilsang tavbang qabul bo'ladi va sen uchun najot yo'li bor", deyishingdan umid qilardim", dedim. Abu Zarr: "Johiliyatdan qaytib, haq yo'lni top-dingmi?" - dedi. "Ha", dedim. U: "Alloh taolo Islomga kirgandan keyin oldingi gunohlarni kechiradi", dedi va ayoliga: "Bizga taom keltir!" -deb buyurdi. Ayoli kuloq solmadi. Abu Zarr unga yana qaytardi, ayoli bu safar ham quloq solmadi va hatgo ikkovlari janjallashib qolish-di. Abu Zarr: "Haqiqatda siz ayollar Rasululloh (s.a.v) aytganlaricha bor ekansiz!" - dedi. Men: "Rasululloh (s.a.v) ular haqida nima deganlar?" - deb so'radim. Abu Zarr: "Ul zot: "Ayol kishi qovurg'a suyagi kabidir, sen uni to'g'rilamoqchi bo'psang sindirib ko'yasan. Agar uni boshqara bilsang, ro'zg'oring but bo'ladi", degandilar", dedi. Shundan keyin ayoli burilib kelib, kaklik-nikiga o'xshash sho'rva qo'yib ketdi. Abu Zarr: "Menga e'tibor bermay sen olaver, men ro'zadorman", dedi va namozga turdi. U ruku'larni yengil (tez-tez) qildi. So'ng namozini tamomlab, ovqat yeya boshladi. Men: "Yo tavba, meni addaysan, deb o'ilamagandim!" - dedim. U: "Nega endi, men seni uchrat-ganimdan beri aldaganim yo'q", dedi. "Axir ro'zadorman, Demabmiding?" - dedim. U: "Shunaqa dedim. Men bu oy Hisobidan uch kun ro'za tutdim, menga uning ajri yozildi va ovqatlanish halol bo'ldi", dedi.

318-bob. Kishi oilasi nafaqasini ado etishi haqida

769. Savbon (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) aytdilar: "Dinor (ya'ni pul)larning eng af-zali kishining o'z ahli ayoliga, Alloh yo'lidagi biro-darlariga va Alloh uchun atagan jonivor-hayvonla-riga sarflangan pulidir".

770. Abu Mas'ud Badriy (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Kimki ahli ayoliga savob umidida nafaqa qilsa o'sha qilgan nafaqasi uning uchun sadaqadir", dedilar".

771. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Bir kishi Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga kelib: "Yo, Rasululloh, menda bir qancha dinor bor", dedi. "O'zing uchun sarf qil", dedilar ul zot. "Menda undan ortiqchasi bor", dedi u kishi. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Unda ularni xizmatkoringga yoki bolangga sarfla", dedi-lar. "Menda undan-da ortiqchasi bor", dedi yana u kishi. Rasululloh (s.a.v.): "Unda ularni Alloh yo'lida saq-la, bu (savob yuzasidan) eng oz bo'lganidir", dedilar".

772. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Payg'ambarimiz (s.a.v.): "Sening to'rt dinor puling bo'lsa, 1 dinorni miskinga bersang, 1 dinorni qul ozod qilish uchun bersang, bir dinorni Alloh yo'lida sarflasang, yana bir dinorni ahli ayoling nafaqasiga ishladang, shulardan eng afzali ahli ayolingga sarf qilganing hisoblanadi", dedilar".

319-bob. Barcha sarfdan savob olish haqida

773. Sa'd ibn Abi Vaqqos (r.a.)dan rivoyat qilindi: Rasululloh (s.a.v.) u kishiga: "Bilginki, na faqat Allohning roziligini istab qilgan ehsoning-ga, bal-ki ayolingning og'ziga solgan bir luqma taoming uchun ham albatga ajr-mukofot olasan", dedilar.

320-bob. Tuning uchdan biri qolganda duo qilish haqida

774. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: Rasululloh (s.a.v.) aytdilar: "Parvardigorimiz Alloh taborak va taolo har kecha dunyo osmoniga kechening oxirgi uchdan bir qismi qolganda tushib aytadi: "Men-ga duo qiladigan kimsa bormi, ijobat qilayin. Men-dan biror narsa so'raydigan bormi, berayin. Mendan gunohini so'raydigan bormi, mag'firat qilayin".

321-bob. G'iybat maqsadi bo'lmay, uzun falonchi, deyish haqida

775. Abu Ruhm (r.a.)dan rivoyat qilindi: U kishi Rasululloh (s.a.v.)ga daraxt ostida (bay'atu-r-rizvonda) bay'at qilgan sahobiylerden biri edilar. Shu kishi aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.) bilan Tabuk g'azottsda birga jang qildim. Bir kecha Axdar tog'ida turib, Rasululloh (s.a.v.)ga yaqin turib qo'riqchilik qildam, Ko'zimni uyqu bosdi. Uxlab qolmaslikka harakat qilardim. Mening tuyam ul zotaing tuyalariga yaqinlashdi. Tuyam Rasululloh (s.a.v.)ning oyoqlariga zahmat yetkazmas-mikan, degan andshpa meni qiynardi. Shuning uchuk tuyamni orqaga tortib qo'yar edim. Kechaning bir qismida (yana) ko'zimga uyqu golib keldi. Ul zotning oyoqlari yukning dastasiga tegib turardi. Mening tuyam ul zotaing tuyalarini turtab yubordi, shunda men ul zotning oyoqlariga tegib ketdim Bexos zarb natijasida ul zot "Uhh", deb yubordilar, men: "Ey, Rasulalloh, Sizga ozor berganim uchun Allohdan menga mag'firat so'rang", dedim. Ul zot: "Anavi ko'sa, uzun bo'yli va qizil yuzli odamlar nima qildilar?" - deb so'radilar". Abu Ruhm davom etib shunday dedi: "Bani G'ifor qabilasi nima uchun urushga qo'shilmaganliklarini Rasululloh (s.a.v.)ga aytdim. Shunda ul zot: "(Madina atroflaridagi) Shabkati Shadax degan joyda qo'ylari bo'lgan sochlari kalta, bo'ylari qisqa odamlar nima qildilar?" - deb so'radilar. Ular G'ifor o'g'illarimikin, deb o'ylab qoldim, biroq to'la anglab yeta olmadim. Keyin Aslam qabilasidan bir jamoat ekanliklari esimga kejach: "Ey, Rasulalloh, ular Asmo' o'g'illaridan edilar", dedim. Shutsda ul zot: "Urushga qatnashmagan Asmo' o'g'illaridan bir kishini Alloh yo'lida jo'natishlariga nima to'sqinlik qildi? Aslam, G'ifor, Ansor va Kuraysh muhojirlaridan biror uzrli sabab bilan urushga qatnasha olmaganlar ham mening qadrlil sahobiylerimdir", dedilar".

776. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Bir kishi Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga kirish uchun izn so'radi. Ul zot: "Bu qabilasining juda ham yomon odami!" - dedilar. U odam Payg'ambar (s.a.v.) huzurlariga kirganida, ul zot haligi kishiga yaxshi muomala qildilar juda ko'p gapirdi. Men bu haqtsa gapirgandim, ul zot: "Alloh taolo buzuq-badxulklarni yomon ko'radi", dedilar".

777. Oyisha onamiz dedilar: "Savda (r.a.) Muzdali-fada namozlar jam qilib o'qilgan kecha, kun ko'taril-masdan Minoga ketish uchun Rasululloh (s.a.v.)dan izn so'radi. U og'ir-vazmin va sekin harakatlanadigan ayol edi. Ul zot unga izn berdilar".

322. bob. Avval bo'lib o'tgan voqeani eslatish haqida

778. Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) Ji'irronada Hunayn g'azotidan tushgan o'ljalarni taqsimlayotgaylarida atroflariga (sahobiylar to'plandilar. Shunda Rasululloh (s.a.v.) aytdilar: "Alloh bir qulini o'z qavmiga (payg'ambar qilib) yubordi. Qavmi uni yolg'on-chiga chiqardi va urib peshonasini yordi. U peshonasidan oqayotgani qonini artib: "Allohim, qavmimni kechir, ular nima qilayotganlarini tushunmayaptilar", degandi". Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.) aytdilar: "Shunda men Rasululloh (s.a.v.)ga qarab turib peshonasidan oqayotgan qonini artib turgan kishini ko'rgandek bo'ldim".

Ji'irrona - Hunaysh mavzeidagi bir joy nomi, Hunayn mavzesi Hizoj viloyatida bo'lib, Makkai mukarrama yaqinida joylashgan

323-bob. Musulmon musulmonning aybini berkitishi haqida

779. Abul-Haysam aytdilar: "Uqba bin Omirning oddiga bir qavm kelib: "Bizning sharob ichadigan va buzuq ishlarni qiladigan qo'ishilarimiz bor. Ularni imomga aytaylikmi?" - deyishganida, u: "Yo'q, men Rasulullohning: "Bir musulmon aybini berkitgan kishi xuddi tiriklayin ko'mib yuborilgan o'likni qabrdan tiriltirgan kabqtsir", deganlarini eshitganman", dedi".

"Imom" so'zining lug'aviy ma'nosi boshliq, rahbar. Shuning uchun o'sha davrda faqat diniy rahbarlarnigina imom deyilmay, ma'muriy rahbarlarni ham imom, deb ataganlar.

324-bob. "Odamlar halok bo'ldi, buzilib ketdi" deyish haqida

780. Abu Hurayra aytdilar: Rasululloh (s.a.v.): "Kimning "odamlar buzilib ketdi deyotganini eshidangiz, bilingki, o'shaning o'zi birinchi bo'lib buzilgandir", dedilar.

325-bob. Munofiqni "sayyid" demaslik haqida

781. Abdulloh ibn Burayda otalaridan rivoyat qildilar. Otalari aytdilar: Rasululloh (s.a.v.): "Munofiq odamni, garchi u hurmatlirog'ingiz, ish boshingiz bo'lsa ham "sayyid" demang, shunday desangiz Parvardigoringizning g'azabini duchor bo'lasiz", dedilar.

326-bob. Maqtov eshitgandaa nima demoq kerakligi haqida

782. Addiy ibn Arto aytdilar: "Payg'ambarimiz (s.a.v.) sahobiylaridan kimda-kim maqtov eshida: "Allohim, (o'zimda yo'q sifatlarni) aytganlari uchun meni koyimagin va ular bilmaydigan (gunohlarim)ni o'zing kechirgin", der edilar.

783. Abu Mas'ud Abu Abdulloh (r.a.)dan: "Rasululloh (s.a.v.)dan gumon haqida eshitganmisiz?" - deb so'radilar. Abu Abdulloh: "(Ha), ul zot: "Gumon qiluvchi juda yomon odamning ulovidir!" - deganlar.

784. Abdulloh ibn Omir (r.a.) bir kuni Abu Mas'ud (r.a.)dan: "Ey, Abu Mas'ud! Rasululloh (s.a.v.)dan gumon qilish bilan bog'liq biror gap eshitganing bormi?" - deb so'radi. Abu

Mas'ud: "Rasululloh (s.a.v.)ning "Gumon qiluvchi odam juda yomon insonning ulovidir". deganlarini eshitganman, yana shunday deb ta'-kidlaganlarini ham eshitganman: "Bir mo'minni la'natlash uni o'ldirmoq kabidir", deb xabar qildilar.

327-bob. Bilmagan narsasini "Alloh biladi", demasin

785. Ibn Abbas (r.a.) aytdilar: "Sizlardan birortangiz bilmagan narsasi xususida "Buni Alloh biladi", demasin. Chunki Alloh.bundan boshqa narsalarni ham bilguvchi va u bandalarga bilmagan narsasini o'rgatuvchidir. Shuning uchun bunday deyishlik Alloh huzurida katta gunohdir".

328-bob. Kamalak haqida

786. Ibn Abbas aytdilar: Somon yo'li osmon eshiklaridan biridir. Kamalak esa, Nuh (a.s.) qavmi g'arq bo'lgandan keyin insoniyatni g'arq bo'lishdan saqlab kelmoqda.

329-bob. Somon yo'li galaktikasi haqida

787. Abu Tufayldan rivoyat qilindi: "Ibn Kavvo hazrat Alidan somon yo'li haqida so'radi. "U osmonning chiqish teshigidir. Undan daryoday davomli oquvchi suv bilan osmon yuzi ochiladi", deb javob berdilar".

788. Ibn Abbas aytdilar: "Kamalak yer yuzi aholisi uchun g'arq bo'lishdan omonlikdir. Somon yo'li esa, osmonning eshigidir Osmon o'sha somon yo'lidan yoriladi".

'Munajjimlikka oid ilmiy ishlar va entsiklopediyalarda yozilishicha, Somon yo'li Veronika sochlari turkumida bo'lib, osmonni deyarli katga aylana bo'ylab o'rab olgan yorug' yo'l. Islom aqidasi ko'ra, ana shu aylana osmon qopqasi va u ajralib ketishi ham mumkin.

330-bob. "Allohim, meni marhamating qarorgohiga qo'ygin", degan hadis haqida

789. Abu Horis Kirmoniy aytdilar: "Bir kishi Abu Rajoga: "Senga salom bo'lsin, Allohdan marhamati qarorgohida ikkimizni birga qilishini so'rayman", deganini eshitdim. Abu Rajo unga: "Biror kishi bunga qodirmi? Allohning marhamat qarorgohi nima ekan?" - deb so'radi. Boyagi kishi: "Jannat", degandi, Abu Rajo: "Topolmading", dedi. "Nima bo'lmasa Allohning marhamati qarorgohi?" - deb so'radi u odam. "Olamlarning Parvardigoridir", deb javob berdi Abu Rajo".

331-bob. Zamoni so'kmaslik haqida

790. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: Payg'ambar (s.a.v.): "Sizlardan birortangiz "E, bu zamondan ko'nglim qoldi", deb zamoni so'kmasin. Chunki Alloh zamondir.

Boshqa hadislarda "Zamon Allohniki", deyilgan. 791-hadis 790-hadisning aynan takrori.

332-bob. Musulmon musulmonga tik qaramaydi

792. Mujohid (r.a.) aytdilar: "Musulmon kishi birodariga yov qarash qilishi, uni ta'qib qilishi yoki: "Qaerdan kelding?" "Qaerga ketyapsan?" - deb so'roqqa tutishi makruhdir".

333-bob. "Holinga voy bo'lsin", deyish haqida

793. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilindi: Payg'ambarimiz (s.a.v.) bir kishi qurbonlik qilinadi gan tuyani haydab ketayotganyni ko'rib: "Unga min", deb buyurdilar. U odam: "Bu qurbonlik tuyasiku", dedi. Rasululloh (s.a.v.) yana: "Min unga", dedilar. U yana "Bu axir qurbonlikka olib ketilayotgan tuyaku", dedi. Ul zot yana: "Min bu tuyaga", deb buyurdilar. Kishi yana o'sha javobini bergan edi, "Holinga voy bo'lsin sening, min unga", deb buyurdilar.

794. Ibn Abbosdan bir kishi: "Men non va go'sht yegandim. Tahoratimni yangilashim kerakmi?" - deb so'radi. Ibn Abbos: "Holingga voy bo'lsin sening, halol narsa yesa ham tahorat buzilarkanmi?" - dedilar.

795. Jobir ibn Abdulloh aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) Ji'irrona mavzesida Hunayn g'azotida tushgan o'ljalarni taqsimlayotgan edilar. Oltinlar Bilol (r.a.)ning quchog'ida edi.Ul zot huzurlariga bir kishi kelib: "Siz adolat qilmayapsiz, adolat qiling!" - dedi. Rasululloh (s.a.v.): "Holingga voy bo'lsin sening, men adolat qilmasam, kim qiladi?" - dedilar. Shunda hazrati Umar: "Ey, Allohning Rasuli, izn bering, bu munofiqning bo'ynini uzib tashlay!" - dedilar. Rasululloh (s.a.v.): "Bu va buning do'stlari Qur'onni o'qiydilar, lekin u bo'g'izlaridan nariga o'tmaydi, kamondan o'q qanday otilib chiqsa, ular ham dindan shunday chiqib ketadilar", deb marhamat qildilar.

"Zahm" kulfat, ozor ma'nosida, "bashir" esa, xushxabar keltiruvchndir.

796. Bashir ibn Ma'bad Sadusiydan rivoyat qilindi. Rasululloh (s.a.v.) undan: "Isming nima?" - deb so'radilar. "Zahm", deb javob qildi u. Ul zot: "Yo'q, sening isming Bashir bo'lsin", dedilar.

Bashir aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) bilan qabriston oralab ketayotgan edik. Ul zot mushriklarning Qabri yonidan o'dalar, 3 marta: "Bular ko'p xayrli ishlarni qo'ldan boy berdilar", derdilar. Musulmonlar qabri yonidan o'gayotganda esa: "Bular ko'plab ezguliklarga erishdilar", derdilar uch martadan. Tasodifan Payg'ambarimiz (s.a.v.)ning qabristonda poyafzali bilan yurgan kishiga ko'zlari tushib qolib: "Ey, sabtiyali, sabtiyangni tashla", dedilar. U odam Payg'ambar (s.a.v.)ni ko'rgach, oyoq kiyimlarini yechibotib yubordi.

Sabtiya - oshlangan teridan tayyorlangan poyabzal.

334-bob. Uy qurish haqida

797. Muhammad ibn Hiloldan rivoyat qilindi. U kishi Payg'ambar (s.a.v.) ayollarining hujralari xurmo daraxti shoxlaridan qurilgan bo'lib, yung latta-lari bilan qoplanganini ko'rgan edilar. Ibn Hilol aytdilar: "Men Oyishadan uylari haqida so'radim. U: "Uyning eshigi kun botar tomonga qaratilgan edi", dedi. "Eshik bir tabaqalimidi yo

qo'shtabaqalimidi?" - deb so'radim. U: "Bir tabaqali eshik edi", dedi. "Eshik nimadan yasalgandi?" - deb so'radim yana. U: "Qora archadan yoki sajdani* edi", deb javob berdi.

*Janubiy mintaqalarda o'sadigan siyoh rang daraxt yog'ochi

798. Abu Hurayra aytdilar: Rasululloh "Odamlar uylarini rasmlar bilan bezatmagunlarigacha qiyomat qoyim bo'lmaydi", dedilar.

335-bob. "Otang haqi", deyish haqida

799. Abu Hurayradan rivoyat qilindi: "Bir kishi Rasululloh (s.a.v.) oldilariga kelib: "Ey, Allohning Rasuli, eng ko'p ajru savobga ega bo'ladigan sadaqa qaysi?" - deb so'radi. Ul zot: "Otang haqi, buni senga bayon qilinadi. Sen sog' paytingda, kambag'al bo'lib qolishdan qo'rqib baxillik qilgan va boyligni orzu qilgan paytingda sadaqa qilishing kerak. Sadaqani kechiktirib, joning xalqumiga kelganda "Falonchiga muncha, pistonchiga shuncha" deb qolmaginki, u pay-tda sen aytmasang ham (mol-dunyoing) "falonchilar"ga qoladi", dedilar".

336-bob. Kishi birovdan kichik narsa so'rashi va uni maqtamasligi kerak

800. Abdulloh ibn Umar aytdilar: "Sizlar birovdan zarur bo'lib qolgan narsa so'rasa kichikroq, ahamiyatsizrog'ini so'rasin, zero unga taqdirida belgilangani nasib qiladi. Sizlardan hech kim do'stining oldiga borganda uni maqtamasinki, belini sindirib qo'yadi".

801. Abu Izzat Yasor ibn Abdulloh Huzaliydan rivo-yat qilindi: Nabiy muhtaram (s.a.v.) aytdilar: "Agar Alloh taolo bir bandaning jonini biror yerda olishni xohlasa, uni o'sha yerga keltirib qo'yadi yoki u banda uchun o'sha yerdan bir ehtiyoj chiqarib qo'yadi".

337-bob. "Senga qasd qilgan past bo'lsin!" deyish haqida

802. Abu Abdulaziz aytdilar: "Abu Hurayra biznikida bir kecha qoldilar. To'g'rida ko'ringan yudduzga qarab: "Abu Hurayraning joni qudrat qo'lida bo'lgan Allohga qasamki, ba'zi qavmlar dunyoda ish boshi bo'lishni va rahbarlik qilishni orzu qiladilar. Agar ular osmondan oyoklarini uzatib tushgan bo'lsalar ham, (boshqaruvga kelgandan so'ng mas'uliyat og'irligidan) koshki ish boshi bo'lmasaydik, koshki rahbar bo'lmasaydik", deb qoladilar". Abu Hurayra menga yaqin-lashib: "Senga qasd qilgan past bo'lsin, axir, sharq xalqlari boshidan bu hodisalar o'tgan-ku! Men: "Allohga qasamki, shunday", - dedim. Abu Hurayra: "Alloh ularning yuzlarini qora qilsin va tuzoqlariga o'zlarini tushirsin. Abu Hurayraning hayoti qo'lida bo'lgan Allohga qasamki, ular odamlarga rahbarlik qilishda jahldan chehralari qatlangan qalqonday bujmayib, qizarib ketadi. Hatgo dehqon dalasiga, cho'pon podasyushng oldiga ketib qoladi".

Ya'ni shaharga kelib yashab qolgan qishloqlik odamlar ushbu rahbar odamlarning zulmidan qo'rqib, o'z maskanlariga qaytib ketadilar.

338-bob. Kishi "Alloh va falonchi" demasligi haqida

803.. Ibn Jurayj (r.a.) aytdilar: "Mug'isdan eshitdimki, Ibn Umar undan xojasi kimligini

so'rabdilar. U: "Alloh va falonchi", deb javob beribdi. Ibn Umar: "Unday demagin, Alloxdan keyin falonchi degin", debdilar".

339-bob "Alloh va sen xohlasang" demaslik haqida

804. Ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Bir kishi Rasu-lulloh (s.a.v.)ga: "Alloh va siz xohlasangiz", dedi. Rasululloh (s.a.v.): "Allohga meni barobar qilib qo'yding. Yagona Allohning o'zi xohlaydi", deb uning gapini tuzatib qo'ydilar".

340-bob. Musiqa va ko'ngilxushlik haqida

805. Abdulloh ibn Dinor aytdilar: "Abdulloh ibn Umar bilan bozorga chikdik. Ashula aytayotgan kichkina joriya oldidan o'gayotganda Ibn Umar: "Shayton agar birovni tark qilsa, mana shuni tark qilgan bo'lardi". dedilar".

806. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Mening hech qanday o'yin-ermakka, hech qaysi o'yinning menga aloqasi yo'q", dedilar. Ya'ni, botil narsalar bilan mening hech qanday aloqam yo'q. Demoqchi bo'ldilar".

807. Ibn Abbos Alloh taoloning "Odamlar orasida shunday kimsalar ham borki, ular bilimsizlik bilan (o'zgalarni) Alloh yo'lidan ozdirish uchun va u (yo'lni) masxara qilish uchun behuda so'z(lar)ni sotib olurlar" (31:6), degan oyatidagi "behuda so'z" bu ashula va shu kabilardir", deganlar.

808. Baro ibn Ozib aytdilar: Rasululloh (s.a.v.): "Salomni yoyinglar va salomlashinglar, asharet yomondir", dedilar. Hadis roviylaridan Abu Muoviya: "Asharet bu o'yin-kulgu, ko'ngilxushliqdir", deb izohlaganlar.

809. Fuzola ibn Ubayddan rivoyat qilindi: Ko'pchilik to'planadigan bir joyda odamlar nard o'ynayotganlarining xabari unga yetib keldi. U g'azab bilan turib, ularni bu ishdan qatidan man' qildi. So'ngra: "Nard qimoridan yeyish uchun uni o'ynaydigan odam xuddi to'ng'iz go'shtini yegan va qon bilan yuvingan kabidir", dedi.

341-bob. To'g'ri yo'lga yurish haqida

810. Zayd ibn Vahb aytdilar: "Ibn Mas'ud: "Sizlar faqihlari ko'p, xatiblari kam, sadaqa kam so'raladigan, hadya, xayr-ehson ko'p beriladigan va lahv, bekorchi ishlardan foydali amallar ustun kelgan bir zamonda yashayapsiz. Sizlardan keyin bir davr keladi-ki, unda faqihlar kam, notiqalar serob bo'ladi, ko'p-ko'p sadaqa so'raladi, hadya, xayr-ehson kam beriladi va behuda ko'ngilxushliklar foydali amallardan us-tun kelib qoladi. Shuni yaxshi bilingki, oxir zamon-da to'g'ri yo'lda yurish ba'zi amallardan ko'ra yaxshi-roq bo'lib qoladi", dedilar.

811. Jurayriy aytdilar: "Men Abu Tufayldan: "Siz Rasululloxni ko'rganmisiz?" - deb so'radim. U kishi: "Ha, yer yuzida mendan boshqa Nabiy (a.s.)ni ko'rgan ti-rik odam borligini bilmayman", dedilar va yana: "Ul zot oppoq, go'zal va yoqimli yuzli edilar", dedilar".

812-hadis 811-hadisning aynan takrori.

812-hadis 811-hadisning aynan takrori.

813. Ibn Abbosdan rivoyat qilindi: Nabiy muhtaram (s.a.v.): "To'g'ri yo'lda yurish, axloqli bo'lish va iqqisod payg'ambarlikning 25 juz'idan bir juz'i-dir", dedilar.

814-hadisda 813-hadisning mazmuni aynan takrorlangan.

342-bob. Sen kutmagan xabarlarining kelishi

815. Ikrimadan rivoyat qilindi. U kishi dedilar: "Men Oyisha (r.a.)dan: "Rasululloh (s.a.v.)ning biror bir she'r aytganlarini eshitganmisiz?" - deb so'radim. Oyisha (r.a.): "Ba'zan uyga kirayotganlarida: "Sen kutmagan xabar keladi..." degan misrani o'qir edilar", deb javob berdilar".

816-hadisning mazmuni 815-hadisda bor.

343-bob. Orzu-tilakning makruh jihatlari haqida

817. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: Rasululloh (s.a.v.): "Sizlardan biringiz biror narsani orzu qilsa, nima tilayotganiga qarasin, zero u o'ziga nima berilishini bilmaydi", dedilar. Bu hadis odob va mantiqqa taalluqli: bavda Allohga duo qila-yotgaida xokisorlik va ovozini baland qilmasdavn maxfiy so'rashi kerak, aynan vimani so'rayotganyush bilipsh, anglapsh lozim.

Masalan, birovni qarg'ab, unga o'lim tilab, shu jumladan o'ziga ham o'lim tvlashi makruh hisoblanadi.

344-bob. Uzunni "karm" demaslik haqida

818. Alqama bin Voil (r.a.)dan rivoyat qilindi: Rasululloh (s.a.v.): "Sizlardan hech kim "karm" demasin. Balki "hubla", ya'ni "uzum" deng", dedilar.

Arab tilida "karm" so'zi "tok navdasi" degan ma'noni bildira-di. "Hubla" so'zi ham uzumning bir navini anglatadi. ("An-Na'im" arabcha-o'zbekcha lug'at, Abdulla Qodiriy nomvdagi xalq merosi ilmiy na-shriyoti, Toshkevt-2003 y., 155, 712-betlar).

Rasululloh (s.a.v) bu hadislari orqali odamlarni to'g'ry gapi-rishga uvdamoqdalar, valloha a'lam

345-bobdagi Abu Hurayradan rivoyat qilingan 819-hadis 793-hadis-ning takrori, faqat bunda hayvon emas, aniq teva deyilgan, "Holingga voy bo'lsin" o'rniga "Ey, sen", deyilgan.

346-bob. Insonga xitob

820. Rasululloh (s.a.v.)ning qayinsingillari Hanna binti Jahsh (r.a.)bir gapni ul zotga arz qilganlarida, Rasululloh (s.a.v.): "Nima bu, ey, xotin?" - dedilar.

821. Hubay ibn Shahdon aytdilar: "Amrni ko'rdim. Farz namozini o'qir edi. Namozdan forig' bo'lgach, yonidagi kishiga: "Ey, odam! - dedi va o'rnidan turdi.

822. Amr ibn Sharid (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) meni ulovlariga mingashtirib olgandilar. Mendan: "Umayya ibn Abussaltning she'rlaridan bi-lasanmi?" - deb so'radilar. Men: "Ha", dedim va bir bayt o'qidim. Shunda ul zot: "Ha-ha!", dedilar.

Men bundan ilhomlanib yana 100 bayt o'qidim". "Ha-ha" - yana o'qi, degan ma'nodadir.

347-bob. Erinchoqlik haqida

823. Abdulloh ibn Muso aytdilar: "Oyisha (r.a.): "Tungi namozni hech ham tashlab qo'ymang, chunki Payg'ambar (s.a.v.) uni hech vaqt qo'ldan chiqarmasdilar. Agar bemor yoki kamquvvat bo'lsalar o'tirib o'qir edilar", dedilar".

348-bob. Dangasalikdan panoq so'ramoq haqida

824. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) ushbu duoni ko'p takror qilardilar: "Parvardigoro! Sendan g'am-tashvishdan, ojizlikdan, baxtsizlikdan, dangasalikdan, qo'rqqoqlikdan, qarzning og'irligidan va kishilarning g'olib bo'lib ketishi-dan panoq berishingni so'rayman".

349-bob. "Jonim senga fido bo'lsin" deyish haqida

825. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Abu Talha (r.a.) g'azot paytida Rasululloh (s.a.v.)ning oldilarida tizzalab o'tirdida, o'q-yoyini sohib: "Yuzim-yuzinga qalqon, jonim o'zingga qurbon", deb she'r o'qirdi.

826. Abu Zarr (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) Baqiy qabristonining yonidan to'g'riga ketayotgan edilar, men ham orqalaridan borardim. "Ey, Abu Zarr!" - dedilar menga yuzlarini o'girib. "Labbay, ey Rasulalloh, amringizga muntazirman", dedim. "Mollarini faqat boylik uchun ko'paytirganlar qiyomat kuni ajr ololmaydilar, mollarini ko'paytirib, haq yo'lda sarf qilganlar bundan mustasnodir", dedi-lar. Men: "Alloh va uning rasuli buni yaxshi biladi", dedim. Rasululloh (s.a.v.) bu so'zlarini uch karra takror qildilar. So'ngra oldimizda Uhud tog'i ko'rindi. "Ey, Abu Zarr!" - dedilar Rasululloh (s.a.v.). "Jonim sizga fido bo'lsin. ey, Rasulalloh, buyuring!" - dedim. "Uhud tog'ining Muhammad oilasi uchun oltinga aylanishi yoki dinor - pul bo'lib qolishi meni baxtiyor qilmaydi", dedilar. So'ngra bir vodiya chiqqach, panaroq joyga burildilar. Men bir hojatlari bo'lsa kerak, deb bir chetga borib o'tirdim. Rasululloh (s.a.v.) bir muddat o'tgach, og'ir-og'ir qadamlar bosib men tarafga kela boshladilar. Ul zotning bunday qadam tashlashlaridan ajablandim. Ajabki, bir odam bilan gaplashganday bir narsalar deb gapirib kelardilar. Nihoyat boshlarini tik qilib to'g'ri oldimga keldilar. Men: "Ey, Rasulalloh, kim bilandir pichirlashib gaplashdingiz shekilli?" - deb so'radim. "Buni sezdingmi?" - deb so'radilar Rasululloh (s.a.v.). "Ha", dedim. "Ul zot Jabroil (a.s.) edilar, - deb javob berdilar Rasululloh (s.a.v.). - Ummatlarimdan Allohga shirk keltirmagan mo'min jannatga tushadi, degan xabarni yetkazib kelibdilar". "Zino qilsa ham, o'g'irlik qilsa hammi?" - deb so'radim. "Ha", dedilar Rasululloh (s.a.v.).

Bu hadisdan zino va o'g'irlik kabi katta gunohlarni sodtsr ish mum-kin ekan, degan

ma'no chiqmaydi. Balki ul zot (s.a.v) bu hadisi shariflari orqali Allohga shirk keltiryup eig og'ir gunoh ekani, undan o'zga har qanday gunohni qilgan banda qayta qilmaslik sharti bilan tavba qilsa, Alloh kechirishi mumkinligini bildirmoqdalar. Umu-man, G'azzoliy kabi ulamolarning fikrlaricha, xoh kichik, xoh katta gunohlar uchun istig'vor aytish va qayta shu gunohni qilmaslikka qasd qilinsapsha uning kechirilshptsdan umid kdlish mumkin.

350 bob. "Ota-onam senga fido bo'lsin" deyish haqida

827. Hz. Ali (k.v.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) Sa'd ibn Abu Vaqqosdan boshqa kishiga "Ota-onam senga fido bo'lsin", deganlarini eshitmaganman. Ul zot Sa'dga: "Ot, Sa'd, ot, ota-onam senga fido bo'lsin!" - degandilar".

Bu voqea Uhud jangi kuni bo'lgan edi.

828. Abdulloh ibn Burayda otasidan rivoyat qildi: Rasululloh (s.a.v.) masjidga chiqqanlarida Abu Muso Qur'on o'qib o'tirgan edi. "Kim u?" - deb so'radilar Rasululloh (s.a.v.). "Bu men, fidoyingiz bo'lay, yo Rasululloh, Buraydaman" - dedim. Shunda ul zot: "Bu odamga oli Dovud (a.s.)ga berilgan xush ovoz ato qili-nibdi" - degan ekanlar.

351-bob. Otasi Islomga kirmagan kishiga "Ey, o'g'lim!" deyish haqida

829. Sa'd ibn Hakim otasidan, u esa bobosvdan rivoyat qildi: "Bobosi aytdi: Umar ibn Xattobning oldilariga borganimda u kishi menga "Ey, birodarimning o'g'li!" - deb murojaat qildilar. So'ngra nasabimni surishtirib, otam Islomga kirmaganini eshitgach: "Ey, o'g'lim!" - deb murojaat qila boshladilar.

Hz. Umar (r.a.) uning otasi Islomga kirmaganini eshitib, birodarimning o'g'li, deb murojaat qilganliklaridan o'kindilar va musulmon kishini o'g'lim, deb atay boshladilar, Islomga kirmagan odam musulmonga birodar bo'la olmaydi.

830. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.)ga xizmat qilib yurgan chog'larimda ruxsatsiz uylariga kirib-chiqib yuraverardim. Bir kuni uylariga kirganimda: "Ey, o'g'lim! Bundan buyon zinhor ruxsat so'rab kirgin. Allohdan shunday amr keldi", dedilar".

831. Rivoyat qilishlaricha, Abu Saqd Xudriy (r.a.) Abu Sa'asaning otasini "O'g'lim", degan ekan.

352-bob. "Xabisat nafsiy" demaslik haqida

832. Hz. Oyisha (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)ning shunday deganlarini rivoyat qildilar: "Sizlardan hech biringiz nafsim ifloslanadi demasin, aksincha, "Mi-jozim buzildi", desin".

Xabisat nafsiy - nafsim ifloslandi, degan ma'noda, laqisat nafsiy - nafsimning mizoji ma'nosida

833-hadis 832-hadisning takrori, faqatu Abu Umomadan rivoyat qilin-gan va bu hadisni ilk rivoyat qilgan Ukayl eslatib o'tiladi.

353-bob. Abul Hakam kunyasi haqida

834. Shurayx bin Honiy aytdi: Honiy ibn Yazid qav-mdoshlari bilan hay'at tuzib Payg'ambarimiz huzurlariga bordi. Rasululloh (s.a.v.) qavmdoshlari uni Abul Hakam, deb chaqirayotganlarini eshitib, uni yonlariga chorladilar va: "Hakam - Alloh taolodir, barcha xukm Unga oiddir. Nega sening kunyang Abul Hakam?" - deb so'radilar. U: "Qavmdoshlarim o'zaro ixtilof qilib qolsalar, mening oldimga kelishadi, men o'rtalarida Hakamlik qilaman, urishganlari yarashib ketishadi", Deb javob berdi. Ul zot: "Bu qanday yaxshi ish!" - dedilar. So'ng: "Farzandlaring bormi?" - deb so'radilar. U: "Mening Shurayh, Abdulloh va Muslim degan o'g'illarim bor", dedi. Ul zot: "Ularning katgasi qaysi?" deb so'radilar. "Shurayh", deb javob berdi u. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Bo'lmasa, sen Abul Shurayh bo'la-qol", dedilar va uni o'zining va farzandlarining haqiga duo qildilar. Rasululloh (s.a.v.) bir kishini odamlar "Abdulxajar, deb chaqirayotganlarini eshi-tib, "Isming nima?" - deb so'radilar. "Abdulxajar", dedi. Ul zot: "Yo'q, sen Abdullohsan", dedilar.

Shurayh aytadi: (Otam) Honiy yurtiga keytib kettach, Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga yana qaytib keldi va: "Menga jannatni yujib qiladigan narsa haqida xabar bering", dedi. Ul zot: "Senga xush kalom, xush muomalali bo'lish va (muhgojlarga) taom berishni kanda kushma", dedilar.

Abdulhajar - toshning quli.

354-bob. Rasululloh (s.a.v.) chiroyli ismni yaxshi ko'rardilar

835. Abu Hadrab (r.a.)dan rivoyat qilindi: Rasululloh (s.a.v.): "Mana shu tuyamizni kim sug'orib keladi?" yoki: "Mana shu tuyamizni kim (Makkagacha) haydab boradi?" - dedilar. Bir kishi: "Men", dedi. Ul zot undan: "Isming nima?" - deb so'radilar. "Falonchi", deb ismini aytdi. Ul zot "O'tar", dedilar. So'ng boshqa odam turdi. Rasululloh (s.a.v.) undan ham: "Isming nima?" - deb so'radilar. U ham ismini aytdi, unga ham "O'tir", dedilar. So'ng boshqasi turdi. Ul zot: "Isming nima?" - deb so'radilar. "Nojiya", dedi u. Rasululloh (s.a.v.): "Tuyani senga top-shiramiz, uni sen (Makkagacha) haydab bor", dedilar.

Nojiya - najot topgan, mo'min-qobil degani. Ismning ma'nosiga qarab insonning fe'l-atvorini belgilash haqidagi fan bizning zamonamizda endigana yuzaga keldi. Ehtimolki, bu fanta Rasululloh (s.a.v.) asos solgandirlar, vallohu a'lzm.

355-bob. Tez yurish haqida

836. Ibn Abbos (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) juda ham shoshib keldilar. Biz o'tirgandik, ul zot-ning naqadar shoshganlari bizni tashvishga soldi. Ol-dimizga kelib to'xtagach, salom berdilar, so'ng: "Siz-larga "Laylatu-l-qadr"ning xabarini yetkazayin, deb shoshilib keldim, lekin shu orada uning qaysi kun-daligini unutib qo'ydim, Uni Ramazon oyining oxirgi o'n kunligidan izlang", dedilar.

356-bob. Alloh taologa yoqimli ismlar haqida

837. Uqayl bin Shabib Abu Vahbdan rivoyat qiladi: Rasululloh (s.a.v.) dedilar:

"(Go'daklarga) payg'ambarlarning ismlarini qo'yinglar. Allohga eng yoqimli ismlar Abdulloh va Abdurrahmondur, eng sodig'i Horis* va Hammom*dir, eng yoqimsizi esa Harb va Murra* ismlaridir".

* Horis - yer haydovchi; dehqon. *Hammom - g'ayratli, tinib-tinchimas, charchamas degan ma'noda. *Harb - bu o'rinda jangovor ma'nosida. *Murra - rad etilgan, la'natlangan.

838. Jobir ibn Abdulloh aytdilar: "Oramizda bir kishi farzand ko'rdi va ismini Qosim, deb qo'ydi. Biz unga: "Biz seni Abulqosim* degan kunya bilan chaqir-maymiz va hurmat ham qilmaymiz", dedik. U odam bu haqda Rasululloh (s.a.v.)ni xabardor qilgach, ul zot unga: "Ug'lingga Abdurrahmon, deb ism qo'ygan", dedilar".

* Abulqosim aslida Rasulullohning kunyalari, shunga ko'ra odamlar Qosim ismini rad qilganlar, bu haqdagi mazmun 859, 860 va 862-hadislarda keladi.

357-bob. Ismni o'zgartirish haqida

839. Sahl ibn Sa'd aytdilar: "Munzir ibn Abu Usayd go'dakligida Payg'ambar (s.a.v.) huzurlariga keltarildi va uni Rasululloh (s.a.v.)ning tizzalariga qo'ydilar, yoniga otasi Abu Usayd ham o'girdi. Rasululloh (s.a.v.) nimadir ish bilan mashg'ul bo'lib bolaga e'tibor bermadilar. Abu Usayd o'g'lini Payg'ambar (s.a.v.) tazzalaridan olib ketishni buyurdi. Bu orada Rasululloh (s.a.v.) ishlarini tugatab: "Go'dak qani?" - deb so'radilar. Abu Usayd: "Uni uyga olib ketashdi, yo Rasulalloh", dedi. "Ismi nima?" - so'radilar ul zot. U: "Falonchi", degandi, ul zot: "Yo'q, uning ismi Munzir bo'lsin", dedilar. Go'dak o'sha kutsdan e'taboran Munzir* deb nomlandi".

*Munzir - xabar beruvchi, ogoh qiluvchi.

840. Abu Hurayra (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)ning "Alloh huzurida eng uyatli ism kishining "Moliku-l-amlak"*, Shahanshoh* shohlar shohi deb atalishidir" deganlarini xabar qildi.

*Moliku-l-amlak - mulklar egasi yoki shahanshoh; bu ism takabburlik alomati bo'lganligi uchun Xudoga xush kelmagan.

359-bob. Birovning ismini kichraytirib, erkalab chaqirish haqida

841. Talq ibn Habib aytdilar: "Men shafokatni3 yolg'on deydigan odamlarning eng ashaddiysi edim. Jobir ibn Abdullohdan bu haqda* so'radim. U kishi: "Men Nabiy (a.s.)ning "Do'zaxga kirganlar keyin chiqadilar", deganlarini eshitganman, ey Tulayq, sen o'qigan narsani biz ham o'qiymiz", dedilar.

360-bob. Kishini o'zi yoqqargan ism bilan chaqirish haqida

842. Xanzala ibn Xizyam aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) odamlarni o'zi yoqtirgan ismi bilan chaqirishni, o'zi sevgan kunyasi bilan atashni xush ko'rardilar.

361-bob. "Osiya" ismini o'zgartirish haqida

Bu o'rindagi "Osiya" arab tilida "sod" harfi bilan yozilib, "isyonkor ayol" degan ma'noni beradi

843. Ibn Umardan rivoyat qilindi. Rasululloh (s.a.v.) Osiya (degan bir ayol)ning ismini o'zgartirdilar va: "Sen endi Jamilasan", dedilar.

Jamila go'zal degan ma'noni anglatadi

844. Amr ibn Atodan rivoyat qilindi. U Zaynab binti Abu Salamanning oldiga kirganida Zaynab uddan singlisining ismini so'radilar. Amr: "Uning ismi Barra", deb javob berdi. Zaynab: "Uning ismini o'zgartiring, Rasululloh (s.a.v.) Zaynab binti Jahshga uylanganlarida uning ismi Barra edi. Ul zot ismini o'zgartirib, Zaynab deb nomladilar. Ummu Salamaga uylangan paytlarida. mening ismim Barra edi. Ul zot meni "Barra" deb chaqirishayotganini eshitib: "O'zlaringiz o'zlaringizni pokiza, deb atamanglar, zero sizlardan kim pokiza, kim fojira, buni Alloh bilguvchiroqdir. Unga Zaynab deb ot qo'ying", dedilar. Ummu Salama: "Bo'dtsi, bugundan boshlab u Zaynab", dedilar. U Zaynab binti Abu Salamaga "Unda singlimga ism qo'yib bering", dedim. "Paygambar (s.a.v.) o'zgar-targanlariday o'zgartirib, Zaynab qo'ying", dedilar.

362-bob. Sarm degan ism haqida

845. Abdurrahmon ibn Saiddan rivoyat qilindi: Sa'idning ismi Sarm edi. Rasululloh (s.a.v.) uni "Sa'id", deb nomladilar.

846. Hz. Ali (k.v.) aytdilar: Hasan tug'ilgan vaqgda unga Harb, deb ism qo'ydim. Rasululloh (s.a.v.) kelib: "Menga o'g'limni ko'rsating-chi, ismini nima deb qo'ydingiz?" - dedilar. Biz: "Uni Harb deb nomladik", deganimizda, "Yo'q, uning ismi Hasan", dedilar. Husayn tug'ilganda, uni ham Harb deb nomladim. Rasululloh (s.a.v.) kelib: "Menga o'g'limni ko'rsating-chi, ismini nima deb qo'ydin-gaz?" - dedilar. Biz: "Harb", dedik, "Yo'q, uning ismi Husayn", dedilar. Uchinchi o'g'lim tug'ilganda unga Harb deb nom qo'ydim. Rasululloh (s.a.v.) kelib: "Menga o'g'limni ko'rsating-chi, ismini nima deb qo'ydingiz?" - dedilar. "Harb", dedik. "Yo'q, u Muhsindir", dedilar. So'ng: "Men bularni Horun (ax.)ning Shibr, Shubayr va Mubashshir degan o'g'illarining ismlari kabi nomladim", dedilar".

363-bob. G'urob degan ism haqida

847. Ummu Roita binti Muslimning otasi aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.) bilan Hunayn g'azotida birga qatnashdim. Ul zot mendan: "Oting nima?" - deb so'radilar. "G'urob" deganimda, "Yo'q, sening isming Muslim bo'lsin", dedilar.

Sarm - keskin ma'nosini anglatadi,

Sa'id - baxtli degani.

Hasan - yaxshilik, ezgulik degani, Husayn Hasanning erkalatib aytilgani,

Muhsin - yaxshilik qiluvchi degani.

G'urob - qarg'a.

Muslim - bo'ysungan, itoatkor.

364-bob. Shihob ismi haqida

848. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Bir kishi Rasulullohhuzur-larida uni Shihob, deb chaqiripsharini aytdi. Rasululloh (s.a.v.): "Yo'q, sening oting Hishom bo'lsin" dedilar.

Shihob - nur, shu'la, yulduz, olov, Hishom - kamtarlik, tovozelik, uyatchanlik ma'nolarini anglatadi.

365-bob. Al-Os ismi haqida

849. Abdulloh ibn Muti' aytdilar: "Muti'dan eshitdim: "Rasululloh (s.a.v.) Makka fathi kuni "Quraysh qabilasi bundan keyin to qiyomatgacha qatli om qilin-maydi", dedilar. O'shanda Muti'dan boshqa quraysh osiylari Islomga kirmagandilar". Uning ismi Al-Os edi. Rasululloh (s.a.v.) uni Muti' deb nomladilar.

"Al-Os" arab tilida "osiy, gunohkor" degani bo'lib, Muti'ning ismi ham shunday edi. "Muti" esa, "bo'ysinuvchi", "itoatkor" degan ma'nodadir. Quraysh qabilasida Mutadan boshqa yana to'rtta Al-Os ismli kishilar bo'lib, ular hali Islomni qabul qilmagandilar.

366-bob. Ismni qisqartirib chaqirish haqida

850. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Ey, Oyish! Jabroil (a.s), senga salom yo'llamoqdalar", dedilar. Men unga ham Allohning salomi va rahmati bo'lsin, dedim. Ul zot men ko'rmagan narsani ko'rardilar".

851. Ibrohim Basriy aytdilar: "Hajga borib kelgan buvim Ummu Kulsum binti Samoma menga aytib bergandilar: akalari Maxoriq ibn Samoma Ummu Kulsumga: "Oyisha (r.a.)ning oldilariga kirib, ulardan Usmon ibn Affon (r.a.) haklarida so'rab chiqing, odamlar u kishi haqida juda ko'p gapirmoqdalar", dedilar. Ummu Kulsum aytdilar: "Men Oyisha (r.a.)ning huzurlariga kirib: "O'g'illaringizdan biri sizga salom yo'lladi va Usmon ibn Affon (r.a.) haqlarida fikringizni so'ra-di", dedim. Oyisha (r.a.): "Unga ham Allohning salomi va rahmati bo'lsin. Usmon ibn Affon (r.a.) haqida bo'lsa, men shunga guvohmanki, mana shu uyda, issiq bir kecha-da Payg'ambar (s.a.v.)ga Jabroil (a.s.) vahiy olib tush-gan edilar, Usmon (r.a.) ham shu yerda edilar. Payg'am-bar (s.a.v.) Usmon (r.a.)ning yelkalariga urib: "Yoz, ey, Usm", degan edilar. Alloh taolo Rasululloh (s.a.v.) tili bilan shunday yuksak darajaga ko'targan odam (Usmon) albatta yaxshi odamdur. Kimki Usmon (r.a.)ni so'ksa, unga Allohning la'nati bo'lsin!" - dedilar.

U kishi haqida ko'p gapirmoqdalar deyishdan murod yomon gaplardir. Bu o'rinda "o'g'illaringizdan biri" deyilishiga sabab, Alloh taolo Qur'onda bildirgani kabi Rasululloh (s.a.v.)ning ayollari barcha mo'minlarning onalari bo'lganliklari uchundir.

367-bob. Zahm ismi haqida

852. Bashir ibn Nuhayk aytdi: "Bashir ibn Hasosiy (r.a.)ning ilgariga ismi Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga borguniga qadar Zahm edi. "Sening isming nima?" - deb so'radilar Rasululloh (s.a.v.). "Zahm", deb javob berdi. Rasululloh (s.a.v.) buni eshitib: "Yo'q, sening isming Bashir bo'lsin", dedilar. Men bir kuni Rasululloh (s.a.v.) birga edim, ul zot:

"Ey, Hasosiy! Sen Allohdan rozi bo'lginki, qaysidir yaxttti ishing uchun u seni O'zining Rasuli bilan birga bo'lmoqqa muyassar etdi", dedilar. "Oga-onam sizga fido bo'lsin. Allohdan hech bir shikoyatim yo'q. U har bir xayrli ishga meni yo'lladi", dedim. Biroz yurgach, mushriklarning qabristoni yonidan o'tdik. "Mana bular barcha xayrli ishlardan yuz o'girib o'tdi-lar", dedilar. So'ngra musulmonlarning qabristoni yonidan o'tayotganimizda: "Bular esa, barcha xayrli ishlarni qildilar", deb marhamat qildilar. Shu orada qabrlar ustida poyabzali bilan yurgan bir odam ko'rindi. "Ey, sabtiya kiyib olgan odam! Poyabzalingai yechib tashla!" - deb buyurdilar. U ham tezda poyabzalini yechib tashladi .

853-hadis mazmunan 852-hadisning takrori, bu hadis Hasosiyning xotini Laylodan rivoyat qilingan.

368-bob. Barra degan ism haqida

854. Ibn Abbosdan (r.a.) rivoyat qilindi: "Juvayriyaning ismlari Barra edi, Rasululloh (s.a.v.) uni Juvayriya, deb nomladilar".

855. Abu Hurayra aytdilar: "Maymunaning ismlari Barra edi, Payg'ambar (s.a.v.) unga Maymuna ismini berdilar".

Mazkur hadis mazmuni Bashir ibn Ma'bad Sadusiqdan rivoyat Qilingan 793-hadisda ham bor.

Maymuna - baxtli, qutlug'.

369-bob. Aflah ismi haqida

856. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) Rasululloh (s.a.v.) dan rivoyat qildilar: "Xudo menga umr bersa, inshoalloh, ummatlarimni dan qaytaraman", dedilar. Roviyy A'mash: "Rafi' ismi haqida gapirgan yo gapirmaganlarini bilmayman", dedi. Odamlar: "Barakot bu yerdami?" - deb so'raganda. "Bu yerda emas", deb javob beriddi. (Bu bilan ism emas, so'zning ma'nosi nazarda tutilmoqda). Rasululloh (s.a.v.) vafot etgunlarigacha bu ismlarni taqiqlamadilar.

857. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) Ya'lo, Baraka, Nofi', Yasor, Aflah va shunga o'xshash ismlar quyishdan qaytarishni xohladilar. So'ngra1 sukutga cho'mdilar va boshqa hech narsa demadilar.

370-bob. Raboh ismi haqida

858. Umar ibn Xattob (r.a.) aytdilar: "Payg'ambar (s.a.v.) ayollaridan alohida o'targan vaqqlarida Rasululloh (s.a.v.)ning yonimdagi xodimyaari Rabohta: "Ey, Raboh, Rasululloh (s.a.v.)dan kirishim uchun izn so'ra", dedim".

371-bob. Payg'ambarlarning ismlari haqida

859. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Mening ismimni (go'daklarga) qo'yinglar, lekin mening kunyam bilan hech kimni chaqir-manglar. Men Abulqosimman" , dedilar.

1. *Ummatlariga bo'lgan buyuk marhamatlari sababli ularga qiyinchilik bo'lishini o'ylab (F.s).*

2. *Bu hadis mazmuni, vallohu a'lam, shunday: arablarda Raboh ismi uchramaydi. "Raboh" ismi ibroniycha bo'lib, arablar go'daklarga bu ismni qo'ymaydilar, ammo bu ismni qo'yish man' etilmagan. Modomiki, Payg'ambarimiz xodimlaridan birining ismi Raboh ekan, bu ism joriydir*

3. *Ya'ni men faqatgina Qosim ismli farzandim bo'lganligi uchungana emas, balki Alloh tomonidan dunyoviy va uxroviy ishlarda taqsimotchi qilib yuborilganim uchun azaliy qismat taqozosi bilan Abulqosimman*

860. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) bozorda yurgan edilar, bir kishi: "Ey, Abulqosim", dedi. Ul zot unga qaradilar. U kishi: "Ey, rasulalloh, men sizni chaqirmagandim", dedi. Rasululloh (s.a.v.): "Mening ismimni qo'yinglar, kunyam bilan kunyalanmanglar", dedilar".

861. Yusuf ibn Abdulloh ibn Salom (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) menga Yusuf nomini berdi-lar, quchoklariga olib, boshimni siladilar".

862. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Ansorlarimizdan birining xonadonida o'g'il tug'ilib, ismini Muhammad qo'ymoqchi bo'ldi". Shu'ba Mansurning hadisida shunday deb rivoyat qildi: "Ansorlardan biri o'g'lini ko'tarib Rasulullohning huzurlariga keldi", dedi. Sulaymon aytgan hadisda esa, bunday: "Uning bir o'g'li bo'lib, ismini Muhammad, deb atashni istagan edi". Rasululloh (s.a.v.): "Ismimni ism qilib qo'yinglar, ammo kunyamni olmanglar, chunki, men adolatli taqsim qiluvchi bo'lib keldim va shuvday qilyapman", deb marhamat qildilar. Rovi Husayn ham shunday deb naql etgan.

863. Abu Muso (r.a.) aytdilar: "O'g'lim tug'ilgach, Rasululloh (s.a.v.)ning huzurlariga keltirdim. Rasululloh (s.a.v.) uning ismini Ibrohim qo'yib, xurmo chaynab, u bilan chaqaloqning tanglayini ko'tardilar. So'ng o'g'limga barakotli umr tilab duo qildilar". Bu Abu Musoning to'ng'ich o'g'li edi.

372-bob. Hazn ismi haqida

864. Sa'id ibn Musayyib otasidan, u bobosidan rivoyat qildi: (Sa'idning bobosi Hazn) Payg'ambar (s.a.v.) huzurlariga kelganida undan: "Isming nima?" ~ deb so'radilar. "Hazn", dedi. Ul zot: "Endi isming Saxl bo'lsin", dedilar. U: "Men otam qo'ygan ismni o'zgartirmayman", dedi. (Ibn Musayyib aytadi: hali hamon uyimizdan g'am-anduh arimaydi).

"Hazn"ning ma'nosi "g'am-anduh", shuning uchun Rasululloh uni o'zgartirishni aytganlarini hamda so'zlari qabul bo'lmay, yerda qolishining oqibati qanday bo'lishini anglatilmoqchi.

865-hadis mazmuni 864-hadisda aynan takrorlangan.

373-bob. Payg'ambarimiz (s.a.v.)ning ism va kunyalari

866. Jobir (r.a.) aytdilar: Bir xonadonda farzand tug'ildi. Ismini Qosim deb qo'ydi. Ansolardan biri: "Senga Abulqosim kunyasini bermaymiz, bu kunya bilan seni ulug'lamaymiz", dedi. Farzand ko'rgan ota Rasululloh (s.a.v.)ga borib bu haqda arz qildi. Rasululloh (s.a.v.): "Juda yaxshi aytibdi, ismimni ism kilib qo'ying, lekin kunyamni ism qilib qo'ymang, chunki men Qosimman".

867. Ibn Xanafiya aytdilar: "Hz. Ali (k.v.): "Ey, Allohning Rasuli, sizdan keyin farzandimga ismingizni yoki kunyangizni qo'ysam bo'ladimi?" - deb so'radilar. "Ha", deb javob berdilar ul zot".

868-hadis 866-hadisning mazmunan takrori. 869-hadis ham Anas ibn Molikdan rivoyat tsshingan bo'lib, 860-hadisning takroridir, Abu Huray-radan rivoyat tsilingan 859-hadisda ham, Jobir ibn Abdullohdan rivoyat qilingan 860 va 862-hadislarda ham shu mazmun ifoda etshgan.

374-bob. Mushrik ham kunyasi bilan chaqiriladimi

870. Usoma ibn Zayd aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) Abdulloh ibn Ubay ibn Salul qatnashayotgan bir yig'inga bordilar. O'shanda u hali Islomni qabul qilmagandi. U: "Yig'ilishimizga zarar yetkaz-ma", dedi. Rasululloh (s.a.v.) Sa'd ibn'Ubodaning oldiga borib: "Eshitdingizmi, Abu Habobning nima deganini?" - dedilar va bu bilan Abdulloh ibn Ubay ibn Salulni nazarda tutdilar".

375-bob. Go'daklarning kunyasi haqida

871. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) biznikiga kirdilar. Kichkina ukamga Abu Umayr degan kunya (laqab) berdilar. Uning bir chumchug'i bo'lib, uni o'ynab o'tirardi. Bir kuni chumchug'i o'lib qoldi. Rasululloh (s.a.v.) uyimizga kirib ukamni xafa bo'lib turganini ko'rdilar va: "Unga nima bo'ldi?" - deb so'radilar. "Uning chumchug'i o'lib qoldi", deyishdi. Shunda ul zot: "Ey, Abu Umayr, chumchuqqa nima bo'ldi?" dedilar.

376-bob. Tug'ilmagan bolaga kunya berish haqida

872. Ibrohim (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Abdulloh Alqama tug'ilmasidan oldin unga Abu Shibl, deb kunya qo'ygandilar .

873-hadis mazmuni 872-hadisning takroridir.1 Bu hadisning mazmuni 178-bobdagi 389-hadisda qisman o'tgan, U hadis ham Anas ibn Molikdan rivoyat qilingan edi. 389-hadisda "maynachang", deyilgan edi.2 Alqama ibn Qaysning xojasi va ustozlari Abdulloh ibn Mas'ud ko'zda tutilgan. Alqamaning otasi ham Abdulloh ibn Mas'udning Quli edi, ammo ularning do'stligi ham bo'lgan, shuning uchun uning tug'iladigan bolasiga hali tug'ilmasdanoq Abu Shibl, ya'ni Sherbachchaning otasi, deb kunya bergan bo'lsalar kerak, vallohu a'lam.

377-bob. Ayollarning kunyasi haqida

874-hadis mazmuni 875-hadisda keladi.

875. Abdulloh ibn Zubayr aytdilar: "Hz. Oyisha "Yo Rasulalloh! Boshqa ayollaringizni kunyalagan ekansiz. Meni ham kunyalamaysizmi? - dedilar. Rasululloh Abdulloh ibn Zubayr (r.a.)ni (ya'ni meni) ko'rsatib: "O'g'ling bilan kunyalan", dedilar.

Ya'ni kunyang Ummu Abdulloh bo'lsin.

378-bob. Kishining o'zidagi biron belgi bilan kunyalash haqida

876. Sahl ibn Sa'ddan rivoyat qilindi: "Hz. Ali (k.v.)ga yoqimli ism Abu Turob edi. Kim u kshpini shunday deb chaqirsa, xursand bo'lardilar. U kishini fa-qatgina Rasululloh (s.a.v.) bu kunya bilan ataganlar. Bir kuni hazrat Ali Hz. Fotima (r.a.)dan xafa bo'lib, uydan chiqib ketdilar va masjidning devoriga suyanib oddilar. Rasululloh (s.a.v.) kelib u kishini so'radilar, devorning tagida o'tirganlarini aytishdi. Payg'ambar (s.a.v.) u kishining oddilariga keddilar. Hz. Alining orqalari tuproqqa belanib ketgan edi. Rasululloh (s.a.v.) u kishini turg'azib, ustboshlarini qoqib qo'yidilar va: "O'tir, Abu Turob", dedilar".

"Abu Turob" bu o'rinda "Tuproq otasi" degan ma'noda emas, balki Ali (k.v.)ning ust-boshi tuproq bo'lib ketgani uchun Rasululloh (s.a.v.) majoziy ma'noda uni shunday deb kunyalaganlar.

379-bob. Yoshi ulug' va hurmatli kishilar bilan birga yurish haqida

877. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) Abu Talha (r.a.)ning xurmozorida o'tirganlarida hojatga chiqtsilar. Bilol (r.a.) yonlariga bordilar. Payg'ambar (s.a.v.) bir qabrning yonidan o'taetib, Bilol (r.a.) yetib kelgunicha turib qoldilar va: "Sho'ring qursin, ey Bilol, men eshitayotgan narsani eshitayapsanmi?" - dedilar. Bilol (r.a.): "Men hech narsa eshitmayapman", deb javob berdilar. Shunda ul zot: "Bu qabr egasi azoblanmoqda", dedilar. Keyinchalik bu qabrda yotgan mayit yahudiy ekani ma'lum bo'ldi".

380-bob. Adab haqida

878. Qays aytdilar: "Muoviya kichkina ukasiga: "Xo-dim bolani mingashtirib ol", dedi. U ko'nmadi. Shun-da Muoviya. "Sen qanday yomon tarbiya olgansan-a!" - dedi. Kdys atdilar: "Men Abu Sufyonning unga "Ukangni o'z holiga qo'y", deganini eshitganman".

879. Amr ibn Oss (r.a.) aytdilar: "Do'stlar ko'pay-gan sari burchlar ham ko'payadi". Roviyy Yahyo: "Men Musodan burchlarning nima ekanligani so'ragan edim, u: "Haklar", deb javob berdi.

381 -bob. Ba'zi she'rlar hikmat bo'lishi haqida

880. Xolid ibn Kayson aytdilar: "Men Abdulloh ibn Umarning huzurlariga borgan edim. Oldilarida Yosibn Haysama bor ekan, u: "Ey, Foruqning o'g'illari! She'rlarimdan o'qib beraymi?" - dedi. U kishi: "Ha faqat yaxshisini o'qi", dedilar. She'rning Ibn Umarga yoqmaydigan joyi kelganda "Bas qil!" - dedilar.

Ya'ni barcha she'rlar ham birdek maqbul emas, shu bilan birga she'rni butunlay rad etilmaydi. Balki uning ma'nosiga qaraladi: agar unda Allohning sifatleri, ne'matlari,

yaxshilikka undov, taqvodorlarning vasflari keltirilgan bo'lsa, bunday she'rlar maqbul hisoblanadi. Bordiyu she'rda kimnidir qajv va masxara etilgan yoxud u ayollar madhiga bag'ishlangan bo'lsa, bu turdagi she'rlar harom hisoblaiadi

881. Mutarrif aytdilar: "Men Imron ibn Husaynga Kufadan Basragacha bo'lgan yo'dda hamroh bo'ldim. Yo'l asnosi qaysi joyda to'xtab dam olganimizda u kishi menga she'r o'qib: "Kinoyali so'zlarda yolg'ondan qochishlik bor", derdi".

882. Ubay ibn Ka'bdan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "She'rlarning hikmatlisi ham bor", dedilar".

883. Asvad ibn Sari' aytdilar: "Yo Rasulalloh, men Parvardigorimni go'zal sifatlar bilan maqqab madhiya bitdim", dedim. Ul zot: "Parvardigor hamdni yaxshi ko'radi", dedilar va boshqa hech narsa qo'shimcha qilmadilar".

884. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Kishining qorni jarohat bilan yiringga to'lishi she'r bilan to'lishidan yaxshiroqdir", dedilar".

885-hadis 883-hadisning takrori, faqat unda Asvad ibn Sari' Rasu-lullohdan "Rabbimga bag'ishlangan madhiyamni o'qib bersam maylimi?" - deb so'raydi.

Oyisha (r.a)ga: Abu Hurayra (r.a.) "Sizlardan biringizning qorni she'rga to'lishi..." deya yuqoridagi hadisni aytgani bildirildi. Shunda Oyisha (r.a): "Abu Hurayraga Xudo rahm qilsin, hadisning boshini yodlabdi-yu, oxirini yod olmabdi. Mushriklar Rasululloh (s.a.v)ni hajv qilib, she'r to'qir edilar. Shuvdan keyin ul zot: "Sizlardan biringizning ichi mana shunday hajviy she'rlar bilan to'lganidan ko'ra, yiringa to'lgani yaxshiroqdir", . degandilar", deb javob berdilar. Tag'oviy aytadilar: "Hadisdagi she'rdan Rasululloh (s.a.v)ni hajv qilingani ko'zlangan bo'lganida edi, "to'lmoq" lafzi kelmasdi. Chunki unday hajviyalarning ozi ham, ko'pi ham kufrdir ".

886. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Hasson ibn Sobit rasululloh (s.a.v.)dan mushriklarni hajv qilishga ruxsat so'radi. "Mening nasabim(ni mushriklarning haj-viyalaridan) qanday (holi qilasan)?" - dedilar Rasululloh (s.a.v.) "Xamirdan qil sug'urgandek ulardan sizni tortib olaman", dedi".

Ya'ni mushriklarning ahmoqona bo'htonlaridan nomingizni himoya qilaman, demoqchi (t.).

887. Hishom otasidan shunday naql qilgan: "Oyisha onamiz huzurlarida Hasson ibn Sobitni so'kishgan edi, "Uni so'kmangiz, chunki u Rasululloh (s.a.v.)ni mudofaa qilardi", dedilar".

382-bob. Go'zal va yomon she'rlar haqida

888-hadis 882-hadisning aynan takroridir.

889. Abdulloh ibn Amr (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "She'r so'zining qandayligiga qarab belgilanadi: yaxshisi yaxshi so'z, yomon, qabihi esa, axloq-siz so'z kabidir", dedilar".

890. Urva naql qildi: "Hz. Oyisha (r.a.) dedilar: "She'rning yaxshisi ham bo'ladi, axloqsizi ham. Yaxshisini oling, axloqsizlarini tashlang".

891-hadis 342-bobdagi 815-hadsjing takrori, faqat bunda roviy aniq emas. 892-hadis 883 va 885-hadislarning takrori, fadat bunda Anas ibn Sari' deyil-gan, tahrirda Asvad nomi Anas bo'lib xato ketgan bo'lishi mumkin. 383-bobdagi 893-hadisda 346-bobdagi 822-hadis mazmuni takrorlangan, faqat bunda Rasu-lumoh (s.a.v.): Umayyaning she'rlaridan uning yaqinda musulmon bo'lishji angla-sa bo'ladi", deb marhamat qildshar. 384-bobdagi 894-hadis 884-hadisning tak-Rori, faqat bu hadis Abdulloh ibn Umardan rivoyat qilingan.

385-bob. Shoirlarga ergashmoq haqida

894. Ibn Abbos (r.a.)dan rivoyat qilinadi: "Alloh taoloning ushbu: "Shoirlarga yo'ldan ozganlar ergashurlar. Ularning har vodiya (mavzuda) daydishlarini ko'rmadingizmi? O'zlari qilmagan narsalarni gapirishlarini ham?" (26:224, 225, 226) - degan oyatlari tushgach, unga ushbu istasno oyati ham tushdi" - deb "Shuaro" surasining 227-oyatini o'qidilar.

385-bobning 896-hadisi ham 894-hadisning takroridir.386-bob. Bayonning jozibador, sehrlil usuli haqida

896. Ibn Abbos (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Bir kishi yoki bir a'robiiy Rasululloh (s.a.v.)ning oldilariga keddi va ochiq, go'zal jumlar bilan so'zladi. Payg'ambar (s.a.v.) (uning gaplarini yoqqirib): "Bayon uslubida ham joziba bordir, ba'zi she'rlar hikmatdir", dedilar.

897. Amr ibn Salomdan rivoyat qilindi: Abdulmalik ibn Marvon farzatstisiga Sha'biyni tarbiyachi qilib olib keddi va: "Ularga she'r (san'atini) o'rgatginki, el ichida bu borada mashhur bo'lsinlar; ularga go'sht berginki, yuraklari baquvvat bo'lsin; ularning sochlarini olib turginki, bo'yinlari mustahkam bo'lsin; ular bilan odamlarning sharafilari yonida o'tirginki, toki ular bilan munozara qila bilsinlar.

387-bob. She'rdan ham karil ko'rilgan narsalar haqida

898. Hz.Oyisha (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) "Insonlarning eng katta gunohkori qabilasini hajv qilgan shoir va otasini inkor qilgan (undan kechgan) odamdir", dedilar".

388-bob. Ko'p gap haqida

899. Ibn Umar (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) zamonlarida Mashriqdan ikki xatib (notiq) kelib nutq so'zladi, so'ng Rasululloh (s.a.v.)ning xatiblari Sobit ibn Qays (r.a.) gapirdi, odamlarga ikki xatibning gaplari yoqdi. Shunda Rasululloh (s.a.v.) turib so'zladi va: "Ey, insonlar, qisqa so'zlang, chunki gaplarni bezab gapirish shaytondandir", dedilar". So'ng: "So'zning ham sexri bor", dedilar.

900. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Bir kishi xalifa Umar (r.a.) ishtirok etgan bir yig'inda nutq so'zladi. Uzoq, ezmalanib gapirdi. Hz. Umar (r.a.): "Ezmalanib gapirmoq shaytondandir", dedilar.

901. Abu Yazid (r.a.)dan rivoyat qilinishiga ko'ra, Rasululloh (s.a.v.): "Sizlar hammangiz masjidlaringizda to'planing, qaysiki masjidida qavm to'la ravishda to'plangach, meni chaqi-ringlar", deb marhamat qildilar. Bizning masjidimizda birinchi bo'lib qavm to'plandi. Rasululloh (s.a.v.)ni taklif qildik. Ul zot kelib o'tirishlari bilan bir kishi: "Allohga hamd aytamiz, ammo bu hamd uchun na oldimizda bir maqsad bor, na ortidan keladigan bir manfaat bor", dedi. Rasululloh (s.a.v.) uning bu gapidan ozorlanib, masjidan o'sha zahotiy oq chiqib ketdilar. Biz ham xafa bo'lib bir-birimizga qarab qoldik. Bildikki, Rasululloh (s.a.v.) boshqa bir masjidga ketganlar, ortlaridan izlab bordik va bir masjidga o'tirganlarini ko'rib, biz ham o'sha masjidga kirib o'tirdik. "Istaganini oldiga, istaganini ortiga qo'ygan Allohga hamdlar bo'lsin, haqiqatda jozibador so'zlar bor", dedilar Rasululloh (s.a.v.). So'ng bizlarga haqiqatdan ta'lim berdilar.

389-bob. Orzu qilish haqida

902. Oyisha (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) ke-chalarning birida uyqusizliqdan qiynaldilar va: "Qani endi hozir sahobiyalarimdan biri kelsa-yu, tuni bilan meni qo'riqyaasa", dedilar. Shu payt qurol-yarog'ning sharaqlagan ovozi eshitdik. Ul zot: "Kim u?" - dedilar. "Sa'dman, ey, Rasulalloh, sizni qo'riq-lash uchun keldim". dedi kelgan kishi. Keyin Rasululloh (s.a.v.) uxladilar, hatto ul zotning xurak to-vushlarini eshitdik.

O'sha paytda Madinada tashqi va ichki dushmanlar xavfi kuchli bo'lib, ularning nogahoniy hujumidan saqlanish kerak edi.

390-bobdagi 903-hadis 142-bobdagi 306-hadisning takrori.

391-bob. Noto'g'ri gapirishdan qaytarish haqida

904. Nofi' aytdilar: "Abdulloh ibn Umar far-zandlarini noto'g'ri, g'aliz gapirishdan qaytargan edilar".

905. Abdurrahmon ibn Ijlon aytdilar: hz. Umar o'q otishayotgan ikki kishining oldidan o'tdilar. Ularning biri ikkinchisiga: "sod" harfi bilan "asobta" - "mo'ljalga tekkizding", deyishning o'rniga "sin" harfi bilan "asabta" - "so'kding", dedi. Shunda hz. Umar: "Noto'g'ri gapirish noto'g'ri o'q otishdan og'irroqdir", dedilar.

392-bob. "Uning asli yo'qtsir", deyish haqida

906. Oyisha onamiz dedilar: "Odamlar Payg'ambar (s.a.v.)dan koinlar haqida so'radilar. Ul zot: "Ular ishlarining asli yo'q", dedilar. Odamlar: "Ey, Rasulalloh, ular aytgan narsayaarning ba'zisi to'g'ri chiqadi", deyishdi. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "O'sha to'g'ri gaplarni hayton o'g'irlab qochadi va do'sti (ya'ni sehrgar, folbin)ning quloqlariga tovuqday qu-qulab yetkazadi. Keyin ular bir rost gapning yoniga yuzlab yolg'onni qo'shadilar", dedilar.

393-bob. Piching gap qilish haqida

907. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) safarlarining birida tuyalarini

haydab bo-rayotgan tuyabonga: "Hay-hay Anshaja, shisha idishlar (ya'ni ayollarga) yumshoq muomala qil!" dedilar.

908. Abdulloh ibn Umar (r.a.) otalari Hz. Umar (r.a.) dan naql qildilar: "Kishi eshitgan narsasini gapiraverishi yolg'onchiligi uchun yetarlidir". Umar (r.a.) aytdilar: "piching gap qilish musulmonning yolg'ondan saqlanayotganiga yetarli (dalil) emasmi?"

909. Abdulloh ibn Shaxir aytdilar: "Men Imron ibn Husayn bilan Basragacha hamroh bo'ldim. U har kuni: "Piching gapda yolg'on bo'lishi muqarrardir", deb she'r o'qirdi.

394-bob. Sirni fosh etish haqida

910. Amr ibn Os (r.a.) aytdilar: "Qadarning ichida bo'la turib, taqdirdan qochgan odamga hayron bo'laman. Do'stining ko'zidagi gardni ko'radi, o'zining ko'zidagi xoda bilan ishi yo'q. Men og'zi bo'sh odamga sirimni aytib qo'yib, so'ngra uni malomat qilmagan-man. Axir, (sirni ochib qo'ygani uchun) qanday uni malomat qilayin, o'zim sirni ichimda saqiy olmagan bo'lsam?!"

Ya'ni "Gapirmaganing o'zinpshki, gapirganing birovniki", demoqchi (t.).

395-bob. Masxara qilish haqida

911. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Boshiga musibat tushgan odam bir to'da ayollarning oldidan o'tayotganida ayollar uning ustidan kulib masxara qildilar. (Oqibatda) ulardan ba'zilarining boshiga ham musibat tushdi".

396-bob. Ishlarda shoshmaslik haqida

912. Zuhriy (r.a.) Baliy qabilasidan bo'lgan bir ki-shidan riyuyat qilib, aytdilar: "Men otam bilan Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga keldim. Otam ul zot bilan mensiz sekin-sekin gaplashdilar. Men otamdan: "Ul zot sizga nima dedilar?" - deb so'radim. "Bir ish qilmoqchi bo'lsang, uni shoshmasdan, sovuqqonlik bilan qilginki, Alloh senga bu yo'lda najot eshigini ko'rsatadi yoki Alloh senga bir najot yo'li paydo qiladi", deb aytdilar", dedilar".

913. Muhammad ibn Hanafiya dedilar: "Kimgaki bir qarindoshi yomonlik qilaversa, Alloh taolo undan qutilish yo'lini ko'rsatmagunga qadar o'sha qarindosh bilan yaxshi muomala qilib gurmasa, u aqyali odam emasdir".

397-5ob. Kishilarga yo'l ko'rsatish haqida

914. Baro ibn Ozib (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasu-lulloh (s.a.v.): "Kimki birovga hadya bersa yoki unga to'g'ri yo'lni ko'rsada, odamlarni badal to'lab (asir-liqdan) ozod qilganchalik savobga ega bo'ladi", dedilar".

915. Abu Zarr (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Do'sting-ning chelagiga o'z chelagingdan suv quyib qo'yishing ham sadaqadir, do'stincta tabassum bilan qarashing ham sadaqadir, odamlar o'tadigan yo'ldan tosh, tikon va suyaklarni olib tashlashing ham sadaqadir, yo'ldan adashgan bir kimsaga to'g'ri yo'lni ko'rsatash ham sadaqadir".

398-bob. Ko'zi ojizlarni adashtirish haqida

916. Ibn Abbos (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Kim ko'zi ojiz kishilarni adashtirsa, unga Allohning la'nati bo'lsin!" - dedilar".

399-bob. Zulm, buzg'unchilik haqida

917. Ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) Makkadagi uylarining hovlisida o'tirganlarida oldilaridan Usmon ibn Maz'un (r.a.) o'tib, Payg'ambar (s.a.-v.)ga qarab kulimsiradi. Rasululloh (s.a.v.) shunda unga: "Kel, o'tir", dedilar. U "Xo'p", dedi. Ul zot uning ro'parasiga o'tirdilar. Unga gapirayotab ko'zlarini osmonga tikdilar va: "Hozirgana sen o'tirgan vaqgda Allohning elchisi (Jabroil (a.s.) mening yonimga keldi", dedilar. Usmon: "U nima dedi sizga?" - deb so'ragan edi, ul zot "Nahl" surasi 90-oyatni o'qib berdilar. Usmon: "Bu qalbmida imon o'rnashib, Muhammad (s.a.v.)ni yaxshi ko'rib qolganimda ro'y bergan edi", dedi".

400-bob. Zulmning jazosi haqida

918. Ubaydulloh ibn Anas otasidan, u esa bobosidan nakl qilgan. Rasululloh (s.a.v.) aytmishlar: "Har kim ikki qizni tarbiyalab voyaga yetkazsa, u men bilan jan-natda mana shunday bo'ladi". deb ikki barmoqiarini juftlab ko'rsatdilar. Roviyy Muhammadning aytishicha, Rasululloh (s.a.v.) shahodat barmoqlari bilan o'rta barmoq-larini juftlab qo'rsatganlar.

919. Rasululloh (s.a.v.) marhamat qildilar: "Qarin-doshlik rishtalarini uzish va zulm insonning bu dunyodayoq jazo olishini tezlashtiradigan ikki (gunoh) eshigidir".

401-bob. Aslzodalik, oqsuyaklik haqida

920. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat etilishiga ko'ra, Rasululloh (s.a.v.) shunday deb marhamat qildilar: "Aslzoda, ya'ni karim o'g'li karim, karim o'g'li karim, karim o'g'li karim, Ibrohim naslidan Ishoq o'g'li Ya'qub, Ya'qub o'g'li Yusufdir".

921. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Qiyomat kunida do'stlarim taqvodorlardir, nasablar bir-biriga har qancha yaqin bo'lsa ham. Odamlar mening oldimga amallar bilan kelmaydilar. Sizlar dunyoni gardaningizga osib kelasiz va: "Ey, Muhammad!" - deya yordam so'raysiz. Men: "Shutsday-shuvday, yo'q", dey-man", dedilar va ikki tomonlarini ko'rsatdilar".

922. Abdulloh ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Men hech kimni ushbu oyatga amal qilayotganini ko'rmayapman: "Ey, insonlar! Darhaqiqat Biz sizlarni bir erkak (Odam (a.s) va bir ayol (Havvo)dan yaratdik hamda bir-birlaringiz bilan tanishishingiz uchun sizlarni (turli-tuman) xalqlar va qabila (elat)lar qilib qo'ydik. Albatta, Alloh nazdida eng (azizu) mukarramrog'ingiz taqvodorrog'ingizdir..." (49:13). Odamlar bir-birlariga "Men sendan hurmatliroqman!" - deydi. Holbuki, birov birovdan faqat Alloh taologa qilgan taqvosi bilangina ustun va hurmatlidir".

923. Abdulloh ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Hurmatga sazovorlikni siz nima deb o'ylaysiz? Alloh taolo hurmatga sazovorlik, oliyjanoblikni bayon qilib bergan: sizlarning hurmatlirog'ingiz taqvodorroshingizdir. As-lzodalik, oqsuyaklikni nima deb o'ylaysiz? Aslzoda-likda eng afzalingiz xulqi eng go'zal bo'lganingizdir".

402-bob. Arvohlar guruh-guruh askarlardir

924. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.) ning: "Arvohlar guruh-guruh askarlardir. Ular-dan (ruhlar olamida) tanishganlari bu dunyoda ham bir-birlari bilan hamkorlashadilar, gaplari gaplariga to'g'ri keladi, (U yerda) tanishmaganlari esa, bu dunyoda ham o'zaro ixtilofga boradilar", deganlarini eshitdim".

925-926-hadislari 924-hadisning aynan takrori bo'lib, 925-hadis ham Hz. Oyishadan boshqa so'z qurshshshida ifoda etilgan, 926-hadis Abu Hurayradan rivoyat tsilingan.

403-bob. Taajjublanganda "Subhanalloh" deyish haqida

927. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.)ning shunday deganlarini eshitdim: "Bir cho'pon qo'ylarini qo'riqlab turganda, bir bo'ri hujum qilib bir qo'chqorni olib ketdi. Cho'pon uning ortidan tush-ganda bo'ri unga qarab: "Qo'ylaringning mendan boshqa cho'poni yo'q bo'lgan dahshatli, og'ir kunda ularga kim qarab turadi?" - deydi". Shunda odamlar "Subhanalloh!" - deb yubordilar. Rasululloh (s.a.v.): "Bunga men, Abu Bakr va Umar ishonamiz", dedilar". Kimdir biron ajabtovur rivoyatni yoki hikoyani yoxud voqeani ayt-sa, ajablanish va ishonmaslik ma'no-sida "Subhanalloh", deb qo'yi-ladi. Rasululloh (s.a.v.) suhbatdoshlariga voqeani aytib berganlari-da ular nshonqiramay "Subhanalloh" dedilar.

Rasululloh (s.a.v.) shuning uchun ham ularning ajablanishiga chandon e'tibor bermay "Bunga men, Abu Bakr va Umar ishonamiz", deb gapni muxtasar qildilar .

928. Hz. Ali (k.v.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) bir janoza paytida qo'llariga bir narsa olib tuproqni titdilar va: "Sizlardan har biringizning do'zahdan va jan-natdan joyi hozirlangan", dedilar. Sahobiylar: "Ey, Rasululloh, biz taqtsirimizga ishonib amalni tark etamizmi?" - deb so'radilar. Ul zot: "Amal kdling, zero har kim o'z xilqatiga moyil qilib qo'yi-ladi". Yana dedilar: "Kimki saodat ahlidan bo'lsa, unga saodat amallari osonlashtirib qo'yiladi, kimki badbaxtlardan bo'lsa, unga badbaxtlik ishlari oson kdlib qo'yiladi". So'ng ushbu oyatlarni o'qidilar: "Bas, kimki (zakot va sadaqotlarni) bersa, va (Allohdan) qo'rqsa, hamda go'zal (narsa)ni tasdiq eda, bas, unga osonlikni muyassar qilurmiz" (92:5-7).

Har kim o'z xilqatiga moyil qilib qo'yiladi; ya'ni taqdirida jannatiyligi bitilgan bo'lsa, saodat yo'li, do'zaxiyligi bitilgan bo'lsa zalolat va sharorat yo'lga solinadi.

404-bob. Qo'l bilan yerni silash haqida

929. Usayd ibn Abu Usayd onalaridan rivoyat qildilar. Onalari aytdilar: "Men Abu Qatoda (r.a.)ga: "Nimaga siz boshqa odamlarga o'xshab Rasulullohdan hadis rivoyat qilmaysiz?" - deb so'radim. Abu Qatoda (r.a.): "Men Rasululloh (s.a.v.): "Kimki yolg'on hadisni

menga nisbat bersa, u do'zahda yonboshi bilan yotishi uchun (joy-ini) tekislayversin", deb qo'llarini bilan yerni silab ko'rsatganlarini eshitganman", dedilar".

405-bob. Sannon haqida

905-hadis. Abdulloh ibn Mag'fal Muzaniy aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) sannondan qaytarganlar va: "U ovda biror hayvonni o'ldirmaydi, dushmanni qiyratolmaydi, u faqat kuzni chiqaradi va tishni sindiradi", deganlar.

Arablarda qadimdan sannon bo'lgan, lekin hozirgi rogakadan farqli ravishda ko'rsatkich barmoq bilan o'rta barmoqqa sannon bog'lab tosh va shunga o'xshagan narsalar otganlar.

406-bob. Shamolni so'kmaslik haqida

Mazkur kitobning 298-bobi ham ana shunday sarlavhalangan, bobdagi 741-hadis ham Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilingan. Bu sarlavha va hadis mazmunini takroran keltirishimizning sababi, voqea va sabab to'liq yoritilgan.

931. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Makka yo'lida sha-mol turdi. Hajga borayotganlar orasida Umar ibn Xattob (r.a.) ham bor edi. Shamol tezlashgandan tezlashdi. Umar (r.a.) atrofidagi kishilarga: "Shamol nimadir?" - dedi. Odamlardan ba'zilari bir nimalar deyishdi, anglab bo'lmadi. Mening xayolimga lop etib bir gap keldi. Umar (r.a.)ga yaqinlashib: "Shamolga taalluqli savo-lingiz menga endi tushunarli bo'ldi, men Rasululloh (s.a.v.)ning shunday deganlarini eshitganman: "Shamol Alloh rahmatidandir, u rahmat keltirishi ham, azob kelgirishi ham mumkin. Aslo shamolni so'kmangiz".

407-bob. "Yomg'ir falon sababli yog'adi", deyish haqida

932. Zayd ibn Xolid Juhaniy aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) Hudaybiyada bomdod namozini kechasi yoqqan yomg'irdan so'ng bizga imom bo'lib o'qidilar. Namozdan keyin Rasululloh (s.a.v.) odamlarning oldiga kelib: "Bilasizlarmi, Rabbingiz nima dedi?" - deb so'radilar. Ular: "Alloh va Rasuli bilguvchiroqdir", deb javob berishdi. Ul zot: "Alloh taolo: "Bandalarimdan ba'zisi mo'min bo'lib, 5sha ba'zilari kofir bo'lib tong otgaradi, kimki "Yomg'ir Allohning fazlu marhamagi sababli yog'adi", desa, U Menga inonib yulduzlarga kofir bo'lgan bo'ladi. Yana kimdir: "Yomg'ir mana shu-shu sabablarga ko'ra yog'adi", desa u Menga kofir bo'lib, yudduzlarga iymon keltirgan bo'ladi", deya marhamat qildi", dedilar".

408-bob. Bulutni ko'rgan kishi nima deyishi haqida

933. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) (osmonda) bulugai ko'rsalar, hovlidan uyga, uydan hovliga kirib chiqaverardilar va yuzlari o'zgarardi. Yomg'ir yog'gandan keyingina o'zlariga kelardilar". Oyisha (r.a.) bu holatlarini o'zlariga aytganlarida, ul zot (s.a.v.): "Qaerdan bilaman, balki Alloh azza va jalla aytgani-dek bo'lar: "Bas, qachonki, ular o'sha (azob)ni o'z vodiylariga qarab kelayotgan bir (qora) bulut holida ko'rishgach: "Bu bizlarga yomg'ir keltiruvchi bulutdir", dedilar. Yo'q, u o'z'laringiz uchun qistagan narsa bo'rondirki, unda (sizlarga atalgan) alamli azob bordir" (46:24).

409-bob. Shumlanish haqida

934. Ibn Mas'ud (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Shumlanish shirkdir. Holbuki, ba'zi narsalardan shumlanish tuyg'usini ozgina bo'lsa ham qalbidan kechirmagan kishi yo'q. Alloh bu tuyg'uni tavakkul bilan bartaraf qildi", deb marhamat qildilar.

Ya'ni shumlanishning o'rniga tavakkul qilishga buyurdi .

935. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.-v.)ning: "Shumlanishning yaxshisi yaxshilikka yo'yishdir", dedilar. "Yaxshilikka yo'yish nima?" deb so'rashdi. Ul zot (s.a.v.): "U har biringiz eshitadigan yaxshi so'zdir", dedilar.

Hadis mazmuni, vallohu a'lam, shunday: dilida g'alamislik bo'lgan yoki ko'ngli nimadandir g'ash, g'ayratsizligi

410-bob. Shumlanmaslikning fazilati haqida

936. Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) dedilar: "Bir haj mavsumida menga ummatlarni ko'rsatishdi. Men ummatimning kupligi-dan xursand bo'ldim. Ular tekisligu tog'larni to'ddirib turgandilar. "Rozimisiz, ey, Muhammad?" - deb so'rash-di. Men: "Ha, Parvardigorim, roziman", dedim. Alloh jalli va 'alo: "Bulardan yetmish minggi jannatga bes-o'roq kiradi. Ular sehrgarlik qilmaydigan, o'zlarini kuydirmaydigan, shumlanmaydigan va Parvardigorlariga tavakkul qiladigan zotlardir", dedi. Ukosha (r.a.): "Ey, Rasulalloh, duo qiling, Alloh meni ham ana shular qatorida qilsin", dedilar. Ul zot: "Allohim, buni ham ana o'shalar qatoridan qilgin", deb duo qildilar. Yana bir kishi ham: "Meni ham duo qiling, Alloh meni o'shalardan qilsin", degan edi, Rasululloh (s.a.v.): "Bu borada Ukosha sendan ildamlik qildi", dedilar.

411-bob. Jinlardan shumlanish haqida

938. Alqama onalaridan rivoyat qildilar: "Bir chaqa-loq tug'ilsa, Oyisha (r.a.)ning oldilariga olib keli-shar, Oyisha (r.a.) unga barokat tilab duo qilar edilar. Yana bir boshqa chaqaloqni oldilariga olib kelishdi. Chaqaloqning yostig'i ostidagi ustarani ko'rib, buning sababini so'radilar. "Jinlardan sakdanish uchun", deb javob berishdi. Oyisha (r.a.) ustarani uloqqirib yubordilar. Ularni bunday qilishdan qaytarib: "Rasululloh (s.a.v.) shumlanishni yomon ko'rardilar", dedilar".

412-bob. Yaxshilikka yo'yish haqida

939. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Hech qanday ilatning yuqishi va shumlanish yo'q, menga yaxshii so'z -" yaxshilikka yo'yish yoqadi", dedilar.

940. Rasululloh (s.a.v.) aytdilar: "Boyo'g'lidan shum-lanish behuda narsadir¹, eng to'g'risi - yaxshilikka yo'yishdir, ko'z(ning tegishi) haqiqatdir".

413-bob. Ismda yaxshilik alomatini ko'rish haqida

941. Abdulloh ibn Soib (r.a.) aytdi Rasululloh (s.a.v.) Hudaybiya sulxida o'sha yerda

edilar. Keyin Usmon ibn Affon (r.a.) shunday xabar berdilar: Suhayl ibn Amr (r.a.)ni "Bu yil qaytib ketasizlar va kelasi yili (biz Makkani sizlarga) uch kunga bo'shatib beramiz", degan shart bilan sulh tuzish uchun yubordilar. Suhaylning kelayotganidan ul zotga xabar berishganda: "Alloh ishlarimizni oson qilsin!" - dedilar.

Bu o'rinda "Suhayl" so'zining ma'nosiga ishora qilinmokda. Zero "Suhayl" arabcha "Sahl" so'zidan olingan bo'lib, "oson", "engil" deganidir.

1 Arablar boyo'g'lidan shumlanishardi. Xalqning aqidasiga ko'ra, agar qatl qilinganlarning qasosi olinmasa, ularning ruhi boyo'g'-liga aylanar va: "Meni qondiring! Meni qondiring!" - deb qichqi-rarmish! Qasosi olingach esa, uchib ketarmish! Islom vujudga kel-gach, bu kabi botil qarashlarni rad etdi. (F.s). Hozirgi zamonda ham ko'pgina xalqlarda boyo'g'lidan shumlanish odati qolgan, jum-ladan, boyo'g'li sayrasa, unga tosh otish kabi odatlar bor. Bu botil narsalar insonni yo'ldan adashtiradi.

414-bob. Otdan shumlanish haqida

942. Abdulloh ibn Umar (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Shumlik hovlida, xotinda va otda bo'ladi", dedilar"

Islomiyatdan ilgari arablar mazkur uch narsani shum narsa deb qarardilar. Bu o'shalarning holidan hikoya qilib aytilgan so'z.

943. Sahl ibn Sa'd(r.a.)dan rivoyat tsshingan bo'lib. yuqoridagi hadisning aynan takroridir.

1 Abdulloh ibn Umar (r.a.) rivoyat qilgan mazkur hadis ustida olimlar ixtilof qilganlar. Jumladan, imom Molik (r.al.) va bir guruh ulamolar bu o'rinda shumlanish haqdqi ma'nosida qo'llanil-gan, ya'ni Allohning taqdiri bilan ba'zi uylarda o'tirish karohat, ba'zi xotinlarga uylanish va otlarga minish ham ziyon keltiradi, deb hadisning mazmunini quyidagacha izohlaydilar: bu uch narsada shumlik bor. Xattobiy yu boshqa muh-taram olimlarning fikricha, bularning har birini shumlik, deb bilish lozim. Bu narsani birga yashayot-gan xotinning fe'lidan, uyning fayzidan, minilishi lozim bo'lgan otning turqi va harakatidan bilshi mumkin ekan. Shu ma'no-da xz. Oyisha (r.a.)dan kelgan bir riyuyat ibratlidir. Hasson Arajdan riyuyat qilingan hadisda aytiladi: "Hz. Oyisha (r.a.)nyng huzurlariga ikki kishi kelib shunday deyishdi: "Abu Hurayra Rasululloh (s.a.v.)ning: "Shumlik hovlida, xotitsda va otda bo'ladi", deganlarini nakl kdildi". Hz. Oyisha (r.a.) ko'rquv bilan o'rinlaridan sachrab turib ketdilar.Kur'oni karimni Abulqosimga nozil qilgan Alloh haqi, bu hadisni naqd qilgan kishi yolg'on aytibdi. Rasululloh (s.a.v.) aslida shunday deganlar: "Johi-liyat davrida shumlik hovlida, xotinda, otda, deb bilar edilar". Hz. Oyisha (r.a.) shundan keyin mana bu oyatni tilovat qildilar: "Xoh yerga, xoh o'zlaringizga biror musibat yeda, Biz uni paydo qilishimizdan ilgari Kitobda ("Lavhu-l-mahfuz"da bitilgan) bo'lur. Albatga, bu Allohga osondir" (57:22).Bu oyat "Tafsiri Xilol"da shunday izoxlangan: "Alloh taolo bizga yetadigan har bir musibat - kasallik, ochlik, kambag'allik, o'lim va boshqalar, ular yuzaga chiqishidan avval ham "Lavhu-l-mahfuz"da, Allohning ilmida sobit bo'li-shini ta'kidlamoqda (Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf, "Tafsiri Hilol", T., Movarounnaxr", 1993, 151-6.).

944. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Bir kishi Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga kelib: "Ey, Allohning Rasuli, biz bir hovlida turardik. U yerda bizning so-nimiz haam, mol-dunyomiz

ham ko'paydi. Biz boshqa bir hovliga ko'chib o'tgandik, u yerda sonimiz ham, molimiz ham kamayib ketdi", dedi. Rasululloh (s.a.v.): "U yerdan ketinglar, u hovli xosiyatsiz ekan", dedilar.

415-bob. Aksirish haqida

945. Abu Hurayradan (r.a.) rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) dedilar: "Aksirishni Alloh yaxshi ko'radi, esnashni esa, yomon ko'radi, chunki esnoq shaytondandir. Shuning uchun imkoni boricha esnoqni qaytarish kerak. Agar kjii (esnab) "haah" desa, shayton undan kuladi".

416-bob. Aksirganda nima deyiladi

946. Abdulloh ibn Abbos (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Sizlardan bir kishi aksirib "Alhamdulillah" desa, farishtalar: "Rabbil 'alamiyn", deydi. Agar u "Rab-bil 'alamiyn", desa, farishtalar: "Alloh senga rah-mat qilsin", deydilar.

947. Abu Hurayra (r.a.) rivoyat qildilar: "Rasululloh (s.a.v.) dedilar: "Kimki aksirsa, "Alhamdulillah" desin. Shunday desa, unga birodari yoki do'sti "yarhamu-kalloh" desin. Unga do'sti "yarhamukalloh" desa, u "yahdi-kumullohu va yuslihi balakum", deb javob qaytarsin".

"Yarhamukalloh" - Alloh senga marhamat qilsin. "Yahdikumul-lohu va yuslihi balakum" - Alloh seni hidoyatga yo'llasin va barcha ishlaringni isloh qilsin.

417-bob. Musulmonning vojiblari haqida

948. Rasululloh (s.a.v.) dedilar: "Musulmon kishi-ning birodari zimmasida olti xil vojib bor, Agar shulardan birortasini tark qilsa, zimmasidagi haqni bermagan bo'ladi: uni uchratib qolsa, salom bermoq; chaqirsa qabul qilib bormoq; aksa ursa, sog'lik tila-moq; kasal bo'lsa, borib ko'rmoq; vafot eda, janoza-siga bormoq; maslahat so'rasa, (to'g'ri) maslahat bermoq".

949-hadisda yuqorida mazmun qisman takrorlangan bo'lib, hadisni ri-voyat qilgan Abdulloh Mas'ud (r.a.) musulmon kishining zimmasidagi vo-jibni oltita emas, to'rtta, deb ko'rsatgan.

950. Baro ibn Ozib (r.a.) aytdilar: "Alloh Rasuli (s.a.v.) bizga yetti narsani buyurib, yetti narsadan qaytardilar. Buyurganlari ushbu: 1) Xastani ziyorat qilmoq; 2) Janozada ishtirok etmoq; 3) Aksirganga rahmat tilamak; 4) Qasam ichgan kishining qasamiga rioya qilmog'i; 5) Mazlumga yordam bermak; 6) Salomni yoymoq; 7) Chaqirgan joyga bormoq. Quyidagi ishlardan qaytardilar: 1) Oltin uzuklar taqmoq; 2) Kumush idishlar tutmoq; 3) Ulov ustiga ipak matodan yopinchoqlar yop-moq; 4) Ipak matodan libos kiymoq; 5) Gul solin-gan qalin ipak gazlama ishlatmoq; 6) Gul solingan nafis gazlama ishlatmoq; 7) Har turli ipak kiyim kiymoq.

Abu Hurayradan rivoyat qilingan 951-hadis 948-hadisning takrori.

418-bob. Aksa urib: "Alhamdulillah" deganni eshitgan kishi haqida

952. Hz. Ali (k.v.) aytdilar: "Kimki aksa urgan kishining "Alhamdulillah" deganini eshitib, "Alhamdulillah Rabbil 'alamin 'ala kulli halin" desa, hech qachon tish og'rig'i va quloq og'rig'ini ko'rmaydi".

Ya'ni Alloh taologa har qanday holatda ham shukr aytaman.

419-bob. Aksirganni eshitgan odam nima deydi

953-954-hadislarda 945 va 947-hadislarning aynan takrori.

955. Abu Jumra (r.al.) aytdilar: "Men Ibn Abbos (r.a.)ning aksirganga: "'afanallohu va iyyakum mina-n-nari, yarhamkumulloh" deganlarini eshitganman".

Ya'ni "Alloh bizni va sizni do'zax olovidan asrasin, Alloh sizni o'z rahmatiga olsin".

956. Abu Hurayra aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) huzurlarida o'tirgandik. Bir kishi aksa urib "Alhamdulillah" degandi, Rasululloh (s.a.v.) unga: "Yarhamukalloh", dedilar. Boshqa bir odam aksaurdi, unga indamadilar. U: "Ey, Rasulalloh! Boyagi kishiga aytganingizni nega menga aytmadingiz?" - dedi. Ul zot: "U odam aksirib, Allohga hamd aytdi, sen esa aytmading", dedilar".

420-bob. Aksirgan "Alhamdulillah" demasa, duo aytilmasligi haqida

957-hadis yuqoridagi hadisning aynan takrori.

958. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Payg'ambar (s.a.v.) huzurlarida ikki kishi o'tirgan bo'lib, ularning biri ikkinchisidan obro'lir o'q edi. O'sha obro'lisi aksa urdi, hamd aytmadi, Ul zot ham unga sog'liq tilamadilar. Na-rigi odam aksa urib "Alhamdulillah" degandi, Rasululloh (s.a.v.) unga salomatlik tiladilar. Obro'lisi: "Men oldingizda aksa urdim, sog'lik tilamadingiz, boshqa odam aksa urganda tiladingiz", dedi. Ul zot: "U odam Allohni esladi, men ham uni esladim, sen esa Allohni unutding, men ham seni unutdim", dedilar".

421-bob. Aksa uruvchining holati haqida

959. Nofi' (r.a.) aytdilar: "Abdulloh ibn Umar (r.a.) aksa urganlarida "yarhamukalloh" deyilsa, "yarhamu-na va iyyakum, yag'firu lana va lakum", der edilar".

Ya'ni Alloh bizni ham, sizni ham rahmat qilsin, bizni ham, yeizni ham kechirsin (t.).

960-hadis yuqoridagi hadisning aynan takrori.

961. Iyos ibn Salama (r.al.) otalaridan rivoyat qiladilar: Bir kishi Payg'ambar (s.a.v.) huzur-larqda aksa urdi, Ul zot "yarhamukalloh", dedilar. So'ng yana aksa urgandi, Payg'ambar (s.a.v.) "Bu shamollab qolibdi", dedilar.

422-bob. "Alhamdulillah" deganga rahmat tilamak haqida

962. Makhul Azdiy (r.al.) aytdilar: Men Ibn Umar (r.a.)ning yonlarida edim. Masjid tomondan bir kishi aksa urdi. Shunda Ibn Umar: "Agar "Alhamdulillah" degan bo'lsang, Alloh senga rahmat qilsin", dedilar.

423-bob. "Ob" demaslik haqida

963. Mujohid (r.al) aytdilar: Abdulloh ibn Umar (r.a.)ning o'g'li aksa urib, "O6", dedi. Ibn Umar: "Ob nima? - deb so'radilar va o'zlari aytdilar: - Shaytonlardan birining ismi bo'lib, aksa va hamdning orasida turadi".

424-bob. Bir necha marta aksa urgach...

964-hadis 961-hadisning aynan takroridir.

965. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Bir musulmon yoningda bir, ikki va uch karra aksa ursa, rahmat tilagan, uchtadan ko'paysa, bu aksirish shamollash belgisidir".

425-bob. Agar yahudiy aksa ursa...

966. Abu Musodan (r.a.) rivoyat qilinadi: Yahudiylar Rasululloh (s.a.v.)ning "yarhamukalloh" deyishlariga umid qilib, oddilarida aksa urishardi. Ul zot (s.a.v.): "yahdikumullohu va yuslihu balakum", der edilar.

426-bob. Erkak kishi aksa urgan ayolga salomatlik tilashi haqida

967. Abu Burda aytdilar: "Abu Muso (r.a.)ning oldi-lariga kirdim. U kishi qizlari Ummu Fazlning uylarida edilar. Men aksa urgandim, Abu Muso menga sog'lik tilamadilar. Ummu Fazl aksa urgandilar, ularga salomatlik tiladilar. Bu haqda onamga gapirib berdim. Abu Muso onamning yonlariga kelganida onam: "O'g'lim aksa urganida sog'lik tilamabsiz, Ummu Fazl aksa ur-gavda esa, unga sog'lik tilabsiz", dedilar. Shunda Abu Muso: "Men Rasululloh (s.a.v.)ning: "Sizlardan biror-tangiz aksa urib, hamd ayda, unga salomatlik tilang, agar Allohga hamd aytmasa, salomatlik tilamang", de-ganlarini eshitgandim. O'g'lim aksa urib, hamd aytmadi, men ham unga sog'lik tilamadim. U ayol aksa urib, hamd aytgandi, men ham unga salomatlik tiladim", dedilar. Onam: "Barakalla, yaxshi qilibsiz", dedilar".

427-bob. Esnash haqida

969. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Sizlardan biringizga esnoq kelsa, iloji boricha esnog'ini bosishga harakat qilsin", dedilar".

428-bob. "Labbay" deb javob bergan kishi haqida

970. Muoz ibn Jabal (r.a.) aytdilar: "Men Rasulul-loh (s.a.v.)ning ortlaridan kelayotgandim. Rasululloh (s, a, v,): "Ey, Muoz", dedilar. "Labbayka va sa'adayka", (*Buyuring, amringizga muntazirman*) deb javob berdim. So'ngra*yana xudtsi shunday deb uch marta aytdilar, keyin: "Allohning bandalari ustidagi haqini bilasanmi?"

Bandalarning Unga hech nar-sani sherik qilmay ibodat qilishlaridir". So'ng biror soat yo'l yurilgach, "Ey, Muoz", deb chaqirdilar. Men "Labbayka va sa'adayk", dedim. Ul zot: "Agar bandalar buni bajargan taqdirda Alloh ustidagi haqlari nimaliginy bilasanmi? Alloh ularni azoblamasligidir".

429-bob. Birodari uchun o'rnidan turgan kishi haqida

971. Abdulloh ibn Ka'b (u kishi otalari Ka'b ibn Molik (r.a.) ko'r bo'lib qolganda yetaklab yurgan edilar) aytdilar: "Men (otam) Ka'b bin Molikdan Tabuk g'azotiga Rasululloh (s.a.v.) bilan birga qatnasha olmaganliklarini, so'ng ul zot (s.a.v.) Ka'bning kechirilishini Allohdan so'raganliklarini eshitdim: "Rasululloh (s, a.v.) Alloh bizni kechirganligi haqida bomdod namozi vaqtida xabar berdilar. Shundan keyin odamlar to'p-to'p bo'lib kelib, meni tavba(m qabul bo'lgani) bilan qutlashar: "Allohning tavbasi senga muborak bo'lsin!" deyishardi. Bu to masjidga kirgunimcha davom etdi. U yerda odamlar orasida Rasululloh (s.a.v.) bor edilar. Shu payt Talha ibn Ubaydulloh (r.a.) o'rnidan turdi va tez yurib kelib meni tabrikladi. Xudo haqi, muhojirlardan undan boshqa hech kim mening istiqbolimga turmadi. Men Talhaning bu ishini aslo unutmayman".

972. Abu Said Xudriy (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Qurayza qabilasining odamlari Sa'd ibn Muozning hakam lik qilishiga rozi bo'ldilar. Unga odam jo'natildi, eshakka minib keldi. U masjidga yaqinlashtanda Rasululloh (s.a.v.): "Turing, eng yaxshingiz yoki sayyidingizni kutib oling", dedilar. So'ng: "Ey, Sa'd, bular sening hakamligangga rozi bo'lishdi", dedilar. Shunda Sa'd: "Men bularning qurol tutib, urushganlari uchun ularni qatl etishga va bolalarini asir qilishga hukm qilaman", dedi. Rasululloh (s.a.v.): "Sen Allohning hukmi bilan hukm qilding" yoki "Sen malaklar olami-dagi hukm bilan hukm qilding", dedilar".

973. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Hech kim sahobiyalar uchun Rasululloh (s.a.v.)chalik sevimli bo'lmagani holda, ul zot (s.a.v.)ni ko'rganlarida o'zlari yoqgirmas-liklarini aytganlari uchun o'rinlaridan turishmas edi".

974. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Men gapirishda, suhbatlashishda va Fotima bilan muloqotda Rasululloh (s.a.-v.)ga o'xshash hech kimni ko'rmaganman. Payg'ambar (s.a.v.) Fotima kelganini ko'rsalar unga peshvoz chiqib, salomlashib, uni o'pardilar, keyin qo'lidan ushlab joylariga o'tqazardilar. Fotima ham agar Rasululloh (s.a.v.) unikiga borsalar salom berib, ul zotga peshvoz chiqardi va o'pib qo'yardi. Payg'ambar (s.a.v.) vafotlaridan oldin xastalanganlarida oddilariga Fotima kirdi, salom be-rib, ul zotni o'pib qo'ydi. Ul zot uning qulog'iga nimadir deb aytdilar, u yig'ladi, yana nimadir degandilar, bu safar kuldi. Men ayollarga: "Hech qachon bugungidek xursandchilikni mahzunlikka yaqin holda ko'rmaganman. Fotima barcha ayollardan ko'ra ham fazilatliroqdir", dedim. Fotimaning avval yig'lab, keyin kulgani sababini bi-lish uchun: "Ul zot sizga nima dedilar?" - deb so'raganjmda: "(Agar aytsam) sirni ochuvchilardan bo'lib qola-man-ku?" - dedi. Payg'ambar (s.a.v.) vafotlaridan keyin Fotima dedi: "Rasululloh (s.a.v.) o'limlari oldidan qulog'imga pichirlab, (tez orada) vafot etashlarini ay-tganlarida yig'ladim. So'ng yana qulog'imga shivirlab oila a'zolarimizdan birinchi bo'lib menga sen yetishasan, deganlarida xursatsts bo'lib kuldim".

430-bob. O'tirgan odamning oldida tik turish haqida

975. Jobir (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) betob bo'lib qoldilar, ul zotning orqalarida

namoz o'qidik, ul zot o'tirib o'qidilar, Abu Bakr (r.a.) takbirlarini odamlarga eshittirib turdilar. Ul zot bizga qarab tik turganimizni ko'rib, o'tirishga ishora qildilar, biz namozni o'tirib o'qidik, salom berilgach: "Siz forslar va rumlarning ishini qilayozdingiz: ularda podshohda-ri o'tiradi, o'zlari esa tik turadilar. Bunday qilmang. Imomlaringizga iqqido qiling: agar turib o'qisa, siz ham turib o'qing, agar o'tirib o'qisa, siz ham o'tirib o'qing", deya marhamat qildilar".

431-bob. Esnaganda ogazni qo'l bilan tusish haqida

976. Abu Said Xudriy (r.a.)dan rivoyat qilindi: Rasululloh (s.a.v.) dedilar: "Agar birortangiz esnasangiz, qo'lingizni og'zingizga ko'ying, chunki shaygon kiradi".

977. Ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Esnaganda qo'lning og'izga qo'yish kerak, zero esnoq shaytondandir".

Abu Said Xudriy (r.a.)ning o'g'lidan rivoyat qilingan 978-hadis 976-hadisning takroridir. 979-hadis ham Abu Said Xudriy (r.a.)dan rivoyat qilingan bo'lib. 976 va 978-hadislarning takrori bo'lib kelgan.

432-bob. Birovning boshini boqib qo'yishi mumkinmi

980. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) Ummu Hirom binti Milhonning uyiga kirdilar. U ul zotga ovqat berdi. Bu ayol Uboda ibn Somit (r.a.)ning nikohida edi, u (Uboda)ga ham ovqat olib kelib berdi va ul zotning boshlarini qarab qo'ydi1.-Keyin ul zot uxladilar. So'ng uyg'onib kuldilar.

Bundan Rasululloh (s.a.v.)ning boshlarida bit bo'lgan ekan, degan ma'no chiqmaydi, balki bu ayol ul zotning rohatlari uchun bu ishni qilgan. Shuningdek, bu ayolning Rasululloh (s.a.v.)ga mahram ekanini ulamolar ittifoq qilganlar.

981. Qays ibn Osim Sa'diy (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.)ning odtsilariga keldim. Ul zot (meni): "Bu odam chodirda yashovchi (ya'ni badaviy)larning sayyididir", dedilar. "Ey, Rasulalloh, mening zimmamda soilning ham, mehmonning ham haqi bo'lmagan mol qay-si?" - deb so'radim. Ul zot: "Eng yaxshi mol qirqga bo'la-di, ko'pi oltmishta, yuzta mol egasining holiga voy, faqatgana (moling) yaxshisini bergan, ortiqchasini ehson qilgan, semizini so'ygan, o'zi ham uni yeb, soilu muhtojlarga ham berganlargina butsdan mustasno", dedilar. "Ey, Rasulalloh, bu qanday ham oliyjanob xulq ekan-a, biror bir vodiy yo'qki, unda mening mollarim ko'p bo'lmasa", dedim. Ul zot: "Ulardan (sadaqa, ehson) berishda qanday yo'l tutasan?" - deb so'radilar. "Bir erkak tuya va, bitga ikki yoshli tuya beraman", dedim. Ul zot: "Hadya berishda qanday qilasan?" - deb so'radilar. "Yiliga yuzta (tuya) beraman", dedim. Ul zot: "Voyaga yetgan urg'ochi tuyalarni qanday qilasan?" - dedilar. "Biror kishi tuya(lar)dan (birini) jilovlasa, (birov) unga mone'lik qilmaydi, u ko'ringan tuyani upshaydi", de-dim". Rasululloh (s.a.v.): "Senga moling afzalmi yoki mavoliy (voris)laringning mollarimi?" - deb so'ra-dilar. "Molim", dedim. Ul zot: "Molingdan yeganing - yo'q qilganing, (yo'qotganing) yoki berganing - sarf qilganing qoladi, qolgani esa vorislaringa ikidir", dedilar. "Darhaqiqat, qaytib (uyimga) borsam, albatga mollarim sonini kamaytiraman, dedim". (*Ya'ni mollaridan sadaqa qilib yuborishga ahd qildi*).

Qays o'limi yaqinlashganini sezgach, farzandlarini to'pladi. Ularga: "Ey, farzandlarim, nasihatimni olin glar. Zero, mendan yaxshi nasihatchini topol-maysiz. O'lganimda aytib yig'lamang, Rasululloh (s.a.v.)ga ham aytib yig'lanmagan. Payg'ambar (s.a.v.)ning aytib yig'lashdan qaytarganlarini eshittanman. Meni namoz o'qiydigan kiyimimga kafanlanglar. Katgangazni boshliq qilib saylang, zero kattangazni boshliq qilsangaz, otangiz o'rnida ishini davom etgaradi. Bordi-yu, kichkinangazni boshliq qilib qo'ysangiz, katgalarangiz odamlarga befarq bo'lib qoladi va sizdan yuz o'giradi. Turmushingizni yaxshilang, zero bu ishda odamlarga muhtojlikdan behojatlik bor. Tilanchiliqdan saqlaning, zero u yigit kishi uchun eng oxirgi choradir. Meni dafn qilganingizda, qabrimni tekislab qo'ying. Chunki Bakr ibn Voil mahallasi bilan oramizda adovat bor. Men (uning) ahmoqpigidan omonda emasman. Bir ahmoqning bir ish qilib, diningizda nuqson paydo qilishidan xavotardaman", dedi.

433-bob. Taajjulanganda boshni sarak-sarak qilish haqida

982. Abu Zarr aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.)ga tahorat suvi berdim. Ul zot bopsharini tebratab, lablarini tishladilar. Men "Ota-onam sizga fido bo'lsin, sizga ozor berdimmi?" - dedim. Ul zot: "Yo'q, lekin sen (shunday) amirlar va imomlarga yetishasanki, ular namozlarini vaqqidan kechiktiradilar", dedilar. Men: "Nimani tavsiya qilasiz?" - deb so'radim. "Namozni vaqqida o'qi, ular bilan birga namoz vaqqiga yedang, namozni birga o'qi, men o'qiganman, o'qimayman dema", dedilar.

434-bob. Taajjulanganda qo'lini tizzasiga urgan kishi haqida

983. Hz. Husayn (r.a.)dan rivoyat qilindi: Rasululloh (s.a.v.) hz. Ali (k.v.) va qizlari Fotima (r.a.)ning uylariga kelib uyg'otib: "Namoz o'qimaysizlarmi?" - dedilar. Hz. Ali: "Ey, Rasululloh, barchamizning jonimiz Allohning huzurida (qo'lida)dir, U uyg'otishni, tiriltirishni xohlasa, uyg'onamiz", dedilar. Rasululloh biron narsa demay ketib qoldilar. Keyinroq eshitdimki, qaytib ketayotib qo'llarini sonlariga urib: "Darhaqiqat, inson ko'p janjal (bahs) qiluvchidir" (18:54), debdilar".

984. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Men hz. Alini peshonalariga qo'llari bilan urib shunday deyotganlarini ko'rdim: "Ey, irokliklar, sizlar meni Rasululloh (s.a.v.)ga tuhmat qilayapti, deb gumon qilayapsizlarmi? Sizlarga saodat, farahu menga gunoh bo'ladimi? Guvohlik beramanki, Rasululloh (s.a.v.)ning: "Birortangizning poyabzali ipi uzilib keda, uni tuzatmay turib ikkinchisi bilan yurmasin", deganlarini eshitganman".

435-bob. Kishi birodarining soniga urishi haqida

985. Abul Oliya Baro aytdilar: "Oldimdan Abdulloh ibn Somit o'tib qoldi, men unga kursi berdim, o'tirdi. Undan: "Ibn Zayd namozni kechiktirdi, nima buyura-siz?" - deb so'radim. Shunda u tizzamga bir urib, so'ng: "Men ham Abu Zarrdan siz so'ragan savolni so'ragandim, u kishi ham sonimga men siznikiga urganimdek urgandilar. Keyin: "Namozni o'z vaqqida o'qi, ular bilan (namoz vaqtiga) yetishsang birga o'qi, "Men o'qib bo'lganman, o'qimayman", demagin", degan edilar", dedi.

986. Abdulloh ibn Umar (r.a.) aytdilar: "Umar ibn Xattob (r.a.) Rasululloh (s.a.v.) bilan bir guruh ashoblar o'rtasida Ibn Sayyod tomonga qarab yo'l oldilar. Uni Mag'ola qal'asi

yonida bolalar bilan o'ynayotganini ko'rdilar. O'sha payt Ibn Sayyod balog'at yoshiga yetay deb qolgandi. Rasululloh (s.a.v.) kelib qo'llari bilan orqasiga urmaganlaricha, u kelganlarni sezmedi. So'ng: "Men Allohning payg'ambari ekanligimga guvohlik berasanmi?" - deb so'radilar. Ibn Sayyod: "Guvohlik beramanki, siz ummiylarning payg'ambarisiz", dedi. Keyin Ibn Sayyod: "Siz ham mening Allohning rasuli ekanimga guvohlik berasizmi?" - dedi. Ul zot uning savolini javobsiz qoldirdilar, so'ngra: "Al-lohga va Uning Rasuliga imon keltirdim", dedilar. Keyin Ibn Sayyoddan "Nimani ko'rayapsan?" - deb so'radilar. Ibn Sayyod: "Menga rost va yolg'on (xabar-lar) aralashib kelayapti (ya'ni, ko'rgan tushlarim goho to'g'ri chiqmoqda, gohida yolg'on)", dedi. Ul zot: "Sening ishlaring chigallashib ketibdi", dedilar. Rasululloh: "Men sendan bir narsani yashirdim, u nima?" - dedilar. Ibn Sayyod: "Dux...", dedi. Ul zot: "Yo'qol, uni topishga qudrating yetmaydi!" - dedilar. Hz. Umar: "Ey, Rasulalloh, izn bering, uning kallasini olay!" - dedilar. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Agar bu o'sha (Dajjol) bo'lsa, qo'lingdan hech narsa kelmay-di, agar u bo'lmasa, unda uni o'ddirishdan senga hech bir xayr yo'qdir", dedilar". Ibn Umar (r.a.) dedilar: "Shundan keyin Payg'ambarimiz (s.a.v.) va Hz. Umar va Ubay ibn Ka'b Ansoriylar bir kuni Ibn Sayyod o'tirgan xurmozorga borishdi. Hatto Rasululloh (s.a.v.) xur-mozorga kirib daraxtlar orqasiga yashirindilar, Ibn Sayyod ko'rmasidan oldin uvdan biron narsa eshitmoqchi edilar. Ibn Sayyod tukli (yoki patli) kiyimi bilan o'rnida chalqancha yotardi. Shu payt Ibn Sayyod-ning onasi Payg'ambar (s.a.v.)ning xurmo panasida yashirilib turganlarini ko'rib qoldi va Ibn Sayyod-ga: "Ey, Sof! (uning ismi shunday) Bu Muhammad-ku!" - dedi. Rasululloh (s.a.v.): "Onasi indamaganda edi, uning kimligi aniq bo'lardi", dedilar. Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) odamlar orasida turib Alloh taologa hamdu sano aytdilar. So'ng Dajjol haqida gapirib: "Men sizlarni undan ogoh etaman, shubhasiz (mendani oddingi) har bir payg'ambar qavmini undan ogohlantirgan. Nuh (a.s.) ham beshak, qavmini ogoh etgan. Lekin men sizga u haqda birorta payg'ambar o'z qavmiga aytmagan gapni aytaman: bilasizki, u Dajjol bir ko'zlidir, Alloh esa bir ko'zli emas".

987. Jobir (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) agar junub bo'lib qolsalar, boshlaridan uch hovuch suv quyay edilar". Hasan ibn Muhammad Jobir (r.a.)ga: "Ey, Abu Abdulloh, mening sochim juda qalinda", dedi. Jobir Hasanning soniga urib: "Ey, birodarimning o'g'li, Rasululloh (s.a.v.)ning sochlari senikidan ham ko'p va chiroyliroq edi", dedilar.

436-bob. Odamlarning tik turishlarini yoqtirmagan kishi haqida

988-hadis 430-bobdagi 975-hadisnshg takroridir.

989. Ansorlardan biri farzand ko'rib, ismini Muxammad qo'ydi. Ansorlar unga: "Biz sizni Rasulullohning ismlari bilan kunya qilib chaqirmaymiz", deyishdi. (*Ya'ni sizni "Ey, Abu Muhammad demaymiz", deyishmoqchi.*) Yo'l ustida ul zotdan qiyomat haqida so'raymiz, deb o'tirgandik. Rasululloh (s.a.v.): "Mening oldimga qiyomat haqida so'ragani keldinglarmi?" - dedilar. Biz: "Ha", dedik. Ul zot: "Har bir nafas oluvchi jon zoti borki, unga ajal (yoki qiyomat) 100 yilda (bo'lsa ham) keladi", dedilar. Biz: "Ansordan bir kishi farzand ko'rib, ismini Muhammad qo'idi. Biz unga: "Biz sizni Rasululloh (ismlari) bilan kunyalamaymiz", dedik. Ul zot: "Yaxshi aytibsizlar. Mening ismimni ko'yinglar, lekin kunyam bilan kunyalamanglar", dedilar".

437-bob. Dunyo ishlariga bog'liq yaxshi bir o'git

990. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Rasu-lulloh (s.al.) Oliyaning bir qismidagi bozor ichi-dan o'tib borar edilar, odamlar atroflarini o'rab olishdi. Shunda o'lib yotgan, quloqlari kesik bir uloqchanning oldidan o'tib qoldilar. Uni qo'llariga olib: "Qaysi biringiz mana shunga bir dirham berasiz?" - dedilar. Odamlar: "Biz uni nima qilamiz?" - deyishdi. "Buni sizniki bo'lishini xohlaysizmi?" - dedilar. Odamlar: "Yo'q", deb javob berishdi. Yana uch bor shunday deb so'radilar. Odamlar: "Xudo haqi, xohlamaymiz! Bu uloqcha tirik bo'lganda ham qulog'i yo'qligidan aybi bor, deb sotib olmasdigu, holbuki, u o'limtik bo'lsa!" - deyishdi. Ul zot: "Allohga qasamki, Alloh taolo uchun dunyo mana shu uloqcha sizga hech qanday qadri bo'lmagandek, qadrsizdir", dedilar".

Oliya - Najdaning yuqori qismidan Taxomagacha va Makkagacha bo'lgan hudud nomi.

991. Utayya ibn Zamra aytdilar: "Men otamning Huzurlarida johiliyat odatlarini tark qilmagan bir kishini ko'rdim. Otam uni i'dod qildilar va kunyasi bilan chaqirmadilar. Do'stlari otamga qarab turgan edilar, otam ularga: "Sizlar bu ishga qarshimisiz-lar? Men bu ishda hech qachon qo'rqmayman. Chunki Rasu-lulloh (s.a.v.)ning: "Kim johiliyat bilan o'zini bog'-lasa uni i'dod qilinglar vaunga kinoya gapirmang-lar", deganlarini eshitganman" - dedilar.

Hadisdagi arabcha "a'adda"("zod" harfi bilan) fe'lining ma'nosi "bir narsani tishi bilan tutish", "tishlash" dir. Bu hadisdan ko'zlangan ma'no shuki, kimki o'zini johiliyat davriga mansub deb bilsa va johiliyat davrining so'kish va shu kabi yomon odatlarini qayta tiklamoqchi bo'lsa, unga otasining butlarga ibodat qilgani, zino va boshqa qabih ishlarni qilganini esla-tib, uni gap bilan "uzib" olish kerak. U kunyasi bilan chaqiril-maydi, toki odamlarning undan yuz o'girishlaridan qo'rqib, bu yomon ishlarini tashlasin.

438-bob. Oyog'i uvishgan kishining nima degani haqida

993. Abdurrahmon ibn Sa'd aytdilar: "Ibn Umar (r.a.)ning oyoqlari uvishib qoldi, shunda bir kishi: "O'zingizga eng sevyimly kipshni eslang", dedi. Ibn Umar (r.a.): "Muhammad (s.a.v.)", dedilar".

439-bob "Jannat mujdasi", deb atalgan va undagi 994-hadis mazmuni 1151-hadisda kelganligi uchun bu yerdan olib qo'ydik.

440-bob. Yosh bolalar bilan qo'l berib ko'rishish haqida

995. Salama ibn Virdon aytdilar: "Men Anas ibn Molik (r.a.)ni odamlar bilan qo'l berib qo'rishayot-ganlarini ko'rdim. Shunda mendan: "Sen kimsan?" - deb so'radilar. "Men Bani Laysning xodimiman", deb javob berdim. Anas ibn Molik boshimni uch marta silab, haqimga duo qildilar".

441-bob. Qo'l berib so'rashish haqida

996. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Yamanliklar kelishganida Rasululloh (s.a.v.): "Yamanliklar yaqin-lashdilar, ular sizdan ko'ra nozik qalbroqtsirlar. Qo'l berib so'rashishni ham birinchi ular tadbiiq qildilar", dedilar".

997. Baro bin Ozib (r.a.) aytdilar: "Birodaring bilan qo'l berib so'rashishing salomlashishning mu-kammaligidandir".

442-bob. Ayol kishi yosh bolaning boshini silashi haqida

998. Ibrohim ibn Mazduq Saqafiy otasidan rivoyat qildi: "Abdulloh ibn Zubayr (r.a.) meni onasi Asmo' binti Abu Bakr (r.a.) huzuriga yubordilar. Men orqali u (ayol)ga Hajjoning ularga qanday muomala qilishi haqida bildirdilar. Asmo' binti Abu Bakr (r.a.) mening boshimni silab, duo qildilar. U payt-lar men yosh yigitcha edim".

443-bob. Quchoqlash haqida

999. Jobir ibn Abdulloh (r.a.)ga Rasululloh (s.a.v.) sahobiyalaridan birining u kishi bilmagan hadisni bilishi haqidagi xabar yetdi. Jobir (r.a.) aytdilar: "(Yo'lda) tuya yo'qolib qoldi. U odamning oldiga bo-rish uchun qilgan bir oylik safarim g'oyatda og'ir kechdi. Va nihoyat Shomga yetib bordim. U odam Abdulloh ibn Unays (r.a.) ekan. Unga: Jobir eshik oldida turibdi, deb chopar jo'natdim. Chopar qaytib kelib: "Jobir ibn Abdullohmisiz?" - dedi. Men: "Ha", de-dim. U odam chiqib meni quchoqlab oldi. Men: "Ikko-vimizdan birimizning vafot etib qolishimizdan qo'rqqandim, qani, men eshitmagan hadisni ayting", dedim. U dedi: "Men Rasululloh (s.a.v.)ning shunday deganlarini eshitdim: "Alloh taolo bandalarni kiy-im-boshsiz va hech vaqosiz holda tiriltiradi", de-dilar. Biz: "Hech vaqosiz?" - deb ajablandik. Ul zot: "Hech narsalari yo'q holda, so'ng uzoqdan (ham) eshi-tiladigan ovoz bilan (menimcha, "yaqindan eshiti-layotgandek" dedilar) odamlarga nido qilinadi: "Men (barcha narsalarning, qiyomat kunining) Egasiman, jannag ahlidan birortasi toki undan bir do'zaxiy haqqini talab qilarkan, jannatga kirolmaydi. Do'zax axlidan birortasi do'zaxga kirolmaydi, agar undan bir jannatiy haqqini talab qilsa". Men: "Qanday (qilib u yerda birovning haqi beriladi)? Axir biz Allohning huzuriga kiyimboshsiz va hech narsasiz boramizku?" - dedim. Ul zot: "Savoblar (berilib), gunoxlar (olinishi) bilan (haq ado etiladi)", dedilar".

444-bobdagi 1000-hadis 429-bobdagi 974-hadisning aynan takrori.

445-bob. Qo'l o'pish haqida

1001. Ibn Umar (r.a.) aytdilar: "G'azotda edik, odam-lar qocha boshladilar. Biz Rasululloh (s.a.v.)ga: "Qanday odam bo'ldik, (urushdan) qochgan bo'lsak?" - dedik. O'shanda: "Kimki o'sha kuni ulardan ortga chekinsa - jang ishi bilan chetlagan va biror bo'linmaga qo'shilishga borganlar bundan mustasno - Allohning g'aza-bi bilan (birga) qaytgan bo'lib, joyi jahannam bo'lur", degan oyati tushdi. (8:16) Biz: "Madinaga bor-maymiz, (toki) bizni hech kim ko'rmasin", dedik. Yana dedik: "Boraversak-chi?" Borganimizda Rasululloh (s.a.v.) bomdod namozidan chiqib turgan ekanlar., biz ul zotga: "Biz qochoqlarmiz", dedik. Ul zot: "(Io'q), sizlar urushda vaziyatni o'zgartirish uchun chekinib turdingiz xolos", dedilar. Biz ul zotning qo'llarini o'pdik. Ul zot: "Men ham sizlardanman", dedilar".

1002. Abdurrahmon bin Razin aytdilar: "Biz Rabza shahridan o'tib borardik. "Bizga yo'l ustida turgan odamni ko'rsatib, Salama ibn Akva' ana shu", deyishdi. Oldiga borib salom berdik. U qo'llarini chiqarib: "Mana shu qo'llarim bilan Rasululloh (s.a.v.)ga bay'at

qilganman", dedi. So'ng tuyaning paypog'iday katta kaftini ochdi. Biz uning qo'lini o'pdik".

1003. Sobit Anas ibn Molik (r.a.)ga dedilar: "Mana shu qulingiz bilan Rasululloh (s.a.v.)ning (qo'llarini) ushlaganmisiz?" Anas: "Ha", degandilar, u qo'llarini o'pdi.

446-bob. Oyoqni o'pish haqida

1004. Vazo' ibn Omir (r.a.) aytdilar: "Biz (Rasululloh (s.a.v.) turgan joyga) keldik. Odamlar: "Ana Rasululloh! (s.a.v.)" deyishdi. Biz ul zotning qo'llari va oyoqlarini o'pa boshladik".

1005. Abu Bakr (r.a.)ning ozod qilgan qullari Suhayb (r.a.): "Men Hz. Ali (k.v.)ning Abbos (r.a.)ning qo'l-oyoqlarini o'payotganini ko'rdim", dedilar.

447-bob. Birovga ta'zim qilib o'rindan turish haqida

1006. Abu Miljaz aytdilar: "Muoviya (r.a.) chiqqan-larida Abdulloh ibn Omir va Abdulloh ibn Zubayr (r.a.) o'tirgandilar. Ular orasida Ibn Zubayr (r.a.) vazminroq, jidtsiyroq odam edi. Ibn Omir (r.a.) o'rni-dan turdi, Ibn Zubayr (r.a.) esa o'tiraverdi. Shunda Muoviya (r.a.): "Payg'ambar (s.a.v.): "Allohning banda-laridan kimki o'zining amriga muntazir bo'lib oldi-da (hurmat bilan) tik turishlarini yaxshi ko'rsa, u odam do'zahdan uy hozirlayversin!" - degandilar", dedi".

448-bob. Salomning boshlanishi haqida

1007. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) dedilar: "Alloh taolo Odam (a.s.)ni yaratdi, uning bo'yi 60 ziro'1 edi. Alloh unga: "Bor, anavi bir guruh maloikalarga salom ber va ularning javoblarini eshitib ol, bu sening va zurriyotlaringning salomi bo'ladi", dedi. U (Odam (a.s.) farishtalarga): "Assalomu alaykum", dedi. Farishtalar: "Assalomu alayka va rahmatulloh", deb javob berdilar.

449-bob. Salomni keng yoyish, oshkora qilish haqida

1008. Baro ibn Ozib (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) dedilar: "Salomni oshkora qilinglar (orangizda yoyinglar), salomat bo'lasizlar".

1009. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasuli akram (s.a.v.) dedilar: "Jannatga kirolmaysiz mo'min bo'lmaguningizcha, mo'min bo'la olmaysiz to bir-birlaringizni yaxshi ko'rmaguningizcha. Bir-biringizni yaxshi ko'radigan bir narsa o'rgataymi?" - dedilar. "Albatga, ey Allohning Rasuli", deyishdi. Ul zot: "Oranshda salomni oshkor qiling (keng yoying)", deya marhamat qildilar".

1 Ziro' - uzunlik o'lchovi; bir ziro' 75 santimetrغا teng.

1010. Abdulloh ibn Amr (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Rahmonga ibodat kding, (qorni ochlar-ni) taomlantiring, salomni keng yoying, jannatga kirasiz", dedilar".

450-bob. Salomni birinchi bo'lib boshlash haqida

1011. Bashir ibn Yasor (r.a.) aytdilar: "Hech kim Ibn Umar (r.a.)dan avval salom bera olmas edi".

1012. Jobir (r.a.) aytdilar: "Otliq piyodaga, piyo-da esa, o'tirganga salom beradi. Piyoda yurganlarning ichida afzali esa, birinchi bo'lib salom berganidir".

1013. Abdulloh ibn Umar (r.a.) aytdilar: "Rasulul-loh (s.a.v.)shshg ashoblaridan biri, Muzayn o'g'illaridan bo'lgan Ag'ar (r.a.) Amr ibn Avfo o'g'illaridan bir miqtsor xurmo olmoqchi edi. Shu sababli uning uyiga shoshilib bordi. Ag'ar: "Men Rasululloh (s.a.v.) huzur-lariga bordim.Abu Bakr (r.a.) ham men bilan birga edi. Yo'lda borar ekanmiz, yo'limizda uchragan barcha odam-lar bizga salom berardilar. Abu Bakr (r.a.): "Ko'rding-mi, odamlar sendan oddin salom bermoqdalar, ularga javob qanday bo'lishi kerak - deb so'radilar va o'zlari javob berdilar. - Salom berganga alik olmoq farzdir".

1014. Abu Ayub Ansoriydan rivoyat qilindi: "Ra-sululloh dedilar: "Musulmon kishi birodari bilan ko'rishganda bir-biridan teskari qarab ketishi va 3 kundan ortiq arazlashib yurishi halol emas. Ularning yaxshirog'i birinchi salomni boshlaganidir".

451-bob. Salomning fazilati haqida

1015. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) bir yig'inda o'tirganlarida bir kishi kelib: "Assalomu alaykum", dedi. Rasululloh: "O'nta hasanot", dedilar. Yana bir kishi keldi-da:i "Assalomu alaykum va rahmatulloh", dedi. Ul zot: "Yigirmata hasanot", deb qo'ydilar. So'ng yana bir kishi kelib: "Assalomu alaykum va rahmatullohi va barakatuhu", dedi. Ul zot: "O'ttizta hasanot", dedilar. Shunda bir kishi yig'in-dan turib ketayotib salom bermadi. Rasululloh (s.a.v.): "Do'stingiz salomni unutayozdi, agar birortangiz odam-lar to'plangan joyga kelsangiz salom bering, joy ko'rsatilsa o'tiring, turib ketishda (yana) salom be-ring. Birinchi (salom) ikkinchisidan (savob va fazi-latga) haqliroq emas", deya marhamat qildilar".

1016. Hz. Umar (r.a.) aytdilar: "Men Abu Bakr (r.a-)ning orqasidan ketayotgan edim. Bir qavmning oddidan o'tayotganda Abu Bakr: "Assalomu alaykum", dedi, ular: "Assalomu alaykum va rahmatulloqi va barokotuh", dedilar. Shunda Abu Bakr: "Bugun odamlar ko'pgana ziyodalik bilan bizdan ustundirlar", dedi".

1017-hadis ham hz.Umar (r.a.)dan rivoyat qshshngan bo'lib, yuqoridagi hadisning aynan takroridir.

1018. Oyisha (r.a.) onamizdan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Yahudiylar sizlarning salomingiz va omingizga hasad qilganchalik bir ishda hasad qilmaganlar", dedilar".

452-bob. "As-Salom" Allohning ismlaridan biri ekanligi haqida

1019. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "As-Salom Alloh azza va jallaning ismlari-dan biridir. Alloh uni yer yuziga qo'ydi, bas, salomni o'rtangizda yoyingiz", dedilar".

1020. Ibn Mas'ud (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.-v.)ning orqalarida namoz o'qiyotgandik, kimdir "Allohga salom bo'lsin", dedi. Namozdan so'ig Rasuli ak-ram (s.a.v.): "Allohga salom bo'lsin", deb kimaytdi? Alloh Salomdir. Lekin sizlar "Attahiyatu lillahi va-s-salovotu va-t-toyyibatu va-s-salamu 'alayka ayyuha-n-nabiy va rahmatullohi va barakatuh, Assalamu alayna va alo ibodillahi-s-solihin. Ashhadu an la ilaha illallohu va ashhadu anna Muhammadan 'ab-duhu va rasuluh", deb ayting", dedilar". Ibn Mas'ud (r.a.): "Buni ular xuddi siz Qur'ondan bir sura o'rgan-ganingizdek o'rganar edilar", dedilar.

1021. Abu Hurayradan rivoyat qshshngan bo'lib. u 417-bobdagi 948 va Abdulloh ibn Mas'uddan rivoyat qilingan

949-hadisning takroridir.

454-bob. Yurib ketayotgan o'tirganga salom berishi haqida

1022. Abdurrahmon ibn Shibl (r.a.)dan rivoyat qilindi: Payg'ambar (s.a.v.) dedilar: "Ulovdagi odam oyoqda (piyoda) ketayotganga, piyoda esa o'tirgan-ga, ozchilik ko'pchilikka salom bersin. Salomiga alik olinsa olindi, alik olinmasa ham unga hech bir (zarari) yo'q".

Abu Hurayradan rivoyat tsilingan 1023-hadis 1022-hadisning takrori.

1024. Jobir (r.a.) aytdilar: "Agar piyoda ketayotganlar uchrashib qolishsa, ulardan birinchi bo'lib salom bergani afzaldir".

455-bobdagi 1025-hadis Abu Hurayra (r.a.)dan. 1026-hadis Fazala (r.a.)-dan rivoyat qshshngan bo'lyb, 1022-hadis mazmunining takroridir.

456-bob. Piyoda otliqqa salom beradimi

1027. Husayn aytdilar: "Sha'biy otliq kishini uchratib qolib, birinchi bo'lib salom berdilar. Men: "Salomni nega siz boshladingiz?" - dedim. U kishi: "Men Shurayhning piyoda ketayotib birinchi bo'lib salom berganini ko'rganman", dedilar.

Yuqorilagi hadislarda otliq piyoda kishiga salom berishi vo-jibligi haqida gapirilgan edi, bu hadisda esa, Sha'biyning otliqqa salom berishi aytilib, salomni kim boshlashi muhim emas, balki, salomning o'zi muhimligi ta'kidlanmokda.

457-bobdagi 1028-1029-hadislarda Fazala ibn Ubayd (r.a.)dan rivoyat qilingan bo'lib. 1022-hadisning takroridir.

458-bob. Kichiklarning kattalarga salom berishi haqida

1030-hadis 1022-hadisning takroridir.

1031. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Kichiklar kattalarga, piyoda o'tirganga va kamchilik ko'pchilikka salom beradi", deya marhamat qildilar".

459-bob. Salomning oxiri haqida

Ya'ni salomni qanday so'z bilan tugallanishi haqida. Muhammad ibn Ato (r.a.) aytdilar: "Abdulloh ibn Abbos (r.a.) huzurlarida o'tirgandim. Bir yamanlik kishi kelib: "Assalomu alaykum va rah-matullohi va barokatuhu", dedi va yana bir narsalarni qo'shib qo'ydi. Shunda Ibn Abbos (r.a.): "Salom - barakot tilash ("va baroka-tuhu" so'zi) bilan tutallanadi", dedilar.

1032. Ibn Zannod aytdilar: "Xorija (Ibn Zayd ibn Sobit) (r.a.) Zayd ibn Aslamning maktubigi shunday deb (javob) yozgan edi: "Assalomu alayka, ey, mo'min-lar amiri, va rahmatullohi va barakatuh va mag'firo-tuhu va toyyibi salaYootuhu".

460-bob. Ishora bilan salom berish haqida

1033-hadis. Abu Qurra Xurosoniy aytdilar: "Men Anas (r.a.)ni bizning oldimizga kelayotganlarini ko'rdim, bizga qo'llari bilan ishora qilib salom berdilar, Hasanni ko'rdim, sariqqa belanib olgan, boshida qora salla bor edi". Asmo' (r.a.): "Payg'ambar(s.a.v.) ayollarga qo'llarini silkib salom berardi-lar", deb xabar berdilar .

1034. Muso ibn Sa'dning otasi Sa'ddan rivoyat qilindi: "Abdulloh ibn Umar (r.a.) va Qosim ibn Muhammad (r.a.)lar yo'lga chiqdilar. Ikkisi loydan qurilgan bir kulbaga joylashdilar. Abdulloh ibn Zubayr (r.a.) o'tib qolib, ularga qo'li bilan ishora qilib salom berdi va alik oddi".

1035-hadis. Ato ibn Abu Raboh (r.al.) aytdilar: "Sahobiyalar qo'l bilan salomlashishni yoqtirmas edilar".

461-bob. Salomni eshittirib aytish haqida

1036. Sobit ibn Ubayd aytdilar: "Abdulloh ibn Umar (r.a.) o'tirgan yig'inga bordim. Ibn Umar (r.a.): "Salom bersangiz eshittirib bering, zero u Alloh huzuridagi go'zal, muborak tahiyotdir", dedilar".

462-bob. Salom berish va alik olish uchun chiqqan odam haqida

1037. Tufayl ibn Ubay ibn Ka'bdan rivoyat qilin-di: u Abdulloh ibn Umar (r.a.) bilan ertalab bozorga birga borishar edi. Tufayl aytdi: "Abdulloh ibn Umar(r.a.) sotuvchimi, xaridormi, miskinmi yo boshqami, kimning oldidan o'tmasin, unga salom berardi. Bir kuni Abdulloh (r.a.)ning oldiga borgandim, u men-dan birga bozorga borishni so'radi. "Bozorda nima qilasan? Savdo-sotiqning ustida turmasang, narx surishtirmasang yoki bozorga mol chiqarmasang, bozorda o'tirmasang. Undan ko'ra o'tir shu yerda, suhbatlashamiz", dedim. Shunda Abdulloh (r.a.): "Ey, qorindor! Biz faqat uchragan kishiga salom berish uchun boramiz", dedi.

1 Imom Nasoiy (r.al) Jobir ibn Abdulloh (r.a)dan rivoyat qilgan bir hadisda aytiladi: "Yahudiylarning salomlariga alik olmangiz, alik olsangiz ham boshingizni silkish va qo'l kaf-tingizni ko'tarish bilan alik oling". Albatta, agar ikki musulmon bir-biridan salomni eshitmaydigan darajada uzokda bo'lsa, salom lafzini aytib turib, ishora bilan salomlashsa

bo'ladi. Lekin salom-alikka imkoniyati bo'la turib ishora bilan salom-lapshshdan qaytarilgan. Namozda bo'lish, oradagi masofaning uzoq-ligi kabi holatlar bundan mustasno. Shuningdek qulog'i og'irlar-ga ham ishora bilan salom beriladi. Demak, Tufaylning qorni chiqqan ekan, vallohu a'lam.

463-bob. Yig'inga kelganda salom berish haqida

1038. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.): "Sizlardan biringiz biror yig'inga kelsa, salom bersin, qaytar chog'i ham salom bersin, zero keyingisi avvalgisidan ko'ra (savobga) haqliroq emas", deya marhamat qildilar.

1039-hadis 1038-hadisning, 464-bobdagi 1040-hadis 1038-hadisning aynan takroridir.

465-bob. Turganda salom berish kishining haqidir

1041. Muoviya ibn Kurra aytdilar: "Otam menga: "Ey, o'g'lim, biror bir yig'inda bo'lganingda uning yaxshiligidan umid qilsang va hojatint tezda ravo bo'lishini istasang, "Assalomu alaykum" degin. (Bu bylan) sen o'sha yig'indagilar dardiga sherik bo'lasan. Qaysi bir qavm to'planib, Allohni eslamay tarqasa-lar, xuddiki o'limtik eshak atrofidan tarqalgan bo'la-dilar", degan edilar".

1042. Abu Hurayra (r.a.) aytadilar: "Kim birodarini uchratib qolsa, unga salom bersin, ular o'rtasini (ketayotganlarida) daraxt yoki bir to'siq ajrada, uchrashganlaridan keyin ham salom bersin".

1043. Anas ibn Molik ashdilar: "Rasuli akram (sav.)ning sahobiylari to'planishganida ular o'rtalarida bir daraxg chiqib qolsa, bir toifa daraxtning o'ng tomoni-dan, boshqasi chap tomonidan aylanib o'tishar, yana uch-rashganlarida bir-birlariga salom berishar edi".

466-bob. Ko'rishish uchun qo'luga xushbo'y narsa surish haqida

1044. Sobit Bunoniydan rivoyat qilindi: "Anas (r.a.) tongda turib birodarlari bilan ko'rishishlari uchun qo'llariga xushbo'y narsalar surar ekanlar".

467-bob. Tanish va notanishlarga salom berish haqida

1045. Abdulloh ibn Amr (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Bir kiish: "Ey, Allohning Rasuli, keyisi Islom yaxshidir?" ~ dedi. Ul zot: "(Muhgojlarga) taom berishing, tanigan va tanimaganinga salom berishingdir", dedilar".

Qaysi Islom yaxshidir - Islomdagi qaysi amal yaxshi, demoqchi (t.).

468-bob. Yo'l odobi

1046. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) ko'cha bo'yida va baland joyda (ya'ni ko'cha ko'rinib turadigan yerda) o'tirishdan qaytardi-lar. Shunda musulmonlar: "Biz bunga chiday olmaymiz, toqatimiz yetmaydi", dedilar. Ul zot: "Modomiki, chiday olmas ekansiz, unda ko'chaning haqini berib o'tiring", dedilar. Ular: "Ko'chaning haqi nima?" - deb so'rashdi. "Ko'zni yerga qaratish (ya'ni ko'zni nomahram-

lardan tiyish), yo'lovchilarga (agar adashib qolgan bo'lsa) yo'l ko'rsatish, aksa urib "alhamdulillah" degan kishiga "yarhamukalloh" deyish va salomga alik olishdir", deb javob berdilar".

1047. Abu Hurayra: "Salomga baxillik qijan kishi eng baxil kishidir. Unga alik olmagan kishi esa, kamsi-tilgan bo'ladi. Agar (yo'dda birga ketayotgan) birodaring bilan sening o'rtangda daraxt chiqib qolsa, undan oddin salomni sen boshlay olsang, shunday qilgin", dedilar.

1048. Abdulloh ibn Amr (r.a.)ning mavlosi (ozod etgan quli) Solim aytdilar: "Ibn Amrga salom berilsa, ziyodasi bilan alik olib javob kzytarardilar. Men oldila-riga kelib : "Assalomu alaykum", degandim, Ibn Amr: "Assalomu alaykum va rahmatulloh", deb javob berdilar. Ozginadan keyin yana kelib: "Assalomu alaykum va rahma-tulloh", dedim. U kishi: "Assalomu alaykum va rahmatul-lohi va barakotuh", dedilar. Yana oldilariga kelib: "Assa-lomu alaykum va rahmatullohi va barakotuh", degandim, Ibn Amr: "Assalomu alaykum va rahmatullohi va barako-tuhu va tiyba salovotuhu", deb javob berdilar".

469-bob. Fosiqlarga salom bermaslik haqida

1049. Abdulloh ibn Amr ibn Os (r.a.): "May ichuvchilarga salom bermangiz", dedilar.

1050. Hasan Basriy (r.al.) aytdilar: "Sen bilan fosiq o'rtasida hech qanday hurmat yo'qdir".

1051. Abu Zurayq Ali ibn Abdullohning¹ shahmatni yomon ko'rganlari va shunday deganlarini rivoyat qildilar: "Shahmat o'ynayotganlarga salom bermangiz, chunki shahmat qimordir". Shahmat aqlni charxlash sifatiga ega ekanligini e'tiborga olib, hech bir shartsiz o'ynash ba'zi sahobiyalar va Imom Shofi'iy nazdida joizdir. Hanafiy, Molikiy va Hanbaliy mazhablariga ko'ra haromdir.

Garov tikib o'ynash esa, shubhasiz, haromdir.

470-bob. G'iybatchi va gunohkorlarga salom bermagan kishi haqida

1052. Hz. Alj (k.v.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) bir qavmning odtsidan o'tdilar. Oralarida badbo'y atr surgan bir odam bor edi. Rasululloh (s.a.v.) ularga salom berib, haligi kishidan yuzlarini o'gardilar. U odam: "Mendan nimaga yuz o'gardingiz?" - deb so'ragan edi, : "Sening ko'zlaring orasida otashdan bir parcha bor", dedilar".

1053. Abdulloh ibn Amr (r.a.) otasi orqali bobosidan rivoyat qildi: "Rasululloh (s.a.v.)ning oldila-riga bir kishi keldi, qo'lliga oltin uzuk taqqandi. Rasululloh (s.a.v.) undan yuz o'girdilar, Ul zotning yoqtirmaganliklarini ko'rgan u kishi chiqib ketib, uzugani otib yubordi va o'rniga temir uzuk taqdi. Keyin Rasululloh (s.a.v.)ning huzurlariga keldi. Rasululloh (s.a.v.) shunda unga: "Bu ham yomon, bu jahannam ziy-natidir", dedilar. U odam qaytib ketib, uni ham otib yubordi va kumush uzuk taqdi. Rasululloh (s.a.v.) uning bu ishiga e'tiroz bildirmadilar".

1054. Abu Said aytdilar (r.a.): "Bir odam Bahrayndan kelib, Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga kirib salom berdi. Rasululloh (s.a.v.) uning salomiga javob bermadilar. Chunki uning barmog'ida oltin uzuk va egnida ipakdan tikilgan bir guppi bor edi. U odam xafa bo'lib uyiga qaytdi va xotiniga bo'lgan voqeani aytdi. Xotini: "Rasululloh (s.a.v.) balki egningizdagi ipak guppi va barmo-g'ingizdagi oltin uzukni ko'rib salomingizga alik olmagandirlar. Bularni yechib tashlab boring-chi, shoyal salomingizga alik olsalar", dedi. Haligi odam xotinining aytganini qilib Rasululloh huzurlariga qaytib borib salom berdi, Rasululloh (s.a.v.) uning salomiga alik oldilar. "Men bundan sal vaqt ilgari huzuringizga kelib salom ber-sam alik olmagan edingiz?" - dedi haligi odam. "Bundan sal vaqq ilgari kelganingda barmog'ingda otashdan bir parcha bor edi", deb javob berdilar Rasululloh (s.a.v.). "U holda men otash parchalarini keltirib-man-da", dedi u odam Bahrayndan olib kelgan ma'danlariga ishora qilaraq. "Olib kelgan narsalaring hech kimsaning minnatsiz toshlaridir xolos. Va ular dunyo hayotining ashyolaridir (inson hayotida ularga muhtojdir, ishlarida, tijoratqda uning foydasi bor, ammo ziynat uchun ishlatilmas)", deb marhamat qildi-lar. "Qanday uzuk taqsam ma'qul?" - deb so'radi u odam. "Yo kumushdan va yoki tunchdan¹ uzuk taqsang bo'ladi yoxud temirdan bir xalqa taq"², dedilar Rasululloh (s.a.v.).

1 Tunch - bronza.

2 1053 va mazkur hadisdan ma'lum bo'ladiki, "temirdan uzuk taqmoq harom emas, makruhdur"

471-bob. Amirga salom berish haqida

1055. Umar ibn Abdulaziz (r.a.) Abu Bakr ibn Sulaymonga dedi: "Abu Bakr (r.a.): "Rasululloh (s.a.v.)-ning xalifasi Abu Bakrdan", deb maktub bitardi. Umar ibn Xattob (r.a.) esa: "Abu Bakr (r.a.)ning xalifasi Umar ibn Xattobdan", deb yozardi. "Amiru-l-mo'minin" iborasini birinchi bo'lib kim yoz(uvda qo'lla)gan?". Abu Bakr ibn Sulaymon shunday javob" berdi: "Menga Shifo buvim g'apirib bergandilar. (Buvim dastlabki muhojir ayollardan edilar, Umar bin Xattob (r.a.) har doim bozorga kirganlarida buvimning oldilariga ham kirib o'tar ekanlar). Buvim ayt-dilar: "Umar ibn Xattob (r.a.) iroqliklar hokimiga maktub yozib, ikkita pishiq, aslzoda odamni yuborish-ni, ulardan Iroq va uning xalqi haqida so'rab bilmoqchi ekanini aytdi. Iroq hokimi xalifaga Labid ibn Robi'a va Adiy ibn Xotamni yubordi. Ular Ma-dinaga keldilar. Tuyalarini masjid hovlisida cho'ktirishdi. So'ng masjidga kirib Amr ibn Os (r.a.)ni ko'rishdi. Unga uchrab: "Ey, Amr, mo'minlar amiri Umardan huzuriga kirishimiz uchun izn so'rab ber", deyishdi. Amr (r.a.) sakrab turib Umar (r.a.) huzurlariga kirdi va: "Assalomu alaykum, mo'minlar amiri!" dedi. Umar (r.a.) unga: "Ey, Ibn Os! Bu so'zni qaerdan odding? Haholda bu so'z besabab paydo bo'lmagandir?" dedilar. Amr (r.a.): "Ha, Labid ibn Robi'a va Adiy bin Xotam kelib menga "Mo'minlar amiridan kirishimiz uchun izn olib ber", deyishdi. Xudo haqi, (xalifaga) juda to'g'ri ism topibsizlar, zero u amir, biz mo'minlarmiz!" - dedim". Shundan keyin bu (unvon) ni yozish rasm bo'ldi".

1056. Ubaydulloh ibn Abdulloh aytdilar: Muoviya (r.a.) xalifa bo'lgach, birinchi bor hajga keldi. Usmon ibn Xanif Ansoriy uning huzuriga kirib: "Allohning sizga salomi va rahmati bo'lsin, ey, amir!" - dedi. Shunda shomliklardan biri bundan jahli chiqib: "Amiru-l-mo'mininga salomni qisqartirgan bu munofiq kim?" - dedi. Usmon tiz cho'kib: "Ey, mo'minlar amiri, bu odamlar siz ulardan yaxshiroq biladigan ish xususida meni ayblamoqdalar. Allohga qasamki, men Abu Bakr, Umar va Usmon (r.a.)larga ham xuddi

shunday salom berganman, ulardan birortalari menga tanbih bermaganlar", dedi. Muoviya o'sha gapni aytgan shom-likka qarab: "Tinchlaning, zero, gaplarining ba'zisi to'g'ri. Shomliklar bu yerga kelgunla-riga qadar yo amir shaklida xalifamizga salomni qisqartirib bermasinlar, degan edilar. Bilishimcha, siz Madina ahli zakot yig'uvchiga ham yo amir, deb xitob qilasiz", dedi.

1057. Jobir (r.a.) aytdilar: "Men Hajjoj huzuriga kirdim, (lekin) salom bermadim".

Hajjoj juda zolim kishi bo'lganligi uchun ham Jobir ibn Abdulloh (r.a.) salom bermagan bo'lsalar kerak. Vallohu a'lam

1058. Tamim ibn Hazlon aytdilar: "Men Kufa hokim-laridan kimga birinchi salom berilganini eslayman. Mug'iyra ibn Sho"ba Bobi rahbadan chiqtsi. Uning oddiga Kindalik bir kishi keddi, uni Abu Qurra Kivdiy bo'lsa kerak, deb o'ylashdi va Mug'iyraga salom berdi: "Assalo-mu alayka, ayyuhal amir, va rahmatulloh!" Mug'iyraga bu yoqmadi. U dedi: "Assalomu alaykum, ayyuhal amir, va rahmatulloh, assalomu alaykum. Axir men amirlardan birimanmi yoki yo'qmi?"

Roviy Simak aytdi: "Shundan keyin amirlik unvoni mahalliydashib ketdi".

Bobi rahba - salomxona.

1059. Ziyod ibn Ubayd aytdilar: "Biz Ruvayfi'ning huzuriga kirdik. U Antablus¹ ning amiri edi. Shu payt bir kishi kelib: "Amirga salom bo'lsin", Ubdaning rivoyatida esa: "Sizga salom bo'lsin, ey amir!" - dedi. Ruvayfi' unga dedi: "Agar sen bizga salom berganingda edi, biz alik olardik, lekin sen Maslama ibn Muxallidga salom berding. (Maslama Misr amiri edi). Bor endi, u alik olsin!" - dedi.

Antablus - Misr Arab Respublikasi shimolidagi Iskandariya yaqinidagi shahar nomi (m.m.).

472-bob. Uxlayotgan odamga salom berish haqida

1060. Miqtsod ibn Asvad aytdi: "Rasululloh (s.a.v.) kechalari kelib uxlab yotganni uyg'otmaydigan, uyg'oqlar eshitadigan darajadagi tovush bilan salom berardilar".

473-bob. "Alloh ziyoda qilsin" deyish haqida

1061. Sha'biy aytdilar: "Hazrati Umar (r.a.) Adiy ibn Hotamga: "Alloh ilm(ing)ni ziyoda etsin!" dedilar".

474-bob. "Marhabo! Xush kelibsiz!" deyish haqida

1062-hadis. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Fotima Rasululloh (s.a.v.)ga o'xshab yurib keldilar. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Xush kelding, qizim", dedilar, so'ng o'ng yonlariga yoki chap yonlariga o'tqazdilar".

1063. Hz. Ali (k.v.) aytdilar: Ammor (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)dan huzurlariga kirish uchun izn so'radi. Ul zot uning ovozi tanib: "Marhabo, ey Toyyibu-l-mutoyyib!" - dedilar.

Toyyibu-l-mutoyyib - yoqimlilarning yoqimlisi yoki ko'ngil quvonchi.

475-bob. Salomga qanday javob berish kerakligi haqida

1064. Abdulloh ibn Amr (r.a.) aytdilar: Makka bilan Madina o'rtasidagi bir daraxt soyasida Rasululloh (s.a.v.) huzrularida o'tirgandik, eng shaddod va qo'pol bir a'robiy kelib: "Assalomu alaykum", dedi Ular: "Vaalaykum", deb javob berdilar.

1065. Abu Jamra aytdilar: "Ibn Abbosga salom berilsa, "Vaalayka, va rahmatulloh", deb alik olardilar".

1066. Abu Abdulloh aytdilar: "Bir kishi (Rasulullohga): "Assalamu alayka, yo Rasulalloh", dedi. Ul zot: "Vaalaykassalom va rahmatulloh", dedilar".

1067. Abu Zarr (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.) namozlaridan forig' bo'lganlarida oldilariga bordim. Ul zotga birinchi bor islomiy salomlashishga muvofiq salom berdim. Ul zot: "Vaalayka va rahmatulloh, sen kimlardansan (ya'ni, qaysi qabila, urug'dansan)?" - dedilar. "G'ifordan", deb javob berdim".

1068. Abu Salama (r.a.): "Hz. Oyisha (r.a.) dedilar: "Rasululloh: "Ey, Oyisha, Jabroil (a.s.) senga salom aytayaptilar", dedilar. Oyisha: "Va alayhissalom va rahmatullohi va barakotuhu, taro ma lo aro", dedilar. Oyisha (r.a.) bo' bilan Rasulullohni ko'zda tutgandilar", deb xabar berdilar.

Ya'ni men ko'ra olmaydigan narsalarni siz ko'rasiz.

1069. Muoviya ibn Qurra (r.al.) aytdilar: "Otam menga: "Ey, o'g'lim, yoningda bir kishi o'tayotib "Assalomu alaykum" desa, "Vaalayka" demaginki, bu bilan (salomingni) uning o'zigagina xos qilib qo'yasan. Balki "Assalomu alaykum" degin", degandilar".

476-bob. Salomga alik olmagan kishi haqida

1070. Abdulloh ibn Somit (r.al.) Abu Zarr (r.a.)ga: "Abdurrahmon ibn Ummu Hakamning yonidan o'tayotib, unga salom bergandim, hech narsa deb javob qaytarma-di", dedi. (Abu Zarr (r.a.): "Ey, birodarimning o'g'li, nima bo'пти shunga? Buning hech zarari yo'q, senga o'sha odamning o'ng yelkasidagi undan xayrliroq bo'lgan farishta javob qaytargan", dedi.

1071. Zayd ibn Vahb Abdulloh (r.a.)dan rivoyat qilib naql qildi: "Muhaqqaq, salom Allohning ismlaridan biridir. Allohuni Yer yuziga qo'ydi. Salomni orangazda yoyinglar. Agar bir odam bir jamoatga uchrab, unga salom bersa, jamoat salomga alik olsa, o'sha jamoat darajada yuksaladi. Zero, salom bergan odam o'sha jamoatga salomni eslab o'tadi. Agar jamoatga salom bergan odamning salomiga alik olinmasa, hech bokisi yo'q, ulardan ko'ra pokroq malaklar unga alik oladilar".

1072. Hasan Basriy (r.al.) aytdilar: "Salom berish sunnat, alik olish esa, farzdir".

477-bob. Salomga baxillik qilgan kishi haqida

1073. Abdulloh ibn Amr ibn Os (r.a.) aytdilar: "Haqiqiy yolg'onchi qasamiga yolg'on qo'shgan odamdir, haqiqiy baxil esa, salomga baxillik qilgan kishidir. Namozdagi o'g'ri (ya'ni uning arkonlarini o'rniga qo'yib bajarmay, shoshilib o'qiydigan odam) haqiqiy o'g'ridir".

1074. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Salomini qizg'angan eng baxil odamdir. Eng ojiz kishi esa, duoda ojizlik qilgan odamdir".

478-bob. Yosh bolalarga salom berish haqida

1075. Anas ibn Molik (r.a.) yosh bolalarning oldidan o'tar ekanlar, salom berdilar va: "Rasululloh (sa.v.) shunday qilardilar", dedilar.

1076-hadis. Anbasa aytdilar: "Men Ibn Umar (r.a.)-ning yozuvchi-kotiblar orasidagi bolalarga salom berayotganlarini ko'rdim".

479-bob. Ayollarning erkaklarga salom berishi haqida

1077-hadis. Ummu Honi (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.)ni 1-siga bordim. Ul zot g'usl qilayotgan ekanlar. Men ul zotga salom berdim. Ul zot: "Kim bu?" - dedilar. "Ummu Honi", dedim. Ul zot: "Xush kelibsiz", dedilar".

1078-hadis. Hasan Basriy (r.al.): "Ayollar erkaklarga salom berishar edi", deb xabar berdilar.

480-bob. Ayollarga salom berish haqida

1079. Asmo' binti Yazid Ansoriy (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) yonimdan o'tab qoldilar, men dugonalarim davrasqda o'tirgandim. Rasululloh (s.a.v.) bizga salom berdilar va: "Valine'matingizga (ya'ni erin-gizga) noshukrlik qilishdan saqlaningiz!" - dedilar. Men Rasululloh (s.a.v.)dan savol so'rashlikda dugona-larimdan ko'ra dadilroq edim, Rasululloh (s.a.v.) dan: "Ey, Allohning Rasuli, valine'matiga noshukrlik qilish nima degani?" - deb so'radim. Rasululloh (s.a.v.): "Ehtimolki, sizlardan biringiz ko'p vaqt otanasi bilan beva (holda) yashaydi. So'ng Alloh taolo unga bir er nasib qiladi, farzand beradi. Endi u ayol (biror narsa sabab bo'lib eridan) achchiqlansa, noshukrlik bilan (eriga): "Sizdan hech bir yaxshilik ko'rmadim", deydi", deya marhamat qildilar".

1080-hadis yuqoridagi hadisning aynan takrori

481-bob. Xossatan salom berishni yomon kurgan kishi haqida

1081. Toriq ibn Shihob (r.al.) aytdilar: "Biz Abdulloh ibn Umar (r.a.)ning huzurlarida o'tirgan edik, namozga qomat aytilgani eshitildi. Abdulloh (r.a.) turdilar, biz ham u bilan birga turdik, masjidga kirdik. U kishi masjid to'rida odamlarning ruku'da turganini ko'rdilar va takbir aytdilar. Biz (etib) keldik va (Abdulloh (r.a.)) nima qilsalar, o'shani qildik. Shu payt bir kishi chopib keldi-da: "Assalomu alaykum, ey, Abu Abdurrahmon", dedi. U kishi (Abdulloh (r.a.)): "Alloh to'g'ri so'zladi va Rasuli (s.a.v.) ham yetkazdi",

dedilar. Namoz o'qib bo'lganimizdan keyin Abdulloh (r.a.) ahli oilalari oddiga qaytdilar. Biz joyimizga borib, u kishining chiqishlarini kutib o'tirdik. Bir-birimizga "(Abdulloh (r.a.)dan) kim so'raydi?" - dedik. Toriq: "Men so'rayman", deb so'ra-gandi, u kishi Rasululloh (s.a.v.) shunday deganlarini aytdilar: "Qiyomatta yaqin salom xossatan (faqat tanishlarga) beriladi, tijorat keng tarqaladi, hatto ayollar erlariga savdo-sotiqtsa yordam qiladilar, qarindosh-urug'chilik rishtalari uziladi, ilm-fan keng yoyiladi, yolg'on guvohlik berish hollari yuzaga chiqadi va haqqoniy guvohlik yashirin tutiladi".

1082-hadis 467-bobdagi 1045-hadisnshg aynan takrori.

482-bob. Hijob oyati qanday nozil bo'lgan

1083. Rasululloh (s.a.v.) Madinaga kelganlarida Anas (r.a.) 10 yoshlik o'smir edilar. (Anas (r.a.) aytdilar): "Onalarim (ya'ni Rasululloh (s.a.v.)ning ayollari hamda o'z onalari) meni Rasululloh (s.a.v.)ning xizmatlariga bergan edilar. Men 10 yil xizmatlarini qiddim, vafot etganlarida 20 yashar yigit edim. Men hijob xususida hammadan ko'ra yaxshiroq bilaman. Hijob oyati nozil bo'lishidan oldin Rasululloh (s.a.v.) Zaynab binti Jahsh (r.a.)ni nikohyaariga oldilar. Shu munosabat bilan ziyofat berdilar. Odamlar ziyofatdan so'ng tarqaldilar. Lekin bir necha kishi juda uzoq o'tirib qoldi. Rasululloh (s.a.v.) o'rinlaridan turib tashqariga chikdilar, men ham ortlaridan chiqdim, Rasululloh (s.a.v.) (aylanib) yurib, hz. Oyisha (r.a.)ning ostonasigacha keldilar. Men ham (ortlaridan) yurdim. So'ng odamlar endi tarqalishgandir, degan o'i bilan qaytib bordilar. Men ham qaytdim. Zaynabning hujralariga kirsak, odamlar hanuz shu yerda ekan. Rasuli akram (s.a.v.) yana qaytib tashqariga chiqdilar, men ham chiqdim, hz. Oyisha (r.a.)ning huj-ralari ostonasiga qadar yurib bordilar. So'ng endi ketishgandir, deb o'ylab qaytdilar, birga qaytdim. (Kelsak,) odamlar ketab bo'lishgan ekan. Keyin Rasululloh (s.a.v.) o'zlari bilan mening o'rtamda parda to'sdilar (ya'ni xona eshigi ortidagi pardani tushirdilar). Shundan keyin hijob oyati nozil bo'ldi".

"Ahzob" surasining 55, 59, "Nur" surasining 31, 60-oyatlari hijobga taalluqlidir (m.m.).

483-bob. Uch mahram vaqt haqida

1084. Abu Molik Quraziy Abdulloh bin Suvayddan avrat (ochiq) bo'lishi mumkin bo'lgan uch (vaqt) haqida so'radi. Abdulloh: "Men peshinda (issiqdan) kyyimlarimni yechganimda, oldimga so'roqsiz balo-g'atga yetgan oila a'zolarimdan birortasi kirmaydi, agar chaqirsam bu unga izn berganim bo'ladi. Tong otib, odamlar namoz o'qiyotgani bilinmagunicha (ham oldimga hech kim kirmaydi). Xufton namozini o'qib bo'lib, uxlashga yotib, kiyimlarshLni yechganimda ham hech kim kirmaydi", dedi.

484-bob. Kishi o'z ayoli bilan ovqatlanishi haqida

1085. Hz. Oyisha (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) bilan xays yeb o'tirgandik. Shunda Umar (r.a.) o'tib qoldilar. Rasululloh (s.a.v.) uni ovqatga chaqirdilar. Umar o'tirib, biz bilan ovqatlandilar, ovqat paytvda uning qo'li barmog'imga tegab ketgandi, "Eyh! Agar menga quloq osganlarida edi, sizlarni hech bir ko'z ko'rmas edi!" - dedilar, Shundan so'ng hijob oyati nozil bo'ldi.

Hays - arablarning bir xil taomi; qurigan xurmoga yog' va pishloq qo'shib tayyorlanadi.

1086. Ummu Habiba binti Qays aytdilar: "Ovqatlanib o'tirganda Rasululloh (s.a.v.)ning qo'llariga mening qo'lim tegab ketdi".

Islom dini barqaror bo'lgunga qadar arablar ayol kishini qul cho'ridan ham past ko'rganlar, hatto ular bilan birga o'tirib taom yemak arab zodagonlari uchun or hisoblanar edi. Islom hayotda barqaror bo'lishpi barobarida ayollarning qadr-qimmatini ko'tarildi, erkak va ayolning tengligi e'lon qilindi. Rasululloh (s.a.v.) ayollarni benihoya hurmat qilar, Oyisha onamizning aytishlaricha, hatto ro'zgor ishlarida ham ayollarga qarashar ekanlar. Ayollar bilan birga bir lagatstsan taom yeyish esa, odatga aylangan. Yuqoridagi ikki hadis shu ma'noni anglatadi.

485-bob. Bo'sh uyga kirgan kishining salom berishi haqida

1087. Abdulloh ibn Umar (r.a.) aytdilar: "Hech kimsa bo'lmagan yerga kirmoqchi bo'lgan kipsh: "Bizga va solih bandalarga Allohning salomi bo'lsin", deb kirsin".

1088. Ibn Abbos (r.a.) (ovoz chiqarib ushbu oyatlarni o'qidilar): "Ey, imon keltirganlar! O'z uylaringizdan o'zga uylarga to'z so'ramaguningizcha va egalariga salom bermaguningizcha kirmangiz!" Istisno ravishda yana ushbu oyatni ham o'qidilar: "(Xususiy) maskan bo'lmagan (mehmonxona, karvonsaroy kabi) sizlar foydalanadigan uylarga (izn so'ramasdan) kirishingizda sizga gunoh yo'qdir. Alloh oshkor qilayotgan narsangizni ham, yashirayotgan narsangizni ham bilur" (24:29, 27).

486-bob. Xizmatchilaringiz huzuringizga kirish uchun sizdan izn so'rasinlar

1089. Abdulloh ibn Umar (r.a.): ("Nur" surasining 58-59-oyatlari) ayollargagina emas, balki erkaklarga ham tegishlidir", dedilar.

487-bob. Go'daklar balog'atga yetsa...

1090. Nofi'dan rivoyat qilindi: Ibn Umar (r.a.) bolalaridan birortasi balog'atga yetsa, uni o'zlaridan uzoqlashtirardilar. Bolalari ularning huzuriga faqat izn so'rab kirishar edi.

488-bob. Onasining oldiga izn so'rab kirish haqida

1091. Alqama (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Bir kishi Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.)dan: "Onamning oldilariga kirish uchun ham izn so'rashim kerakmi?" - deb so'radi. "Unihar doim (har qanday holatda) ko'rging kelmasa kerak", deb javob berdilar Abdulloh (r.a.).

1092-hadis yuqoridagi hadisning takrori, faqat savol beruvchi Huzayfa (r.a.)ga murojaat qilgan.

489-bob. Otasidan izn so'rab kirish haqida

1093-hadis. Muso bin Talha (r.a.) aytdilar: "Otam bilan men ham onam huzurlariga kirayotgandik. Otam kirdilar, men ham ortlaridan kirmoqchi bo'lgandim, otam ko'ksimga chunonam urdilarki, orqam bilan o'tirib qoddim. So'ng: "Izn so'ramay kirmoqchimisan?" - dedilar".

490-bob. Kimning oldiga kirishdan qat'i nazar izn so'rash haqida

1094. Jobir (r.a.) aytdilar: "Kishi farzandining, onasining, garchi u qari kampir bo'lsa ham, aka-ukalarining, opa-singillarining va otasining huzur-lariga kirishda izn so'rashi kerak".

491-bob. Opa-singillari oldiga izn so'rab kirish haqida

1095-hadis. Ato (r.a.) aytdilar: "Men Abdulloh ibn Abbos (r.a.)dan so'radim: "Singillarimning oldiga ham izn so'rab kiramanmi?" "Ha", dedilar. So'ng yana qaytib kelib: "Ikki singlim mening uyim-da yashaydi, men ularni ta'minlashni o'z zimmamga olganman, ularning oldiga ham izn so'rab kiraman-mi?" - deb so'radim. Abdulloh ibn Abbos: "Ha, nima, bo'lmasa ularni yalang'och ko'rishni xohlaysanmi?" - dedilar. So'ng (ushbu oyatni) o'qidilar: "Ey, imon keltirganlar! Qo'l ostingizdagi (qul va cho'ri)la-ringiz hamda balog'atga yetmagan (farzand)laringiz uch marta (huzuringizga kirishda) sizlardan izn so'rasinlar - bomdod namozidan ilgari, peshin vaq-tida (issiqtsan) kiyimlaringizni tashlagan vaqtingizda va xufton namozidan keyin, (bu) uch (vaqt) sizlarning avratlaringiz (ochiq bo'lishi mumkin bo'lgan vaqtlar)dir..." (22:58). (Keyin) Abdullohibn Abbos (r.a.): "Bular (ya'ni farzand, qul va cho'ri-lar) faqat mana shu avratlari ochiq bo'lishi mumkin bo'lgan uch paytdagina izn so'rashga buyurildilar", deb (ushbu oyatni) o'qidilar: "Qachonki, go'dak-laringiz balog'atga yetsa, bas ular ham xuddi o'zlaridan oldingi (balog'atga yetgan)lar kabi izn so'rasinlar!.." (22:59). Abdullohibn Abbos (r.a.): "Izn so'rash vojibdir", dedilar. Ibn Jurayj (r.a.) esa: "Har bir odamning oldiga kirishda", deb qo'shimcha qilganlar,

492-bobdagi 1096-hadis yuqoridagi to'rtta hadisning mazmunan takroridir. "Kirish uchun uch marta izn so'rash haqida" degan 493-bobdagi 1097-hadis mazmuni quyidagi 494-bobning 1104-hadisda keladi.

494-bob. Salom bermay izn so'rash haqida

1098. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Kimki salom bermasdan kirishga izn so'rasa, unga to salomdan boshlamaguncha izn berilmaydi", dedilar.

1099. Yana Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Agar biron kimsa biron uyga krish istagida bo'lsa, "Assalomu alaykum", demaguncha kirmasin".

495-bob. Birovning uyiga iznsiz qaragan kishining ko'zini o'yib olish haqida

1100. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v): "Biror kishi agar uyinga (so'roqsiz) nazar tashlasa, ko'zini o'yib olaver, senga hech qanday gunoh bo'lmaydi", dedilar.

1101. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) namozda turgan edilar, bir kishi uylariga (nazar) tashladi. Ul zot o'qdonlaridan bir o'qni olib, uning ko'zini nishonga oddilar".

496-bob. Qarashlik sababli izn so'rash haqida

1102. Sahl ibn Sa'd (r.a.) aytdilar: "Bir kishi Rasuli akram (s.a.v.) eshiklaridan yashirincha qaradi. Rasulullohning qo'llarida boshlarini qashiydigan taroq bor edi. Ul zot: "Sening menga qarab turganingni bilganimda mana shu (taroq)ni ko'zingga tiqib olardim", dedilar".

1103. Rasululloh (s.a.v.): "Izn so'rashlik qarash sababli joriy qilindi", dedilar.

497-bob. Kishiga uning uyida salom berish haqida

1104. Abu Muso (r.a.) aytdilar: "Men Hz. Umar (r.a.)ning huzurlariga kirish uchun uch marta izn so'radim, izn berilmagach, orqamga qaytdim. Hz. Umar (r.a.) (ishlaridan forig' bo'lgach,) meni chaqirtirib keldilar va: "Ey, Abdulloh, eshigim tagida kutib turish senga og'ir keldimi? Bilaman, odamlar shunaqa -eshigingning tagida kutib turishni yoqtirishmaydi", dedilar. Men: "Yo'q, men sizdan uch marta izn so'radim, izn berilmagach, orqamga qaytdim (biz shunga buyurilganmiz)", dedim. Hz. Umar (r.a.): "Sen buni kimdan eshitgansan?" - deb so'radilar. "Rasululloh (s.a.v.) dan", deb javob berdim. Hz. Umar (r.a.): "Payg'ambar (s.a.v.)dan biz eshitmagan narsani sen eshitibsan? Agar huzurimda ushbu so'zingga hujjat kel-tirmasang, boshqalarga.ibrat bo'lishi uchun seni jazolayman", dedilar. Men u yerdan chiqib masjidida o'tirgan bir guruh ansor sahobiyarning oldiga bordim va ulardan (o'sha hadis haqida) so'radim. Ular: "Birov bunga shubha qilmoqdami?" - deyishdi. Men ularga Hz. Umar (r.a.) nima deganlarini aytdim. Ular: "Sen bilan kichigimiz Abu Said Xudriy (r.a.) bora-di", dedilar. Men bilan Abu Said Xudriy (r.a.) (yoki Abu Mas'ud (r.a.) Umar (r.a.)ning huzurlariga bordi. Abu Said (r.a.) dedi: "Biz Rasul-ulloh (s.alz.) bilan (yo'lga) chiqdik. Ul zot Sa'd ibn Uboda (r.a.)nikiga bormoqchi edilar. Bordilar va salom berib, kirishga izn so'radilar, javob bo'lmadi. So'ng ikkinchi marta salom berib izn so'radilar, yana javob bo'lmadi. So'ng uchinchi marta izn so'radilar, yana javob yo'q. Shunda ul zot: "Biz zimmamizdagi (vazifani) ado etdik", deb qaytdilar. Shu payt Sa'd (r.a.) (chiqib) ul zotga yetib oldi va: "Ey, Allohning Rasuli, sizni haq bilan yuborgan Zotga qasamki, siz birinchi bor salom berganingizdayoq eshitgandim, o'shanda alik olsam bo'lardi-yu, lekin menga va oilamga ko'proq salom berishingizni xohladim", dedi". Abu Muso (r.a.) aytdilar: "Men, Allohga qasamki, Rasululloh (s.a.v.)ning hadislari borasida faqat rost gapiraman".(Shunda Umar (r.a.): "Albatta, lekin men (har gapga) hujjat so'rashni, ehgiyotkorlikni yaxshi ko'raman", dedilar".

498-bob. Uyga chaqirganlik izn berganlik alomatidir

1105. Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.): "Bir kishi (birov tomonidan uyiga) chaqirilsa, unga (o'sha uyga kirishga) izn berilgan bo'ladi", dedilar.

1106-hadis. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) dedilar: "Biringiz (bir joyga) chaqirilsa va u (o'sha yerga chaqirgani kelgan) chopar bilan birga kelsa, ana shu unga berilgan izndir".

1107-hadis yuqoridagi hadisning aynan takrori.

1108. Abu-l-Aloniya aytdilar: "Abu Said Xudriy (r.a.)ning huzurlariga borib salom berdim, menga izn berilmadi. So'ng (yana) salom berdim, (yana) izn beril-madi. Keyin uchinchi marta salom berdim, (bu safar) ovozimni balandlatdim va: "Assalomu alaykum, ey, ushbu xonadon egalari", dedim, (biroq) yana javob bo'lmadi. (Keyin) bir chekkada o'tirib turdim. Ichkaridan bir bola chiqib: "Kiring", dedi. Men uyga kirdim. Abu Said Xudriy (r.a.) menga: "Agar yana qo'shimcha qilganingda, senga izn berilmasdi", dedilar".

499-bob. Eshik oldida qanday turilishi haqida

1109. Payg'ambar (s.a.v.) sahobiyalaridan Abdulloh ibn Busro (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v!) agar (biror kishining) eshigiga borib kirishga izn so'ra-salar, eshikning ro'parasida turib olmas edilar, balki izn berilishini kutib o'ng tomon yoki chap to-monda turardilar, aks holda (ya'ni, izn berilmasa) ketardilar".

500-bob. Chaqirilgan uy egasi chiqquncha...

1110. Abdurrahmon ibn Muoviya ibn Huday otalaridan rivoyat qiddilar: "Men Hz. Umar ibn Xattob (r.a.) huzurlariga kelib, kirishga ijozat so'radim. "Chiqqunlaricha o'sha yerda kutib turing", deyishdi. Men eshikka yaqinroq bir yerga o'tirdim. So'ng (Hz. Umar (r.a.) oldimga chiqdilar va (ichkaridan) tahoratga suv so'rab, tahorat oddilar. So'ng oyoqlariga mash tortdilar. Men: "Ey, mo'minlar amiri! Bu bavldanmi?" - deb so'radim. Hz. Umar (r.a.): "Bavldan yoki boshqasidan", dedilar.

501-bob. Eshikni taqqilatish haqida

1111. Anas ibn Molik aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) ning eshiklarini tirnoq bilan taqqilatilar edi".

502-bob. Ijozat so'ramay kirish haqida

1112 Safvon ibn Umayya (r.a.) Rasulullohga Fath kuni sut, tarra va hadyalar olib keldilar. Rasuli akram (s.a.v.) vodiyning tepasida edilar. (Safvon (r.a.) aytdilar): "Men salom ham bermadim, izn ham so'ramadim, shunda ul zot: "Qayt orqangga, "Assalomu alaykum, kirsam maylimi?" - deb ayt!" - dedilar". O'shanda Safvon (r.a.)ning Islomni qabul qilgan kezlari edi.

1113. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "(Birovnikiga) nazar tashlashga izn yo'qdir", dedilar".

Fath kuni - Makka fath qilingan kun.

503-bob. "Kirsam bo'ladimi?" desa-yu, salom bermasa...

1114. Ato (r.a.) aytdilar: "Abu Hurayra (r.a.): "Agar birov: "Kiraveraymi?" - desa-yu, salom bermasa: "Yo'q, kalit bilan kelmaguningcha (ruxsat berilmaydi) degin", dedilar", Men: "(U) salommi?" - deb so'radim. "Ha", dedilar".

1115. Bani Omir qabilasidan bir kishi Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga kelib: "Kirsam bo'ladimi?" - dediy. Rasuli akram (s.a.v.) joriyaga: "Kelgan odamga chiqib ayt, "Aesalomu alaykum, kirsam maylimi?" - desin, chunki u chiroyli izn so'ramadi", dedilar. U odam aytdi: "Men u zotning gaplarini joriya odtsimga chiqmasidan oldin eshitdim, (u chiqqach): "Assalomu alaykum, kirsam maylimi?" - dedim. Ul zot; "Vaalaykum, kir" dedilar. Men kirib (ul zotga): "Qanday narsa (din) keltirdingiz?" " deya so'radim. Ul zot: "Faqat ezgulikdan olib keldim: hech qanday sherigi yo'q yolg'iz Allohga ibodat qilishingiz, Lot va Uzzoga ibodat qilishingizni tashlashingiz uchun yuboridtsim. Bir kecha-kunduzda besh mahal namoz o'qiysiz. Bir yilda bir oy ro'za tutasiz, ushbu bayt (Ka'ba)ni ziyorat qilib haj qilasiz. Boylaringiz mollaridan kambag'allaringizga berasiz", dedilar. Men: "Siz bilmaydigan biror ilm bormi?" - deb so'radim. Ul zot: "Alloh (barcha narsani) yaxshiroq bilguvchidir. Faqat Allohga ma'lum ilmlar bor. Beshta narsa borki, uni Allohdan boshqa hech kim bilmaydi: "Darhaqiqat, Allohning huzuridagina qiyomat (qachon bo'lishi to'g'risida) bilim bordir. U (xohlaganicha) yomg'ir yog'dir va bachadonlardagi narsa (homila)ni bilur. Biror jon er-taga nima qilishini bilmas. Biror jon qaerda o'lishini ham bilmas..." (31:34).

504-bob. Ijzat qanday so'ralishi haqida

1116. Ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Hz. Umar (r.a.) Rasululloh (s.a.v.)ning huzurlariga kirish uchun ijzat so'rab, dedilar: "Allohning Rasuliga salom bo'lsin, sizlarga salom bo'lsin, Umar kiraversinmi?"

505-bob. "Kim bu?" deganda, "Men" deyish haqida

1117. Jobir (r.a.) aytdilar: "Men otam zimmalaridagi qarz bo'yicha Rasululloh (s.a.v.)ning huzurlariga keldim, eshikni taqqilatdim. Ul zot: "Kim bu?" dedilar. "Men", dedim. Ul zot go'yo buni yoqtirmaganday: "Men, men!" deb qo'yidilar".

118-hadis 350-bobdagi 805-hadisning aynan takrori.

506-bob. Izn so'raganga "Salom berib kiring", deyilsa

1119. Abdulloh ibn Jud'on aytdilar: "Abdulloh ibn Umar (r.a.) ahli baytlari huzuriga kirish uchun izn so'radilar. "Salom bilan kiring", deyishdi. Ibn Umar (r.a.) ular huzuriga kirmasdan qaytdilar".

Demak, oila a'zolarining huzuriga kirganda ham salom berib kirish kerak ekan. Abdulloh ibn Umar (r.a.) qaytib kelib salom bergan holda izn so'rasalar kerak, vallohu a'lam (m.m).

507-bob. Uylarga nazar solish haqida

1120-hadis 502-bobdagi 1113-hadisning takrori.

1120. Muslim ibn Nazir aytdilar: "Bir kishi Huzayfa (r.a.)ning huzurlariga kirish uchun izn so'rab, (ichkariga) alangladi va: "Kirsam maylimi?" - dedi. Huzayfa "O'zingdan ilgari ko'zing kirib bo'ldi", dedilar.

1121 hadis mazmunida 488-bobdagi 1091 va 491-bobdagi 1095-hadislar takrorlangan.

1121. Anas ibn Molik r.a.)dan rivoyat qilindi: "Bir a'robiy Rasululloh (s, a, v,)ning uylariga kelib, eshik tirqishidan mo'raladi. Ul zot bir o'q yoki uchli kaltakni olib a'robiyning ko'zini o'yib olish uchun unga otdilar. U (eshikdan nari) ketdi. Ul zot: "Agar (joyingda) turganingda ko'zingni o'iib olardim", dedilar.

1124. Ammor ibn Sa'd atTujibiy aytdilar: Umar ibn Xattob (r, a.): "Kimki (begona) uyning teshigidan bejizat mo'ralasa, u fosiqdir", dedilar.

1125. Savbon (r.a.)dan rivoyat qilinishiga ko'ra, Rasululloh (s.a.v.) shunday deb marhamat qilganlar: "Ruxsat berilmaguncha bironing uyiga qaramoq hech kimga halol emas, agar qarasa, iznsiz kirgan hisoblanadi. O'z-o'zini ta'minlay olmagan odam jamoatga imom bo'la olmaydi. Agar kimsaning tik turishga quvvati yetmasa. namozga tik turmasin".

508-bob. Uyga salom berib kirishning fazilati haqida

1126. Abu Umoma (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) dedilar: "Uchta (narsa borki, uni qilganlarning) har biri Allohning himoyasidadir, tirikligida Alloh unga kifoya qiladi, o'lsa jannatga kiradi: kimki uyiga salom berib kirsam, u Allohning himoyasidadir. Kimki masjidga chiqsa, u ham Allohning himoyasidadir. Kimki Alloh yo'lida jihodga chiqsa, u ham Allohning himoyasidadir".

1127. Jobir ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Agar uyingga, ahling huzuriga kirsang, ularga Alloh huzuridan (kelgan) pokiza va muborak salom ber". Abu Zubayr (r.a.) aytdilar: Men (Jobir (r.a.)ning) faqat Allohning ushbu so'ziga ishora qilayotganini sezdim: "Qachon sizlarga biror salomlashish (iborasi) bilan salom berilsa, sizlar undan chiroyliroq qilib alik olingiz yoki o'sha (ibora)ni qaytaringiz..." (4:86).

509-bob. Uyga kirishda Alloh zikr qilinmasa u yerda shayton in qurishi haqida

1128. Jobir (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) aytdilar: "Kishi uyiga kirishda va ovqatlanishda Alloh azza va jallani zikr qilsa, shayton: "Sizlarga qo'noq (boshpana) ham, kechki taom ham yo'q", deydi. Agar kishi uyiga kirishida Allohni eslamasa, shayton: "Boshpanaga erishdingiz", deydi. Agar u ovqat payti Xudoni yodiga olmasa, shayton: "Boshpanaga ham, kechlik taomga ham erishdingiz", deydi".

510-bob, Izn so'ralmaydigan joy haqida

1129-hadis. Ayyon Xavorazmiy (r.al.) aytdilar: "Biz Anas ibn Molik (r.a.)ning oldilariga kelganimizda u kishi dahlizlarida o'tirgan edilar, yonlarida hech kim yo'q edi. Do'stim u kishiga salom berib: "Kirsam maylimi?" - dedi. Anas (r.a.): "Kir, bu yer hech kim izn so'ramaydigan joydir", dedilar. Oldimizga ovqat qo'yidilar, biz yedik. So'ng bir qadah shirin nabiz olib keldilar, biz quyib berdik, ichdilar".

511-bob. Bozor do'konlarida izn so'ralmasligi haqida

1130. Mujohid (r.a.) aytdilar: "Ibn Umar (r.a.) bozor uylari (do'konlari)da izn so'ramas edilar".

1131. Ato (r.a.) dedilar: "Abdulloh ibn Umar (r.a.) gazlamafurushlarning do'konlari soyasida dam olmoq uchun ulardan izn so'rardilar".

512-bob. Zimmiylardan izn qanday so'raladi

1132. Hz. Umar (r.a.)ning nabirasi Umarning qizi Ummu Miskinning ozod qilgan quli Abu Abdulmalik aytdi: "Xonim meni Abu Hurayra (r.a.)ni chaqirib kelishga yubordi. Abu Hurayra (r.a.) men bilan birga keldi. Ummu Miskinning eshigi oldida to'xtab: "Kirsam maylimi?" - deb so'radi. Ummu Miskin ham: "Kiring", dedi va so'zini shunday davom ettirdi: "Ey. Abu Hurayra! Mening huzurimga xufton paytida ziyopatchilar keladilar, men ular suhbatlashsam bo'ladimi?" Abu Hurayra (r.a.): "Vitr namozini ado qilishdan oldin suhbatlashsang bo'ladi, vitr namozidan keyin suhbat yo'q!" (Vitr namozidan keyin dunyo ishlaridan suhbatlashmoq emas, uxlamoq kerak).

513-bob. Zimmiy xatida salom yo'llagan bo'lsa, unga javob qaytarish haqida

1133. Abu Usmon Nahdiy aytdilar: "Abu Muso (r.a.) bir qabila yo'l boshchisiga xat yozib, unga salom yo'lladi. Unga: "Kofirga salom yo'llayapsizmi?" - deyishdi. "Uning o'zi menga xat yozib, salom yo'llabdi, men ham salomiga javob qaytardim", dedilar".

514-bob. Zimmiylarga birinchi bo'lib salom bermaslik haqida

1134. Abu Basra G'iforiy (r.a.)dan rivoyat qilindi: Payg'ambar (s.a.v.) dedilar: "Men ertaga yahudiylar oldiga boraman. Ularga birinchi bo'lib salom bermang, agar ular sizga salom bersalar "Vaalaykum", deng".

1135-hadisda 1134-hadis boshtsacha so'zlar bilan ifoda etilgan xolos, roviy "Rasululloh (s.a.v.)dan eshitdim", degan gapni qo'shgan.

1136. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilinishiga ko'ra, Rasululloh (s.a.v.) shunday deb marhamat qildilar: "Yahudiy va nasorolarga birinchi bo'lib salom bermangiz va yo'lda to'qnashib qolsangizlar, ularni chetdan yurishga majbur qilingiz".

515-bob. Zimmiylarga ishora bilan salom bergan kishi haqida

1137. Alqama (r.a.) aytdilar: "Abdulloh ibn Mas'ud yahudiy qabilasi boshliklariga ishora bilan salom berardilar".

1138. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Bir yahudiy Rasululloh (s.a.v.) yonlaridan o'ta turib: "Assomu alaykum" (ya'ni "sizlarga o'lim tilayman"), dedi. Sahobiyalar: "Vaalaykum assalom", deyishdi. Ul zot: "U "Assomu alaykum", dedi", dedilar. Keyin u yahudiy qo'lga olinib, so'roq qilingach, o'zi ham (shunday dega-nini) e'tirof qildi. Ul zot: "U nima degan bo'lsa siz ham unga o'shanday javob qaytaring", dedilar.

516-bob. Ahli kitobning salomiga qanday alik olinadi

1139. Abdulloh ibn Umar (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Yahudiylardan biri sizga salom berib: "Assomu alaykum", desa, "Vaalayka", deb javob qaytaring", dedilar".

1140. Ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Yahudiy, nasroniy yoki majusiy bo'ladimi, sizlarga salom bersa, alik olinglar. Zero, Alloh taolo shunday marhamat qilgan: "Qachon sizlarga biror salomlashish (iborasi) bilan salom berilsa, sizlar undan chiroyliroq qilib alik olingiz yoki o'sha (ibora)ni qaytaringiz..." (4:86).

517-bob. Musulmonlar va mushriklar aralash bo'lgan jamoatga salom berish haqida

1141. Usoma ibn Zayd (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) eshakning ustiga egar qo'yib, unga junli ko'rpacha to'shab minib meni orqalariga mingashtirib oldilar, Sa'd ibn Ubodanikiga ketdik. Abdulloh ibn Ubay ibn Salul (hali unda Islomga kirmagan edi) bor bo'lgan yig'inning oldidan o'tdik. Bu yig'inda musulmonlar ham, mushriklar ham, butparastlar ham aralash o'tirgan edilar. Ul zot ularga salom berdilar".

518-bob. Ahli kitoblarga qanday maktub yoziladi

1142. Abdulloh ibn Abbos (r.a.) aytdilar: Rum imperatori Xiraql Abu Sufyon ibn Harbni chopar yuborib saroyiga oldirib keldi. So'ng Dihyatu-l-Kalbiy Busro hokimiga keltirgan Rasululloh (s.a.v.)ning maktublarini keltirishni so'radi. U maktubni olib kelib o'qidi. Unda: "Bismillohi-r-rah-moni-r-rahim. Allohning bandasi va payg'ambari Muhammaddan Rumning ulug'i Xiraqlga. To'g'ri yo'ldan ketganlarga salom bo'lsin. Bundan keyin men seni Islomga da'vat etaman. Islomga kirgilki, salomatlikda qolasan. Alloh senga ajrini ikki qat bersin (ham Iso (a.s.)ga, ham Muhammad (s.a.v.)ga imon keltirganing uchun). Agar qabul qilmasang, butun xalqning gunohi sening bo'yningdadir. Va "Ayting (ey, Muhammad): "Ey, kitob ahli (yahudiylar va nasroniylar), biz bilan sizning (ahamiyati) barobar bo'lgan bir so'zga kelingiz - yolg'iz Allohgagina ibodat qilaylik, Unga hech narsani sherik qilmaylik va Allohni qo'yib bir-birovlarimizni iloh qilib olmaylik. Agar (bu taklifdan) yuz o'girsalar, (sizlar ularga): "Guvoh bo'linglarki, biz musulmonlarmiz", deb aytib qo'yingiz!" (3:64).

Abu Sufyon u paytda Islom diniga dushman edi.

519-bobdagi 1143-hadis 145-bobdagi 314-hadisning mazmunan takroridir.

520-bob. Mushriklarga salom bermaslik haqida

1144, Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Agar yo'lda mushriklarni uchratib qolsangiz, ularga birinchi bo'lib salom bermangiz va ularni yo'lning chetidan yurishga majbur qilingiz!" -deb marhamat qilganlar".

521-bob. Zimmiylar qanday chaqiriladi

1145. Uqba bin Omir Juhaniy (r.a.)dan rivoyat qilin-di: Bu kishi tashqi ko'rinishidan musulmonga o'xsha-gan kishining yonidan o'tayotgandilar, u salom berdi. "Vaalayka va

rahmatullohi va barakatuhu", deb alik oddilar. Xizmatkor u kishiga: "Bu odam nasroniydir", dedi. Uqba turib haligi kishiga yetib oldilar va: "Allohning rahmati va barokati mo'minlargadir. Lekin Alloh sening umringni uzun qilsin, farzand va mol-dunyoingni ziyoda qilsin", dedilar.

1146. Ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Agar menga Fir'-avn "Barakalloh fika" deganida men "Va fika" der edim. (Lekin) Fir'avn o'lib ketgan".

"Barakalloh fika" - Alloh senga baraka bersin, "va fika" - senga ham.

1147-hadis 425-bobdagi 966-hadisning aynan takroridir.

522-bob. Tanimay nasroniyga salom berish haqida

1148. Abdurrahmon aytdilar: "Ibn Umar (r.a.) bir nasroniyning yonidan o'tib, unga salom berdilar. U alik oldi. Ibn Umar (r.a.)ga bu odamning nasroniyligi aytilgach, uning yoniga qaytib borib: "Salomimni qaytar", dedilar".

523-bobdagi 1149-hadis 475-bobdagi 1068-hadisning aynan takroridir.

524-bob. Maktubning javobi haqida

1150. Ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Men maktubning javobi xuddi salomning javobi kabi haq, deb o'ylayman".

525-bob. Ayollarga maktub yozish va ularning javoblari haqida

1151. Oyisha binti Talha (r.a.) aytdilar: "Hz. Oyisha (r.a.)ning oldilariga turli shaharlardan kelishar, keksalar vaqti-vaqti bilan kelib ziyorat qilib ketishardi. Yoshlar esa menga do'stona munosabatda bo'lishar, menga ergashar edilar va menga turli shaharlardan maktub yozishardi. Men Hz. Oyisha (r.a.)ga: "Ey, xola, bu falonchining maktubi va hadyasi", derdim. Shunda Hz. Oyisha (r.a.): "Qizim, unga javob yoz va hadya yubor. Agar sening (berishga) hadyang bo'lmasa, men senga berayin", derdilar va berardilar.

526-bob. Maktubning boshi qanday yozilishi haqida

1152. Abdulloh ibn Umar (r.a.) Abdulmalik ibn Marvonga bay'at qil(ganlarini bildir)ib xat yozdilar. Unda shunday yozgandilar: "Bismillohi-r-rahmo-ni-r-rahim. Amiru-l-mo'minin Abdulmalik ibn Marvonga Abdulloh ibn Umardan. Senga salom bo'lsin. Men sening nomingdan o'zidan o'zga hech qanday iloh bo'lmagan Allohga hamd aytaman, imkoning boricha Alloh-ning va Rasulining ko'rsatmalarini tinglashingni va itoat etishingni ta'kidlab o'taman".

527-bob. "Ammo ba'd" haqida

1153. Zayd ibn Aslam aytdshyur: "Otam mendan Ibn Umar (r.a.)ga maktub yo'lladilar. Maktubni: "Bismil-lohi-r-rahmonir-rahim. Shundan so'ng...", deb yozayot-ganlarini ko'rdim". tong ottirdilar?" - deb so'radilar. Hz. Ali (k.v.): "Ud zot pok Parvardigorning

hamdi bilan tong ottirdi-lar", deb javob berdilar. Abbos bin Abdulmuttalib (r.a.) hz. Ali (k.v.)ning qo'llaridan ushlab: "Sening fikring qanday? Xudo haqqi, sen uch kundan keyin birovlarini hukming ostiga olasan! (Rasululloh (s.a.v.)-ning vafotlaridan keyin xalifalikni qo'lga olasan). Fikrimcha, Rasululloh (s.a.v.) shu kasalliklari bilan vafot etadilar, chunki men Abdulmuttalib av-lodining o'lim oldi (arafasidagi) yuz ifodasini yaxshi bilaman, Biz bilan Rasululloh (s.a.v.) huzurla-riga yur, xalifalikni kimga qoldirishlarini o'zla-ridan so'raymiz", dedilar. Shunda hz. Ali (k.v.): "Al-lohga qasamki, biz buni Rasululloh (s.a.v.)dan so'rasagu ul zot bizni undan man' qilsalar, odamlar key-in xalifalikni bizga bermaydilar. Xudo haqqi, men buni Rasululloh (s.a.v.)dan so'ramayman!" - dedilar qatilik bilan".

532-bob. "Qalaysiz", deyish haqida

1165. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Umar bin Xattob (r.a.)ga bir kishi salom berdi, u kishi alik oldilar, so'ng: "Qalaysan?" - deb so'radilar. U odam: "Xudoga shukr", deb javob berdi. "Men sendan shuni (aytishingni) xohlagandim" dedilar hz. Umar (r.a.)".

533-bob. "Qanday tong ottirding", degangda nima deb javob berish haqida

1166. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.)ga "Qanday tong ottirdingiz?" - dey-ishdi. Ul zot: "Janozaga ishtirok etmagan va biron xastani borib ziyorat qilmagan odamlardan xayrliroq tong ottirdim", dedilar".

1167. Sharik aytdilar: "Men hazramiylarning ulug'laridan bo'lgan, Rasululloh (s.a.v.) saxrbiylaridan birining oldida o'tirgan edim. Unga: "Qanday tong ottirdingiz?" - deyishsa, u: "Allohga shirk keltirmaymiz" - deb javob berardi".

1168. Sayf ibn Vahb aytdilar: "Abu Tufayl mendan: "Necha yoshga kirding?" - deb so'radilar. Men: "33 yoshga", deb javob berdim. Abu Tufayl: "Senga Huzayfa ibn Yamon (r.a.)dan eshitgan hadisni aytib beraymi? Xasafa jangchilaridan Amr ibn Sulay' degan bir kishi bo'lib, uning o'z to'dasi bor edi. O'sha paytda men sening yoshingda edim. Biz Huzayfa (r.a.)ning oldiga - masjidga keldik, men qavmning oxiriga borib o'tir-dim. Amr to'g'ri borib Huzayfaning oddida turib: "Qanday tong ottirding?" (yoki "Kunni qanday o'tkazding?"), ey, Abdulloh?" - dedi. U: "Xudoga shukr", dedi. Amr: "Sendan bizga yetib kelgan qanday hadislar ekan, (ey, Huzayfa)?" - deb so'radi. Huzayfa: "Mendan nima yetib kelibdi, ey, Amr?" - dedi. "Men eshitmagan hadis-lar", dedi Amr. Huzayfa (r.a.): "Xudo haqqi, agar men eshitgan hadislarimni sizga aytadigan bo'lsam, mana shu kechaning bir qismigacha kutardingiz. Lekin, ey, Amr ibn Sulay', agar Qaysning Shomni egallashini ko'rsang, alhazar, alhazar! Allohga qasamki, u Allohning mo'min bandalarini faqat qo'rqitadi yoki o'ldiradi. Xudo haqi, ularga shunday zamonlar keladiki, u paytda katta gunohdan ham qaytarilmaydilar". Amr: "Alloh seni rahmatiga olsin, qavmingga nima qilding?" - dedi. U: "Bu mening ishim", dedi".

534-bob. Joylarning yaxshisi kengrog'i ekanligi haqida

1169. Abdurrahmon ibn Abu Umra Ansoriy aytdi-lar: "Abu Said Xudriy (r.a.)ni janozaga chaqirishdi. U odamlar o'z o'rinlarini egallab bo'lgach, keldi. Qavm uni ko'rib qimirlab, shoshib, (unga joy berish uchun) harakat qila boshladilar. Ulardan ba'zilar o'zining o'rniga o'tqazmoqchi ham bo'ldi. (Biroq) Abu Said (r.a.): "Yo'q, (qimirlamang), men

Rasululloh (s.a.v.)ning "Joylarning yaxshisi ularning kengrog'idir", degan-larini eshitganman", dedi va jamoatning chekkaro-g'iga borib o'tirdi.

535-bob. Qiblaga yuzlanish haqida

1170. Suf'yon ibn Munqizning otalari aytdilar: "Abdulloh ibn Umar (r.a.) qiblaga yuzlanib ko'p o'ti-rar edilar. Yazid ibn Abdulloh Ibn Qusayt (r.a.) quyosh chiqqandan keyin sajda (oyati)ni o'qidi va sajda qildi. (Boshqalar ham) sajda qildilar, Abdulloh ibn Umar (r.a.) sajda qilmadi. Quyosh chiqib bo'lgach, Abdulloh (r.a.) (oyoqlarini) yozib, so'ng sajda qildilar. "Do'stlaringiz sajda qilganlarini ko'rmadingizmi?" - deb so'rashgan edi, "Ular namoz vaqtidan boshqa mahalda sajda qilishdi", deb javob berdilar.

536-bob. O'rindan turib ketib, yana qaytib kelish haqida

1171. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) dedilar: "Sizlardan biringiz o'rni- dan turib ketsa, so'ng yana u yerga qaytib kelsa, u (o'sha o'rin)ga haqliroqdir".

537-bob. Yo'l yoqasida o'tirish haqida

1172. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Biz yosh bolalik paytimizda Rasululloh (s.a.v.) oldimizga kelib salom berdilar va meni bir ish bilan jo'nat-dilar. (O'zlari) mening qaytishimni kutib yo'l bo'iida o'tirdilar. (Yo'lda) meni Ummu Sulaym (r.a.) to'xtatib: "Nega kech qolding?" - deb so'radi. Men: "Rasululloh meni bir ish bilan jo'natdilar", dedim. "Nima ekan (u ish)?" - dedi u. "Bu sir", dedim. Ummu Sulaym (r.a.): "Rasululloh (s.a.v.)ning sirlarini sauga", dedi".

538-bob. Kengayib o'tirish haqida

1173. Abdulloh ibn Umar (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Sizlardan hech kim birovni o'rnidan turgazib yubormasin, balki kengayshib o'shringlar", dedilar".

539-bob. Oxirida o'tirish haqida

1174. Jobir ibn Samura (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.)ning oldilariga borsak, birimiz eng oxirida o'tirar edik".

540-bob. Ikki kishining o'rtasini yorib o'tmaslik haqida

1175. Abdulloh ibn Amr (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Bir kishi ikki odamning orasini ularning iznisiz yorib o'tishi halol emas", dedilar".

541-bob. O'tirganlarning ustidan hatlab o'tish haqida

1176. Abdulloh ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Hz. Umar (r.a.)ning orqasidan (xanjar) sanchilgan paytda men u qotilni tutganlar orasida edim, uni hovliga olib chiqdik. Hz. Umar (r.a.) menga: "Ey, birodarimning o'g'li, borib meni kim yaralagani-ni, mendan boshqa yana kimni yaralaganini bilib kel", dedilar. Men ketdim, (u haqda) xabar berish uchun kelsam, uy (odamlar bilan) liq to'la ekan. Odamlar ustidan hatlab o'tgim kelmadi

yosh bola edim, (shu yerda) o'tirdim. (Hz. Umar (r.a.) odatda) bir kishini biror ish bilan jo'natsalar, (natijasini) aytib qo'yishni buyurardilar. (Hozir) u kishini o'rab olishibdi. Ubay ibn Ka'b (r.a.) kelib dedi: "Xudo haqi, mo'minlar amiri agar Allohdan duo qilib so'rasa, Alloh taolo uni qutqaradi va ummatning boshiga yana qayta keltirib qo'yadi. Hatto, ushbu ummat bilan bog'liq shunday-shunday ishlarni qilardi". So'ngra Ubay ibn Ka'b (r.a.) mu-nofiqlarning ism va kunyalarini birma-bir sanadi. Men: "Aytganlaringni hz. Umarga yetkazaymi?" - deb so'radim. "Yetkazishingni xohlaganim uchungi-na bularni aytayapman", dedi Ubay ibn Ka'b (r.a.). Men undan ruhlanib, o'rnimdan turdim, odamlardan hatlab o'tib, hz. Umar (r.a.) boshlari yoniga o'tir-. dim. "Siz meni shu-shu narsa(larni bilish uchun) yuborgandingiz, siz bilan shuncha (13 ta) odam yara-langani, qotil hovuzcha yonida tahorat olayotgan Kulaybni ham yaralabdi, Ubay ibn Ka'b Allohga qasam ichib shunday-shunday dedi", dedim. Hz. Umar (r.a.): "Ubay ibn Ka'bni chaqiring", dedi. Chaqirildi. (Ubay ibn Ka'b yetib kelganda hz. Umar undan): "Nima deyapsan?" - deb so'radilar. Ka'b: "Shunday-shunday, deb aytayapman", dedi. Hz. Umar: "Yo'q, Alloh-ga qasamki, duo qilmayman! Ammo Alloh Umarni kechirmasa, u badbaxt bo'lib qoladi", dedilar".

1177. Sha'biy aytdilar: "Bir kishi Abdulloh ibn Umar (r.a.)ning oldilariga keldi, kelayotib oldidagi qavm ustidan hatlab o'tayotgan edi, to'xtatib qolishdi. Abdulloh ibn Umar (r.a.): "U odamni o'z holiga qo'yinglar", dedilar. U odam kelib oldilarida o'tirgach, "Rasululloh (s.a.v.)dan eshitgan narsangni menga ham bildir", dedilar, U: "Rasululloh (s.a.v.)ning shunday deyayotganlarini eshitdim; "Haqiqiy musulmon boshqa musulmonlar uning tilidan va qo'lidan salomat bo'lgan odamdir. Muhojir esa, Alloh taolo qaytargan narsalardan uzoq bo'lgan kishidir", dedi".

542-bob. Odamlarning yaxshisi do'stining yonida o'tiradi

1178. Abdulloh ibn Abbas (r.a.) dedilar: "Menim-cha, odamlarning eng yaxshisi yonimda o'tirganidir".

1179. "Nazarimda, odamlarning eng yaxshisi yonim-da o'tirish uchun odamlar orasidan asta-sekin odim-lab kelganidir", dedilar yana Abdulloh ibn Abbas (r.a.).

543-bob. Kishi qo'shnisi tarafga oyog'ini uzatib o'tirishi haqida

1180. Kasir ibn Murra aytdilar: "Masjidga juma kuni kirdim. Avf ibn Molik Ashja'iyni halqada o'ti-rib, oyog'ini oldiga uzatib olganini ko'rdim. U meni ko'rib, oyoqparini yig'ishtirdi, so'ng: "Nima uchun oyog'im-ni uzatib o'tirganimni bildingizmi? Solih kishi (ya'ni, siz) kelib o'tirishi uchun", dedi.

544-bob. Kishining jamoat ichida turib tuflashi haqida

1181. Hari ibn Amr Sulamiy (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.) Minoda yoki Arafotda ekan-liklarida oldilariga bordim. Odamlar atroflarini o'rab olishgan edi. A'robiylar kelishdi. Ul zotning muborak yuzlarini ko'riboq: ""Bu muborak chehradir", deyishdi. Men: "Ey, Allohning Rasuli, mening guno-himni Alloh taolodan so'rab bering", dedim. Rasulul-loh (s.a.v.): "Allohim, bizni avf et", dedilar. Men aylanib kelib: "Men uchun Alloh taolodan mag'firat so'rang", dedim. Rasululloh (s.a.v.): "Allohim, bizni kechir!" - dedilar. Men yana aylanib kelib: "Mening uchun istig'for so'rang", dedim. Ul

zot yana: "Allohim, bizning gunoxlarimizni mag'firat qil!" - dedilar. So'ng tupuklarini qo'llari bilan ketkazib oyoq kiy-implari (tagiga) surdilar. Atrofdagilarning biron-tasiga zarar yetkazishni istamadilar".

Hadislarning mazmunidan aniq bo'lyaptiki, odamlar ustidan hatlab o'tish odob doirasida emas, lekin juda muhim xabarlar-ni, gaplarni aytish uchun shunday qilinsa, bokisi yo'qdir.

545-bobdagi 1182-1183-hadislari 467-bobdagi 1046-hadisning takrori, faqat 1183-hadis Abu Said Xudriy (r.a.)dan rivoyat qshshngan.

546-bob. Oyoqlarini quduqqa solib o'tirish haqida

1184. Abu Muso Ash'ariy (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) bir kuni hojat bilan Madina devor-laridan biriga chiqdilar. Men ham izlaridan chiqdim. Ul zot binoning ichiga kirganlarida men uning eshi-gi oldida o'tirdim va: "Bugun garchi buyurilmagan bo'lsam ham Rasululloh (s.a.v.)ning eshik og'asi bo'la-man", dedim. Ul zot hojatdan qaytib, quduq labiga keldilar. Boldirlarini ochib, oyoqlarini quduq ichi-ga soddilar. Shu payt Abu Bakr Sidtsiq (r.a.) kelib, kirishga izn so'radilar. "Sizga Rasululloh (s.a.v.) izn bergunlaricha kuting", dedim. U kutib turdi. Men Rasuli akram (s.a.v.) oldilariga kelib: "Ey, Rasulalloh, Abu Bakr huzuringizga kirish uchun izn so'ra-moqda", dedim. Ul zot: "Unga izn ber va jannat xushxabarini unga yetkaz!" - dedilar. Abu Bakr (r.a.) ki-rib, Rasululloh (s.a.v.)ning o'ng tomonlariga o'tirdi. U ham boldirlarini ochib, quduq ichiga osiltirib oldi. Hz. Umar (r.a.) keldi. "Payg'ambar (s.a.v.) izn bermagunlaricha joyingizda turing", dedim. Rasuli akram (s.a.v.): "Ayt, kirsin va unga jannat xushxaba-rini ber!" - dedilar. Hz. Umar (r.a.) ul zotning chap yonlariga o'tirdi. Hz. Umar (r.a.) ham boddini ochib, oyoqlarini quduqqa tashlab oldi. quduq labi to'lib u yerda bo'sh yer qolmadi. So'ngra Hz. Usmon (r.a.) keldi. "Ul zot izn bermagunlaricha turib turing", dedim. Rasululloh (s.a.v.): "Unga izn ber va jannat xushxaba-rini berish bilan birga unga kelajak balolarini¹ ham ayt", dedilar. Usmon (r.a.) ular bilan o'tirgani joy topa olmagach, burilib, ularga qarama-qarshi, quduqning qirg'og'iga o'tirdi va boddini ochib, oyoqla-rini quduqqa tiqtsi. Men akam ham kelishini istar-dim. Allohdan uning kelishini so'rab duo qildim. Lekin ular turgunlaricha ham akam kelmadi. Ibn Mu-sayyib aytdilar: "Bu avvalgi uch zot (Rasululloh (s.a.v.), Abu Bakr, Umar (r.a.))larning qabrlari ham birga bo'ldi, Usmon (r.a.)ning qabrlari esa, ulardan alohida bo'ldi".

1185. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasu-lulloh (s.a.v.) kunning qaysidir vaqtida uylaridan chiqdilar. Na ul zot menga bir narsa dedilar, na men ul zotga bir narsa demasdan Bani Qaynuqo' bozori-gacha keldik. Keyin Fotima (r.a.)ning hovlisida o'tir-dilar. Hasanni ko'zda tutib: "Kichkina, shu yerdami-san, shu yerdamisan, kichkina?" deb chaqirdilar. Foti-ma (r.a.) bolasini bir oz ushlab qoldi. So'ng bolakay chopib keldi. Rasululloh (s.a.v.) uni quchib o'pdilar, so'ng: "Allohim, Sen bu bolani ham, buni sevganni ham sevgin", - dedilar".

Kelajak balolar, deyish bilan Rasuli akram (s.a.v.) Hz. Us-mon (r.a.)ning xorijiyalar tomonidan qatl etllishlarini ba-shorat qilganlar, vallohu a'lam.

547-bob. Birov joyini bo'shatib bersa, u yerga o'tirmasligi haqida

1186. Ibn Umar (r.a.) aytdilar: "Raeululloh (s.a.v.) bir kishini o'rnidan turg'azib, uning joyiga o'tirish-dan qaytarganlar". Ibn Umar (r.a.)ga biron kishi joy-ini bo'shatib bersa, u yerga o'tirmas edilar".

548-bobdagi 1187-hadis 537-bobdagi 1172-hadisning takrori.

549-bob. Birov chaqirganda qanday tarzda qarash haqida

1188. Abu Hurayra (r.a.) Raeululloh (s.a.v.)ni shunday tavsif qildilar: "Ul zot o'rta bo'ydan novcharoq, badanlari (qizg'ish) oq, soch-soqollari qora, (oldi) tishlari chiroyli va zich, kipriklari uzun, yelkalari keng va orasi uzoq, yuzlarida butun chiziqlari ko'ri-nar, oyoqlarini to'la bosar edilar (ya'ni yassi oyoq emasdilar). Agar yuzlansalar, butun vujudlari bilan yuzlanar, ortlariga qarasar, butun gavdalari bilan burilardilar. Men u kishiday insonni oldin ham, keyin ham ko'rmadim".

550-bob. Yumush bilan yuborilgan odam unga maqsadini aytsin

1189. Zayd ibn Aslamning bobosi aytdilar: "Hz. Umar (r.a.) menga: "Seni bir kshpi oddiga yuborsam, unga g' sha uchun yuborganimni aytib ma'lum qiyamasang, shu asnsu shayton unga yolg'on xabarni hozirlaydi", dedilar".

551-bob. "Qayerdan keldingiz", desa bo'ladimi

1190. Lays aytdilar: "Mujohid kishi oldidan ke-tayotgan birodariga ko'zini qadashi va yoki uni ko'zi bilan ta'qib qilishini yoqtirmas edilar. Yoki "Qaerdan keddingiz?" "Qaerga ketayapsiz?" - deb so'rashlarini ham yomon ko'rardilar".

1191. Molik ibn Zubayd aytdilar: "Rabazada Abu Zarr (r.a.)ning oldilariga bordik. Abu Zarr (r.a.): "Qaerdan keddingiz?" - deb so'radilar. "Makkadan yoki Baytul atiq (ko'hna uy)dan", deb javob berdik. Abu Zarr (r.a.): "Ishingiz shumi?" - deb so'radi. Biz: "Ha", dedik. Abu Zarr (r.a.): "Bu ish bilan birga tijorat, oldi-sotti ham bormi?" - dedi. "Yo'q", dedik. Shunda Abu Zarr (r.a.): "Unda yangidan ish boshlang", dedilar".

552-bob. Bir qavmning yashirin so'zlariga quloq solish haqida

1192. Ibn Abbos (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasu-lulloh (s.a.v.) dedilar: "Kimki biror surat chizsa, unga jon kirgizishga majbur qilinadi, azoblanadi, jon kirgiza olmaydi; kimki ko'rmagan tushini ko'rdim, desa, ikki dona arpani bir-biriga bog'lab berishga majbur qilinadi, azoblanadi, bog'lolmaydi; kimki biror qavmning utstsan yashirincha gapini eshitsa, quloq-lariga qalay (qurg'oshin) quyiladi".

553-bob. So'rida o'tirish haqida

1193. Uryon ibn Haysam aytdilar: "Otam Muoviyaning oldiga keldilar. Men yosh bola edim. Otam Muoviya huzuriga kirgach, u: "Xush keldingiz, marhabo!" - dedi. U bilan so'rida o'tirgan kishi: "Ey, mo'minlar amiri, siz "marhabo!" deya kutib olgan bu odam kim?" - deb so'radi. Muoviya: "Bu odam Mashriq ahlining sayyidi va bu - Haysam ibn

Asvad", dedi. Men: "Bu odam kim?" - deb so'radim. "Bu Abdulloh ibn Amr ibn Oss", deb javob berishdi. Men undan: "Ey, Abu Fu-lon, Dajjol qaerdan chiqadi?" - deb so'radim. U: "Men sening xalqingdek uzoqdagi narsani ko'rib, burun-ning tagidagini ko'rmagan bir xalqni bilmayman", deb, orqasidan "(Dajjol) daraxtlari va xurmozorlari bor Iroq yerlaridan chiqadi", dedi.

1194. Abul-Oliya aytdilar: "Ibn Abbos (r.a.) bilan so'rida o'tirdik".

1195. Abu Jumra dedilar: "Men Ibn Abbos (r.a.) bilan birga o'tirgan edim. U meni o'zi o'tiradigan kursiga o'tqazgan edi. "Men ham sening kursingda ikki oy o'tirgan edim", dedi u menga.

1196. Xolid ibn Dinor aytdilar: "Anas ibn Mo-lik (r.a.) Basra amiri Hakam bilan so'rida o'tirib, shunday deganlarini eshitdim: "Payg'ambarimiz (s.a.v.) issiq paytlari namozni kech o'qir, sovuq pay-tlarida esa erta o'qirdilar".

1197. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.)ning uylariga kirdim, Ul zot to'qilgan bir karavot ustida edilar. Boshlari ostida esa, xurmo po'stlog'i bilan to'ldirilgan yostiqlik bor edi. Karavot bilan badanlari orasida birgina kuylaklari bor edi xolos. Hz. Umar (r.a.) u yerga kirib yig'ladilar. Rasu-lulloh (s.a.v.): "Nega yig'layapsan, ey Umar?" - deb so'radilar. Umar (r.a.): "Nega yig'lamayin, yo Rasulalloh, Xudo haqi, siz Allohga Qaysaru Kisrolardan hurmatliroq bo'lganingiz holda, ular dunyo huzur-halovotlari ichra yashamoqdalar. Siz esa ko'rib turganim-day hayot kechirmoqtsasiz", dedilar. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Ey, Umar, sen bu dunyo ularniki, oxirat bizniki bo'lishini istamaysanmi?" - dedilar. Umar (r.a.): "Albatta istayman, ey, Allohning Rasuli" - dedi. Ul zot: "Shuning uchun shunday" - dedilar.

1198. Abu Rifo Adaviy (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.) oldilariga yetib keldim. Ul zot xut-ba o'qiyotgan edilar. Men: "Ey, Allohning Rasuli, di-nini bilmaydigan bir g'arib odam dini haqida savol so'ragani keldi", dedim. Ul zot xutbalarini qo'yib, menga yaqinlashib keldilar. Bir kursi olib keldi-lar, oyoqlari temirdan bo'lsa kerak, deb uyladim. Uning ^stiga o'tirdilar. So'ng Alloh ul zotga bildirgan narsalarni menga o'rgata boshladilar. Keyin xutbalarini oxirigacha yetkazdilar.

1199. Muso ibn Dihqon aytdilar: "Ibn Umar (r.a.)ni kuyov bo'lib so'ri ustida o'tirganlarini ko'rdim, egnilarida qizil libos bor edi".

1200. Imron ibn Muslim dedilar: "Anas (r.a.)ning bir kursida o'tirganlarini ko'rdim. Bir oyog'ini eti-gining ustiga qo'yib olgan edi".

554-bob. Shivirlashib turgan odamlar yoniga yaqinlashmaslmk haqida

1201. Said Muqbiri aytdilar: "Ibn Umar (r.a.) va u kipsh bilan gaplashib turgan bir kishining oldiga borib turdim. Ibn Umar (r.a.) ko'ksimga urib: "Ikki kishi o'zyaro gaplashib turganini ko'rsang, to'z so'ramaguncha ular bilan birga turma!" - dedilar. "Alloh ishingizni o'nnglasin, yo Abu Abdurrahmstn, ikkovingizdan ham yaxshi-roq (biron gap) eshitishni umid qijandim", dedim.

Demak, oxiratni o'ylagan va unga ezgu amallar bilan borishni istagan odam dunyo

lazzatlariga berilmasligi kerak.

1202-hadis 552-bobdagi 1192-hadisning takrori.

555-bob. Ikki kishi uchinchi kishi borida shivirlamasligi haqida

1203. Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.)dan rivoyat qilin-di: "Rasululloh (s.a.v.): "Agar uch kishi turgan bo'lsa, ikki kishi uchinchi oddida o'zaro shivirlashmasin", dedilar".

556-bob. Agar to'rt kishi bo'lsa...

1204-hadis 1203-hadiashng mazmunan takrori, faqat unda Rasulumoh (s.a.-v.)ning "Bu o'sha uchinchi odamni shubhalantiradi", degan so'zlari qo'shilgan.

1205. Biz Ibn Umar (r.a.)dan: "Agar 4 kishi bo'lsa-chi?" - deb so'radik. Ibn Umar: "(Uqda) zarari yo'q", dedilar.

1206-hadis 1203-1204-hadislarning aynan takrori. 1207-hadis ham 1205-hadisning takrori bo'lib qolgan.

557-bob. Turib ketish uchun izn so'rash haqida

1208. Abu Burda ibn Abu Muso (r.a.) aytdilar: "Abdulloh ibn Salom (r.a.)yushg oldilariga borib o'tirdim. U kishi: "Sen bizning oldimizga kelib o'tirding-u, biz-ning turadigan vaqgimiz bo'lib qolgan edida", dedilar. Men: "Agar istasangiz (turavering)", dedim. Abdulloh ibn Salom (r.a.) turdilar, eshikkacha kuzatib qo'ydim.

558-bob. Oftob tig'ida turmaslik haqida

1209. Qaysning otasi Rasululloh (s.a.v.) xutba o'qiyotganlirida kelib oftob tig'ida turib qoddi. Ul zot unga salqinga o'tib olishini buyurdilar.

559-bob. Taqiqlangan kiyim turlari haqida

1210. Abu Said Xudriy (r.a.) aytdilar: "Rasulul-loh (s.a.v.) ikki (xil) libosdan va ikki (xil) savdo: mulomasa va munobazadan qaytarganlar. Mulomasa - boshqasining kiyimiga (kunduzi yoki kechasi) qo'li bilan faqat teginishi, kiyimlarning orqa-oldini sinchiklab ko'rmaslik va shu bilan savdoni amalga oshi-rish. Munobaza esa, kishi kiyimini boshqasiga irg'i-tishi va boshqasi ham o'z kiyimini unga irg'itishi va bu irg'itishlarda kiyimga qaramasdan sotib olishdir. Taqiqlangan ikki tur kiyimdan biri "ishtimoli-s-sammo"dir. Bu esa, kishi kiyimi bir yelkasini yopi-shi va ikkinchi yelkasi ochiq qolishidir. Ikkinchi turi esa, "ixtibo"dir. Bunda kishi o'tirganda kiyimi yi-g'ishtirilib, avrati ochilib qolishidir.

560-bob. Yostiqqa o'tirmagan kishi haqida

1211. Abulmulayh (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) ga ro'za tutishim haqida gapirib beribdilar. Rasululloh (s.a.v.) mening uyimga kirdilar. Men ul zot taglariga xurmo po'stlog'i tiqilgan yostiqni tashla-dim. Ul zot yerga o'tirdilar, yostiq ikkimiz o'rta-mizda

qoldi. Ul zot: "Senga har oy uch kuni (ro'za tutishingga) kifoya qilmaydimi?" ~ deb so'radilar. "Ey, Allohning Rasuli!" - dedim. "Besh kun", dedi-lar ul zot. "Rasulalloh!" - dedim. "Yetti kun-chi?" - dedilar. Men: "Rasulalloh!" - dedim. "To'qqiz kun", dedilar. Yana: "Ey, Rasulalloh!" - dedim. "O'n bir kun", dedilar. Yana: "Yo, Rasulalloh" - dedim. Shunda ul zot: "Dovud (a.s.)ning ro'zasidan ortiq ro'za tut-ma; yil buyi bir kun ro'za bo'linadi, bir kun og'iz ochiq bo'ladi", deya marhamat qildilar".

1212. Abdulloh ibn Basr aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) uning otasi oldiga bordilar. Otasi Rasululloh (s.a.v.) taglariga ko'rpacha to'shadi, Rasululloh (s.a.v.) unga o'tirdilar.

561-bob. Cho'kka tushish haqida

1213. Qayla (r.a.) aytdilar: "Rasuli akram (s.a.v.)ning cho'kka tushib o'tirganlarini ko'rdim. Rasululloh (s.a.v.)ning (Allohga) mute' bo'lib o'tirganlarini ko'rganimda, qo'rquvdan titrab ketdim".

562-bob. Chordona qurib o'tirish haqida

1214. Zayyol ibn Ubayd ibn Xanzala ibn Xizyam (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.)ning oddilariga kelga-nimda chordona qurib o'tirganlarini ko'rdim".

1215. Abu Zurayq Ali Abdulloh ibn Abbos (r.a.)-ning o'ng oyog'ini chap oyog'i ustiga qo'yib, oyog'ini cha-lishtirib o'tirganini ko'rganligini aytdi.

1216. Imron ibn Muslim aytdi: "Men Anas ibn Molik (r.a.)ni mana bunday qilib - bir oyog'ini ikkinchisi ustiga qo'yib o'tirganini ko'rdim".

563-bob. Kiyimga o'ralib olish haqida

1217-hadis. Sulaymon ibn Jobir Hujaymiy (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.)ning oldilariga kelganimda, ul zot burdaga o'ralib olgan edilar, uning etaklari oyoqlarigacha tushib turardi. Men: "Ey, Allohning Rasuli, menga nasihat qiling", dedim. Ul zot: "Allohdan qo'rq, hech bir yaxshilikni arzimas sa-nama, suvsagan bir odamning idishini chelagingdagi suv bilan to'latib berish yoki birodaringga ochiq cheh-1212. Abdulloh ibn Basr aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) uning otasi oldiga bordilar. Otasi Rasululloh (s.a.v.) taglariga ko'rpacha to'shadi, Rasululloh (s.a.v.) unga o'tirdilar.

561-bob. Cho'kka tushish haqida

1213. Qayla (r.a.) aytdilar: "Rasuli akram (s.a.v.)ning cho'kka tushib o'tirganlarini ko'rdim. Rasululloh (s.a.v.)ning (Allohga) mute' bo'lib o'tirganlarini ko'rganimda, qo'rquvdan titrab ketdim".

562-bob. Chordona qurib o'tirish haqida

1214. Zayyol ibn Ubayd ibn Xanzala ibn Xizyam (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.)ning oddilariga kelganimda chordona qurib o'tirganlarini ko'rdim".

1215. Abu Zurayq Ali Abdulloh ibn Abbos (r.a.) ning o'ng oyog'ini chap oyog'i ustiga qo'yib, oyog'ini cha-lishtirib o'tirganini ko'rganligini aytdi.

1216. Imron ibn Muslim aytdi: "Men Anas ibn Molik (r.a.)ni mana bunday qilib - bir oyog'ini ikkinchisi ustiga qo'yib o'tirganini ko'rdim".

563-bob. Kiyimga o'ralib olish haqida

1217-hadis. Sulaymon ibn Jobir Hujaymiy (r.a.) aytdilar: "Men Rasululloh (s.a.v.)ning oldilariga kelganimda, ul zot burdaga o'ralib olgan edilar, uning etaklari oyoqlarigacha tushib turardi. Men: "Ey, Allohning Rasuli, menga nasihat qiling", dedim. Ul zot: "Allohdan qo'rq, hech bir yaxshilikni arzimas sanama, suvsagan bir odamning idishini chelagingdagi suv bilan to'latib berish yoki birodaringga ochiq chehra bilan gapirish bilan bo'lsa-da yaxshilik qil. Ustki kiyiming (izor)ini uzun kiyishdan saqlan, chunki u Alloh yoqqirmaydigan ishlardandir. Bir kishi sendan biron kamchilik topib, tanbih bersa, sen uning ay-bini topib tanbih berma! Qo'y uni! Uning fikri o'zi-ga (zarariga)dir, savobi senga bo'ladi. Hech narsani so'kma", deya nasihat qildilar". Jobir (r.a.) aytdilar: "Shundan keyin men hech bir insonni ham, hayvonni ham so'kmadim".

1218-hadis 546-bobdagi 1185-hadisning takrori, faqat bunda Abu Hurayra (r.a.) men Hasanni ko'rganimda ko'zlarim jiq yoshga to'ladi", deb boshlagan.

564-bob. Tiz cho'kib o'tirgan kishi haqida

1219. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) qavm bilan peshin namozini o'qidilar. Salom berilgach, minbarga chiqib qiyomat-ni va unda bo'ladigan buyuk ishlarni esladilar. So'ngra: "Kim nima haqda so'ramoqchi bo'lsa, marhamat, so'rasin. Allohga qasamki, mana shu o'rnimda ekanman, siz nima so'rasangiz ham javob beraman", dedilar". Anas (r.a.) (davom etib) aytdilar: "Odamlar Rasululloh (s.a.v.)dan buni eshitib, ho'ngrab yig'lay boshladilar. Rasululloh (s.a.v.) esa, "So'rang!" deya takrorladilar. Shunda hz. Umar (r.a.) tiz cho'kib: "Biz Allohni Parvardigor deb, Islomni din deb, Muhammadni Payg'ambar deb rozi bo'ldik", dedi. Ra-sululloh (s.a.v.) hz. Umar (r.a.) gapirayotganda jim turdilar. So'ng: "Juda yaxshi. Jonim qo'lida bo'lgan Zotga qasamki, namoz o'qiyotganimda jannat va do'zax mana shu devorning yuzida menga ko'rsatildi. Yaxshi-likni ham, yomonlikni ham bugungidayini ko'rma-dim", dedilar".

565-bob. Chalqancha yotish haqida

1220. Abdulloh ibn Zayd ibn Osim Mozoniyy (r.a.) aytdilar: "Men Rasuli akram (s.a.v.)ni bir oyoqlarini ikkinchisining ustiga qo'yib chalqancha yotganlarini ko'rdim".

1221. Ummu Bakr binti Musavvirning otasi aytdi: "Men Abdurrahmon bin Avf (r.a.)ni bir oyog'ini ik-kinchisining ustiga ko'tarib chalqancha yotganlarini ko'rdim"

566-bob. Yuztuban yotish haqida

1222. Ibn Tixfa G'iforiyning otasi ashobi suf-fadan edilar. U kishi aytdilar: "Men masjidida kechaning oxirgi qismida uxlayotgandim. Qornimni yerga berib uxlayotganimda kimdir kelib, oyog'i bilan meni turtib: "Tur, bunaqa yotish Allohning

g'azabini keltiradi", dedi. Boshimni ko'tarib qarasam, tepamda Rasululloh (s.a.v.) turgan ekanlar".

1223. Abu Umoma (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.) masjidida yuzini yerga qilib (yuztuban) cho'zilib yotgan odamning yonidan o'tayotib: "Tur, (ey) jahannamiylarcha uxlayotgan odam!" - deb oyoqlari bilan turtdilar".

567-bob. Faqat o'ng qo'lda olib berish haqida

1224. Solimning otasi aytdilar: Rasululloh (s.a.v.): "Hech biringiz chap qo'li bilan yeb-ichmasin, chunki shayton chap qo'lida yeb ichadi", dedilar. Nofi' (r.a.) bunga shunday qo'shimcha qildilar: "Ul zot yana: "Chap qo'l bilan olmangiz ham, bermangiz ham", degandilar.

568-bob. O'tirmoqchi bo'lganda poyabzalini qaerga qo'yish kerakligi haqida

1225. Abdulloh ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Kishi o'tirayotganda poyabzalini yechib, yoniga qo'yishi sunnatdir".

569-bob. Shayton to'shakka kaltak va tosh tashlashi haqida

1226. Abu Umoma (r.a.) aytdilar: "Sizlardan bi-ringiz ayolini o'ringa yotqizib, ko'nglini olayotganda shayton u odamni ayolidan g'azablantirish uchun uning to'shagiga kelib, kaltak, tosh va yo (shunga o'xshash) narsalarni tashlaydi. Agar shunday (narsa) topsa, ayoliga jahl qilmasin, zero u shaytonning amallaridandir".

570-bob. Ochiqlikda hech bir to'siqsiz uxlagan kishi haqida

1227. Abdurrahmon ibn Ali otasqdan rivoyat qiddi: Rasululloh (s.a.v.): "Kimki uyidan tashqarida uxla-sa-yu, ustida hech bir parda (to'siq) bo'lmasa, undan himoya soqit bo'libdi", dedilar.

1228. Ali ibn Amora aytdilar: "Abu Ayub Ansoriy (r.a.) bilan tep-tekis bir maydonga ko'tarildim. Abu Ayub (r.a.)tushib: "Kechqurun hech bir himoyasiz yotib qolay debman", dedilar".

1229. Rasululloh shunday deb marhamat qilshanlar: "Atrofi ochiq joyda uxlab qolgan kishiga hech kim mas'ul emas. Dengiz to'lqinlanib turgan paytda kema-ga mingan odam uchun ham hech kim mas'ul emas".

571-bob. Oyoqni osiltirib o'tirish haqida

1230. Abu Muso Ash'ariy (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Payg'ambar (s.a.v.) devor(li bir joy)da, quduq og'zi-da, oyoqlarini quduq ichiga osiltirib olgan edilar".

572-bob. Uydan chiqishda nima deyilishi haqida

1231. Ibn Umar (r.a.) uylaridan chiqishda: "Allo-him, meni o'zing asragin va (har turli balolardan) saqlagin", der edilar.

1232. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) uylaridan chiqsalar: "Bismillahi, attuyutanu 'alal-lohi, La havla va la quvvata illa billahi", der edilar.

Tarjimasi: Bismilloh, tavakkul Allohgadir, barcha kuch-qudrat Allohnikidir .

573-bob. Kishi do'stlari oldvda oyog'ini uzatishi yoki yonboshlashi haqida

1233. Shihob bin Ibod Asriy aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga yaqinlashib qolganimizda (tepalik-ka) ko'tarildik, yo'lda ulovini tezlab, bizga yaqinla-shib kelayotgan odam bilan uchrashdik, u odam salom ber-di, biz alik oddik. So'ngra to'xtatib: "Qaysi qabiladan-siz?" - deb so'radi. "Abulqays (qabilasi) elchilarimiz", deb javob berdik. U kishi: "Marhabo, xush kelibsiz, men sizlarni poylayotgan edim. Sizlarga xushxabar berish uchun keldim. Kecha Rasululloh (s.a.v.) Mashriq tomonga qarab: "Mana shu tarafdin ertaga arablarning eng yaxshi elchi-lari keladi", degandilar, shuning uchun bu yerda sizlarni kutib turgandim. Tong ottach, yuklarimni tuyamga ortib, kun chiqquncha yo'l yurdim. Qaytmoqchi bo'lib turgandim, tuyalaringizning boshlari ko'rindi". Keyin u odam tuyasining jilovini burib, tezlab ortiga qaygib, Rasululloh (s.a.v.)ning huzurlariga borgach to'xtadi. Ul zot-ning atroflarini muhojirlar va ansorlar o'rab olgandilar. Hz. Umar (r.a.): "Ota-onam sizga fido bo'lsin, siz-ga Abulqays qabilasining elchilari xabarini keltir-dim", dedi. Ul zot: "Sen ularni qaerda (ko'rding), yo, Umar?" - deb so'radilar. Umar (r.a.): "Ana ular, izimdan kelib qolishdi", dedi. Umar (r.a.) shu gapni aytgach, Rasululloh (s.a.v.): "Alloh seni ham yaxshi xabar bilan xur-savd qilsii!" - deb duo qildilar. Rasululloh (s.a.v.) ridolari etagini qo'llari tagiga tashlab, yonboshlab, oyoklarini uzatib olgandilar. Elchilar kelishdi. Bundan muhojirlar ham, ansorlar ham xursand bo'ldilar. Elchi-lar Rasululloh (s.a.v.) va sahobiyalarini ko'rib behad shod bo'lib, tezda yaqinlashdilar. Qavm kengaydi. Ashaj kech qoddi, uning asl ismi Munzir ibn Oiz ibn Munzir ibn Horis ibn Numon ibn Ziyod ibn Asar edi. U tuyalar-ni to'plab, cho'ktirib, ustidan yuklarini tushirdi va nar-salarini yig'di. So'ng yukdonini chiqardi, ustidan safar kiyimini yechib, (boshqa) libos kiydi. So'ngra ohista yurib keldi. Rasululloh (s.a.v.): "Sizlarning ulug'ingiz va boshlig'ingiz kim?" - deb so'radilar. Hammalari baro-bariga u (Ashaj)ni ko'rsatishdi. Ul zot: "U sayyidingiz-ning o'g'limi?" - deb so'radilar. Ular: "Uning ota-bobo-lari johiliyatda bizning sayyidlarimiz, ulug'larimiz bo'lishgan, uning o'zi esa Islomga boshlovchimizdir", deyishdi. Ashaj ishini tugatib, chetroqta o'tirmoqchi bo'lgan edi, Rasululloh (s.a.v.) to'g'ri o'tirib olib: "Bu yoqqa (kel), ey, Ashaj", dedi-lar. U o'sha kundan e'tiboran "Ashaj", deb atala boshlandi. Uni go'dakligida eshak te-pib yuborib, yuzida oyga o'xshash izi qojandi. U kelib ul zotning yoshgariga o'tirdi. Ul zot uni (sheriklaridan) fazilatliroq ekanligini bdlib, unga iltifot ko'rsat-dilar. Qavm ul zotga yaqin kelib (ba'zi narsalarni) so'ra-dilar. Ul zot ular so'ragan narsalarni bildira turib, so'zlarining oxirida "Yemishlaringizdan biron narsa qol-ganmi?" - deb so'radilar. Ular: "Ha", deb shoshilib o'rin-laridan turdilar. Ulardan har biri yuklaridan bor xur-molarini hovuch-hovuch qilib ul zot oldidaridagi matoga to'kdilar. Ul zotning ko'llarida ikki gazdan kaltaroq, bir gazdan uzunroq bir xurmoning bargsiz navdasi bor bo'lib, yurganlarida unga tayanardilar, goho-goho uni tash-lab ham ketardilar. Rasululloh (s.a.v.) ana shu tayoq bilan xurmo uyumiga ishorat qildilar va: "Buni azuz (shirin, qora xurmo) deysizlarmi?" - dedilar. "Ha", deyishdi. Ul zot: "Buni sarafon (yaxpt xurmo) deb ataysizlarmi?" - dedilar. "Ha", deyishdi. "Bunisini barzaniy (toza xur-mo), deysizmi?" - so'radilar yana. "Ha", deb javob be-rishdi. Ul zot: "Bu xurmozorlaringizning eng yaxshisi va eng pishganidir", dedilar". Ba'zi mahalliy oqsoqollar-dan biri bu hadisga shunday ilova

qiladilar: "Baraka-lilik borasida eng a'losidir", dedilar". Biz sifatsiz xurmolarini tuya va hayvonlarimizga yedirardik. Ushbu safardan qaytganimizdan keyin bu xurmolarga nisbatan buyuk rag'bat tuydik. So'ng bu xurmoning navdalarini ek-dik. Hatgo bu xurmolarimiz o'shandan yuzaga keldi, Biz undan baraka topdik.

Ashaj -peshonasida tirtig'i bor, degani .

574-bob. Ertalab turganda nima deyilishi haqida

1234-hadis 272-bobdagi 619-hadis, 1235-hadis 291-bobdagi 7.19-hadis-larning takrori bo'lib kelgan.

1236. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) dedilar: "Kimki ertalab turgan paytda: "Ey, Allohim, Sening shohidligingda, Arshingni ko'tarib turadigan (farishtalar), maloikalar va barcha mahluqotning shohidligida tong ottirdik. Albatta, Sen Allohdirsan, sendan boshqa hech qanday iloh yo'q. Sen yolg'izdirsan, Sening hech qanday sheriging yo'q. Muhammad (s.a.v.) bandang va elchingdir" - deb ayt-sa, Alloh taolo uning o'sha kuni 1/4 qismini do'zaxdan ozod qiladi. Kimki 2 marta aytsa, Alloh uning yarmini do'zaxdan ozod qiladi. Kimki 4 marta aytsa, Alloh o'sha kuni uni do'zax olovidan ozod qiladi.

575-bobdagi 1237, 1238, 1239-hadislari 293-bobdagi 727-hadisning takrori.

576-bob. O'ringa kirayotganda nima deyilishi haqida

1240. Huzayfa (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) uxlamochi bo'lsalar: "Allohim, Sening isming bilan o'lib-tirilurman", der edilar. Uyg'onganlarida: "Bizga o'ddirganidan so'ng takror hayot bergan Alloh taolaga hamd bo'lsin, qaytishimiz faqat Ungadir", der edilar".

1241. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.) o'rinlariga kirganlarida: "Bizni yedirib-ichirgan, kifoyat etgan va panoh bo'lgan Alloh taolaga hamd bo'lsin. Kifoya qiluvchisi va panohi bo'lmaganlar qan-chadan qanchadir", der edilar.

1242. Jobir (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Alif. Lom. Mim. Tanzil..."ni ("Sajda" surasi) va "Taborakallaziy bi-yadihi-l-mulk.."ni ("Mulk" su-rasi) o'qimay uxlamas edilar. Abu Zubayr (r.a.) ayt-di: "Bu ikki sura Qur'onning boshqa suralaridan yetmish hasanot fazilatlidir. Ularni kim o'qisa, unga 70 hasaiot yoziladi, darajalari 70 barobar ko'tari-ladi va 70 ta gunohi o'chiriladi".

1243. Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.) aytdilar: "Zikr asnosida uyku shaytondandir, xohlasangiz tajriba qilib ko'ring. Biringiz xo'shagiga yotib, uxlamochi bo'lsa, Alloh azza va jallani zikr qilsin".

1244-hadis 1242-hadisning takrori.

1245. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) dedilar: "Sizlardan biringiz to'shagiga yotayotganda uning ichlarini chiqarib yaxshilab qoqsin, chunki uning ichida nima borligini (nima kirib olganini) bil-maydi. So'ng shunday deb duo qilsin: "(Ey, Allohim), Sening isming bilan yonimni (to'shakka) qo'ydim. Naf-simni hisob qilar (ya'ni,

jonimni olar) ekansan, rahm qil (Allohim). (Qayta uni jasadimga) yo'llasang, solih qullaringni asraganingdek meni ham hifzu himoyangga olgin!"

1246. Baro bin Ozibdan (r.a.) rivoyat qilindi: "Ra-sululloh (s.a.v.): "Uxlamoqchi bo'lgan odam o'ng yoni bilan yotsin va shunday desin: "Ey, Allohim, o'zingga yuz-landim, o'zimni Senga taslim qildim, Senga tayan-dim, e'timod qildim, Senga xohish-istagim bor. Sen-dan qo'rquvim bisyor! Sendan o'zga najotkor va Sendan o'zga panohim yo'q! Najotu panoh - himoya faqat Se-ningdir! Nozil qilgan kitobigga inondim, yuborgan Payg'ambaringga imon keltirdim". Agar banda mana shularni o'qib yotsa va vafot etsa imonli ketadi".

1247. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) yotoqlariga kirganlarida: "Osmonlaru yerning Parvardigori bo'lmish Allohim! (Ey) donu urug'ni (yaratuvchi, unduruvchi), Tavrot, Injil va Qur'onni indiruvchi! Sen peshona kokilidan tutadigan barcha yomonlik egalaridan panoh bergin! O'zing Avvalsan, Sendan oddin hech narsa yo'q; o'zing Oxirsan, Sendan keyin hech narsa yo'q; o'zing Zohirsan, Sendan tashqa-ri hech narsa yo'q; o'zing Botinsan, Sendan mustasno hech narsa yo'q. qarzlaringdan najot bergin, faqir-likdan (qutqarib), boy qilgin", der edilar".

577-bob. Uyquga yotadigan paytdagi duoning fazilati

1248-hadis 1246-hadisning takrori.

1249. Jobir (r.a.) aytdilar: "Bir kishi uyiga ki-rib, to'shagiga yotganida uning oldiga farishta va shay-ton shoshiladi. Farishta: "Yaxshilik bilan xotima top-sin", desa, shayton: "Yomonlik bilan xotima topsin", deydi. (Shunda u kishi) agar Allohga hamd aytib, Uning zikrini qilgan bo'lsa, (Alloh shayton)ni quvib yubo-radi va (banda) yotib turgunicha panoh bo'ladi. U uyg'on-ganida ham farishta va shayton unga shoshilishadi va yana o'shanday deyishadi. (Banda shudda Allohning zik-rini qilib: "O'lganimdan so'ng jonimni takror qay-targan va uyqumda o'ldirmagan Allohga hamd bo'lsin! Osmonlaru yerni zavol topishdan saqlab turadigan, agar ular zavolga yuz tutsalar, U Zotdan so'ng (Undan o'zga) hech kim saqlay olmaydigan Zotga - Allohga shukrlar bo'lsin! Darhaqiqat, U halim va mag'firatli Zotdir. Osmonni yerga iznsiz qulab tushishidan tutib turuvchi Allohga hamdlar bo'lsin! Darhaqiqat, Alloh odamlarga nisbatan mehriban va rahmlidir", desa va o'lsa, shahid bo'lib o'tadi. Agar (o'lmay) tursa va namoz o'qisa, fazi-latlar ichra o'qigan bo'ladi".

578-bob. (Yotganda) qo'lini yonog'i tagiga qo'yish haqida

1250. Baro ibn Ozib (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v) uxlagani yotsalar, qo'llarini o'ng yuzlari ta-giga qo'yib: "Ey, Alloxim, bandalaringni qayta ti-riltiradigan kun (qiyomat)da azobingdan saqlagin", der edilar".

1251-hadis yuqoridagi hadisning takroridir.

1252. Abdulloh ibn Amr (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Ikki xususiyat borki, musulmon odam ularning hisobini qilolmaydi va faqat jannatga kiradi. Ular (bajarishga) oson bo'lib, ozgana mashg'ul bo'linadi", dedilar. "Ular nima ekan, ey, Allohning rasuli?" - deya so'rashdi. "Har namozdan so'ng 10 marta takbir, 10 marta

hamd va 10 marta tasbih aytadi. Bu esa, tidda 150 ta (aytilgan kabi) bo'ladi, Mezonda bo'lsa 1500 ta bo'ladi", dedilar. Ul zotning (shunday deb) qo'llari bilan sanayottanlarini ko'rdim. "Urniga kirib yotganda tasbih, hamd va takbir aytgani esa, tilga 100 ta va mezonda 1000 ta bo'ladi. Qaysi biringiz bir kecha-kunduzda 2500 ta gunoh ishlaysiz?" - dedilar. "Qanday ular behisob?" - deyishdi. "Sizlardan biringiz namoz o'qiyotganida shayton kelib shu-shu ishlarini esiga soladi, (shunda u) eslamasin", deya marhamat qildilar".

580-bobdagi 1253-hadis 576-bobdagi 1245-hadisking takrori.

581-bob. Kechasi uyg'onib ketgan kishi nima deyishi haqida

1254. Rabi'a ibn Ka'b (r.a.) aytdilar: "Men Rasuli akram (s.a.v.)ning eshiklari tagida yotib qolgan edim. Ul zotga kechasi biror bir shovqin eshitilib qolsa: "Sa-mi'allohu liman hamidah", tunda biror shovqin eshi-talsa: "Alhamdulillah robbil 'alamiyn", der edilar".

582-bob. Yog'li qo'l bilan uxlash haqida

1255. Ibn Abbos (r.a.)dan rivoyat qilinshicha, Rasu-lulloh (s.a.v.): "Kimki yog'li qo'lini yuvmasdan ux-lasa va biror zarar ko'rsa, faqat o'zidan xafa bo'lsin", dedilar.

Abu Hurayra] (r.a.)dan rivoyat qshshngan 1256-hadis yuqoridagi hadis-ning takrori.

583-oob. Chiroqni o'chirish haqida

1257. Jobir ibn Abdulloh (r.a.)dan rivoyat qilini-shicha, Rasululloh (s.a.v.): "(Kechqurun yotishdan oldin) eshiklarni berkitinglar, suv idish (mesh)ning og'zi-ni bog'langlar, tovoqdarni to'ntarib qo'yinglar, idish-larning ustini yopib qo'yinglar va chiroqni o'chiringlar. Zero, shayton yopiq (eshik)ni ochmaydi, bog'liq (me-sh)ni yechmaydi, (og'zi yopiq) idishni ochmaydi. Sichqon bo'lsa, odamlarning uylarini yoqadi", dedilar.

1258. Ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Bir sichqon ke-lib, chiroq piligini sudrab ketdi. Joriya uni hayda-moqchi bo'lib ketayotganda, Rasululloh (s.a.v.): "May-li, tegma unga", dedilar. Sichqon piligni sudrab ke-lib ul zot o'tirgan yopinchiq ustiga tashladi. Yopinchiq-ning tangaday joyi kuydi. Shunda Rasululloh (s.a.v.): "Agar uxlashga yotsangiz, chiroqlaringizni o'chiring, chunki shayton shu sichqon kabilarni yo'naltirib, siz-larni kuydiradi", dedilar".

1259. Abu Said Xudriy (r.a.) aytdilar: "Kunlardan bir kun Payg'ambarimiz (s.a.v.) kechasi uyg'onib ket-dilar. Qarasalar, bir sichqon chiroq piligini tortqi-lab, ularni yondirib yuborish uchun tomga ko'tarib ke-tayotgan ekan. Ul zot uni la'natladilar va mahramla-riga uni o'ldirishni halol qildilar".

584-bob.

1260. Solim otalaridan rivoyat qiddilar: Rasulul-loh (s.a.v.): "Uyquga ketishingizdan oldin uyingizda olov qoldirmang", deya marhamat qildilar.

1261. Ibn Umar (r.a.)day rivoyat qilinishicha, hz. Umar (r.a.): "Haqiqatda olov dushmandir, undan ehtiyot bo'ling", dedilar. Ibn Umar (r.a.) ahl-ayollariga olov yoqib berar, yotishdan oldin o'chirib yotardilar.

1262. Abdulloh ibn Umardan rivoyat qilinishicha, Rasululloh (s.a.v.): "(Yotar chog'ingizda) uylaringizda olovni (yoniq hodtsa) qoldirmang, zero, u ham dush-manning bir xilidir", deb marhamat qildilar.

1263-hadis 1259-hadisning aynan takrori. Faqat u Abu Muso Lsha-riydan rivoyat qilingan.

585-bob. Yomg'irda yaxshilik alomatini ko'rish haqida

1264. Ibn Abbos (r.a.) yomg'ir yog'sa: "Ey, joriya, kiyimimni, egarimni olib chiq", derdilar, so'ng: "Biz osmondan barakatli suv (yomg'ir)ni yog'dirdik..." (50:9) oyatini o'qirdilar.

586-bob. Uyga qamchini osib qo'yish haqida

1265. Abdulloh ibn Abbos (r.a.)ddn rivoyat qilin-di: "Rasululloh (s.a.v.) uyga qamchi osib qo'yishni bu-yurdilar".

587-bob. Kechasi eshiklarni yopish haqida

1266. Jobir ibn Abdulloh (r.a.) aytdilar: "Rasu-lulloh (s.a.v.): "Tongga yaqin paytdaga tun zulmatidan saqlaning, zero hech biringiz Alloh maquqotlarini qanday tarqatib tashlaganini bilmaysiz. Eshiklarin-gizni berkiting, suvdonlarinshzning og'zini mahkam-lang, idishlaringizni ustani yoping va chiroqyaarin-gizni o'chiring", deb buyurdilar".

588-bob. Tun payti bolalarni uydan chiqarmaslik haqida

1267. Jobir (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Yosh bolalaringizni tun qoroshuligi ketgunicha olib o'girin-gaz, (chunki) bu shaygonlarga berilgan soatdir", dedilar".

589-bob. Hayvonlarni urishtirish haqida

1268. Mujohid (r.a.) aytdilar: "Ibn Umar (r.a.) hay-vonlarni urishtirishni yoqqirmas edilar".

590-bob. Itning vovvilashi va eshakning hangrashi haqida

1269-hadis. Jobir ibn Abdulloh (r.a.)ddn rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Yarim kechasi tashqariga chiqishni kamaytiring, chunki (bu paytda) Allohning maxluqlari tarqalib yuradilar. Kimki it vov-vilaga-nini yoki eshak hangraganini eshitsa, Alloh taolodan quvilgan shayton sharridan panoh tilasin, zero ular (it va eshak) siz ko'rmagan narsani ko'radi", dedilar".

1270-1271-hadislarda yuqoridagi hadisning takroridir.

591-bob. Xo'rozning qichqirig'i haqida

1272. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Xo'rozning kechasi qichqirganini eshitsangiz, u fa-rishtani ko'rgan bo'ladi, Allohtsan fazlu marhamatini so'rang. Agar eshakning hangraganini eshitsangiz, u shaytonni ko'rgan bo'ladi, "Auzu billahi mina-sh-shay-toni-r-rajim" deng", deya marhamat qildilar".

592-bob. Burgani so'kmaslik haqida

1273. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilinishicha, bir kishi Payg'ambar (s.a.v.)ning huzurlarida burgani la'natladi. Ul zot: "Burgani la'natlama, chunki u pay-g'ambarlardan birini namozga uyg'otdi", dedilar.

593-bob. Peshin paytida uxlash haqida

1274. Hz. Umar (r.a.) aytdilar: "Quraysh qabilasining ba'zi erkaklari Gohida Abdulloh ibn Masudning eshi-gi oldida to'planib o'garardilar. Soya orqa tarafga o'pun-ga qadar ularga: "Turing, qaylula qiling, zero, soya or-qaga o'tgan vaqq shayton uchundir, dedim. Ular qaylula uchun turib ketdilar. Biz Abdulloh ibn Mas'ud bilan qolganimizda unga: "Hasxos o'g'illarining ozod qilgan qullaridan biri she'r bitar ekan", - dedim. Ibn Mas'ud o'sha ozod qilingan qulni chaqirib: Qanday sherlar bitasan?" - deb so'radi. U esa ushbu bayshi o'qidi: Sulaymga g'oziylik unvonini bermoqqa va'da aylading, mayli, Balli, insonga yetar balki Islomu oq sochlarning tanbihi. Ibn Mas'ud: "Shuning o'zi yetarli. Haqiqatni ayt-ding, haqqoniy gapni aytding", dedi".

1275. Soib bin Yazid (r.a.) aytdilar: "Hz. Umar (r.a.) bizga kunning yarmida yoki shunga yaqin paytda: "Tu-ring, qaylula qiling (ya'ni, yotib uxlang), bundan qolgan (vaqt) shaytonnikidir", der edilar".

1276. Abu Hurayra aytdilar: "Sahobiylar peshin payti uxlashardi".

1277. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Madinalik-larga sharobning eng yoqadigani (u paytda sharob harom bo'lish arafasida edi) xurmodan va xom xurmodan tayyor-langani edi. Abu Talha (r.a.)ning uyvda sahobiylarga soqiylik qilayotgandim. (Shu payt) bir kishi kelib: "Sharob harom qilivdi", dedi. Ular: "Kdchon?" - deb so'rashdi va bir fikrga kelib: "Sharobni to'kib tajla, ey, Anas", deyishdi. So'ng Ummu So'laymnikida qaylula qilishdi. Keyin salqinlab, g'usl qilishdi. So'ng Ummu Sulaym ularga xushbo'ylik surib qo'ydi. Keyin ular Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga yo'l olishdi. Borsalar, (haqiqet-da) ham sharob o'sha odam aytganiday (harom bo'lgan) ekan".

"Moida" surasining 90-oyati nozil bo'lishiga ishora, shu oyat bilan mast qiluvchi ichimliklar, qimor, majusiylik, folbinlik qat'iy man qilindi.

594-bob. Kun oxiridagi uyqu haqida

1278. Xavot ibn Jubayr aytdilar: "Kunning avva-lida uxlash - tentaklik, o'rtasida uxlash odob va oxi-rida uxlash ahmoqlikdir".

595-bob. Ziyofat haqida

1279. Maymun ibn Mehron Nofi' (r.a.)dan: "Ab-dulloh ibn Umar (r.a.) ziyofatga chaqirganlarmi?" - deb so'radilar. "Lekin tuyalari shikastlanganda uni bizga so'yib bergandilar", dedi Nofi' (r.a.), so'ng: "Madinaliklarni oldimga yig'ib kel", dedilar Ab-dulloh ibn Umar (r.a.). Men: "Ey, Abu Abdurrahmon, nima uchun chaqiramiz, axir nonimiz yo'q-ku?" - de-dim. Abdulloh ibn Umar (r.a.): "O'zingta shukr, Allo-him, mana bu nimta-nimta go'sht, bu esa go'shtli sho'rva, kim xohlasa yeb-ichib ketaveradi, xohlamagan yo'q", dedilar".

596-bob. Erkaklarni xatna qildirish haqida

1280. Abu Hurayra aytdilar (r.a.): "Rasululloh (s.a.v.): "Ibrohim (a.s.) 80 yoshlaridan keyin Qaddum degan joyda o'roq-randa (ga o'xshash tig') bilan xatna qilinganlar", dedilar".

Qaddum Xalaf yaqinidagi bir joyning nomi. Madina yaqinidagi tog'ni ham shunday deyisharli, deguvchilar ham bor.

597-bob. Ayollarni xatna qilish haqida

1281. Ummu-l-Muhajir aytdilar: "Men Rum yaqini-da asirga tushdim. Hz. Usmon (r.a.) bizga Islomga ki-rishni taklif qidtsilar. Men va yana bir kishidan boshqa hech kim musulmon bo'lmadi. Hz. Usmon (r.a.) (yonidagilarga): "Bu ikkovini xatna qildirib, tozalang", dedilar".

598-bob. Xatna ziyofatiga chaqirish haqida

1282. Solim aytdilar: "Ibn Umar (r.a.) men va Nu'-aymni xatna qildilar va bizga qo'chqor so'ydilar. Biz uchun qo'y so'yilganiga bolalarcha suyunganimizni ko'rsangiz edi!"

599-bob. Xatna marosimida xursandchilik qilish haqida

1283. Hz. Oyisha (r.a.) akasining qizlari xataa qil-dirilgan edi. Oyisha onamizga shu munosabat bilan "Ularni xursand qilish uchun birortasini chaqirmay-mizmi?" - deyishdi. Hz, Oyisha (r.a.): "Mayli", deb Adiyga odam yubordilar, u keddi. Oyisha onamiz uylarining yonidan o'ta turib Adiyning boshini tebra-tib, zavq bilan xonish qilayotganini ko'rduytar. U ser-tuk odam edi. Oyisha (r.a.): "Bay-bay, chiqarib yubo-ringlar shaytonni, chiqaringlar uni!" - dedilar.

600-bob. Zimmiylar ziyofatga chaqirsa...

1284. Hz. Umar (r.a.)ning mavlosi Aslamdan rivoyat qilindi: "Biz Hz. Umar (r.a.) bilan Shomga kelgani-mizda, Umar (r.a.)ning oldilariga qishloq oqsoqoli kelib: "Ey, mo'minlar amiri, sizga bir taom hozirlagandim, o'zingiz bilan hurmatli (hamroh)laringizni olib borsangiz, xursand bo'lardim, zero bu amal-larning eng taqvolisi va men uchun eng sharafli ish-dir!" - dedi. Hz. Umar: "Biz cherkovlaringizda surat-lar borligi sabab u yerga kirolmaymiz", dedilar".

601-bobdagi 1285-hadis 1281-hadisnjg takrori, faqat unda Ummu-l-Muhajirning hz.Usmon (r.a. xizmatlarida qolganligi aytilgan.

602-bob. Yoshi ulug'lar xatnasi haqida

1286. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: Ibrohim (a.s.) 120 yoshlarida1 xatna qildirildilar. Shundan keyin 80 yil yashadilar. Said ibn Musayyib aytdilar: "Ib-rohim (a.s.) birinchi xatna qidtsirilganlar, birinchi mehmonnavozlik qilganlar, birinchi bo'lib muylovlarini qisqartirganlar, birinchi bo'lib tirnoq olganlar va birinchi bo'lib sochlari oqargan. Ibrohim (a.s.) (buni ko'rib): "Bu nima, ey, Parvardigorim?" - deb so'radilar. Alloh: "Viqor", dedi. Ibrohim (a.s.): "Parvardigorim, viqorimni ziyoda qilgin", dedilar".

1287. Solim ibn Abu Zayyol aytdilar: "Men Hasan Bas-riy (r.al.)ning: "Molik ibn Munzirning qilgan ishiga taajjublanmaysizlarmi? Musulmon bo'lgan Kaskar ahli keksalarini xatna qildirishga buyurdi. Holbuki, u paytDa qish edi. Aytishlaricha, ulardan ba'zilari o'lganmish. Payg'ambarimiz (s.a.v.) davrida habashliklar va rumlikeyaar Islomga kirishganda, ularni bu borada hech

1288. Ibn Shihob aytdilar: "Kishilar Islomga kiringach, garchi yoshlari katga bo'lsa ham xatna qiddirardilar".

1 Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilingan 1280-hadisda ham xat-na haqida gap borib, unda Rasululloh (s.a.v.)ning tillaridan Ib-rohim (a.s.)ning 80 yoshida xatna qilinganlari gapirilgan, val-lohu a'lam, o'sha 1280-hadis ishonchliroqtsir.

603-bob. Farzand tug'ilganda ziyofatga chaqirish haqida

1289. Bilol bin Ka'b aytdilar: "Biz Ibrohim, Ad-ham va Abdulaziz ibn Qarir bilan Muso ibn Yasor, Yahyo ibn Hasan Bakriy filastiniylarni ko'rgani qipshoq-lariga bordik. Oldimizga ovqat olib kelishdi. Muso yemadi, ro'zador ekan. Yahyo aytdi: "Mana shu masjidtsa bizga 40 yil imomlik qilgan Payg'ambar (s.a.v.) sahobiylarvdan Bani Kanonalik bir odam bo'lardi. Uni Abu Qursofa deyishardi. U odam bir kuni ro'zador, bir kuni tutmas edi. Otam farzand ko'rganlarida, u odamni ziyo-fatga chaqirdilar, o'sha kuni ro'zador ekan, lekin ro'za-sini buzdi". Keyin Ibrohim o'rnidan turib, kiyimini tozaladi. Muso ro'zasini ochdi". Abu Abdulloh aytdilar: "Abu Qursofaning ismi Jandora ibn Xayshana edi".

604-bob. Go'dakning tanglayini ko'tarish haqida

1290. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Men Abdul-loh ibn Abu Talha tug'ilgan kuni ko'tarib Rasululloh (s.a.v.) huzurlariga olib bordim. Rasuli akram (s.a.v.) abolariga o'ralib tuyalarini ovqatlantirayotgan ekanlar. Mendan: "Xurmoing bormi?" - deb so'radilar. Men: "Ha", deb xurmo uzatdim. Tuya xurmoni kavshay boshladi. So'ngra chaqaloqqa ham xurmodan bo'lib, og'ziga soddilar. Go'dak maza qildi. Shuttsa Rsululloh (s.a.v.): "Ansor xurmoni sevadi", dedilar va go'dakni Abdulloh deb nomladilar".

605-bob. Farzand tug'ilganda uni duo qilish haqida

1291. Muoviya ibn Qurra (r.al.) aytdilar: "Iyos tug'ilganda bir necha sahobiylarni

chaqirib, ziyofat berdim, ular duo qilishdi. Men: "Sizlar duo qildingiz.

Allohtaolo (molimga) barakot berdi. Ettsi men duo qila-man, sizlar "Omin", deb turing!" - dedim. Uning dini, akli va boshqalariga ko'p duo kdotsim. Men uni o'sha kun-gi duodan tanib olaman".

Ya'ni farzandim ulg'ayganda duolarim mustajob bo'lganini ko'ra-man, demoqchi.

606-bob. Bola sog'lom tug'ilsa, Xudoga shukr qilish haqida

1292. Hz. Oyisha (r.a.) biron oilada farzand tug'il-sa, o'g'il yoki qizligini so'ramas edilar. Balki: "Sog'lommi?" -deb so'rar, "Ha", deyilsa, "Olamlarning Parvardigori Allohga shukr", derdilar.

607-bob. Kindik osti tuklarini olib yurish haqida

1293. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Beshta narsa fitratdandir: mo'ylabni qisq-artirish, tirnoqni olish, kindik osti va qo'ltiq osti tuklarini olib yurish va misvok qilish", deb marha-mat qilganlar".

608-bob. Tuklarni olishning muddatlari haqida

1294. Ibn Umar (r.a.) har 15 kunda tirnoqlarini va har oyda badanlaridagi tuklarini tozalardilar.

609-bob. Qimor haqida

1295. Ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Johiliyat davri-da odamlar: "Tuya qimorbozlari qaerda?" - derdilar. Shunda o'n kishi bir joyga yig'ilib, yangi sutdan chiq-qan o'nta bo'taloqqa bir tuya sotib oladilar. So'ng qimor o'qlarini aralashtirib bir xaltaga soladilar, ulardan biriga bo'sh o'q chiqquniga qadar xaltadan o'qni sug'urishda davom etaveradilar. Qolganlari esa quruq qoladilar. Bo'taloqlar tugagunicha ismi yozig'liq o'q chiqqan kishi hissasini olib ketaveradi. Mana shu qimordir".

1296. Ibn Umar (r.a.) aytdilar: "Maysir qimordir".

610-bob. Xo'roz ustidagi garov haqida

1297. Rabi'a ibn Abdullohdan rivoyat qilindi: "Hz. Umar (r.a.) xalifalik yaqqlarida ikki kishi ikki xo'rozdan garov o'ynadi. Hz. Umar r.a.) xo'rozlarni so'yib yuborishni buyurdilar. Shunda ansorlardan bir kishi: "Allohga tasbih aytib turgan jonivorni o'ldirasizmi?" - dedi. Hz. Umar (r.a.) xo'rozlarni qo'yib yubor-dilar".

611-bob. Do'stiga: "Kel, garov o'ynaymiz", deyish haqida

1298. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) dedilar: "Sizlardan kimki qasam ichib, qasamida "Lot va Uzzo haqqi", deb yuborsa, "La ilaha illaloh", desin. Kimki do'stiga: "Kel, garov o'ynaymiz", desa, sadaqa bersin", dedilar.

612-bob. Kaptar qimori haqvarda

1299. Abu Hurayra (r.a.)ning oldilariga bir kishi kelib: "Biz bir-birimiz bilan ikki kaptardan garov o'ynaymiz", dedi. Abu Hurayra (r.a.): "Bu yosh bolalar-ning ishidir, tezda bu ishingizni tashxang", dedilar.

613-bob. Ayollarning tuyalarini haydab borish haqida

1300. Anas ibn Molik (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Baro ibn Molik xirgoyi qilgan holda erkaklarning tu-yalarini haydab borardi. Anshaja esa, ayollarning (tu-yalarini) haydardi. U xushovoz edi. Rasululloh (s.a.v.) unga: "Ey, Anshaja, ayollar (tuyalarini) ohista yurg'iz", dedilar.

614-bob. Ashula haqida

1301. Ibn Abbos Alloh taoloning: "Odamlar orasida shunday kimsalar ham borki, ular bilimsizlik bilan....behuda so'z(lar)ni sotib olurlar..." (31:6) oyatidagi (behuda so'z)ni "ashula va shunga o'xshash narsalardir", deganlar.

1302. Baro ibn Ozib aytdilar: Rasululloh (s.a.v.): "Salomni oshkora beringlar. Dilxushlik zarardir", dedilar.

1303. Fuzola ibn Ubayddan rivoyat qilindi: Bir jamoa ichida o'tirgandilar, odamlarning nard o'ynayotganlari haqida xabar keddi. U kishi nihoyat daraja-da g'azablanib, o'rinaridan turib ketdilar. So'ng: "Uning qimoridan (keladigan narsani) yeyish uchun o'ynaydigan odam xuddi chuchqaning go'shtini yeb, qoni-ga cho'milgan kabidir", dedilar.

615-bob. Nard o'ynayotganlarga salom bermagan kishi haqida

1304. Fuzayl ibn Muslim otalaridan rivoyat qildilar: Hz. Ali (k.v.) bino eshigidan chiqib, nard o'ynayotganlarni ko'rsalar ulardan uzoqlashardilar hamda ularga salom bermaslikka buyurdilar.

616-bob. Nard o'ynaganning gunohi haqida

1305. Abu Muso Ash'ariy (r.a.)dan rivoyat qilindi: Rasululloh: "Kimki nard o'ynasa, Alloh va rasuliga osiy bo'libdi", dedilar.

1306. Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.): "Ushbu ikki ni-shonli, man qilingan kubdan saklaning, zero u qimordir", dedilar.

1307. Burayda (r.a.)ning rivoyat qilipshariga ko'ra Rasululloh shunday demishlar: "Kimki nard o'ynasa, qo'lini cho'chqaning etiga va qoniga botiribdi".

1308-hadis 1305-hadisning aynan takrori.

617-bob. Nard o'ynovchilarning ahvoli haqida

1309. Nofi' (r.a.) aytdilar: "Abdulloh ibn Umar (r.a.) agar xonadonlarida biror kishi nard o'ynayot-ganini ko'rib qolsalar, uni urib, nardni sindirib tashlar edilar".

1310. Oyisha onamizdan rivoyat qilindi: Uylarida yashovchi axli baytda nard borligini xabari yetib kel-di. Hz. Oyisha darhol ularga odam jo'natib: "Agar nardni tezda chiqarib tashlamasangiz, o'zingizni uydan chiqarib yuboraman!" - dedilar.

1311. Abdulloh ibn Zubayr o'z xutbalarini shuvday dedilar: "Ey, Makka ahli, menga yetib kelgan xabarga ko'ra. Quraysh kishilari nard degan o'yin o'ynayotgan zmish-lar. Bu juda muammodir. Alloh taolo: "Albatga, may va qimor..." degan. Men Alloh nomi bilan qasam ichib ayta-manki, kimki bu o'yinni o'ynasa, oqibati sochi va terisigadir. (ya'ni, oqibati juda yomon bo'ladi) hamda uning butun molshsh u haqda xabar keltirganga olib beraman!"

1312. Abu Hurayra (r.a.) nardni qimor sifatida o'ynayotgan odam haqida "U xuddi cho'chqa go'shti yeganday bo'ladi", dedilar. Shunday, qimorsiz o'ynaydigan haqida esa: "U xuddi cho'chqaning qoniga qo'lini tiq-qan kabidir. Nardning oldida unga qarab o'tirgan esa, xuddi cho'chqaning go'shtiga qarab turgan kabidir", dedilar.

1313-hadis Amr ibn Os (r.a.)dan rivoyat qilingan bo'lib, yuqoridagi hadisning takroridir.

618-bob. Mo'min kishi o'zini inga chaqtirmasligi haqida

1314. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Mo'min ki1pi o'zini bir inga ikki marta chaqirmaydi", dedilar.

Inga chaqtirish - ya'ni zaharli hashorotlarga chaqqirishdir. Bu o'rinda to'g'ri ma'no ham, majoziy ma'no ham bor, binobarin, aqlli odam xatoni takrorlamaydi .

619-bob. Kechasi o'q otgan kishi haqida

1315. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.): "Kimki kechasi o'q otsa, u bizdan emas", dedilar.

1316. Yana Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Kimki bizga qarshi qurol ko'tarsa, u bizdan emasdir", dedilar".

1317-hadis yuqoridagi hadisning takrori, faqat u Abu Muso Ash'ariy (r.a.)dan rivoyat qilingan.

620-bob. Alloh taolo bandaning jonini taqdir qilgan yerda olishi haqida

1318. Rasuli akram (s.a.v.): "Alloh bir bandaning jo-nini biror yerda olishni iroda qilsa, unga o'sha yerda bir hojat chiqarib qo'yadi", dedilar.

621-bob. Ko'ylakka burun qoqqan kishi haqida

1319. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: U kishi kuylaklariga burun qoqib so'ng: "Barakalla! Abu Huray-ra kitan (zig'irpoyadan to'qilgan mato)ga burun qoqtsi", dedilar.

"Odamlar meni Oyishaning hujrasi bilan minbarning o'rtasida ag'anab yotganimni ko'rib "Jinni" deyдилar. Men esa faqat ochman, xolos".

622-bob. Vasvasa haqida

1320. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Sahobiylardan ba'zilai: "Yo, Rasulalloh, biz o'zimizda shunday nar-sa topdikki, u haqtsa gapirishni yoqtirmaymiz va u biz uchun quyosh nuri kabqdir", dedilar. Ul zot: "Buni oddin topganmidingiz?" - deb so'radilar, "Ha", deyi"di ular. "Bu sof imondir", dedilar ul zot".

1321. Shahr bin Havshab aytdilar: "Men tog'am bilan Hz. Oyishashshg huzurlariga kirdik. Tog'am: "Biri-mizning qalbida shunday narsa namoyon bo'layaptiki, uni gapirsa oxirati ketab qoladigandek va uni izhor qilsa, o'ladi-gandek", dedi. Hz. Oyisha uch marga takbir aytdilar, so'ng: "Rasulullohsan bu haqtsa so'ralgavda "Agar birortangazda shunday (holat) bo'lsa, uch marga takbir aytsin, chuiki buni faqat mo'min his qiladi", deganlar", dedilar".

1322. Anas ibn Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Odamlar bo'lmagan narsa haqvda surishtirib, "Alloh hamma narsani yaratgan, Allohni kim yaratgan?" qabilidagi savollar bilan qiynalmasinlar", dedilar".

623-bob. Gumon qilish haqida

1323. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat ^shindi: "Rasu-lulloh(s.a.v.): "Gumondan saqlanish, zero gumon so'zlarning yolg'onidir. Josuslik qilmang, bir-biringiz bi-lan raqobatlashmang, o'zaro adovat qilmang, bir-bi-ringizga hasad qilmang va g'azab qilmang, Allohning solih bandalari bo'ling!" - dedilar".

1324. Anas bin Molik (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) ayollaridan biri bilan birga edilar, yonla-ridan bir kishi o'tdi. Rasuli akram (s.a.v.) uni chaqi-rib: "Ey, Falonchi, bu xotim falonchi", dedilar. U odam: "Men hammadan shubha qilsam ham sizdan shubha qilmayman", dedi. Ul zot: "Shayton Odam bolasining qon tomirida kezadi", dedilar".

1325. Abdulloh ibn Umar (r.a.) aytdilar: "(Narsa-si) o'g'irlangan odam gumon qila-qila hatto o'g'ridan ham (gunohi) kattaroq bo'la boshlaydi".

1326. Bilol ibn Sa'd Ash'ariydan rivoyat qilin-di: "Muoviya Abu Dardoga xat yozib: "Menga Damashq fosiqlarini yozib yubor", dedi. Abu Dardo: "Me-ning Damashq fosiqlari bilan nima ishim bor, men ularni qaerdan bilaman?" - dedi. O'g'li Bilol shun-da: "Men ularni yozib beraman", deb yozdi. Abu Dar-do: "Sen qaerdan bilasan? Agar sen ularning fo-siqligini bilsang, o'zing ham ulardan birisan, o'zingdan boshla!" - dedi va ularning ismlarini yozib jo'natmadi".

624-bob. Joriya xojasining sochini olib quyishi haqida

1327. Sukayn ibn Abdulaziz otasidan rivoyat qildi. Otasi aytdi: "Men Abdulloh ibn Umar (r.a.)ning huzur-lariga kirdim. Joriyalari soch olayotgan ekan, Ibn Umar (r.a.): "Nura terimni yulib oldi", dedilar.

625-bobdagi 1328-1329- Shu-hadislar 607-bobdagi 1293-hadisiing takrori.

626-bob. Sadoqat haqida

1331. Abu Tufayl (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) Ji'roniyada go'sht taqsim qilayotganlarini ko'rdim. Men u paytlar tuyaning bir a'zosini ko'tarib turgan yosh bola edim. Bir ayol ul zotning oldilariga kelib ridolarini ochdi. Men: "Bu kim?" degandim, "Bu ayol ul zotning sut onalari" deb javob berishdi".

Makka atrofidagi Sa'd ibn Bakr qabilasidan bo'lgan ayol Halima Rasululloh (s.a.v.)ni chaqaloqdikyaarvda emizgan va to'rt yoshlarigacha tarbiyalagan edilar (m.m.).

627-bob. Tanishish haqida

1332. Basra voliyisi Mug'iyra ibn Sho''baning huzuriga bir odam kelib: "Alloh amirni (ng ishlarini) isloh qilsin! Sizning soqchilaringiz tanigan-tanimaganni huzuringizga qo'yaverishar ekan", dedi. U: "Alloh uni kechirsin, tanimagan it quturgan tuya oldida foyda beradi", dedi.

628-bob. Bolalarning o'yinlari haqida

1333. Ibrohim aytdilar: "Do'stlarimiz (o'ynayotga-nimizda) bizdan itlardan bo'lak hech narsani qizg'an-masdilar". Abu Abdulloh aytdilar: "Bu go'daklarni muhofaza qilish uchundir".

1334. Abu Uqba aytdilar: "Men Ibn Umar (r.a.) bilan bir ko'chada ketayotib, bir to'da habash bolalarning oddi-dan o'tdik. Ibn Umar (r.a.) ularning o'ynayottanlarini ko'rib, yonlaridan 2 dirham chiqarib ularga berdilar".

1335. Hz. Oyisha (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasulul-loh: "O'rtoqlarim mening oddimga o'ynagani sekin ke-lishardi. (Ular) kichkina qizaloqiar edilar", dedilar.

629-bob. Kaptarni so'yish haqida

1336. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.) bir kishini kaptar orqasidan yurganini ko'rib: "Shayton shaytonning ortidan yuribdi", dedilar".

1337. Hasan (r.a.) aytdilar: "Hz. Usmonr.a.) jum'a xutbasqtsa faqat (daydi va quturgan) itlarni o'ldi-rish va kaptarlarni so'yishni buyurardilar".

1338-hadis yuqoridagi hadisning takrori.

630-bob. Hojati tushgan odamning oldiga o'zi borishi kerakligi haqida

1339. Zayd ibn Sobit (r.a.)dan rivoyat qilindi: Hz. Umar (r.a.) bir kuni uning eshigiga kelib, kirshp uchun izn so'radilar, Zayd izn berdi. Boshi joriyasining qo'lla-ri orasida, joriya uning sochini tarayotgan edi. (Umarni ko'rib) boshini tortib oldi. Hz. Umar (r.a.): "Qo'y, so-chingai tarayversin", dedilar. "Chaqirtirsangiz o'zim borardim-ku, ey,

mo'minlar amiri", dedi Zayd (r.a.). Hz. Umar (r.a.): "Mening senga hojatim bor edi", dedilar.

631-bob. Odamlar oldida balg'am tashlash haqida

1340. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Kishi odamlar oldida balg'am ko'chgan paytda kafti bilan to'sib (odamlar yo'q) yerga tashlasin. Agar ro'zador bo'lsa, o'zini yog'la-sin toki unda ro'za ekanidan asar qolmasin".

632-bob. Birovga tegmaydigan qilib gapirish haqida

1341. Habib ibn Sobit aytdilar: "Sahobiylar bosh-qa kishiga tegmaydigan qilib umumiy tarzda gapirishni yaxshi ko'rishar edi".

633-bob. Birovning uyida alanglab qarayverish haqida

1342. Ibn Abil Huzayl aytdilar: "Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.) bir kishini ko'rgani bordilar. U bilan do'stlaridan yana bir kishi bor edi. Uyg'a kirishgach, do'sti alanglayverdi. Abdulloh ibn Mas'ud (r.a.) unga: "Xudo haqi, buvdan ko'ra ko'zingning o'yilib tushgani yaxshi edi", dedilar".

1343. Iroqliklardan bir guruh Abdulloh ibn Umar (r.a.)ning huzuriga keldi. Xizmatchilarning bo'yinla-rida oltin bezak bor edi. Ibn Umar ularga qarab: "Yovuz-lik uchun bunchalar chaqqon bo'lmasangiz!" - dedilar.

634-bob. Ortiqcha so'zlash haqida

1344. Abu Hurayra dedilar: "Ortiqcha gapda yaxshilik yo'q".

1345. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Ummatimning yomonlari bekorchi, nojo'ya gaplarni tinmay javraganidir, ummatimning yaxshila-ri esa eng go'zal xulklilaridir", dedilar".

635-bob. Ikkiyuzlamachilik haqida

1346. Abu Hurayra (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Odamlarning yomonlaridan biri ikkiyuzala-machidir, bularga bir yuzi bilan borsa, ularga boshqa yuzi bilan keladi", dedilar".

636-bob. Ikki yuzlamachilikning gunohi haqida

1347. Ammor ibn Yosir (r.a.) aytdilar: "Men Rasu-lulloh (s.a.v.)ning shunday deganlarini eshitdim: "Kim dunyoda ikkiyuzlamachi bo'lsa, qiyomat kuni uning tili olovdan bo'ladi". Bir gavdali odam o'tib qolgan edi, ul zot: "Bu o'shalardandir", dedilar".

637-bob. Yomon odamlardan qo'rqish haqida

1348. Oyisha (r.a.) aytdilar: "Bir kishi Rasulul-loh (s.a.v.)ning oldilariga kirish uchun izn so'radi. Ul zot: "Ayting, kirsin, u qabilasining yomon biro-dari", dedilar. Haligi kirgach, u

bilan muloyim gap-lashdilar. U odam ketgach: "Ey, Allohning rasuli, bu odam haqida boyagiday gapirib, u bilan muloyim gap-lashdingiz?" - dedim. Ul zot: "Ey, Oyisha, oda^mlar-ning eng yomoni odamlar yomonligidan qo'rqib, uni tark etgan kishidir", - dedilar.

638-bob. Hayo haqida

1349. Imron ibn Xusayn (r.a.) aytdilar: "Rasululloh (s.a.v.): "Hayo faqat yaxshilik keltiradi", dedilar. Ba-shir ibn Ka'b: "Hikmatlarda viqor hayodavdir, saki-nat hayodandir", deb yozilgan", dedilar. Shunda Imron unga: "Men senga Rasululloh (s.a.v.)dan gapirsam, sen menga sahifangdan gapirasana", dedi.

Ya'ni o'zingning maza-bemaza yozgan narsalaringdan gapirasana, deyilmoqchi, vallohu a'lam .

1350. Abdulloh ibn Umar (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Hayo va imon teng va bir butundir, biri ko'tarilsa, ikkinchisi (o'z-o'zidan) ko'tariladi".

639-bob. Jafo haqida

1351. Abu Bakra (r.a.)dan rivoyat qilindi: Rasululloh (s.a.v.): "Hayo imondandir, imon jannatdandir, Be-nomuslik jafodandir, Jafo do'zaxdandir", dedilar.

1352. Muhammad ibn Ali otasidan rivoyat kildi: "Rasuli akram (s.a.v.ning boshlari kattagina, ko'zlarini yirik edi. Yursalar tepaliqtsan tushib kelayotgan-day o'zlarini orqaga tashlab yurardilar. Agar qarasar butun tanalari bilan qarardilar".

640-bob. Agar uyalmasang bilganingni qil

1353. Abu Mas'ud (r.a.) aytdilar: Rasululloh (s.a.v.): "Odamlarga yetib kelgan ilk payg'ambarlikning gaplaridan biri: "Uyalmasang, bilganingni qil!" - dedilar".

641-bob. G'azab haqida

1354. Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilindi: "Rasululloh (s.a.v.): "Kuchlilik pahlavoshshqda emas, bal-ki jahl chiqqan paytda o'zini qo'lga ola bilishlikdir", dedilar".

1355. Abdulloh ibn Umar (r.a.) aytdilar: "Alloh taoloning huzurida, Uning roziligi yo'lida chiqqan g'azabdan ko'ra qiymatliroq jur'at yo'qtsir"

642-bob. G'azab kelganda nima deyish haqida

1356. Sulaymon ibn Surad (r.a.) aytdilar: "Ikki kishi Rasululloh (s.a.v.) huzurlarida talashib-torti-shshpardi. Ulardan birining yuzi g'azabdan qizarib ket-gandi. Nabiy muhgaram (s.a.v.) unga qaradilar, so'ng: "Men bir kalimani bilaman. Agar u odam shu kalimani aytsa, jahli ketadi. U "A'uzu billahi mina-sh-shaytonir ra-jim"dir", dedilar. Ikkinchi odam turib boyagi odam-ning oddiga bordi va: "Rasululloh (s.a.v.) nima deganlarini eshitdingmi? "A'uzu"ni ayt", dedi. Shunda boya-gi odam: "Nima, men senga jinnimanmi?" - dedi.

1357-hadis yuqoridagi hadisning takrori.

643-bob. G'azablenganda sukut qilish haqida

1358. Ibn Abbos (r.a.) aytdilar: "Rasululloh(s.a.v.): "Islomni bilingiz va odamlar uchun qulay qilin-giz", deya 3 marta takrorladilar. "G'azablansang, sukut qil", dedilar 2 marta".

644-bob. Do'stini me'yorida sevish haqida

1359. Hz. Ali (k.v.) Ibn Kavvoga: "Oldingilar nima deganini bilasanmi? Do'stingni o'rtacha sevginki, kuni kelib dushmaning bo'lib qolishi mumkin. Dushmanin-gni o'rtacha yomon ko'r-ki, kuni kelib do'sting bo'lib qolishi mumkin".

645-bob. Yomon ko'rishingda talofat bo'lmasin

1360-hadis. Hz. Umar ibn Xattob (r.a.) aytdilar: "Sevgingda bog'liqpik, yomon ko'rishda talofat bo'lma-sin. "Qanday qilib?" - deb so'radilar. Hz. Umar (r.a.): "Agar yaxshi ko'rsang, unga boladek bog'lanib qolasan. Agar yomon ko'rsang, o'sha do'stingga yomonlik, talofat-ni sog'inib qolasan", dedilar.

O'zining fazlu karami bilan nixoyalatgan Alloh taologa hamdlar, Uning Rasuli Muhammad sollalloyu 'alayyahi vassallamga durudu salavotlar bo'lsin!

Online o'qish: <http://forum.ziyouz.com/index.php?topic=588.0>
Internet uchun Umarbek, Laylo va Doniyor tayyorlagan.

www.ziyouz.com
2007